

Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål

Betänkande av Kulturföremålsutredningen

Stockholm 2005

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2005:3

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29
<http://www.regeringen.se/sb/d/242/a/3652>

Tryckt av Edita Norstedts Tryckeri AB
Stockholm 2005

ISBN 91-38-22289-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet Leif Pagrotsky

Genom beslut den 11 december 2003 tillkallade regeringen en särskild utredare med uppdrag att utarbeta förslag till den lagstiftning som krävs för en svensk anslutning till 1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Till särskild utredare förordnades från och med den 1 mars 2004 hovrättsrådet Boel Havelius. Att som experter biträda utredningen förordnades från och med samma dag rättssakkunniga Ulrika Berg, avdelningschefen Sven Göthe, verksjuristen Kristina Lindskog, rätts-sakkunnige Niklas Ljunggren, avdelningschefen Magnus Olausson, departementssekreteraren Erik Wahlström och intendenten Anna Womack.

Hovrättsassessorn Li Wallén anställdes som sekreterare i utredningen från och med den 1 april 2004.

Utredningen har antagit namnet Kulturföremålsutredningen.

Arbetet har bedrivits i nära samarbete med experterna.

Utredningen får härmed överlämna sitt betänkande (SOU 2005:3) Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Uppdraget är härmed avslutat.

Malmö i januari 2005

Boel Havelius

/Li Wallén

Innehåll

Förkortningar	13
Några ordförklaringar	15
Sammanfattning	21
Summary	29
Författningsförslag	37
Direktiven	47
Utredningsarbetet	49
Inledning	51
1 Omsättningen av kulturföremål	55
1.1 Handeln med kulturföremål.....	55
1.2 Stulna eller olagligt utförda kulturföremål.....	57
2 Svenska regler av betydelse för omsättningen av kulturföremål och reglernas tillämpning i praktiken	61
2.1 Kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.....	61
2.1.1 Fornminnen (2 kap. kulturminneslagen)	62
2.1.2 Utförelse av vissa äldre kulturföremål (5 kap. kulturminneslagen).....	63
<i>Tillståndspliktiga föremål</i>	64
<i>Tillståndsprövningen</i>	68

	<i>Förutsättningar för tillstånd till utförelse</i>	68
	<i>Överklagande av avslagsbeslut</i>	70
	<i>Utförelsetillstånd på grund av "synnerliga skäl"</i>	70
	<i>Ansvarsbestämmelser</i>	71
2.1.3	Återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål (6 kap. kulturminneslagen)	71
	<i>Tillämpningsområdet</i>	72
	<i>Definitioner</i>	72
	<i>Olagligt bortförda kulturföremål</i>	75
	<i>Processuella regler</i>	75
	<i>Ersättningsfrågor</i>	76
	<i>Riksantikvarieämbetets befogenheter</i>	77
	<i>Lagvalsregler</i>	78
2.2	Regler med anknytning till gränskontroller	79
2.2.1	Kontrollen vid den inre gränsen.....	79
2.2.2	Kontrollen vid den yttre gränsen	80
2.3	Lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre	82
2.4	Beslag av föremål.....	84
2.5	Några civilrättsliga frågor	85
2.5.1	Äganderätt till kulturföremål	85
2.5.2	Deposition	87
2.5.3	Besittning.....	88
2.6	Talan vid domstol och kronofogdemyndighet	88
2.7	Internationell privat- och processrätt	90
2.7.1	Allmän internationell privat- och processrättslig reglering	90
2.7.2	Internationellt privaträttsliga regler om godtrosförvärv och hävd av lösöre	91
2.8	Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål	92
3	Internationellt samarbete rörande omsättningen av kulturföremål	93
3.1	Samarbetet inom EU.....	93
3.1.1	Den rättsliga regleringen avseende handeln med kulturföremål inom EU	93

3.1.2	Förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål.....	95
	<i>Begreppet kulturföremål enligt förordningen (EEG) nr 3911/92.....</i>	<i>95</i>
	<i>Licensplikt.....</i>	<i>96</i>
	<i>Tillämpningsföreskrifter.....</i>	<i>96</i>
3.1.3	Direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål.....	97
	<i>Begreppet kulturföremål enligt direktivet 93/7/EEG.....</i>	<i>97</i>
	<i>Olagligt bortförda kulturföremål.....</i>	<i>100</i>
	<i>Processuella regler.....</i>	<i>100</i>
	<i>Rätt till ersättning.....</i>	<i>101</i>
	<i>Frågor om äganderätt.....</i>	<i>101</i>
	<i>Tillämpningen av direktivet.....</i>	<i>101</i>
3.1.4	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) ..	102
3.1.5	Rättsakternas tillämpning på den olagliga handeln med kulturföremål.....	102
3.1.6	Något om EU:s övriga samarbete.....	104
3.2	Samarbetet inom FN	104
3.2.1	1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturgeendom	104
	<i>Staternas tillträde till Unescokonventionen</i>	<i>105</i>
	<i>Unescokonventionens huvudsakliga innehåll</i>	<i>105</i>
	<i>Anpassningen av svensk rätt till Unescokonventionen</i>	<i>110</i>
3.2.2	1954 års Haagkonvention om skydd för kulturgeendom i händelse av väpnad konflikt med tilläggsprotokoll.....	111
3.2.3	Andra gemensamma normer.....	112
3.3	Samarbetet inom Europarådet.....	113
3.4	Andra former av internationellt samarbete	114
3.4.1	Interpol.....	114
3.4.2	Samarbete med anknytning främst till museer	115

3.5	Samarbetet inom Unidroit.....	116
3.5.1	En presentation av den internationella organisationen Unidroit	116
3.5.2	Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt utförda kulturföremål (Rom 1995).....	117
3.5.3	Sveriges tillträde till konventionen	118
4	Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt utförda kulturföremål (Rom den 24 juni 1995).....	119
4.1	Det huvudsakliga innehållet i konventionen	119
4.2	Förarbeten och kommentarer till konventionen.....	120
4.3	Översättning och innebörd av vissa termer i konventionen.....	121
4.4	Närmare om innehållet i konventionen	124
4.4.1	Ingressen.....	124
4.4.2	Kap. I Tillämpningsområde och definitioner	124
4.4.3	Kap. II Återlämnande av stulna kulturföremål	125
4.4.4	Kap. III Återlämnande av olagligt utförda kulturföremål.....	128
4.4.5	Kap. IV Allmänna bestämmelser.....	132
4.4.6	Kap. V Slutbestämmelser.....	134
4.5	Förhållandet mellan 1995 års Unidroitkonvention och 1970 års Unescokonvention	136
5	Utländska förhållanden	139
5.1	Utgångspunkter.....	139
5.2	Vissa stater anslutna till 1995 års Unidroitkonvention.....	140
5.2.1	Norge	140
5.2.2	Finland	142
5.2.3	Italien	144
5.2.4	Spanien.....	146
5.2.5	Kina	146
5.3	Några andra stater av intresse.....	147
5.3.1	Danmark	147
5.3.2	Storbritannien	149

5.3.3 Schweiz.....	150
5.3.4 USA.....	151

ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG

6	Införlivandet av 1995 års Unidroitkonvention med svensk rätt – några övergripande frågor.....	155
6.1	Utredningens utgångspunkt.....	155
6.2	Konventionens införlivande med svensk rätt.....	156
6.3	Inarbetandet av konventionens regler i svensk författning	158
6.4	Bundenheten till direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål.....	159
6.5	Innebörden av att konventionen gäller ”anspråk av internationell karaktär”.....	161
6.6	Konventionens tillämplighet i tiden	162
7	Begreppet kulturföremål	165
8	Återlämnande av stulna kulturföremål	171
8.1	Utgångspunkter	171
8.2	Innebörden av vissa begrepp som inte definieras eller förklaras i konventionen.....	172
8.3	Skyldigheten att återlämna stulna kulturföremål.....	174
8.4	Skyldigheten att återlämna vissa arkeologiska föremål	177
8.5	Tidsfrister för rätten att framställa ett anspråk.....	179
8.6	Rätten till ersättning	185
9	Återlämnande av olagligt utförda kulturföremål	191
9.1	Utgångspunkter	191

9.2	Kulturminneslagen utvidgas till att avse även återlämnande som sker med stöd av konventionen	192
9.3	En utvidgad definition av begreppet kulturföremål enligt 6 kap. 2 § kulturminneslagen.....	195
9.4	Kriteriet olagligt bortförda kulturföremål.....	199
9.5	Närmare om vem en talan om återlämnande kan riktas mot och om innehållet i en stämningsansökan	201
9.6	Tidsfrister för rätten att framställa en begäran om återlämnande.....	203
9.7	Rätten till ersättning när ett olagligt utfört kulturföremål återlämnas	206
9.8	Kostnaderna för återlämnandet	211
10	Några processuella frågor	213
10.1	Svensk domstols behörighet att pröva en talan om återlämnande.....	213
10.2	Skyldigheten enligt konventionen att anmäla behörig domstol eller myndighet	214
10.3	Säkerhetsåtgärder beträffande stulna eller olagligt utförda kulturföremål	215
11	Några ytterligare följdändringar i 6 kap. kulturminneslagen	219
11.1	Handläggningsformen för en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål och frågor om ersättning till innehavaren	219
11.2	Rättegångskostnader	221
11.3	Riksantikvarieämbetets befogenheter som central myndighet enligt 6 kap. kulturminneslagen	223
11.4	Lagvalsfrågor.....	227

12 Svenska statens behörighet att föra talan om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål	233
13 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	237
13.1 Ikraftträdande	237
13.2 Övergångsbestämmelser.....	237
14 Ekonomiska och andra konsekvenser	241
15 Författningskommentar	243
15.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.....	243
15.2 Förslaget till ändring i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre.....	249
Bilagor	
1 Kommittédirektiv 2003:178.....	251
2 Kommittédirektiv 2004:71.....	257
3 1995 års Unidroitkonvention på svenska	259
4 1995 års Unidroitkonvention på engelska och franska.....	275

Förkortningar

a.	anförd/anförda
Ds	betänkande i departementsserien
EEG	Europeiska ekonomiska gemenskapen, numera EG
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
Efta	European Free Trade Association/Europeiska frihandelsorganisationen
EG	Europeiska gemenskapen
EGT	Europeiska Gemenskapens Tidning
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta Nationerna
JK	Justitiekanslern
KOM	KOM-dokument, dokument från kommissionen (engelska COM)
KRFS	Statens kulturråds författningssamling
OAU	Organization of African Unity/Afrikanska Enhetsorganisationen
Ot.prp.	Odelsting proposition (Norge)
prop.	proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
Romfördraget	Fördraget den 25 mars 1957 om upprättandet av Europeiska [ekonomiska] gemenskapen
rskr.	riksdagsskrivelse
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter
Taxud	Kortform för Generaldirektoratet för skatter- och tullunion (eng. Directorate-General för Taxation and the Customs Union)
TDS	Tullverkets deklarationssystem

Unesco	FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur
Unidroit	Institut International pour l'Unification du Droit Privé eller International Institute for the Unification of Private Law. Motsvarande svenska benämning är Internationella privaträttsinstitutet eller Internationella institutet för privaträttsunifikation.

Några ordförklaringar

Detta avsnitt innehåller förklaringar till vissa begrepp och definitioner av ett antal termer som förekommer i betänkandet och som utredningen avgränsar enligt följande.

Export	Transport av en vara över den yttre gränsen för EU:s tullområde till land utanför EU:s tullområde (s.k. tredje land). Jfr utförsel.
Exportlicens	Tillstånd som utfärdas med stöd av förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål. Export av vissa kategorier av kulturföremål från en EU-stat till en stat utanför EU:s tullområde kräver uppvisande av en exportlicens.
Exstinktionsprincipen	Innebär att en konflikt mellan en ursprunglig ägare och en godtroende förvärvare som båda gör anspråk på samma egendom (lösöre) avgörs så att den godtroende förvärvaren får en rättsligt skyddad äganderätt till egendomen. Förvärvaren gör ett s.k. exstinktivt förvärv. Den tidigare ägarens äganderätt upphör i och med godtroförvärvet. Principen kan dock modifieras så att den tidigare ägaren har rätt att få

	tillbaka egendomen mot lösen. Jfr vindikationsprincipen.
Införlivande	Införande av konventionsbestämmelser och andra internationella överenskommelser i den nationella rättsordningen.
Inkorporering	En metod för att införliva konventionsbestämmelser och andra internationella överenskommelser med intern rätt. Metoden innebär att överenskommelsen i sig görs direkt tillämplig i den nationella rätten genom en särskild lagbestämmelse. Jfr transformation.
Kulturarv	Kulturarvsbegreppet har definierats som de traditioner och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Det är både materiellt och immateriellt. Dess innehåll är öppet och dynamiskt och påverkas ständigt av tidsmässigt och socialt skiftande värderingar. Det inbegriper sådant som enskilda kulturminnen, kulturmiljöer, konstnärliga verk, myter och bruk – faktorer som vittnar om människans villkor i olika tider och civilisationer (prop. 1998/99:114 s. 21).
Kulturegendom	Term som förekommer i bl.a. 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom (SÖ 2003:8)

och 1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt jämte tilläggsprotokoll (SÖ 1985:7). Det förekommer ofta att termerna kulturföremål och kulturegendom används synonymt (se nedan).

Kulturföremål

Termen förekommer med sinsemellan något olika innebörd i bl.a.

- 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål,
- förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål,
- direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål som olagligen förts bort från en medlemsstats territorium,
- 5 kap. kulturminneslagen och
- 6 kap. kulturminneslagen.

Det förekommer ofta att termerna kulturföremål och kulturegendom används synonymt (se ovan).

Nationell skatt

Begrepp som förekommer i artikel 36 i Romfördraget och som i 6 kap. 2 § kulturminneslagen delvis ligger till grund för definitionen av kulturföremål. Regeringen har förklarat att de föremål som enligt 5 kap. kulturminneslagen inte får föras ut ur landet utan tillstånd är svenska nationella skatter (se 24–25 §§ kulturminnesförordningen).

Offentlig samling	Termen förekommer med väsentligen samma innebörd i – artikel 1 i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål, – 6 kap. 2 § kulturminneslagen och – artikel 3(7) i 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.
Proveniens	Ett föremåls ursprung och historia, t.ex. dess härkomst, upphovsman eller fyndplats.
Transformation	En metod för att införliva konventionsbestämmelser och andra internationella överenskommelser med intern rätt. Metoden innebär att den internationella överenskommelsens bestämmelser omvandlas till svensk lag. Jfr inkorporering.
Utförsel	Den övergripande term som används när en vara har förts ut över den nationella territorialgränsen. Det saknar därvid betydelse om varan förs inom respektive in till eller ut från EU:s tullområde. Jfr export.
Utförseltillstånd	Tillstånd som utfärdas med stöd av bestämmelserna i 5 kap. kulturminneslagen och kulturminnesförordningen vid utförsel av vissa kategorier av kulturföremål från Sverige till ett annat land.

Vindikationsprincipen

Innebär att en konflikt mellan en ursprunglig ägare och en förvärvare som båda gör anspråk på samma egendom (lösöre) avgörs så att den ursprunglige ägarens rätt till egendomen består även om förvärvaren är i god tro. Den ursprunglige ägaren har således enligt denna princip rätt att få tillbaka egendomen utan att betala någon lösen. Jfr extinktionsprincipen.

Återlämnande

Avser i mer inskränkt bemärkelse förfarandet när

- ett stulet kulturföremål återlämnas med stöd av bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål, eller
- ett olagligt utfört eller olagligt bortfört kulturföremål förs tillbaka till den anmodande statens territorium med stöd av antingen bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention eller bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen.

Sammanfattning

1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål har utarbetats inom den internationella organisationen Unidroit (Internationella privaträttsinstitutet). Konventionen, som antogs i juni 1995 och trädde i kraft i juli 1998, bygger delvis på 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom. Den har tillkommit för att genom ett ökat internationellt samarbete försöka begränsa den olagliga utförseln av kulturföremål och hanteringen av stulna kulturföremål. Avsikten är att Sverige skall ansluta sig till konventionen. För att så skall kunna ske måste svensk lagstiftning anpassas till konventionens krav.

1995 års Unidroitkonvention är tillämplig på anspråk av internationell karaktär. Den innehåller en civilrättslig reglering som innebär att den som innehar ett stulet kulturföremål är skyldig att återlämna detta. Ett sådant anspråk skall dock framställas inom vissa tidsfrister som anges i konventionen. Vidare har en stat som är part i konventionen möjlighet att med åberopande av sin nationella offentligrättsliga utförselreglering begära att en domstol eller annan behörig myndighet i en annan konventionsstat skall förordna att ett kulturföremål som förts ut olagligt från den återkrävande staten skall återlämnas dit. Även för sådana anspråk gäller enligt konventionen vissa tidsfrister. Bestämmelserna i konventionen är inte avsedda att tillämpas retroaktivt.

I vissa avseenden sammanfaller konventionens regler om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål med bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen. Där föreskrivs att ett kulturföremål som finns i Sverige skall återlämnas till en annan stat inom EES, om föremålet olagligt har förts bort från den staten. Genom bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen har direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en annan medlemsstats territorium införlivats med svensk rätt. Eftersom direktivet

har företrädare framför konventionen i den mån dessa rättsakter reglerar samma frågor, föreslår utredningen att de nuvarande bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen även fortsättningsvis tillämpas i förhållande till EES-staterna. Sverige bör därför i samband med tillträdet till konventionen anmäla detta på det sätt som föreskrivs i artikel 13 (3) i konventionen. Konventionens bestämmelser om återlämnande av stulna kulturföremål är dock tillämpliga fullt ut i förhållande till konventionsstater inom EES.

Begreppet kulturföremål

Kulturföremål definieras i artikel 2 i konventionen som föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som kan hänföras till någon av de kategorier som upptas i en bilaga till konventionen. Definitionen överensstämmer i princip med vad som avses med termen kulturregdom i 1970 års Unescokonvention. I svensk rätt förekommer begreppet kulturföremål i 5 kap. kulturminneslagen, som handlar om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål, och i 6 kap. samma lag, som reglerar frågor om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål. Termen kulturföremål har i dessa båda kapitel olika innebörd. Definitionen av kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen bygger på motsvarande begrepp i direktivet 93/7/EEG och överensstämmer i sin tur inte helt med definitionen av kulturföremål i konventionen. Utredningen föreslår att 6 kap. 1 § kulturminneslagen skall utvidgas till att avse även återlämnande av olagligt utförda kulturföremål till konventionsstater utanför EES. I samband härmed föreslår utredningen att begreppet kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen utvidgas så att det även omfattar vad som anses utgöra kulturföremål enligt konventionen. De övergripande kriterierna enligt artikel 2 i konventionen har förts in i 6 kap. 2 § kulturminneslagen och bilagan till lagen har anpassats till konventionen. Tilläggen i bilagan innebär att någon ny föremålskategori och delvis andra åldersgränser har förts in samt att de värdegränser som gäller i förhållande till EES-stater har undantagits i förhållande till konventionsstater utanför EES.

Anpassningen av svensk rätt till konventionens regler om återlämnande av stulna kulturföremål innebär att fristerna enligt 3 och 5 §§ godtroshärvärlagen måste utökas till tre år såvitt gäller återkrav och lösen av sådana kulturföremål som avses i konventionen.

Utredningen har föreslagit att dessa längre frister skall framgå av en ny 9 § i godtrosvärlagen. Härvid har utredningen valt att inte föreslå att dessa tidsfrister skall anknytas till begreppet kulturföremål utan att fristerna i stället skall gälla beträffande "föremål med ett särskilt betydande kulturellt värde".

Återlämnande av stulna kulturföremål

Enligt artikel 3 i konventionen skall den som innehar ett stulet kulturföremål återlämna det. Med stulna föremål jämställs arkeologiska föremål som grävts ut olagligt eller som grävts ut lagligt men behållits i strid med lagen, om detta överensstämmer med lagstiftningen i den stat där utgrävningen ägde rum. Ett krav på återlämnande skall enligt konventionen göras gällande inom tre år från det att den som framställer kravet fick vetskap om var och hos vem föremålet fanns och under alla förhållanden inom femtio år från tidpunkten för stölden. Såvitt gäller föremål som ingår i monument, fornlämningar eller offentliga samlingar gäller dock ingen yttersta tidsfrist. En innehavare som varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet var stulet och kan visa att han iakttagit vederbörlig omsorg vid förvärvet har enligt konventionen rätt till skälig ersättning vid återlämnandet.

Enligt svensk rätt har den bestulne alltid rätt att få tillbaka ett stulet föremål från den som har stulit det. Ägaren har också en ovillkorlig rätt att under obegränsad tid få tillbaka föremålet av den som har förvärvat föremålet med kännedom om att det var stulet eller om förvärvaren borde ha misstänkt att så var fallet. I dessa avseenden uppfyller svensk lagstiftning konventionens krav och någon anpassning av de svenska reglerna behöver därför inte ske.

Om den som förvärvat ett stulet föremål är i god tro, dvs. inte har haft anledning att misstänka eller borde ha misstänkt att föremålet var stulet, ställer sig saken något annorlunda. Såvitt gäller stulen egendom har ägaren numera, enligt de regler i godtrosvärlagen som infördes den 1 juli 2003, rätt att få tillbaka egendomen utan att betala någon lösen. Han måste emellertid begära att få tillbaka egendomen från innehavaren inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om innehavet. Någon yttersta tidsfrist för att framställa ett sådant krav föreskrivs dock inte. Svensk lagstiftning uppfyller i dessa avseenden konventionens krav utom beträffande längden av den frist inom vilken ett återkrav kan

göras gällande. För att svensk rätt skall uppfylla konventionens krav krävs i detta avseende att fristen för att begära tillbaka ett stulet kulturföremål från en godtroende förvärvare förlängs till tre år.

Efter den nyss nämnda lagändringen är det enligt svensk rätt inte längre möjligt att göra godtroshöftvärvt av stulen egendom. Den situationen kan emellertid uppkomma att ett föremål anses stulet enligt lagstiftningen i en annan konventionsstat, medan föremålet vid en bedömning enligt svensk lag skall anses exempelvis förskingrat. Enligt konventionen har den bestulne i den andra konventionsstaten rätt att få tillbaka föremålet. Föremålet kan emellertid enligt godtroshöftvärvtlagen bli föremål för godtroshöftvärvt eller hävd här i Sverige. Den ursprunglige ägaren har dock enligt godtroshöftvärvtlagen möjlighet att lösa tillbaka egendomen under förutsättning att han framställer sitt krav inom sex månader från det han fick kännedom om förvärvarens innehav. Lösenbeloppet skall härvid bestämmas till ett belopp som motsvarar den godtroende förvärvarens kostnader för förvärvet av egendomen och för dess förbättring. I sammanhanget kan konstateras att det i godtroshöftvärvtlagen ställs i vart fall lika stränga krav för att en förvärvare skall anses vara i god tro som det görs i konventionen samt att rätten till ersättning inte är mer generös enligt godtroshöftvärvtlagen än enligt konventionen. De svenska reglerna får därmed anses uppfylla konventionens krav utom såvitt avser tidsfristen för att göra ett lösenkrav gällande beträffande ett kulturföremål. Även denna tidsfrist bör alltså förlängas till tre år.

Utredningen föreslår att det i godtroshöftvärvtlagen införs en ny 9 § där det anges att det beträffande föremål "med ett särskilt betydande kulturellt värde" skall gälla en tidsfrist på tre år i stället för den tidsfrist på sex månader som gäller beträffande föremål i allmänhet. Några yttersta tidsfrister motsvarande dem som föreskrivs i konventionen har inte föreslagits.

Återlämnade av olagligt utförda kulturföremål

Enligt artikel 5 i konventionen kan en konventionsstat i en annan konventionsstat väcka talan och begära att en domstol eller den myndighet som annars är behörig skall förordna att ett kulturföremål som olagligt förts ut från den anmodande staten skall återlämnas dit. För att svensk rätt skall uppfylla åtagandena enligt konventionen krävs att stater som är parter i konventionen kan väcka en sådan talan i Sverige. Som tidigare nämnts, finns det i 6 kap. kulturminnes-

lagen regler om återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål till stater som ingår i EES. Dessa bestämmelser överensstämmer till stora delar med vad konventionen föreskriver. På grund av bundenheten till direktivet 93/7/EEG skall de nuvarande bestämmelserna i kulturminneslagen även fortsättningsvis gälla i förhållande till EES-stater. För att en stat utanför EES som omfattas av konventionen skall kunna utnyttja sin rätt att enligt konventionen begära att ett olagligt utfört kulturföremål återlämnas, föreslår utredningen att den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen om återlämnandeskyldighet skall utvidgas till att även avse sådana anspråk. Vidare föreslår utredningen att definitionen av kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen skall utökas så att den omfattar även sådana föremål som i konventionen definieras som kulturföremål. Utredningen har också funnit skäl att ändra definitionen i 6 kap. 3 § angående vad som avses med att ett kulturföremål är olagligt utfört så att den tar sikte även på konventionsländernas utförelse regler till skydd för dessa staters kulturarv.

Av konventionen följer att en konventionsstat har tre år på sig att framställa en talan om återlämnande av kulturföremål vid en svensk domstol och att det för ett sådant anspråk gäller en yttersta tidsfrist på 50 år. Enligt utredningens mening bör det införas enhetliga tidsfrister i 6 kap. kulturminneslagen för såväl anspråk som framställs av konventionsstater som anspråk från konventionsstater utanför EES. Detta innebär att utredningen föreslår att den nuvarande ettårsfristen i 6 kap. 6 § kulturminneslagen skall utvidgas till en treårsfrist och att den yttersta tidsfristen på 30 år ändras till en yttersta tidsfrist på 50 år.

Utredningen har vidare föreslagit att reglerna i 6 kap. kulturminneslagen om ersättning och alternativ till ersättning till en godtroende innehavare, som tvingas återlämna ett olagligt utfört kulturföremål, skall utvidgas till att gälla också när återlämnandet sker till konventionsstater utanför EES. I förhållande till konventionsstater utanför EES skall bestämmelsen dessutom kompletteras, så att även den som innehar ett föremål för annans räkning har rätt till ersättning.

Processuella frågor

Svensk rätt uppfyller konventionens krav att det skall finnas en domstol eller myndighet som är behörig att handlägga anspråk på återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Någon kompletterande lagreglering krävs därför inte i detta avseende.

Utredningen föreslår att den svenska regeringen vid Sveriges tillträde till konventionen skall anmäla att en begäran om återlämnande av kulturföremål och därmed sammanhängande frågor kan framställas direkt vid allmän domstol eller – i fråga om stulna kulturföremål – hos behörig kronofogdemyndighet.

De möjligheter som domstolen enligt nu gällande regler i 6 kap. kulturminneslagen har att besluta om säkerhetsåtgärder beträffande olagligt utförda kulturföremål bör utvidgas till att också gälla i samband med sådana anspråk på återlämnande som framställs av konventionsstater utanför EES.

Följändringar i 6 kap. kulturminneslagen

Utredningen har föreslagit att skyldigheten enligt 6 kap. 1 § kulturminneslagen att återlämna olagligt utförda kulturföremål till stater inom EES skall utvidgas till att avse även återlämnande av kulturföremål till konventionsstater utanför EES. I anslutning härtill har utredningen övervägt om övriga bestämmelser i 6 kap. kulturminneslagen bör gälla beträffande sådana anspråk. Härvid har utredningen gjort bedömningen att bestämmelsen i 14 §, som anger att offentlig-rättsligt grundade krav på återlämnande av kulturföremål till EES-stater och frågor om ersättning till innehavaren skall handläggas enligt reglerna för indispositiva tvistemål, bör utvidgas till att gälla även sådana anspråk. Utredningen har också funnit att bestämmelsen i 15 § om hur rättegångskostnader i ett mål om återlämnande skall fördelas bör utvidgas till att gälla även i mål om sådana krav. Detta innebär att även en återkrävande konventionsstat skall svara för rättegångskostnaderna om innehavaren av föremålet var i god tro och inte insett eller borde ha insett att föremålet hade blivit olagligt bortfört. Utredningen föreslår vidare att den särskilda lagvalsregeln i 17 §, som anger att äganderätten till ett olagligt utfört kulturföremål efter återlämnandet skall bestämmas enligt den återkrävande statens lag, skall utvidgas till att gälla även i förhållande till konventionsstater utanför EES. Däremot anser utredningen inte att bestämmelsen i 8 §,

som reglerar tingsrätts möjlighet att på ansökan av Riksantikvarieämbetet besluta om undersökning hos någon för att eftersöka kulturföremål, bör utvidgas till att gälla anspråk från konventionsstater utanför EES. Någon utvidgning bör enligt utredningens mening inte heller ske vad gäller andra bestämmelser i kapitlet som reglerar Riksantikvarieämbetets funktion som central myndighet. Lämpligheten av att det enligt nuvarande ordning ankommer på den centrala myndigheten att genomföra undersökningar hos någon för att söka efter ett olagligt bortfört kulturföremål och att ta hand om föremålet bör enligt utredningens mening bli föremål för överväganden i annan ordning.

Svenska statens rätt att i andra konventionsstater föra talan om återlämnande av kulturföremål

Som en följd av att Sverige tillträder konventionen får också den svenska staten möjlighet att väcka talan om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål vid domstol eller annan behörig myndighet i andra konventionsstater. Detta aktualiserar frågor om vem som har rätt att föra statens talan i sådana mål.

Summary

The 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects was drafted by the international organisation UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law). The Convention, which was adopted in June 1995 and entered into force in July 1998, complements the 1970 Unesco Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. It aims to increase international co-operation to endeavour to limit the illegal export of cultural objects and dealing in stolen cultural objects. It is intended that Sweden should accede to the Convention. For this to be possible, Swedish legislation must be adapted to the requirements of the Convention.

The 1995 UNIDROIT Convention is applicable to claims of an international nature. It contains civil law provisions that mean that the possessor of a stolen cultural object is required to return it. Any such claim for restitution must, however, be brought within certain periods of time specified in the Convention. Furthermore, a Contracting State may, invoking the provisions on export in its law, request a court or other competent authority of another Contracting State to order the return of a cultural object illegally exported from the territory of the requesting State. The Convention also stipulates certain time limits for these claims. It is not intended that the provisions of the Convention should apply retroactively.

The rules of the Convention on the return of illegally exported cultural objects coincide in certain respects with the provisions of Chapter 6 of the Heritage Conservation Act. This provides for the return of a cultural object in Sweden that has been illegally removed from another state within the EEA. Council Directive 93/7/EEC on the return of cultural objects illegally removed from the territory of a Member State has been incorporated into Swedish legislation by the provisions of Chapter 6 of the Heritage Conservation Act.

Since the Directive takes precedence over the Convention to the extent that its provisions regulate the same matters, the Commission recommends that the existing provisions of Chapter 6 of the Heritage Conservation Act should continue to apply in relation to the EEA states. Sweden should therefore, when acceding to the Convention, make a declaration as provided for in Article 13 (3) of the Convention. However, the provisions of the Convention on the restitution of stolen cultural objects are fully applicable in relation to Contracting States within the EEA.

The concept "Cultural Object"

Cultural objects are defined in Article 2 of the Convention as objects which, on religious or secular grounds, are of importance for archaeology, prehistory, history, literature, art or science and belong to one of the categories listed in the Annex to the Convention. The definition coincides in principle with the term "cultural property" in the 1970 UNESCO Convention. The concept "cultural object" exists in Swedish law in Chapter 5 of the Heritage Conservation Act, concerning protection against export of certain older cultural objects, and in Chapter 6 of the same Act that contains provisions on the return of illegally exported cultural objects. The meaning of the term "cultural object" differs in these two chapters. The definition of cultural object in Chapter 6, section 2, of the Heritage Conservation Act is based on the corresponding concept in Council Directive 93/7/EEC and does not then coincide completely with the definition of cultural object in the Convention. The Commission recommends that Chapter 6, section 1, of the Heritage Conservation Act should be expanded to include return of illegally exported cultural objects to Contracting States outside the EEA as well. In this connection, the Commission recommends that the concept cultural object in Chapter 6, section 2, of the Heritage Conservation Act be expanded so that it also covers what is considered to be a cultural object in the Convention. The overarching criteria according to Article 2 of the Convention have been included in Chapter 6, section 2, of the Heritage Conservation Act and the Annex to the Act has been adapted to the Convention. The additions in the Annex entail the introduction of a new category of object and partly amended age limits have been introduced and an

exemption for the Contracting States outside the EEA from the value thresholds applicable to EEA states.

The adaptation of Swedish legislation to the rules of the Convention on the restitution and return of stolen cultural objects means that the time limits pursuant to sections 3 and 5 of the Good Faith Acquisition of Personal Property Act (Good Faith Acquisition Act) must be extended to three years for claims for return and redemption of those cultural objects referred to in the Convention. The Commission has proposed that these longer time limits are to be included in a new section 9 of the Good Faith Acquisition Act. In this connection, the Commission has decided not to recommend that these time limits be linked to the concept of cultural object but that the time limits instead should apply to “items of particular cultural value”.

Return of stolen cultural objects

Under Article 3 of the Convention, the possessor of a cultural object which has been stolen shall return it. For the purposes of the Convention, a cultural object which has been unlawfully excavated or lawfully excavated but unlawfully retained shall be considered stolen, when consistent with the law of the State where the excavation took place. Any claim for restitution shall be brought within a period of three years from the time when the claimant knew the location of the cultural object and the identity of its possessor, and, in any case, within a period of fifty years from the time of the theft. However, a claim for restitution of a cultural object forming an integral part of an identified monument or archaeological site, or belonging to a public collection, shall not be subject to any ultimate time limitation. A possessor who neither knew nor ought reasonably to have known that the object was stolen and can prove that it exercised due diligence when acquiring the object, shall be entitled, under the Convention, to payment of reasonable and fair compensation on return of the object.

Under Swedish law, the stolen party is always entitled to restitution of a stolen object from the party who has stolen it. The owner also has an unconditional right for an unlimited period of time to have the object returned from anyone who has acquired the object knowing that it was stolen or if the acquirer should have suspected that this was the case. In these respects, Swedish legislation complies

with the requirements of the Convention in these respects and no adaptation of the Swedish rules therefore needs to be made.

The situation is somewhat different if the acquirer of a stolen object is in good faith and did not have any reason to suspect nor ought reasonably to have suspected that the object was stolen. In the case of stolen property, the owner is now entitled under the rules of the Good Faith Acquisition Act introduced on 1 July 2003, to restitution of the property without paying compensation. However, he must demand to have the property returned from the possessor within six months of the time when he knew or must be assumed to have known about the possession. No ultimate time limitation has been stipulated for a claim of this kind, however. Swedish legislation complies in these respects with the requirements of the Convention with the exception of the duration of the period of time in which a claim for restitution can be made. For Swedish legislation to comply with the requirements of the Convention, the time limit for demanding restitution of a stolen cultural object from an acquirer in good faith must be extended to three years.

After the legislative amendment mentioned above, good faith acquisition of stolen property is no longer possible under Swedish law. However, the situation can arise that an object is considered as being stolen under the legislation of another Contracting State, while the object shall be considered as being, for instance, embezzled under Swedish law. Under the Convention, the person from whom the object has been stolen is entitled to restitution. However, under the Good Faith Acquisition Act, the object can be subject to good faith acquisition or prescription here in Sweden. Under the Good Faith Acquisition Act, the owner is, however, entitled to redeem the property for compensation provided that he makes his claim within six months of knowing about the acquirer's possession of the property. The compensation amount is then to be set at an amount corresponding to the good faith acquirer's costs for acquisition of the property and for its improvement. It can be noted in this context that the requirements made in the Good Faith Acquisition Act for an acquirer to be considered as being in good faith are in any case as stringent as those made in the Convention and that entitlement to compensation is not more generous under the Good Faith Acquisition Act than according to the Convention. The Swedish rules may therefore be considered as complying with the requirements of the Convention except with

respect to the period of time for making claims for restitution and redemption of a cultural object. This period of time should accordingly also be extended to three years.

The Commission recommends that a new section 9 be introduced into the Good Faith Acquisition Act stating that a period of time of three years shall apply to objects “of particularly important cultural value” instead of the period of six months applicable to objects in general. No ultimate time limits corresponding to those provided for in the Convention have been proposed.

Return of illegally exported cultural objects

Under Article 5 of the Convention, a Contracting Party may request a court or other competent authority of another Contracting State to order the return of a cultural object illegally exported from the territory of the requesting State. In order for Swedish legislation to comply with the undertakings under the Convention, it is required that the States Parties are able to institute such proceedings in Sweden. As mentioned above, Chapter 6 of the Heritage Conservation Act contains regulations on the restitution of illegally exported cultural objects to EEA states. These provisions largely coincide with the provisions of the Convention. Under the mandatory Directive 93/7/EEC, the existing provisions in the Heritage Conservation Act shall continue to apply in relation to EEA states. In order for a state outside the EEA which is covered by the Convention to be able to make use of its entitlement to request return of illegally exported cultural objects, the Commission recommends that the current provision in Chapter 6, section 1, of the Heritage Conservation Act on the obligation to return be expanded to cover such claims. Furthermore, the Commission recommends that the definition of cultural object in Chapter 6, section 2, of the Heritage Conservation Act be expanded so as to also apply to objects defined as cultural objects for the purposes of the Convention. The Commission has also found it justified to change the definition in Chapter 6, section 3, as to what is meant by the unlawful export of a cultural object so that it also has in view the export rules of the Contracting States to protect the cultural heritages of these states.

It follows from the Convention that a Contracting State has three years in which to bring a claim for return of a cultural object

at a Swedish court and that an ultimate time limit of 50 years applies to such claims. In the view of the Commission, uniform time limits should be introduced in Chapter 6 of the Heritage Conservation Act for claims brought by Contracting States and for claims for Contracting States outside the EEA. Accordingly, the Commission recommends that the current one-year time limit in Chapter 6, section 6, of the Heritage Conservation Act be extended to a three-year time limit and that the ultimate time limit of 30 years be changed to an ultimate time limit of 50 years.

The Commission has further proposed that the rules in Chapter 6 of the Heritage Conservation Act on compensation and compensation alternatives to a good-faith possessor obliged to return an illegally exported cultural object are to be extended to apply when restitution takes place to states outside the EEA as well. In relation to Contracting States outside the EEA, the provision shall moreover be complemented to provide entitlement to compensation also to a possessor holding an object on behalf of another party.

Procedural matters

Swedish legislation complies with the requirements of the Convention that there is to be a court or an authority competent to consider claims for return and restitution of stolen or illegally exported cultural objects. No complementary legislative provisions are therefore required in this respect.

The Commission recommends that the Swedish government declare on Swedish accession to the Convention that a claim for return and restitution of a cultural object and related matters can be made directly to a general court of law or – with respect to stolen cultural objects – to the competent enforcement service.

The possibilities of the court under the current provisions in Chapter 6 of the Heritage Conservation Act to decide on security measures for illegally exported cultural objects should be expanded to apply as well in connection with claims for restitution brought by Contracting States outside the EEA.

Consequential amendments to Chapter 6 of the Heritage Conservation Act

The Commission has recommended that the obligation under Chapter 6, section 1, of the Heritage Conservation Act to return illegally exported objects to states within the EEA shall be expanded to apply as well to restitution of cultural objects to Contracting States outside the EEA. In this connection, the Commission has considered whether other provisions in Chapter 6 of the Heritage Conservation Act should apply to such claims. In this context, the Commission has made the assessment that the provision in section 14, stating that claims based on public law for return and restitution of cultural property to EEA states and matters relating to compensation to the possessor shall be dealt with in accordance with the rules for civil disputes not amenable to out-of-court settlement, should be expanded to apply to such claims as well. The Commission has also found that the provision in section 15 on how litigation costs in a case for restitution are to be apportioned should be expanded to also apply in cases on such requirements. This means that a Contracting State should also meet the litigation costs if the possessor of the object was in good faith and did not realise or should not have realised that the object had been unlawfully removed. The Commission further recommends that the special rule on choice of jurisdiction in section 17, stating that ownership to an illegally exported cultural object shall be decided in accordance with the law of the state claiming return and restitution, should be expanded to apply in relation to Contracting States outside the EEA as well. However, the Commission does not consider that the provision in section 8 regulating the ability of the district/city court to decide on a search at a party for cultural objects sought after, on application by the National Heritage Board, should be expanded to apply to claims from Contracting States outside the EEA. Neither, in the view of the Commission, should any expansion be made of other provisions in the Chapter regulating the role of the National Heritage Board as a central agency. In the view of the Commission, consideration should be given in another context to the appropriateness under the existing arrangements of the central agency being responsible for carrying out searches at a party to look for an unlawfully removed cultural object and to take care of the object.

The entitlement of the Swedish state to institute proceedings in other Contracting States on the return and restitution of cultural objects

As a consequence of Sweden acceding to the Convention, the Swedish state may also institute proceedings for return and restitution of stolen or illegally exported cultural objects at a court or other competent authority in other Contracting States. This brings to the fore issues of who is entitled to institute proceedings on behalf of the State in such cases.

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om ändring i lagen (1988:950) om kultur- minnen m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

dels att 6 kap. 1–3 §§ och 6–8 §§ skall ha följande lydelse,

dels att bilagan till 6 kap. 2 § första stycket 2 skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

1 §¹

Ett kulturföremål som efter den 31 december 1994 olagligt förts bort från en stat som ingår i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och som finns i Sverige skall på begäran återlämnas till den staten.

Ett kulturföremål som *finns i Sverige och som*

- efter den 31 december 1994 olagligt förts bort från en stat som ingår i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES),
eller

- *efter den XX 2005 (=datum då konventionen trätt i kraft i Sverige) olagligt förts ut från en stat utanför EES som omfattas av Unidroitkonventionen av den 24 juni 1995*

skall på begäran återlämnas till den *återkrävande* staten.

¹ Senaste lydelse 1994:1523.

2 §²

Med ett kulturföremål avses i detta kapitel ett föremål som

1. i den stat det förts bort från betraktas som en nationell skatt av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde enligt lagar eller administrativa förfaranden som är förenliga med artikel 36 i Romfördraget, och

2. tillhör någon av de kategorier som anges i bilagan till denna lag eller är en integrerad del av inventarierna hos en kyrklig institution eller en integrerad del av en offentlig samling och upptagen i inventarieförteckningen hos ett museum, ett arkiv eller en bibliotekssamling.

Med en offentlig samling avses en samling som ägs av

- en stat som avses i 1 §,
- en lokal eller regional myndighet i en sådan stat, eller
- en offentlig institution i en sådan stat vilken ägs eller till stor

Med ett kulturföremål avses i detta kapitel

1. ett föremål som

- förts bort från en stat som ingår i EES och i den staten betraktas som en nationell skatt av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde enligt lagar eller administrativa förfaranden som är förenliga med artikel 36 i Romfördraget, eller
- förts ut från en stat utanför EES som är part i Unidroitkonventionen av den 24 juni 1995 och i den staten av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen om föremålet,

2. om detta

- tillhör någon av de kategorier som anges i bilagan till denna lag, eller

- i en stat som ingår i EES är en integrerad del av inventarierna hos en kyrklig institution eller en integrerad del av en offentlig samling och upptagen i inventarieförteckningen hos ett museum, ett arkiv eller en bibliotekssamling.

Med en sådan offentlig samling i en stat som ingår i EES avses en samling som ägs av

- staten,
- en lokal eller regional myndighet, eller
- en offentlig institution vilken ägs eller till stor del finansieras

² Senaste lydelse 1994:1523.

del finansieras av staten eller av en lokal eller regional myndighet. av staten eller av en lokal eller regional myndighet.

3 §³

Med att ett kulturföremål olagligt förts bort avses att föremålet förts från en stats territorium i strid med den statens regler *till skydd för nationella skatter* eller att efter en tidsbegränsad laglig bortförrel föremålet inte har återlämnats eller något annat villkor för bortförreln har överträtts.

Med att ett kulturföremål olagligt förts bort avses att föremålet förts *ut* från en stats territorium i strid med den statens regler *om utförel av kulturföremål* eller att efter en tidsbegränsad laglig bortförrel föremålet inte har återlämnats eller något annat villkor för bortförreln har överträtts.

6 §⁴

Talan om återlämnande skall väckas inom *ett* år från det att den återkrävande staten fick kännedom om föremålets belägenhet och om vem som innehade det. Talan får dock inte väckas senare än *trettio* år efter det att föremålet olagligt fördes bort. Ifråga om föremål som enligt 2 § tillhör en *offentlig samling* och kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt det återkrävande landets lag, får dock talan väckas inom sjuttiofem år efter bortförreln.

Om bortförreln inte längre är olaglig när talan väcks, skall talan ogillas.

Talan om återlämnande skall väckas inom *tre* år från det att den återkrävande staten fick kännedom om föremålets belägenhet och om vem som innehade det. Talan får dock inte väckas senare än *femtio* år efter det att föremålet olagligt fördes bort. I fråga om föremål som enligt 2 § tillhör en offentlig *samling i en stat som ingår i EES* och kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt det återkrävande landets lag, får dock talan väckas inom sjuttiofem år efter bortförreln.

Om bortförreln inte längre är olaglig när talan väcks, skall talan ogillas.

³ Senaste lydelse 1994:1523.

⁴ Senaste lydelse 1994:1523.

7 §⁵

Om ett kulturföremål skall återlämnas är den som innehar föremålet för egen räkning berättigad till skälig ersättning av den återkrävande staten, om innehavaren visat vederbörlig omsorg och uppmärksamhet vid anskaffandet av föremålet och i fråga om hur föremålet förts bort från den återkrävande staten.

Den som förvärvat föremålet genom arv, testamente *eller* gåva är berättigad till ersättning endast om den som föremålet förvärvats från skulle ha varit det.

Ersättningen skall fastställas i målet om återlämnande av kulturföremålet.

Om ett kulturföremål skall återlämnas är den som innehar föremålet för egen räkning berättigad till skälig ersättning av den återkrävande staten, om innehavaren visat vederbörlig omsorg och uppmärksamhet vid anskaffandet av föremålet och i fråga om hur föremålet förts bort från den återkrävande staten.

Vad som sägs i första stycket gäller även den som innehar ett kulturföremål för annans räkning när föremålet skall återlämnas till en stat utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Den som förvärvat föremålet genom arv, testamente, gåva *eller bodelning* är berättigad till ersättning endast om den som föremålet förvärvats från skulle ha varit det.

Ersättningen skall fastställas i målet om återlämnande av kulturföremålet.

8 §⁶

Tingsrätten får på ansökan av den myndighet som regeringen bestämmer (den centrala myndigheten) besluta att myndigheten får genomföra en undersökning hos någon för att söka efter ett visst kulturföremål som olagligt förts bort från en stat som anges i 1 §. Tillstånd får lämnas endast om

1. det finns särskild anledning

Tingsrätten får på ansökan av den myndighet som regeringen bestämmer (den centrala myndigheten) besluta att myndigheten får genomföra en undersökning hos någon för att söka efter ett visst kulturföremål som olagligt förts bort från en stat som anges i 1 § *och ingår i EES*. Tillstånd får lämnas endast om

1. det finns särskild anledning

⁵ Senaste lydelse 1994:1523.

⁶ Senaste lydelse 1994:1523.

att anta att det sökta föremålet kan påträffas vid undersökningen,

2. den hos vilken undersökningen skall vidtas skäligen kan befaras undandra sig att lämna uppgift om han innehar föremålet, och

3. vikten av att åtgärden vidtas uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den som berörs.

Ansökan skall göras skriftligen.

Om det skäligen kan befaras att föremålet kan komma att gömmas undan eller någon annan åtgärd vidtas för att hindra eller försvåra ett återlämnande, får beslut enligt första stycket meddelas utan att motparten bereds tillfälle att yttra sig över ansökan. Motparten behöver i så fall inte heller underrättas om rättens beslut innan undersökningen påbörjas.

Beslutet gäller omedelbart, om inte annat bestäms.

att anta att det sökta föremålet kan påträffas vid undersökningen,

2. den hos vilken undersökningen skall vidtas skäligen kan befaras undandra sig att lämna uppgift om han innehar föremålet, och

3. vikten av att åtgärden vidtas uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den som berörs.

Ansökan skall göras skriftligen.

Om det skäligen kan befaras att föremålet kan komma att gömmas undan eller någon annan åtgärd vidtas för att hindra eller försvåra ett återlämnande, får beslut enligt första stycket meddelas utan att motparten bereds tillfälle att yttra sig över ansökan. Motparten behöver i så fall inte heller underrättas om rättens beslut innan undersökningen påbörjas.

Beslutet gäller omedelbart, om inte annat bestäms.

Bilaga⁷

Kategorier som avses i 6 kap. 2 § första stycket 2

A.1. Arkeologiska föremål som är äldre än 100 år och som härrör från

- utgrävningar och fynd på land eller under vatten,
- arkeologiska fyndplatser,
- arkeologiska samlingar.

2. Föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konst-

Kategorier som avses i 6 kap. 2 § första stycket 2

A.1. Arkeologiska föremål som härrör från

- utgrävningar och fynd på land eller under vatten,
- arkeologiska fyndplatser,
- arkeologiska samlingar.

2. Föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konst-

⁷ Senaste lydelse 2002:1090.

närliga, historiska eller religiösa minnesmärken *som är äldre än 100 år*.

3. Tavlor och målningar, som inte tillhör kategori 3 a eller 4, som utförts helt för hand, på vilket underlag och i vilket material som helst.

3 a. Akvareller, gouacher och pasteller som utförts helt för hand, på vilket underlag som helst.

4. Mosaiker, som inte tillhör kategorierna 1 och 2, som utförts helt för hand i vilket material som helst och teckningar som utförts helt för hand på vilket underlag och i vilket material som helst.

5. Originalgravyrer, tryck, silkscreentryck och litografier med deras respektive matriser och originalaffischer.

6. Originalskulpturer eller originalstatyer och kopior, framställda enligt samma process som originalet och som inte tillhör kategori 1.

7. Fotografier, film och negativ av dessa.

8. Inkunabler och manuskript, inklusive kartor och partitur, enstaka eller i samlingar.

9. Böcker som är äldre än 100 år, enstaka eller i samlingar.

10. Tryckta kartor äldre än 200 år.

11. Arkiv och däri ingående

närliga, historiska eller religiösa minnesmärken.

3. Tavlor och målningar, som inte tillhör kategori 3 a, 3 b eller 4, som utförts helt för hand, på vilket underlag och i vilket material som helst.

3 a. Akvareller, gouacher och pasteller som utförts helt för hand, på vilket underlag som helst.

3 b. Konstnärliga assemblage och montage i original, oavsett material.

4. Mosaiker, som inte tillhör kategorierna 1 och 2, som utförts helt för hand i vilket material som helst och teckningar som utförts helt för hand på vilket underlag och i vilket material som helst.

5. Originalgravyrer, tryck, silkscreentryck och litografier med deras respektive matriser och originalaffischer.

6. Originalskulpturer eller originalstatyer och kopior, framställda enligt samma process som originalet och som inte tillhör kategori 1.

7. Fotografier, film och negativ av dessa.

8. Inkunabler och manuskript, inklusive kartor och partitur, enstaka eller i samlingar.

9. Böcker som är äldre än 100 år, enstaka eller i samlingar.

10. Tryckta kartor äldre än 200 år.

11. Arkiv och däri ingående

delar, som är äldre än 50 år, på vilket underlag och i vilket medium som helst.

12 a. Samlingar och föremål från zoologiska, botaniska, mineralogiska eller anatomiska samlingar.

b. Samlingar av historiskt, paleontologiskt, etnografiskt eller numismatiskt intresse.

13. Transportmedel som är äldre än 75 år.

14. Andra antikviteter som inte tillhör kategorierna A1–A13 och som är äldre än 50 år. Kulturföremålen i kategorierna A1–A14 omfattas av denna lag bara om deras värde motsvarar eller överstiger de ekonomiska gränsvärdena under B.

Beträffande kategorierna A3–A8 avses endast föremål som är äldre än 50 år och inte tillhör

delar, som är äldre än 50 år, på vilket underlag och i vilket medium som helst.

12 a. Samlingar och föremål från zoologiska, botaniska, mineralogiska eller anatomiska samlingar.

b. Samlingar av historiskt, paleontologiskt, etnografiskt eller numismatiskt intresse *samt föremål med historisk anknytning, innefattande vetenskapens och teknologins historia samt krigs- och samhällshistoria, föremål med anknytning till nationella ledares, filosofers, vetenskapsmäns och konstnärers liv samt till händelser av nationell betydelse.*

13. *Frimärken, stämpelmärken och liknande märken, i enstaka exemplar eller i samlingar.*

14. Transportmedel som är äldre än 75 år.

15. Andra antikviteter som inte tillhör kategorierna A1–A13 och som är äldre än 50 år. Kulturföremålen i kategorierna A1–A14 *som förts bort från en stat som ingår i EES* omfattas av denna lag endast om deras värde motsvarar eller överstiger de ekonomiska gränsvärdena under B.

Beträffande kategorierna A1–A2 avses såvitt gäller föremål som har förts bort från en stat som ingår i EES endast föremål som är äldre än 100 år. Om föremålet har förts bort från en stat utanför EES är motsvarande tidsgräns 50 år.

Beträffande kategorierna A3–A8 och A13 avses endast föremål som är äldre än 50 år och inte tillhör

upphovsmannen.

B. Ekonomiska gränsvärden
tillämpligt på vissa kategorier
under A

VÄRDE

oavsett värde

- 1 (arkeologiska föremål)
- 2 (delar av minnesmärken)
- 8 (inkunabler och manuskript)
- 11 (arkiv)

15 000 euro

- 4 (mosaiker och teckningar)
- 5 (gravyrer)
- 7 (fotografier)
- 10 (tryckta kartor)

30 000 euro

- 3 a (akvareller)

50 000 euro

- 6 (statyer)
- 9 (böcker)
- 12 (samlingar)
- 13 (transportmedel)
- 14 (alla andra föremål)

150 000 euro

- 3 (tavlor)

Bedömningen av om villkoren för det ekonomiska gränsvärdet är uppfyllda måste göras när återlämnande begärs. Det ekonomiska värdet är det som föremålet har i den återkrävande medlemsstaten.

upphovsmannen *såvida föremålen inte förts bort från en stat utanför EES och har tillverkats av en eller flera medlemmar av en stam- eller ursprungsbefolkning för traditionellt eller rituellt bruk inom befolkningen och skall återlämnas till denna befolkning.*

B. Ekonomiska gränsvärden
tillämpliga på vissa kategorier
under A

VÄRDE

oavsett värde

- 1 (arkeologiska föremål)
- 2 (delar av minnesmärken)
- 8 (inkunabler och manuskript)
- 11 (arkiv)

15 000 euro

- 4 (mosaiker och teckningar)
- 5 (gravyrer)
- 7 (fotografier)
- 10 (tryckta kartor)

30 000 euro

- 3 a (akvareller)

50 000 euro

- 6 (statyer)
- 9 (böcker)
- 12 (samlingar)
- 13 (transportmedel)
- 14 (alla andra föremål)

150 000 euro

- 3 (tavlor)

Bedömningen av om villkoren för det ekonomiska gränsvärdet är uppfyllda måste göras när återlämnande begärs. Det ekonomiska värdet är det som föremålet har i den återkrävande medlemsstaten.

Denna lag träder i kraft ...

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre att det skall införas en ny 9 § av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

I stället för den tidsfrist om sex månader som anges i 3 och 5 §§ gäller i fråga om föremål med ett särskilt betydande kulturellt värde en tidsfrist om tre år.

-
1. Denna lag träder i kraft den ...
 2. I fråga om sådana förvärv som har gjorts före ikraftträdandet skall äldre bestämmelser gälla.

Direktiven

Regeringen beslutade den 11 december 2003 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå den lagstiftning som krävs för en svensk anslutning till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

I direktiven påpekas att den olagliga handeln med kulturföremål ökat i oroväckande omfattning under de senaste årtiondena och att ett internationellt samarbete är nödvändigt om den illegala hanteringen av kulturföremål skall kunna hejdas. Direktiven framhåller att 1995 års Unidroitkonvention innehåller ett detaljerat regelverk för återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål och att den därför skulle kunna vara ett effektivt verktyg för att försöka komma till rätta med den olagliga handeln med kulturföremål. Mot denna bakgrund anges i direktiven att Sverige bör ansluta sig till konventionen.

I direktiven ges en översiktlig beskrivning av innehållet i konventionen. Vidare redogörs för lagen (1986:796) om godtrosvärförvärf av lösöre och de ändringar i lagen som trätt i kraft den 1 juli 2003. Härvid konstateras att lagen i och med ändringarna i huvudsak torde uppfylla de krav som 1995 års Unidroitkonvention ställer. Vissa konflikter kan dock finnas när det gäller tidsfrister för att framställa anspråk på att få tillbaka stulna eller olagligt utgrävda kulturföremål.

I 6 kap. lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. finns regler om återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en annan stat som ingår i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES). Bestämmelserna bygger på rådets direktiv 93/7/EEG och gäller endast i förhållande till andra medlemsstater inom EES. I utredningens direktiv konstateras att svensk rätt i övrigt inte innehåller några regler om återlämnande av egendom på den grunden att den olagligt förts bort från ett annat land.

En utgångspunkt för utredningens arbete är enligt direktiven att Sverige i förhållande till andra EES-stater i stället för konventionens

bestämmelser skall tillämpa direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. En annan utgångspunkt är att en preskriptionsfrist om 75 år skall gälla för föremål som stulits från bl.a. offentliga samlingar.

Utredningen skall enligt direktiven samråda med berörda myndigheter och institutioner.

Regeringen beslutade den 13 maj 2004 om tilläggsdirektiv för utredningen. Enligt dessa förlängdes utredningstiden till den 14 januari 2005.

Direktiven bifogas betänkandet som *bilaga 1–2*.

Utredningsarbetet

Utredningen påbörjade sitt arbete i april 2004. Inledningsvis översattes 1995 års Unidroitkonvention till svenska och kartlades gällande nationella och internationella regler av betydelse för omsättningen av kulturföremål. Vidare undersöktes regleringens tillämpning i praktiken. Utredningen övergick därefter till att jämföra reglerna i svensk rätt med regleringen i 1995 års Unidroitkonvention. Avslutningsvis har utredningen formulerat överväganden och utarbetat författningsförslag.

Utredningen har under sitt arbete haft flera kontakter med sekretariatet på det Internationella privaträttsinstitutet (Unidroit-institutet) i Rom för att få del av institutets kunskaper om och erfarenheter av tillämpningen av 1995 års Unidroitkonvention.

För att få en närmare inblick i praktiska frågor kring in- och utförsel av kulturföremål har utredningen bjudit in företrädare för Tullverket och museisektorn till ett av sina sammanträden. Intendenten Birgitta Martinius, Nationalmuseum, och handläggaren av utförselärenden och återlämnandeärenden på Riksantikvarieämbetet, Anna-Gretha Eriksson, har deltagit i flera av utredningens sammanträden. De har bidragit med värdefull information om kulturföremål respektive om hur den nationella och internationella handeln bedrivs i praktiken samt beträffande frågor om tillstånd för utförsel och export.

För att informera sig om praktiska frågor som rör omsättningen av kulturföremål har utredningens sekreterare haft telefonkontakt med ordföranden i Sveriges Konst- och Antikhandlareförening, antikhandlare, transportfirmor och två större auktionshus. Utredningen har beträffande handeln med olovligt åtkomna kulturföremål, främst arkeologiska föremål, också fått del av information från fil.kand. Staffan Lundén.

I den del utredningens arbete rör stulna kulturföremål har utredningen haft kontakt med polis på godsroteln i Stockholms Polis-

distrikt, Rikskriminalens kriminalunderrättelsetjänst, Tullverket samt Interpol i Lyon.

Utredningen har också informerat sig om det forskningsprojektet om brott som hotar kulturarvet som pågår i Brottsförebyggande rådets (BRÅ) regi.

Personer, som tidigare varit verksamma i museisektorn, har konsulterats och lämnat värdefulla synpunkter.

Utredningen har hållit sex utredningssammanträden med deltagande av experterna. Utredaren och sekreteraren har dessemellan haft ett antal arbetsmöten.

Inledning

För att skydda världens kulturarv är det angeläget att föremål med ett högt kulturhistoriskt värde bevaras i sin rätta miljö eller sammanhang.

Den ökade handeln med kulturföremål där föremål förs ut ur landet i strid med utförsel- och exportregleringar och den tilltagande hanteringen av stulna kulturföremål innebär en utarmning av länders kulturarv och är ett hot mot den kulturella identiteten och möjligheterna att bevara kulturföremål i dess ursprungliga sammanhang.

För att begränsa och komma tillrätta med den olagliga hanteringen av kulturföremål krävs internationell samverkan och samordning. Frivilliga överenskommelser på området är av stor betydelse. Inte minst gäller detta i fråga om sådana kulturföremål som utgjort krigsbyten eller av annan anledning sedan lång tid tillbaka avskiljts från sin ursprungsmiljö och därför inte omfattas av senare rättsliga åtaganden. Ett exempel på en sådan överenskommelse mellan stater är återlämnandet av den del av en stele (en arkeologisk eller antik-historisk benämning på en upprest sten, ofta dekorerad med bilder, reliefer eller ornamentik) i form av en panter från mayatiden som återges på omslaget av detta betänkande. Denna återbördades år 1994 av Statens konstmuseer i Stockholm till Nationalmuseet i Guatemala enligt ett regeringsbeslut (regeringsbeslut 1994-02-24, Ku93/263/K).

För att komma till rätta med den illegala hanteringen av olagligt utförda eller stulna kulturföremål krävs emellertid också en rättslig reglering.

Eftersom handeln med kulturföremål i många fall berör flera staters lagstiftning och sker utanför föremålens ursprungsländer, blir de nationella lagarna ofta otillräckliga. Handeln styrs vanligen av olika staters rättsordningar och begränsas av respektive stats offentligrättsliga syn på vilka föremål som fritt får omsättas och

föras ut ur landet och av de privaträttsliga bestämmelser som reglerar parternas civilrättsliga mellanhavanden.

Mot denna bakgrund har det vuxit fram olika mellanstatliga samarbetsformer och regleringar för att försöka förhindra och motverka den olagliga utförseln av kulturföremål och hanteringen av olovligt åtkomna kulturföremål. 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom är resultatet av ett sådant internationellt samarbete. Detsamma är fallet med 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Det är den svenska regeringens avsikt att Sverige skall ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention. Till följd därav har utredningen fått i uppdrag att föreslå den lagstiftning som krävs för att Sverige skall uppfylla åtagandena i konventionen. Utredningens uppdrag har sålunda bestått i att kartlägga gällande rätt på de områden konventionen reglerar och i de fall gällande svensk rätt inte uppfyller åtagandena i konventionen införliva konventionsbestämmelserna med svensk rätt på ett sätt som harmonierar med det övriga rättsområdet. I utredningens uppdrag har sålunda inte inrymts mer allmänna frågor och överväganden som berör den illegala hanteringen av kulturföremål.

Utredningens arbete har mynnat ut i detta betänkande som består av femton avsnitt. Betänkandet innehåller också ordförklaringar, sammanfattning, författningsförslag, redovisning av utredningens arbete och direktiv samt bilagor.

I avsnitt 1 beskrivs den legala respektive illegala handeln med kulturföremål ur en mer allmän synvinkel. Därefter redovisar utredningen i avsnitt 2 den svenska lagstiftning som berörs i samband med att kulturföremål omsätts nationellt och internationellt. I avsnitt 3 presenteras det internationella samarbetet rörande omsättningen av kulturföremål. Tyngdpunkten i avsnittet ligger på det arbete som bedrivs inom ramen för EU och FN. Avsnittet behandlar avslutningsvis den internationella organisationen Unidroit och tillkomsten av 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. I avsnitt 4 redogör utredningen mer utförligt för innehållet i 1995 års Unidroitkonvention. Därefter följer en internationell utblick i avsnitt 5 avseende regleringen i några andra länder. Avsnitten 6–12 innehåller utredningens överväganden och förslag. Ikraftträdande och övergångsbestämmelser behandlas i avsnitt 13 samt ekonomiska och andra konsekvenser av utredningens förslag i avsnitt 14. Betänkandet avslutas med en författnings-

kommentar. Den svenska översättningen av 1995 års Unidroitkonvention samt de autentiska konventionstexterna på engelska och franska har fogats som bilagor till betänkandet.

1 Omsättningen av kulturföremål

1.1 Handeln med kulturföremål

Sedan lång tid tillbaka förekommer en omfattande och världsomspännande handel med kulturföremål. Denna handel omsätter idag mycket stora belopp. Stater som Storbritannien, USA, Schweiz, Italien och Kina utgör viktiga marknader.

Sverige intar ur ett internationellt perspektiv en särställning som exportland så till vida att svenska kulturföremål i stor utsträckning kunnat bevaras intakta och i sitt ursprungliga sammanhang. Detta har sin främsta förklaring i att de svenska fideikommissen hållit samman betydande kulturhistoriska värden och att omsättningen av kulturföremål av denna anledning varit mindre än i andra länder. Sverige har också varit förskonat från krig, vilket har medfört att såväl själva kulturföremålen som dokumentationen kring föremålen har kunnat bevaras. Vidare har Sveriges starka ekonomiska ställning under delar av 1900-talet medfört viss import av kulturföremål till vårt land.

Från Sverige förs främst ut konst, möbler och allmogeföremål av olika slag. I mindre omfattning förs nu bl.a. vissa kinesiska arkeologiska föremål in till landet.

I Sverige omsätts kulturföremål i de flesta fall genom antikhandeln eller på auktioner.

Det finns för närvarande två svenska branschorganisationer för antik- och konsthandlare. Den ena är Sveriges Konst- och Antikhandlareförening (SKAF) med drygt sextio medlemmar. Den andra är Förenade Antik- och Konsthandlare med knappt åttio medlemmar.

Hur stor del av handeln med kulturföremål som sker genom antik- och konsthandlare i förhållande till den del som bjuds ut och säljs på små eller medelstora auktioner är svårt att bedöma. Mer dyrbara föremål omsätts ofta på auktioner som anordnas av de stora svenska auktionshusen, främst Bukowskis Auktioner AB

(Bukowskis) och AB Stockholms Auktionsverk (Stockholms Auktionsverk), men även av Uppsala Auktionskammare, Craaford auktioner och Lauritz.com Auktioner. Den sistnämnda auktionsfirman bedriver huvudsakligen handel via Internet.

Som exempel kan nämnas att enligt auktionshusens egna uppgifter uppgick Bukowskis totala försäljningsomsättning under år 2003 till knappt 330 miljoner kr och Stockholms Auktionsverks auktionsomsättning (dvs. det pris köparna betalat exklusive mervärdeskatt) under motsvarande period till knappt 280 miljoner kr.

Bukowskis ingår i en internationell allians, International Auctioneers (IA), som består av åtta stora auktionshus i USA och Europa. Dessa auktionshus genomför enligt alliansens egna beräkningar årligen 1 150 auktioner, betjänar över 400 000 konst kunder över hela världen och bjuder ut mer än en halv miljon konstföremål varje år.

Stockholms Auktionsverk ingår i kompanjonskap med två andra nordiska auktionshus. Enligt egen uppgift har Stockholms Auktionsverk över 75 auktionsdagar per år med totalt mer än 60 000 olika föremål.

Som en serviceåtgärd gör Nordiska museet och Nationalmuseum preliminära bedömningar av de föremål som bjuds ut vid de stora kvalitetsauktionerna i Stockholm och i vissa fall utanför Stockholm. Nordiska museet och Nationalmuseum märker sålunda ut de föremål som ingår i respektive museums ansvarsområde. Detta gäller tillståndspliktiga föremål, vilka enligt en preliminär bedömning inte kan ges tillstånd till utförsel. Auktionshuset lägger ut information på Internet beträffande de föremål som auktionen omfattar och museernas preliminära bedömning av vissa föremål. Vidare innehåller den tryckta auktionskatalogen och auktionsvillkoren ofta en allmän upplysning om skyldigheten att i vissa fall ansöka om utförsel- eller exporttillstånd. Oavsett om en preliminär bedömning har gjorts och vad denna mynnat ut i, är köparen alltid skyldig att ansöka om tillstånd vid utförsel av tillståndspliktiga kulturföremål.

Det finns möjlighet för en köpare eller annan innehavare av ett kulturföremål att anlita en transportfirma och låta speditören ansvara för att varor som skall föras ut eller exporteras deklarerar korrekt och att utförsel- eller exportlicenser söks i de fall detta krävs. Den speditör som anlitas får därmed i detta sammanhang betraktas som en viktig aktör.

Eftersom handeln med kulturföremål inte sällan innebär att föremålen transporteras över en eller flera nationella gränser får också Tullverket med hänsyn till de särskilda utförsel- och exportregler

som gäller för kulturföremål (avsnitten 2.1.2, 2.2 och 3.1.2 nedan) en viktig funktion i kedjan av de aktörer som kan bli involverade i handeln med kulturföremål.

1.2 Stulna eller olagligt utförda kulturföremål

Under senare år har det periodvis förekommit uppgifter i massmedier, facktidskrifter och den politiska debatten om en tilltagande smuggling och handel över nationsgränser av stulna och på annat sätt olovligen åtkomna kulturföremål. Även plundring av arkeologiska fyndplatser har uppmärksammats. Den negativa påverkan sådana förfaranden har på världens kulturarv har fått personer och organisationer med olika bakgrund att reagera. Åsikter har förts fram om att skyddet av världens kulturarv måste förbättras. Det har också diskuterats om det är möjligt att lagstiftningsvägen hindra att föremål som förts ut olagligt från ett land okontrollerat förs in till ett annat land. Det råder enighet om att det krävs dels ett internationellt samarbete för att begränsa denna olagliga utförelse, dels en nationell lagstiftning som syftar till att kontrollera införseln till landet och som möjliggör att kulturföremål som olagligt förts bort från en stat skall kunna återföras till den staten.

Internationellt sett har en oro över omfattningen och konsekvenserna av den olagliga handeln med kulturföremål och dess skadeverkningar kommit till uttryck i den inledande texten till 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. I denna uttrycker konventionsstaterna bl.a. att de är "djupt oroade över den olagliga handeln med kulturföremål och de oersättliga skador som denna ofta förorsakar både på själva kulturföremålen och på olika folkstammars, ursprungsbefolkningars eller andra samhällens kulturarv och på hela mänsklighetens gemensamma arv". De anger också att de "är särskilt oroade över plundringen av arkeologiska fyndplatser och den oersättliga förlust av arkeologisk, historisk och vetenskaplig information som detta innebär". Även artiklar i periodiska publikationer (bl.a. *Uniform Law Review*, *International Journal of Cultural Property* och *Art Antiquity and Law*) behandlar problemet. Flera internationella sammanslutningar, såsom Unesco, EU och Europarådet, har uppmärksammat den olagliga handeln med kulturföremål och försöker upprätta olika former av skydd för kulturföremål och det internationella kulturarvet. Sälunda konstaterar t.ex. Europaparlamentet i en rättsakt från 2001 (Europaparlamentets

resolution den 12 juni 2001, A5-0122/2001) att den illegala handeln med kulturföremål ofta medför ”obotliga skador på det nationella och europeiska kulturarvet” och att handeln har ”under de senaste åren ökat kraftigt och har därmed nått oroande nivåer genom att arkeologiska fynd och konstverk i allt större utsträckning stulits och spridits inom och utanför EU”.

Det finns emellertid flera praktiska problem knutna till strävan att begränsa smugglingen av kulturföremål. Dessa är mer eller mindre svåra att komma tillrätta med. Ett problem är att det inte finns tillräckliga resurser att upprätthålla en fullgod kontroll vid den nationella gränsen och att de insatser som görs vid det svenska tullområdet huvudsakligen är inriktade på gods som förs in i tullområdet, dvs. import. Ett annat problem är förknippat med de olika tullförfaranden som tillämpas beroende på vilka gränser ett kulturföremål passerar. Den nationella tullkontrollen mellan medlemsländerna i EU är mycket begränsad. Därmed är det i princip omöjligt att kontrollera utförsel och införsel. Mellan å ena sidan Sverige och övriga EU-länder och å andra sidan länder utanför EU, s.k. tredje land, kan även den svårigheten uppstå att kulturföremål som är avsedda att föras ut eller exporteras deklarerar bristfälligt eller med oriktiga uppgifter eller överhuvudtaget inte blir föremål för tullklarering. Vidare förekommer det att sådana kulturföremål som lämnar en EU-stat i strid med gällande tillstånds- och utförselregleringar för att föras till tredje land först förs ut till en annan EU-stat och därefter förs vidare till ett tredje land. Syftet är att härigenom kringgå de exportregleringar som gäller. Genom att föra det tillståndspliktiga föremålet till en annan EU-stat minskar risken för att föremålet kontrolleras av tullmyndigheten, eftersom den s.k. yttre gränsen inte passeras. När kulturföremålet därefter exporteras från transitlandet till tredje land gäller EU:s ekonomiska gränsvärden för export. Eftersom flertalet svenska föremål inte har så höga ekonomiska värden som föreskrivs, krävs ofta inget tillstånd för exporten. Genom att föremålskunskapen vanligen är sämre i andra stater än ursprungsstaten minskar också risken för att föremålet över huvud taget skall uppmärksammas vid gränskontrollen. Frågor med anknytning till tullagstiftningen utvecklas i avsnitt 2.2 nedan.

I fråga om olagligt utförda och exporterade kulturföremål kan för svenskt vidkommande noteras att Tullverkets statistik indikerar att antalet deklarerade exporter av tillståndspliktiga kulturföremål per år betydligt överstiger det årliga antalet utförsel- eller export-

tillstånd som beviljas med stöd av 5 kap. kulturminneslagen och förordningen (EEG) 3911/92 om export av kulturföremål (se avsnitt 2.1.2 och 3.1.2 nedan). Denna skillnad kan ha sin förklaring i att en stor del av de föremål som förs ut inte kräver utförseltillstånd eller exportlicenser. Förhållandet anses emellertid också indikera att föremål förs ut olagligt (se Tullverket, Karin Hansen, Utförsel av kulturföremål mm i strid mot villkor till tredje land, s. 6). Att dra några säkra slutsatser med utgångspunkt i de statistiska uppgifterna är emellertid inte möjligt.

Inte heller i den svenska rättstillämpningen ges det någon vägledning beträffande omfattningen av olagligt utförda och exporterade kulturföremål. Det förekommer i princip inte några renodlade svenska domstolsavgöranden som behandlar olovlig utförsel eller export av kulturföremål. Den svenska tullmyndigheten gjorde under åren 1998 till 2003 fyra ingripanden avseende olovlig export av kulturföremål. Av dessa ledde ett fall fram till lagföring (Tullverket, Karin Hansen, a.a., s. 4 f.) och mynnade ut i ett strafföreläggande (Åklagarkammaren i Karlstad, strafföreläggande nr 502A-2430-02-1-1).

När det gäller omfattningen av handeln med stulna kulturföremål eller föremål som betraktas som stulna enligt 1995 års Unidroitkonvention finns det av förklarliga skäl inga statistiskt säkra eller jämförbara uppgifter att tillgå. Det är också mycket vanskligt att uppskatta i vilken omfattning det förekommer stölder och olagliga utgrävningar.

I fråga om stulna kulturföremål har Interpol, utifrån den statistik som medlemsländerna rapporterar in till organisationens databas, konstaterat att Italien, Frankrike, Belgien, Schweiz, Tjeckien, Tyskland och Turkiet synes ha det största antalet brott. Vilka urvalskriterier och underlag länderna har för den inrapporterade statistiken varierar emellertid och uppgifterna är därför inte i alla delar statistiskt säkra. Stölderna sker enligt Interpol främst genom inbrott i privata hem och i kyrkor. Stöldgodset utgörs huvudsakligen av målningar och statyetter, men även bl.a. möbler och skulpturer tillgrips.

En omständighet som i det konkreta fallet försvårar dokumentationen och kontrollen, framförallt av handeln med arkeologiskt material, är de fall när ovisshet råder om föremålets ursprung, dess s.k. *proveniens*. Denna ovisshet försvårar bl.a. möjligheterna att lokalisera föremålen till deras ursprungliga områden. När det gäller föremål som härrör från olagliga utgrävningar är detta ett problem, men även beträffande föremål som åtkommit genom stöld för-

svåras kontrollen. Med hänsyn till de uppgifter som förekommer om plundring av arkeologiska platser i olika delar av världen (se bl.a. Neil Brodie m.fl. *Stealing history: The Illicit Trade in Cultural Materials*, s. 19 ff., och Staffan Lundén, *The Scholar and the Market*, s. 3 ff., samt Staffan Lundén och Leif Häggström, *Forntid till salu – Rovgrävning och handel med kulturföremål i och utanför Sverige*) kan detta också få återverkningar på möjligheten att överblicka och kontrollera de föremål som sätts i omlopp på marknaderna runtom i världen.

Oavsett den ovisshet som råder i fråga om omfattningen av olovligt åtkomna och utförda kulturföremål kvarstår dock det faktum att handel med sådana föremål enligt flera källor förekommer i en oroväckande stor omfattning. Den förhärskande uppfattningen tycks vara att det därmed, till skydd för såväl det nationella kulturarvet som världens kulturarv, finns ett stort behov av olika former av samarbete och en nationell och internationell reglering av frågor med anknytning till in- och utförsel av kulturföremål mellan stater samt regler som styr återlämnade av kulturföremål.

2 Svenska regler av betydelse för omsättningen av kulturföremål och reglernas tillämpning i praktiken

2.1 Kulturminneslagen och kulturminnesförordningen

Lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (kulturminneslagen) innehåller bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen samt om utförelse och återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål. Kulturminneslagen kompletteras av bestämmelserna i förordningen (1988:1188) om kulturminnen m.m. (kulturminnesförordningen).

Förarbeten till lagstiftningen om särskilt skyddsvärda kulturföremål återfinns huvudsakligen i prop. 1981/82:82 *”med förslag till lag om utförelse av vissa äldre kulturföremål”*, prop. 1984/85:179 *”med förslag till lag om skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål”*, prop. 1994/95:74, *”Återlämnande av kulturföremål”* och prop. 1998/99:114, *”Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål”*. På regeringens uppdrag har statens kulturråd i samråd med Riksantikvarieämbetet och stiftelsen Nordiska museet utarbetat rapporten *”Skydd mot utförelse av kulturföremål”* (rapport 1979:5). Frågor om utförelse av kulturföremål har vidare utretts av Kulturarvsutredningen som redovisat delbetänkandet *”Skyddet för vissa kulturegendomar och utförelse av kulturföremål”* (SOU 1995:128) samt slutbetänkandet *”Skyddet av kulturmiljön”* (SOU 1996:128). Kulturminneslagen och kulturminnesförordningen har vidare kommenterats av Thomas Adlercreutz i boken *”Kulturegensrätt – Med en kommentar till kulturminneslagen”*, från år 2001.

Avsnitt 2.1.1 innehåller en kort redogörelse för kulturminneslagens bestämmelser rörande fornminnen. Reglerna om vem som är att anse som ägare till sådan lös egendom som utgör fornfynd innebär en avvikelse från allmänna regler om äganderätt till lös egendom genom ockupation (avsnitt 2.6.1). Fornfynden skiljer sig också från övriga kulturföremål såvitt gäller möjligheten att göra godtrosvärv (avsnitt 2.3).

Kulturminneslagen- och kulturminnesförordningen behandlas i övrigt i de delar som bestämmelserna reglerar utförelse och åter-

lämnande av kulturföremål, dvs. främst 5 kap. och 6 kap. kulturminneslagen (avsnitt 2.1.2 och 2.1.3).

2.1.1 Fornminnen (2 kap. kulturminneslagen)

2 kap. kulturminneslagen innehåller en särreglering avseende fornminnen, dvs. fasta fornlämningar och fornfynd.

Med fasta fornlämningar avses de lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, t.ex. gravar, gravbyggnader, ruiner av borgar och slott samt äldre skeppsvrak. Kapitlet innehåller i 1 § en uppräknning av olika typer av fasta fornlämningar.

Fornfynd utgörs av lös egendom och är enligt definitionen i 2 kap. 3 § kulturminneslagen föremål, som saknar ägare när de hittas, och som

- a) påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna, eller
- b) påträffas under andra omständigheter och kan antas vara minst etthundra år gamla.

Bestämmelserna om fornfynd avviker från de regler i lagen (1938:121) om hittegods som normalt tillämpas i fråga om upphittade föremål. De ovan under punkten a) nämnda fornfynden tillfaller staten. Sådana fornfynd som avses i punkten b), s.k. lösfynd, tillfaller upphittaren. Denne är dock enligt 2 kap. 4 § kulturminneslagen i vissa fall skyldig att erbjuda staten att lösa in fornfyndet mot betalning (hembudsskyldighet).

Beträffande vissa fornfynd och skeppsvrak som påträffas på havsbotten eller dess underlag utanför gränserna för nationell jurisdiktion gäller särskilda regler. Sådana fornfynd och skeppsvrak tillfaller enligt 2 kap. 4 § tredje och fjärde styckena kulturminneslagen staten. Reglerna har införts som en följd av den svenska anslutningen till FN:s s.k. havsrättskonvention (Förenta Nationernas havsrättskonvention av den 10 december 1982, prop. 1995/96:140).

Den som påträffar ett fornfynd, som skall tillfalla eller hembjudas staten, skall snarast anmäla fornfyndet hos Riksantikvarieämbetet, länsstyrelsen, länsmuseum eller polismyndighet (2 kap. 5 § kulturminneslagen). Fornfynd som hör till skeppsvrak kan även anmälas till kustbevakningen.

En förutsättning för att ett föremål skall anses utgöra fornfynd är enligt definitionen i 2 kap. 3 § kulturminneslagen att det saknar

ägare när det hittas. Om någon tillägnar sig ett sådant föremål, utgör detta alltså inte stöld eller olovligt tillgrepp i brottsbalkens bemärkelse. I stället har i 2 kap. 21 § kulturminneslagen införts särskilda straffregler för s.k. fornminnesbrott. Den som av uppsåt eller oaktsamhet tillägnar sig eller på något annat sätt förvärvar, gömmer, skadar, ändrar eller avyttrar föremål som skall tillfalla staten eller hembjudas till staten döms för fornminnesbrott till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller om någon olovligen rubbar, tar bort, gräver ut, täcker över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändrar eller skadar en fast fornlämning.

För den händelse någon som olovligen tillägnat sig ett fornfynd överläter detta till en förvärvare i god tro, blir regeln i 3 § godtrosvärvslagen om att den ursprungliga ägaren har rätt att få tillbaka föremålet utan att betala lösen inte tillämplig (avsnitt 2.3). Det är alltså möjligt för en förvärvare i god tro att göra godtrosvärv av fornfynd.

Föremål som utgör fornfynd är ofta sådana kulturföremål som enligt 5 kap. 1 § kulturminneslagen inte får föras ut ur Sverige utan särskilt tillstånd.

2.1.2 Utförelse av vissa äldre kulturföremål (5 kap. kulturminneslagen)

I 5 kap. kulturminneslagen finns bestämmelser till skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål från Sverige.

I slutet av 1920-talet tillkom den första svenska regleringen som innehöll förbud mot utförelse av vissa äldre kulturföremål (Kungörelse angående förbud mot utförelse från riket av vissa äldre kulturföremål, SFS 1927:129). Bakgrunden till regleringen var att man i Sverige uppmärksammat att det pågick en omfattande utförelse av framför allt gamla allmogemöbler.

Bestämmelserna om utförelseförbud har ändrats flera gånger och återfinns numera i kulturminneslagen. Enligt lagens 5 kap. 1 § är det förbjudet att utan särskilt tillstånd från Sverige föra ut äldre svenska och utländska kulturföremål, som kan vara av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

Samarbetet inom EU ger enligt Romfördraget utrymme för att principen om den fria rörligheten av varor inskränks genom att medlemsländerna vidtar åtgärder för att förbjuda eller begränsa utförelse av nationella skatter av historiskt, arkeologiskt eller konst-

närligt värde. Bestämmelserna om utförsel förbud i 5 kap. kulturminneslagen gäller därför även i förhållande till andra medlemsstater i EU.

Utöver dessa nationella bestämmelser, som reglerar utförseln av kulturföremål från Sverige, finns det emellertid också bestämmelser som reglerar vad som gäller vid export av vissa kulturföremål från EU till tredje land. För kulturföremål som skall föras ut ur EU gäller utöver tillståndsplikten enligt 5 kap. kulturminneslagen särskilda bestämmelser om att det för delvis andra föremål, och ytterligare föremålskategorier, krävs ett exporttillstånd (samarbetet inom EU av betydelse för utförsel och återlämnande av kulturföremål beskrivs mer ingående i avsnitt 3.1). Det finns sålunda två parallella system för tillstånd till utförsel respektive export. I samband med en lagändring år 2000 skedde en författningsteknisk anpassning av bestämmelserna i kulturminneslagen till motsvarande regler inom EU för att underlätta förståelsen av systemen och underlätta samordningen av ansökningsförfarandet enligt de två systemen (prop. 1998/99:114 s. 48). Det föreligger emellertid fortfarande avvikelser i materiellt hänseende mellan reglerna och inte minst tillämpas olika värde- och åldersgränser för föremålsslagen. För att ett kulturföremål skall omfattas av EU:s skyddslagstiftning krävs generellt att föremålet har åsatts ett betydligt högre värde än vad som är fallet enligt motsvarande svenska nationella skyddsreglering.

Tillståndspliktiga föremål

De nationella skyddsbestämmelserna i 5 kap. kulturminneslagen tar sikte på vissa äldre svenska och utländska kulturföremål som kan vara av stor betydelse för det svenska kulturarvet. Sådana kulturföremål får inte föras ut ur landet utan särskilt tillstånd (1 §). Med svenska kulturföremål avses enligt 2 § föremål som är eller kan antas vara framställda i Sverige eller i annat land av en svensk person. Med utländska kulturföremål avses föremål som är framställda i ett annat land av annan person än en svensk. I 3 § anges att regeringen får meddela föreskrifter om vilka föremål som inte får föras ut ur landet utan särskilt tillstånd. Dessa föreskrifter återfinns i 23–25 §§ kulturminnesförordningen.

I kulturminnesförordningen har gjorts en kategorisering av svenska och utländska tillståndspliktiga kulturföremål, som anknyter till de kategoriförteckningar som finns i förordningen (EEG) nr 3911/92

om export av kulturföremål och i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål (avsnitt 3.1). I dessa rättsakter anges olika kategorier av föremål med beteckningarna A1–A14. I kulturminnesförordningen används samma kategoribeteckningar och beträffande varje sådan kategori anges vilka slags föremål som kräver tillstånd för utförelse från Sverige. Ålders- och värdegränser är emellertid enligt kulturminnesförordningen fastställda efter nationella behov och överensstämmer inte med EU:s motsvarande gränser, vilka är högre. En unik kategoriförteckning som omfattar svenska samiska kulturföremål har tillförts svensk rätt (25 § kulturminnesförordningen). Vidare har i svensk rätt utöver de föremålsslag som anges i konventionen tillkommit en ny kategori målningar, definierade som mer än 100 år gamla porträtt av svenskar och andra i Sverige verksamma personer och värda mer än 20 000 kronor (24 § kulturminnesförordningen, kategori A 1, punkten 2.b). Vissa kategorier av föremål som omfattas av förteckningarna i EU:s rättsakter, såsom fotografier, film och negativ, är för närvarande inte föremål för tillståndsprövning.

Kyrkliga inventarier (4 kap. 6–10 §§ kulturminneslagen) är inte underkastade någon särskild tillståndsplikt vid utförelse. Frågan om tillståndsplikt föreligger beträffande ett sådant föremål avgörs av om föremålet tillhör någon av de tillståndspliktiga kategorierna enligt kulturminnesförordningen.

Följande kategorier av svenska och utländska kulturföremål kräver enligt kulturminnesförordningen tillstånd för utförelse:

- (24 §) 1. Arkeologiska föremål inom kategori A1:
- svenska arkeologiska föremål, oavsett material och värde, som härrör från tiden före år 1650 och inte ägs av staten.
2. Målningar inom kategori A 3:
- a) svenska målningar som är äldre än 100 år och värda mer än 50 000 kronor,
 - b) porträtt som föreställer svenskar och andra i Sverige verksamma personer och som är äldre än 100 år och värda mer än 20 000 kronor,
 - c) utländska målningar som är värda mer än 50 000 kronor.

3. Teckningar inom kategori A4:
 - a) svenska teckningar, akvareller, gouacher och pasteller som är äldre än 100 år och värda mer än 50 000 kronor,
 - b) porträtt som föreställer svenskar och andra i Sverige verksamma personer i form av teckningar, akvareller, gouacher och pasteller och som är äldre än 100 år och värda mer än 20 000 kronor,
 - c) utländska teckningar, akvareller, gouacher och pasteller som är värda mer än 50 000 kronor.
4. Originalgrafik m.m. inom kategori A5:
 - svenska träsnitt och kopparstick, som är framställda före år 1650, oavsett värde.
5. Originalskulpturer m.m. inom kategori A6:
 - a) svenska originalskulpturer och repliker som är framställda enligt samma process som originalet, oavsett material, som är äldre än 100 år och värda mer än 50 000 kronor,
 - b) utländska originalskulpturer och repliker som är framställda enligt samma process som originalet, oavsett material, som är värda mer än 50 000 kronor.
6. Inkunabler eller manuskript m.m. inom kategorin A8:
 - a) svenska inkunabler, oavsett värde,
 - b) svenska handskrifter på pergament eller papper framställda före år 1650, oavsett värde,
 - c) svenska icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter, räkenskaper samt handritade kartor och ritningar, som är äldre än 50 år och har ett värde över 2 000 kronor,
 - d) samlingar av utländska inkunabler och svenskt icke tryckt material enligt b och c som är äldre än 50 år och har ett värde över 50 000 kronor.
7. Böcker inom kategori A9:
 - a) svenska böcker tryckta före år 1600, oavsett värde,
 - b) övriga svenska böcker som är äldre än 100 år och har ett värde över 10 000 kronor,
 - c) utländska böcker med ett värde över 10 000 kronor.
8. Tryckta kartor inom kategori A10:
 - a) svenska tryckta kartor, som är äldre än 100 år och har ett värde över 10 000 kronor,
 - b) utländska tryckta kartor, som har ett värde över 10 000 kronor.

9. Arkiv m.m. inom kategori A11:
 - svenska icke tryckta protokoll, brev, dagböcker, manuskript, noter, räkenskaper, handritade kartor och ritningar, som är äldre än 50 år och har ett värde över 2 000 kronor.
 10. Transportmedel inom kategori A 13:
 - a) svenska transportmedel som är äldre än 100 år och har ett värde över 50 000 kronor,
 - b) utländska transportmedel med ett värde över 50 000 kronor.
 11. Andra antikviteter inom kategori A14, i den mån de inte ingår i kategorierna A1–13:
 - a) svenska föremål av trä, ben, keramik, metall eller textil som är framställda före år 1650, oavsett värde,
 - b) svenska möbler, speglar och skrin som är framställda före år 1860, oavsett värde,
 - c) svenska dryckeskärl, seldon och textilredskap, som är av trä och har målad eller skuren dekor, folkdräkter och broderad eller mönstervävd folklig textil, bonadsmåleri, golvur, väggur och bordsur, signerade fajanser, skjutvapen, blankvapen och skyddsvapen samt musikinstrument, som är äldre än 100 år, oavsett värde.
 - d) svenska föremål av keramik, glas, porfyr, guld, silver eller brons med undantag av mynt och medaljer, ljuskronor, tapeter samt kakelugnar, som är äldre än 100 år och har ett värde över 50 000 kronor.
 - e) svenska tekniska modeller och prototyper samt vetenskapliga instrument, som är äldre än 50 år och har ett värde över 2 000 kronor,
 - f) utländska möbler, speglar, skrin, golvur, väggur, bordsur, musikinstrument, skjutvapen, blankvapen, skyddsvapen, föremål av keramik, glas, elfenben, guld, silver eller brons med undantag av mynt och medaljer, ljuskronor samt tapeter, som har ett värde över 50 000 kronor.
- (25 §) Svenska samiska kulturföremål som är äldre än 50 år och har ett värde över 2 000 kronor.

Beträffande utländska kulturföremål krävs dock tillstånd endast om föremålet har funnits i Sverige i mer än 100 år (23 § andra stycket kulturminnesförordningen).

Tillståndsprövningen

För de kulturföremål som omfattas av bestämmelserna ovan skall utförelsetillstånd alltid sökas av den som vill föra ut föremålet. Detta gäller oavsett för vilket ändamål utförelse sker.

Kungl. Biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde eller Stiftelsen Nordiska museet prövar ansökningar om tillstånd till utförelse och export (5 kap. 7 § kulturminneslagen). Ansökningarna skall ges in till Riksantikvarieämbetet som sedan fördelar dessa till den tillståndsmyndighet som skall handlägga ansökan (5 kap. 7 och 12 §§ kulturminneslagen).

Den närmare fördelningen av ärendena mellan myndigheterna framgår av 26–32 §§ kulturminnesförordningen. Kungl. Biblioteket prövar i huvudsak frågor om tillstånd för tryckta produkter samt för icke tryckta med känd upphovsman. Riksarkivet svarar för icke tryckta produkter i övrigt. Nationalmuseum ansvarar i allt väsentligt för utländska kulturföremål samt för svensk bildkonst, svenskt konsthantverk, inklusive föremål av keramik, glas, ädelmetall, porfyr och elfenben samt ljuskronor och tapeter. Tillståndsfrågor avseende möbler och liknande inventarier, tillståndspliktiga alster av folklig konst, musikinstrument, vapen, samiska föremål samt tekniska och vetenskapliga föremål ankommer på Stiftelsen Nordiska museet. Riksantikvarieämbetet kan sägas ansvara för övriga tillståndspliktiga föremål. (Se not 121 till Kulturminneslagen i Karnov 2003/04:I.) Det finns en möjlighet för tillståndsmyndigheten att kontakta ett annat museum för att få ett specialistutlåtande angående föremålet ifråga. Tillståndmyndigheten kan också begära in ett föremål för att få tillfälle att granska det närmare (5 kap. 9 § kulturminneslagen).

Tillståndsmyndighetens uppgift är att pröva om föremålet får föras ut, men bedömningen kan ibland komma att stanna vid om föremålet överhuvudtaget är tillståndspliktigt. En sökande kan t.ex. ha misstagit sig i fråga om föremålets ålder och det visar sig kanske att föremålet inte är så gammalt att tillstånd krävs för utförelse.

Förutsättningar för tillstånd till utförelse

Tillstånd till utförelse skall ges om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet (5 kap. 10 § kulturminneslagen). I förarbetena till bestämmelsen anges att "ett föremål måste anses ha stor betydelse för det nationella kulturarvet om det är unikt eller har

bevarats relativt intakt och tillhör en föremålsgrupp som det inte längre finns ett representativt bestånd av i landet” (prop. 1984/85:179 s. 33). Vidare uttalas att i vissa fall gäller ”främst kriteriet att förhindra en utarmning av det svenska kulturarvet”. I några fall är de enstaka föremålen inte unika men kan ha ett stort kulturhistoriskt värde. Sådana föremål kommer ofta från vad som brukar kallas den folkliga kulturen. I andra fall kan själva föremålet vara kulturhistoriskt och kvalitetsmässigt synnerligen värdefullt och unikt (se a. prop. s. 20, prop. 1998/99:114 s. 45).

Som framgått i avsnitt 1 förekommer det att Stiftelsen Nordiska museet och Nationalmuseum gör preliminära bedömningar av föremål som bjuds ut vid de stora kvalitetsauktionerna i Stockholm och i vissa fall utanför Stockholm. Nordiska museet och Nationalmuseum märker där ut de föremål som ingår i respektive museums ansvarsområde. Detta gäller tillståndspliktiga föremål, vilka enligt en preliminär bedömning inte kan ges tillstånd till utförelse. Köparen är alltid, oavsett vilken preliminär bedömning som gjorts, skyldig att ansöka om tillstånd vid utförelse av tillståndspliktiga kulturföremål.

Även om ett föremål kan konstateras vara av stor vikt för det nationella kulturarvet och tillstånd normalt inte beviljas, skall tillstånd dock utfärdas om någon av de i 5 kap. 11 § kulturminneslagen angivna situationerna föreligger; nämligen om

1. ägaren flyttar från Sverige för att bosätta sig i ett annat land,
2. föremålet genom arv, testamente eller bodelning har förvärvats av en enskild person som är bosatt i annat land,
3. föremålet förs ut ur landet av en offentlig institution här i landet eller en institution som får bidrag av stat, kommun eller landstingskommun och det skall föras tillbaka till Sverige,
4. föremålet förs ut av en enskild person för att användas i samband med offentlig kulturverksamhet och det skall föras tillbaka till Sverige eller
5. föremålet tillfälligt är i landet.

Dessutom får tillstånd till utförelse ges om föremålet förvärvats av museum eller andra institutioner i utlandet. Motivet till denna bestämmelse är enligt förarbetena att det ligger ett värde i att kännedom om svensk kultur sprids utanför landets gränser och kan ges en fullvärdig presentation i museer och andra institutioner i utlandet (prop. 1981/82:82 s. 16, prop. 1984/85:179 s. 33 och prop. 1998/99:114 s. 55). Förarbetena ger ingen vägledning i fråga om den närmare

innehörden av begreppet ”andra institutioner i utlandet”. Denna formulering har enligt uppgift i något fall inneburit att det uppstått tolkningssvårigheter för tillståndsmyndigheterna.

Om ett föremål förs ut ur landet av någon som uppfyller de nyss nämnda kriterierna i 5 kap. 11 § kulturminneslagen, står det sedan denne fritt att avyttra föremålet till en förvärvare som inte uppfyller dessa kriterier.

Närmare föreskrifter om själva tillståndsprövningen finns i 5 kap. 12 § kulturminneslagen och i Riksantikvarieämbetets föreskrifter (KRFS 2002:2), Tillstånd till utförsel av vissa äldre kulturföremål. Ett tillstånd till utförsel gäller i ett år från dagen för beslutet (13 §). Frågor om utförsel av kulturföremål har nära samband med tullagstiftningen. Utredningen kommer därför i det följande att närmare behandla regler med anknytning till gränskontroller (avsnitt 2.2).

Överklagande av avslagsbeslut

Ett beslut att meddela tillstånd till utförsel får inte överklagas. Endast beslut att avslå en ansökan om tillstånd till utförsel får överklagas. Beslutet överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Länsrätten prövar överklagandet som första instans. Länsrättens avslagsbeslut överklagas till kammarrätten. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten (15 §). Kammarrättens beslut att meddela prövningstillstånd får inte överklagas (33 § tredje stycket förvaltningsprocesslagen). Ett överklagande av kammarrättens beslut i övrigt prövas av Regeringsrätten endast om Regeringsrätten har meddelat prövningstillstånd (35 § förvaltningsprocesslagen).

Utförseltillstånd på grund av ”synnerliga skäl”

Om det föreligger synnerliga skäl får regeringen medge att ett föremål förs ut ur landet även om det är av stor betydelse för det nationella kulturarvet (16 §). Vad som i praktiken kan utgöra sådana synnerliga skäl har ännu inte blivit föremål för regeringens bedömning. I förarbetena (prop. 1981/82:82 s. 22) nämns dock att sådana skäl kan föreligga när en enskild person av ekonomiska skäl är tvungen att sälja ett kulturföremål av stort ekonomiskt värde och det inte finns någon egentlig köpare i Sverige. En annan situation som nämns

i förarbetena är att en utomlands bosatt person får ett kulturföremål i gåva och det skulle anses stötande om utförsel inte fick ske.

Ansvarsbestämmelser

Den som olovligt för ut eller försöker föra ut ett kulturföremål kan enligt 5 kap. 17 § kulturminneslagen dömas till ansvar enligt bestämmelserna i lagen (2000:1225) om straff för smuggling (smugglingslagen). Smugglingsbrottet omfattar såväl de situationer när tillstånd helt saknas som de fall då tillstånd föranletts av oriktiga eller utlämnade uppgifter. Straffet för smugglingsbrott av normalgraden är böter eller fängelse i högst två år. Är brottet att anse som ringa döms till penningböter. För grovt brott är straffet fängelse lägst sex månader och högst sex år. Det finns också ett oaktsamhetsbrott, olovlig utförsel, som i fall av grov oaktsamhet kan straffas med böter eller fängelse i högst två år. Även vissa s.k. subsidiära förfaranden, såsom att befatta sig med smuggelgoods, kan föranleda straffansvar.

Eftersom olovlig utförsel av kulturföremål aktualiserar en tillämpning av bestämmelserna i smugglingslagen är det i de flesta fall tullen som ansvarar för att utreda eventuella brott. Emellertid ansvarar polisen för brottsutredningen om det först sedan kulturföremålet förts ut ur landet kan misstänkas att utförseln skett i strid med bestämmelserna i kulturminneslagen och smugglingslagen (Jan-Åke Bylund, Polisens roll i bekämpningen av olovlig utförsel av konst- och kulturföremål, PM 2002-10-22, s. 2).

Såvitt känt för utredningen finns det för närvarande (årsskiftet 2004/2005) inga domar avseende olaglig utförsel av kulturföremål. Det förekommer däremot flera polisanmälningar som ännu inte lett fram till att åtal har väckts.

2.1.3 Återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål (6 kap. kulturminneslagen)

6 kap. kulturminneslagen innehåller bestämmelser om återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål som finns i Sverige. Som framgår av avsnitt 3.1.3 bygger reglerna på rådets direktiv 93/7/EEG av den 15 mars 1993 om återlämnande av kulturföremål och på de ändringar som skett av direktivet. Direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål tillkom för att säkerställa att de olika ländernas utförsel-

regler till skydd för nationella skatter – för Sveriges del bestämmelserna i 5 kap. kulturminneslagen – skulle kunna få någon effekt inom EU med dess fria rörlighet för varor och avsaknad av tullkontroller. Genom direktivet tillskapades en möjlighet för ett medlemsland att få tillbaka kulturföremål som förts ut från landet utan tillstånd.

Tillämpningsområdet

I 6 kap. kulturminneslagen anges inledningsvis att ett kulturföremål, som efter den 31 december 1994 olagligt förts bort från en stat i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och som finns i Sverige på begäran skall återlämnas till den staten (1 §). Det krävs alltså att kulturföremålet befinner sig på svenskt land- eller sjöterritorium eller på ett svenskt fartyg för att bestämmelserna i 6 kap. skall bli tillämpliga.

Definitioner

Det finns en särskild definition av begreppet kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen. Den är i princip identisk med definitionen i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål, eftersom bestämmelserna i 6 kap. bygger på detta direktiv. Definitionen i 6 kap. överensstämmer dock inte med motsvarande definition i 5 kap. kulturminneslagen, men definitionerna kan i vissa fall omfatta samma föremål. Utredningen har vid sina överväganden anledning att närmare gå in på olika definitioner av begreppen kulturföremål och kulturegendom (avsnitt 7).

Enligt 6 kap. 2 § kulturminneslagen avses med ett kulturföremål ett föremål som

1. i den stat det förts bort från betraktas som en nationell skatt av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde enligt de lagar eller administrativa förfaranden som är förenliga med artikel 36 i Romfördraget, och
2. tillhör någon av de kategorier som anges i bilagan till denna lag eller är en integrerad del av inventarierna hos en kyrklig institution eller en integrerad del av en offentlig samling och upptagen i inventarieförteckningen hos ett museum, ett arkiv eller en bibliotekssamling.

Med en offentlig samling avses en samling som ägs av

- en stat som avses i 1 §,
- en lokal eller regional myndighet i en sådan stat, eller
- en offentlig institution i en sådan stat vilken ägs eller till stor del finansieras av staten eller av en lokal eller regional myndighet.

För att ett föremål skall anses utgöra ett kulturföremål krävs alltså att det i den stat, från vilken det förts bort, utpekats som en nationell skatt. Det krävs också att föremålet kan anses utgöra en nationell skatt i den mening som avses i artikel 30 (förutvarande artikel 36) i Romfördraget. I fall av tvister om begreppet nationell skatt kan frågan prövas av EG-domstolen utifrån gemenskapsrätten. Detta rättsliga förfarande har dock ännu aldrig tillämpats. Föremålet skall vidare återfinnas i en lista som finns intagen som en bilaga till lagen. Vissa föremål som tillhör offentliga samlingar och kyrkliga inventarier har emellertid inte ansetts finnas med i denna bilaga för att de skall anses vara kulturföremål i lagens mening (Ds 1994:66, Återlämnande av kulturföremål s. 40).

Följande kategorier av kulturföremål upptas i bilagan till 6 kap. 2 §:

1. Arkeologiska föremål som är äldre än 100 år och som härrör från
 - utgrävningar och fynd på land eller under vatten,
 - arkeologiska fyndplatser,
 - arkeologiska samlingar.
2. Föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konstnärliga, historiska eller religiösa minnesmärken som är äldre än 100 år.
3. Tavlor och målningar, som inte tillhör kategori 3a eller 4 som, utförts helt för hand, på vilket underlag och i vilket material som helst.
- 3a. Akvareller, gouacher och pasteller, som utförts helt för hand, på vilket underlag som helst.
4. Mosaiker, som inte tillhör kategorierna 1 och 2, som utförts helt för hand i vilket material som helst och teckningar som utförts helt för hand på vilket underlag och i vilket material som helst.
5. Originalgravyrer, tryck, silkscreentryck och litografier med deras respektive matriser och originalaffischer.
6. Originalskulpturer eller originalstatyer och kopior, framställda enligt samma process som originalet och som inte tillhör kategori 1.
7. Fotografier, film och negativ av dessa.

8. Inkunabler och manuskript, inklusive kartor och partitur, enstaka eller i samlingar.
9. Böcker som är äldre än 100 år, enstaka eller i samlingar.
10. Tryckta kartor äldre än 200 år.
11. Arkiv och däri ingående delar, som är äldre än 50 år, på vilket underlag och i vilket medium som helst.
- 12 a. Samlingar och föremål från zoologiska, botaniska, mineralogiska eller anatomiska samlingar.
- 12 b. Samlingar av historiskt, paleontologiskt, etnografiskt eller numismatiskt intresse.
13. Transportmedel som är äldre än 75 år.
14. Andra antikviteter som inte tillhör kategorierna A1–A13 och som är äldre än 50 år. Kulturföremålen i kategorierna A1–A14 omfattas av denna lag bara om deras värde motsvarar eller överstiger de ekonomiska gränsvärdena under B.

Beträffande kategorierna A3–A8 avses endast föremål som är äldre än 50 år och inte tillhör upphovsmannen.

B. Ekonomiska gränsvärden tillämpliga på vissa kategorier under A

VÄRDE

oavsett värde

- 1 (arkeologiska föremål)
- 2 (delar av minnesmärken)
- 8 (inkunabler och manuskript)
- 11 (arkiv)

15 000 euro

- 4 (mosaiker och teckningar)
- 5 (gravyrer)
- 7 (fotografier)
- 10 (tryckta kartor)

30 000 euro

- 3 a (akvareller)

50 000 euro

- 6 (statyer)
- 9 (böcker)
- 12 (samlingar)
- 13 (transportmedel)
- 14 (alla andra föremål)

150 000 euro

- 3 (tavlor)

Bedömningen av om villkoren för det ekonomiska gränsvärdet är uppfyllda måste göras när återlämnande begärs. Det ekonomiska värdet är det som föremålet har i den återkrävande medlemsstaten.

I 35 a § kulturminnesförordningen anges att bilagans gränsvärden 15 000, 30 000, 50 000 och 150 000 euro skall motsvaras av beloppen 140 000, 280 000, 466 000 respektive 1 396 000 i svenska kronor.

Olagligt bortförda kulturföremål

Ett kulturföremål som förts från en stats territorium i strid med det landets regler till skydd för nationella skatter eller inte återlämnats i enlighet med villkoren för en tidsbegränsad bortförsel anses ha förts bort olagligt (6 kap. 3 § kulturminneslagen). En överträdelse av förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål (avsnitt 3.1.2) kan också utgöra ett olagligt bortförande i lagens mening. I en sådan situation kan återlämnande begäras (prop. 1994/95:74 s. 26).

Processuella regler

Stater, men inte enskilda personer, kan enligt 6 kap. 4 § kulturminneslagen väcka talan om återlämnande av kulturföremål. Talan skall väckas vid allmän domstol och riktas mot den som faktiskt innehar föremålet. Den närmare innebörden av vad som skall avses med begreppet "staten" framgår inte av direktivet och har inte heller kommenterats i förarbetena till den svenska lagstiftningen. Diskussioner har förekommit om vilken myndighet som har befogenhet att representera den svenska staten om staten avser att väcka en talan gentemot en annan EES-stat om återlämnande av ett kulturföremål. Motsvarande problem uppkommer om svenska staten begär återlämnande av ett kulturföremål med stöd av 1995 års Unidroitkonvention. Utredningen återkommer till frågan i avsnitt 12 och föreslår då att frågan blir föremål för närmare överväganden.

Frågan om vem som civilrättsligt är ägare till ett kulturföremål som är föremål för återlämnande regleras inte av 6 kap. kulturminneslagen. Inte heller kan frågan om äganderätt avgöras med stöd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål, eftersom gemenskapsrätten inte omfattar frågor som berör medlemsstaternas

interna egendomsordningar (artikel 295, förutvarande artikel 222, i Romfördraget).

Enligt 6 kap. 14 § kulturminneslagen skall rättegångsbalkens regler om s.k. indispositiva mål gälla för processer i mål om återlämnande av kulturföremål enligt 6 kap. kulturminneslagen.

En domstol får enligt 6 kap. 5 § kulturminneslagen besluta om säkerhetsåtgärder beträffande kulturföremål som begärs återlämnade av en annan stat. Paragrafen hänvisar i detta avseende till vissa av bestämmelserna i 15 kap. rättegångsbalken. Det finns sålunda möjlighet att begära kvarstad på ett sådant föremål. Säkerhetsåtgärder kan begäras innan en talan om återlämnande har väckts vid domstol. Vid tillämpningen av rättegångsbalkens bestämmelser skall i sammanhanget med balkens rekvisit ”bättre rätt” avses rätt att få föremålet återlämnat.

Ett krav på återlämnande preskriberas trettio år efter det att föremålet förts bort olagligt (6 kap. 6 § kulturminneslagen). I fråga om föremål som tillhör en offentlig samling (begreppet definieras i avsnitt 2.1.3) och kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt det återkrävande landets lag är tiden utsträckt till sjuttiofem år. Skulle en stat få kännedom om var föremålet finns och vem som innehar det, måste den emellertid agera inom ett år från det att den fick kännedom om förhållandena. Bevisbördan för att preskription har inträtt anses vila på innehavaren (EU-kommissionen, explanatory report, COM(91) 447 final – SYN 382 s. 26 och Thomas Adlercreutz, Kulturegendomsrätt – Med kommentar till kulturminneslag, s. 310).

Regler om fördelning av rättegångskostnader återfinns i 6 kap. 15 § kulturminneslagen. I 6 kap. 16 § samma lag anges att kostnader som uppkommit vid verkställigheten av en dom om återlämnande betalas av den återkrävande staten.

Frågan om äganderätten till föremålet bestäms efter återlämnandet enligt den återkrävande statens lag (6 kap. 17 § kulturminneslagen, se vidare avsnitt 2.1.3).

Ersättningsfrågor

Den som i god tro innehar ett föremål för egen räkning kan enligt 6 kap. 7 § kulturminneslagen vara berättigad till ersättning om föremålet skall återlämnas. Även den som innehar föremålet som pant anses inneha det för egen räkning (Ds 1994:66, Återlämnande av kulturföremål, s. 43). Vid bedömningen av om innehavaren skall ha

rätt till ersättning beaktas om innehavaren visat vederbörlig omsorg och uppmärksamhet vid anskaffandet av föremålet och på vilket sätt föremålet förts från den återkrävande statens territorium. Innehavaren torde ha bevisbördan för att vederbörlig omsorg och uppmärksamhet visats (Thomas Adlercreutz, a.a., s. 311). Vad som krävs för att en innehavare skall anses ha iakttagit vederbörlig omsorg och uppmärksamhet har ännu inte prövats i svensk domstol. Några klara riktlinjer finns alltså inte för vilket ansvar exempelvis auktionshusen har i fråga om uppgifter som de lämnat om säljare och sålda föremåls ursprung.

När någon förvärvat ett kulturföremål på grund av arv, testamente eller gåva har han rätt till ersättning endast om den som han förvärvade egendomen från skulle ha haft sådan rätt (7 §). Ersättningen fastställs i målet om återlämnande av kulturföremålet.

Riksantikvarieämbetes befogenheter

Riksantikvarieämbetet fungerar som central myndighet vid återlämnande av kulturföremål. Av 35 § kulturminnesförordningen framgår att Riksantikvarieämbetet i denna funktion bl.a. skall samarbeta med centrala myndigheter i andra stater och underrätta berörda EES-stater om att det påträffats ett föremål i Sverige som kan antas ha förts bort olagligt från en annan EES-stat. Riksantikvarieämbetet skall också agera för att göra det möjligt för en återkrävande stat att kontrollera om det rör sig om ett kulturföremål, vidta nödvändiga åtgärder för att bevara ett påträffat kulturföremål samt förhindra handlingar som syftar till att undvika ett återlämnande.

Det finns möjlighet för Riksantikvarieämbetet att söka efter bestämde kulturföremål hos fysiska eller juridiska personer, vilket bl.a. kan ske efter ansökan av en annan stat. Tillstånd får lämnas av tingsrätten på ansökan av Riksantikvarieämbetet, om det finns särskild anledning anta att det sökta föremålet finns där den begärda undersökningen avses äga rum och om det föreligger en misstanke om att den hos vilken undersökningen begärs inte frivilligt kommer att medverka. Den s.k. proportionalitetsprincipen skall beaktas vid bedömningen, dvs. vikten av att åtgärden vidtas måste uppväga det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den som berörs (8 §). Tingsrättens beslut skall ange vilka utrymmen som Riksantikvarieämbetet får undersöka (9 §).

Vissa bestämmelser om husrannsakan i rättegångsbalken är tillämpliga på undersökningsförfarandet och Riksantikvarieämbetet får begära handräckning av kronofogdemyndigheten för det praktiska genomförandet av åtgärden. Skulle föremålet i fråga påträffas vid undersökningen, får Riksantikvarieämbetet ta hand om detta om myndigheten bedömer att det finns risk för att åtgärder vidtas för att omöjliggöra eller försvåra ett återlämnande (10 §). Riksantikvarieämbetets beslut att omhänderta ett föremål enligt 10 § kan överprövas av tingsrätt enligt vad som närmare framgår av 11 §. Tingsrätten skall vid prövningen av omhändertagandet bestämma hur länge detta skall bestå och härvid sätta tiden till maximalt tre månader.

Det kan avslutningsvis påpekas att Riksantikvarieämbetet ännu inte i något fall tillämpat det ovan beskrivna undersökningsförfarandet och därmed inte heller reglerna om omhändertagande av föremål.

Lagvalsregler

Frågan om äganderätten till ett kulturföremål skall enligt 6 kap. 17 § kulturminneslagen avgöras enligt den återkrävande statens lag. Bakgrunden till bestämmelsen är att synen på vem äganderätten till ett kulturföremål tillkommer varierar mellan olika stater. Sålunda finns det stater som betraktar kulturföremål som omistliga eller vars rättsordningar föreskriver att olagligt utförda kulturföremål automatiskt vid återförandet blir statens egendom. Syftet med den särskilda lagvalsregeln är närmast att tydliggöra att en återkrävande stat har rätt att tillämpa nationella regler för att avgöra frågan om vem äganderätten tillkommer. Den nämnda lagvalsregeln diskuteras närmare i avsnitt 11.4.

Enligt uttalanden i förarbetena (prop. 1994/95:74 s. 24) sägs bestämmelsen stå i strid med huvudprincipen i svensk internationell privat- och processrätt att sakrättsliga verkningar skall bedömas enligt sakens läge vid tidpunkten för den aktuella händelsen, den s.k. *lex rei sitae* regeln (se vidare avsnitt 2.7.2). Det har därför ansetts att det krävs en särskild lagvalsregel i kulturminneslagen. Frågan om äganderätten till kulturföremålet skall emellertid hållas åtskiljd från den återkrävande statens rätt att få föremålet återlämnat. Denna rätt är nämligen inte beroende av innehavarens rätt till föremålet (a. prop. s. 24).

2.2 Regler med anknytning till gränskontroller

2.2.1 Kontrollen vid den inre gränsen

I lagen (1996:701) om Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom Europeiska unionen (inregränslagen) regleras Tullverkets befogenheter att kontrollera in- eller utförsel av vissa varor mellan Sverige och ett annat EU-land. Lagen är för närvarande föremål för en översyn av bl.a. samspelet mellan de materiella bestämmelserna om införselrestriktioner och inregränslagen (Översyn av Tullverkets befogenheter vid Sveriges gräns mot ett annat land inom EU, Finansdepartementet, direktiv 2004:65). Utredningsarbetet beräknas pågå till den 1 oktober 2005.

Inregränslagen är tillämplig endast på varor för vilka medlemsländerna har rätt att besluta om restriktioner. Bl.a. omfattas sådana kulturföremål som avses i 5 kap. kulturminneslagen av lagens bestämmelser (3 § 7 punkten inregränslagen).

Huvudregeln enligt inregränslagen är att varor som förs ut till ett annat EU-land inte kräver tillstånd för in- eller utförsel och inte behöver anmälas till Tullverket. Enligt 4 § inregränslagen föreligger emellertid anmälningsskyldighet om varan omfattas av ett förbud mot in- eller utförsel eller om ett villkor för in- eller utförsel inte är uppfyllt. Vidare föreligger anmälningsskyldighet om nödvändigt tillstånd saknas eller om ett sådant tillstånd har föranletts av vilseledande uppgifter. Vad som nu sagts innebär alltså att den som för ut ett kulturföremål med erforderligt, korrekt tillstånd, inte har någon anmälningsskyldighet till Tullverket med stöd av inregränslagen. Där- emot finns det en bestämmelse om generell anmälningsskyldighet i Riksantikvarieämbetets föreskrifter (6 § KRFS 2002:2). Enligt den föreskriften skall tillståndsbevis alltid visas upp för Tullverket när ett tillståndspliktigt kulturföremål förs ut ur landet. Sålunda överensstämmer inte regelverken i fråga om när det föreligger en anmälningsskyldighet. Med hänsyn till utformningen av Inregränslagens bestämmelser är det tveksamt om föreskrifterna i 6 § KRFS 2002:2 är lagligen grundade. Vidare kan noteras att tullen tillämpar Inregränslagens bestämmelser på så sätt att någon anmälningsskyldighet inte anses föreligga, om det finns ett giltigt tillstånd för utförseln. En annan aspekt är också de praktiska svårigheterna att kontrollera efterlevnaden av en sådan regel, bl.a. som en följd av att antalet tullstationer numera är mycket få.

Inregränslagen gör det möjligt för en tulltjänsteman att i omedelbar närhet av en gränspassage eller i närheten av flygplatser eller liknande beordra var och en att stanna på anmaning och visa upp de handlingar som behövs för kontroll. Lagen ger också tullen befogenheter att undersöka bl.a. transportmedel, containrar och bagage. Åtgärderna får emellertid inte vidtas slumpmässigt. En ytterligare begränsning är att en anmaning endast får ges, om det finns anledning anta att den enskilde medför en vara som omfattas av lagen och att han inte fullgjort sin anmälningsplikt enligt lagen.

Eftersom det finns ett samspel mellan inregränslagens bestämmelser om tullens befogenheter och de materiella bestämmelserna om villkor för utförsel, t.ex. regleringen i 5 kap. kulturminneslagen, förekommer ett visst samarbete mellan tullen och de myndigheter som har ansvaret för tillämpningen av de materiella bestämmelserna. Samspelet mellan de olika regelverken innebär också att olika myndigheters föreskrifter på området får inverkan på tullens verksamhet.

2.2.2 Kontrollen vid den yttre gränsen

Tullagstiftning som reglerar import från eller export till tredje land finns i en rad olika EG-rättsakter. De viktigaste rättsakterna är den s.k. tullkodexen (rådets förordning (EEG) nr 2913/92 av den 12 oktober 1992) och den s.k. tillämpningskodexen (kommissionens förordning (EEG) nr 2454/93 av den 2 juli 1993).

I tullagen (2000:1281) och den därtill hörande tullförordningen finns de svenska regler som kompletterar den EG-rätt som reglerar tullförfarandet vid den "yttre gränsen", dvs. gränsen mot andra länder än EU-länder.

Den som vill exportera en vara från Sverige eller ett annat EU-land till ett tredje land beläget utanför den "yttre gränsen" skall anmäla varan till tullförfarande. En sådan anmälan sker genom att en tulldeklaration för export lämnas in till Tullverket, antingen på blankett eller i vissa fall genom elektronisk överföring. Deklarationen skall bl.a. innehålla uppgifter om varuslag, värde, exportör och mottagare. Vidare skall tulldeklarationen i förekommande fall innehålla en upplysning om exportrestriktioner och ett angivande av om villkoren för export är uppfyllda.

I fråga om de kulturföremål som omfattas av exportrestriktioner skall exportören dessutom kunna visa upp ett föreskrivet tillstånd för tullkontoret innan varan (kulturföremålet) kan frigöras för export.

Som tidigare har framhållits krävs att utförsel från Sverige av vissa äldre kulturföremål skall föregås av en ansökan om tillstånd till utförsel enligt bestämmelserna i 5 kap. kulturminneslagen. Parallellt med de nationella utförselrestriktionerna gäller särskilda bestämmelser för kulturföremål som skall föras ut ur EU till tredje land. Dessa kräver i vissa fall dessutom en särskild exportlicens (se förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål, avsnitt 3.1.2 nedan). Den ansökningsblankett som används för en ansökan om exportlicens är utformad med stöd av bestämmelserna i olika EG-rättsakter (avsnitt 3.1.2) och är därmed gemensam för alla EU-länder.

I flertalet fall utgörs de kategorier av föremål som omfattas av en tillståndsplikt enligt 5 kap. kulturminneslagen av svenska kulturföremål. Som en konsekvens härav kan ett föremål som förts till Sverige (legalt eller illegalt) komma att omfattas av utförselrestriktioner vid utförsel från Sverige endast i de fall föremålet skall exporteras till ett land utanför EU, s.k. tredje land, eftersom förfarandet då aktualiserar en tillämpning av förordningen (EEG) 3911/92 om export av kulturföremål (avsnitt 3.1.2). Om sålunda exempelvis ett arkeologiskt föremål som grävts ut i Kina och förts till Sverige skall föras ut igen från Sverige krävs inget utförseltillstånd enligt 5 kap. kulturminneslagen, men däremot exportlicens enligt förordningen (EEG) 3911/92 om föremålet skall exporteras till ett land utanför EU.

Såväl tillstånds- som licensprövningar görs – beroende på vilket slags föremål ansökan avser – av endera Kungliga biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Nationalmuseum eller Stiftelsen Nordiska museet.

När tulldeklarationen lämnas till Tullverket skall varan finnas tillgänglig för kontroll. Den som deklarerat en vara för export skall också på begäran kunna visa upp en fraktsedel eller annan motsvarande handling. I vissa fall krävs att en lastspecifikation upprättas. Tullen arbetar med riskanalyser och väljer bl.a. med utgångspunkt från dessa analyser ut vilka varuleveranser som skall kontrolleras.

För det fall deklarationen lämnas i elektronisk form och den som deklarerat anmält varan för s.k. tullklarering, behöver varan endast visas upp vid tullklareringen i de fall detta begärs av exporttullkontoret.

Merparten av exportdeklarationerna är idag elektroniska, cirka 89 procent enligt uppgifter i en rapport från Riksantikvarieämbetet ("Rapport avseende uppdraget att se över de insatser som görs för att förhindra olaglig utförsel av äldre kulturföremål", s. 13). En fullständigt ifylld exportdeklaration tullklareras automatiskt i Tullverkets

deklarationssystem (TDS). Detta innebär att exporttullkontoret endast beträffande utvalda deklarationer kontrollerar om uppgifterna är riktiga eller om det finns några hinder för export. Det finns emellertid en möjlighet att lägga upp s.k. spärrar i TDS för att kunna uppmärksamma vissa leveranser som bör bli föremål för extra kontroll.

Tullverket har i en riskanalys från 2004 (Tullverket, Karin Hansen, ”Utförsel av kulturföremål m.m. i strid mot villkor till tredje land”, s. 3) konstaterat att den elektroniska tullklareringen kan innebära försämrade möjligheter till en konkret kontroll av att reglerna för utförsel följs. Detta leder i sin tur till att omfattningen av den illegala exporten riskerar att öka. En ytterligare risk i samband med exportförfarandet är enligt Tullverket (Karin Hansen, a.a., s. 5) att kulturföremålen deklarerar på fel s.k. Taric-nummer (Taric är EU:s gemensamma arbetstulltaxa med varukoder som är kopplade till bl.a. tullsatser, andra avgifter, import och exportbestämmelser). En vara kan t.ex. felaktigt deklarerar som enbart möbel när det rör sig om ett antikt föremål. Därmed försvåras kontrollen av tillståndspliktiga föremål ytterligare.

2.3 Lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre

När en person förvärvar egendom från någon som saknar rätt att förfoga över den och köparen inte kände till eller ens borde ha misstänkt säljarens bristande förfoganderätt brukar man säga att förvärvet görs i god tro. Lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre gäller förvärv i god tro av rätt till lösöre. Den gäller dock inte sådana godtrosvärv av lösöre för vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag (1 §). Vidare är godtrosvärvslagens regler endast tillämpliga på överlåtelser som ägt rum i Sverige.

Konflikten mellan den ursprungliga ägarens och den godtroende förvärvarens anspråk på egendomen kan lösas genom en tillämpning av endera av två principer, nämligen extinktionsprincipen eller vindikationsprincipen. Extinktionsprincipen innebär att den godtroende förvärvaren blir ägare till egendomen och att den tidigare ägarens äganderätt upphör i och med godtrosvärvet. Förvärvaren gör ett s.k. extinktivt förvärv. Principen kan dock modifieras genom att den tidigare ägaren har rätt att få tillbaka egendomen mot lösen. Vindikationsprincipen innebär motsatsen, nämligen att den ursprungliga ägarens rätt består och att han har rätt att få tillbaka egendomen från den godtroende förvärvaren utan att betala lösen.

Godtrosvärlagen har tidigare i sin helhet utgått från exstinktionsprincipen och lagen bygger fortfarande till största delen på denna princip (2 §). Detta innebär, som huvudregel, att den som i god tro förvärvar egendom (lösa saker) från någon som inte har rätt att förfoga över den blir ägare till föremålet och den tidigare ägarens lösenrätt aktualiseras. Lösenbeloppets storlek bestäms efter den s.k. vederlagsprincipen och innebär att lösenbeloppet skall motsvara ägarens kostnader för förvärv av egendomen och dess förbättring. Ett anspråk på att få tillbaka egendomen mot lösen måste framställas inom sex månader från det att den ursprungliga ägaren fick eller måste anses ha fått kännedom om innehavet.

Även panträtt till lösöre kan godtrosvärlas enligt de förutsättningar som redovisats ovan (2 och 8 §§). Detta innebär att en panthavare, som i god tro förvärvat panträtt till ett föremål, inte behöver lämna ifrån sig det pantsatta föremålet till den rätte ägaren förrän han har fått betalt för den fordran som panten ställts för. På motsvarande sätt kan en giltig panträtt uppkomma även om pantsättaren inte var rättmätig ägare till det pantsatta föremålet när upplåtelsen skedde om panthavaren var i god tro. Panthavaren får sålunda i denna situation en gällande panträtt mot den rätte ägaren (Knut Rodhe, Handbok i sakrätt, 1985, s.403).

Det har emellertid ansetts motiverat att göra ett undantag från exstinktionsprincipen när det gäller stöldgods. Sedan den 1 juli 2003 är det inte längre möjligt att göra godtrosvärl av stöldgods och annan olovligt tillgripen egendom. Enligt 3 § godtrosvärlagen kan nämligen godtrosvärl inte göras av egendom som frånhänts ägaren genom olovligt tagande eller genom s.k. råntvång; ägarens rätt till egendomen består och han har rätt att få tillbaka egendomen utan lösen. Bestämmelsens formulering anknyter till stöld av olika grader, rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel och egenmäktigt förfarande. Ägaren måste dock kräva tillbaka egendomen från förvärvaren inom sex månader från det att han fick eller måste anses ha fått kännedom om dennes innehav, annars får förvärvaren äganderätt till egendomen.

Det har inte ansetts rimligt att en förvärvare för all framtid skall behöva riskera att bli av med egendom som han förvärvat i god tro. Det har därför införts en ny bestämmelse om äganderätt genom hävd. Den som förvärvat lösöre från någon som varken var ägare eller hade rätt att förfoga över egendomen och som därefter innehaft den med äganderättsanspråk under tio år erhåller äganderätt till egendomen på grund av hävd (4 §). En förutsättning för detta är

att förvärvaren vid förvärvet och under hela innehavstiden varit i god tro. I hävdetiden kan också flera förvärv efter varandra räknas in. Detta förutsätter att det första förvärvet har skett genom överlåtelse och att alla innehavare varit i god tro under hävdetiden (senare förvärv kan ha skett genom arv eller andra universalfång).

Den ursprunglige ägaren skall, även om äganderätt uppkommit på grund av hävd, ha rätt att få tillbaka egendomen mot lösen (5 §). För att inte gå miste om sin lösenrätt, måste han kräva tillbaka egendomen från innehavaren inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om dennes innehav.

De nya reglerna om hävd innebär bl.a. att ett museum, som blivit bestulet på en värdefull tavla som påträffas först sedan någon fått äganderätt till den på grund av hävd, har möjlighet att få tillbaka tavlan genom att till innehavaren betala så mycket som denne har betalat för den samt eventuella kostnader för förbättring, t.ex. konservering.

Eftersom de undantag från möjligheten att göra godtrosvärv som redogjorts för ovan endast avser stöldgods och annan olovligt tillgripen egendom, kan ett godtrosvärv fortfarande göras i flera situationer då olovligen åtkomna kulturföremål omsätts. Om exempelvis någon som har en tavla i deposition olovligen säljer den och själv tillgodogör sig köpesumman, gör han sig skyldig till förskingring av tavlan. För det fall tavlan förvärvas av någon som är i god tro, kan denne få äganderätt till tavlan genom godtrosvärv.

2.4 Beslag av föremål

Reglerna om beslag finns i 27 kap. rättegångsbalken. Egendom som skäligen kan antas vara frånhänd annan genom brott kan med stöd av bestämmelsen i 1 § tas i beslag, s.k. återställandebeslag. Bestämmelserna om beslag kan också tillämpas i ytterligare två fall, nämligen när föremålet skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott (bevisbeslag) eller vara på grund av brott förverkat (förverkandebeslag).

Ett återställandebeslag fyller inte något utredningssyfte utan har endast till syfte att säkerställa att egendom återställs till den som har berövats egendomen genom brott (målsäganden). Ett återställandebeslag kan ske inte bara hos den som är misstänkt för att själv ha gjort sig skyldig till brottslig befattning med egendomen utan även

hos en tredje man. Det är tillräckligt att egendomen skäligen kan antas vara frånhänd annan genom brott.

Med stöd av 27 kap. 4 a § rättegångsbalken kan egendom som är föremål för återställandebeslag under vissa förutsättningar lämnas ut till målsäganden eller till den som trätt i dennes ställe. En förutsättning är att det är uppenbart att målsäganden eller den som trätt i dennes ställe, t.ex. ett försäkringsbolag, har bättre rätt till föremålet än den hos vilken beslaget har gjorts. Typiska sådana fall är när det står fullständigt klart att egendomen har stulits från målsäganden eller när den hos vilken beslaget har gjorts går med på att målsäganden har bättre rätt till egendomen. Det saknar i sammanhanget betydelse om den, hos vilken beslaget har gjorts, hävdar att han har köpt egendomen i god tro. Som tidigare redovisats är det inte längre möjligt att göra godtrosvörvärv av stulen egendom. En bestulen ägare kan alltså med stöd av 3 § godtrosvörvärvslagen kräva att få ut ett föremål som tagits i beslag hos en innehavare i god tro. Den som har trätt i den bestulnes ställe, t.ex. ett försäkringsbolag, har också rätt att framställa ett sådant krav (Högsta domstolens beslut den 5 november 2004 i mål Ö 3282-04).

Innan åtal har väckts får undersökningsledaren eller åklagaren besluta att föremålet skall lämnas ut. Därefter ankommer det på rätten att fatta beslut i frågor om beslag.

I 22 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling finns bestämmelser som ger bl.a. en tjänsteman vid Tullverket samma befogenheter som en polisman att förordna om utrednings- och förverkandebeslag när dessa hänför sig till brott som avses i den lagen.

2.5 Några civilrättsliga frågor

2.5.1 Äganderätt till kulturföremål

Äganderätt förvärvas genom laga fång och uppkommer genom ett konkret förvärv. Sådana förvärv kan delas in i tre olika typer:

- a) originära fång, dvs. ursprungliga äganderättsförvärv såsom fynd ute i naturen av herrelös egendom (ockupation) eller avkastning av ägd egendom,
- b) derivativa fång, dvs. köp, byte, gåva (singularfång) eller arv, testamente och bodelning (universalfång) av egendom som härrör från en hittillsvarande ägare och

- c) exstinktiva fång, t.ex. godtrosförvärv och äganderättsförvärv genom hävd, i vilka situationer äganderätten uppstår oberoende av hur det förhåller sig med de tidigare ägarförhållandena (Torgny Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl., 2000, s. 43 ff.).

Ett exempel på ett originärt fång enligt punkten a) är ockupation av upphittade fornfynd. Såsom redovisats i avsnitt 2.1.1 gäller särskilda regler för uppkomst av äganderätt till fornfynd. Dessa regler förutsätter att det inte finns några nutida äganderättsanspråk beträffande de påträffade föremålen. Äganderätten kan då i vissa fall tillkomma staten i stället för upphittaren. Står det väl klart att det rör sig om ett föremål som påträffats i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna, torde av själva begreppet "ornfynd" och hur detta knyts till upphittandet följa att statens äganderätt uppstår så snart föremålet påträffas (jfr prop. 1984/85:179 s. 24). Detta innebär alltså att det originära förvärvet (ockupationen) resulterar i att äganderätt uppstår för staten och inte upphittaren. Eftersom äganderätt i princip inte preskriberas, kan emellertid fornfynsreglerna sättas ur spel om någon enligt de allmänna regler som gäller i tvistemål kan visa att han har bättre rätt till ett fornfynd än någon annan (jfr NJA 1940 s. 413 I ang. den s.k. Loheska silverskatten).

När det gäller fornfynd som inte har samband med en fast fornlämning och som kan antas vara minst etthundra år gamla, s.k. "lösfynd", får upphittaren som huvudregel äganderätt till föremålet genom själva besittningstagandet, dvs. ockupationen av föremålet. Detta följer av att fornfyndet i dessa fall enligt lagen tillfaller upphittaren. Om fyndet däremot är hembudspliktigt (2 kap. 4 § andra stycket 1 och 2 p. kulturminneslagen) kan upphittaren vara skyldig att avstå från äganderätten mot lösen, om staten vill utnyttja sin rätt att lösa egendomen. Även om hembudsskyldighet föreligger, torde emellertid äganderätt anses uppstå i och med att upphittaren tar egendomen i besittning. Äganderätten till hembudspliktiga fornfynd kan dock sägas vara villkorad. Ett sådant betraktelsesätt står i överensstämmelse med vad som framförts i doktrin (Thomas Adlercreutz, Kulturregndomsrätt – Med en kommentar till kulturminneslagen, 2001, s. 98).

Äganderätt till kulturföremål kan i vissa fall vara inskränkt på grund av bestämmelserna i 5 kap. kulturminneslagen (avsnitt 2.1.2) på så sätt att det krävs tillstånd för att få föra ut föremålen ur landet.

Det kan beträffande de exstinktiva fången i punkten c) ovan framhållas att stulna kulturföremål inte kan förvärvas genom överlåtelse,

även om förvärvaren är i god tro. Föremål som grävts ut olagligt eller som olagligen behållits efter en laglig utgrävning av någon som inte har rätt att förfoga över föremålet kan emellertid som huvudregel bli föremål för godtrosvärv. Eftersom sådana arkeologiska föremål oftast saknar ägare och vanligen inte kan betraktas som stulna eller på annat sätt olovligt tillgripna, kan den som får föremålet i sin besittning och i god tro förvärvar föremålet bli ägare till detta. Vidare kan, som tidigare framhållits, förskingrade kulturföremål godtrosvärvas. Frågan om godtrosvärv kan göras av ett fornfynd som enligt lag rätteligen skulle tillfalla staten eller hembjudas till staten är med hänsyn till avgränsningen av undantaget från extinktionsprincipen i 3 § godtrosvärvslagen komplicerad. Föremålen i fråga saknar ägare när de påträffas. Det är tveksamt om upphittaren gör sig skyldig till ett olovligt tagande när han tar med sig ett fynd från platsen i sådana situationer då föremålet rätteligen skulle tillfalla staten med äganderätt först efter det att föremålet påträffats (prop. 1990/91:123 s. 30 och Nils Jareborg, *Brotten II*, 1986, s. 35 f. och s. 39 f.). Även i fråga om fornfynd som är av den arten att de skall tillfalla upphittaren tycks rättsläget av motsvarande skäl vara något oklart.

2.5.2 Deposition

Det torde vara vanligt förekommande att kulturföremål i olika sammanhang förvaras hos annan än ägaren. Sålunda förvaras kyrkliga församlingar inte sällan föremål hos olika museer. Det är också vanligt att museer förvarar föremål hos myndigheter. Föremål kan också förvaras hos annan än ägaren i samband med utställningar eller auktioner. De nu nämnda exemplen avser sådana situationer då ett kulturföremål överlämnas (deponeras) av någon (deponenten) i annans besittning med skyldighet enligt 12 kap. handelsbalken för förvararen (depositarien) att vårda föremålet. Det rör sig sålunda inte om överlåtelse eller nyttjande av föremålet. Ett avtal om en sådan besittningsövergång brukar betecknas som deposition. Avtalet kräver igen särskild form. (Bertil Bengtsson, *Särskilda Avtalstyper I*, 2 uppl., 1977, s. 80 ff.)

2.5.3 Besittning

Med besittning avses i juridiska sammanhang det rent faktiska innehavet av en sak. Det spelar ingen roll om saken innehas med eller utan rätt. Den som besitter en sak förmodas (presumeras) emellertid vara ägare till den.

Med besittning förstås i första hand att en person själv innehar en sak som är under personens omedelbara kontroll. Den omedelbara kontrollen kan emellertid i stället utövas av någon annan. Den som t.ex. lämnat ett kulturföremål för renovering till en konservator har besittning till föremålet trots att det befinner sig hos någon annan. Konservatorn innehar i denna situation föremålet för annans räkning genom s.k. medelbar besittning (Torgny Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl., s. 50 f. och prop. 1994/95:74 s. 17).

Besittningsbegreppet får betydelse i flera olika sammanhang. Inom straffrätten bedöms exempelvis gränsen mellan tillgreppsbrott och förskingring med utgångspunkt i besittningskriteriet. Avgörande i denna del blir om den som olovligen tillägnat sig annans egendom dessförinnan hade egendomen i sin besittning eller inte. Om någon åsidosätter vad han har att iaktta för att kunna fullgöra en skyldighet att utge sådan egendom som han har i sin besittning t.ex. genom avtal om deposition, pant, reparation eller transport eller för att förretta en auktion, kan han göra sig skyldig till sakförskingring enligt 10 kap. 1 § brottsbalken om gärningen innebär en förmögenhetsöverföring (Nils Jareborg, Brotten andra häftet, 2 uppl., 1986 s. 107 ff.). Förskingring är emellertid uteslutet i de situationer där det är möjligt att göra sig skyldig till fyndförseelse, dvs. om man hittat något eller av en tillfällighet fått något i sin besittning.

2.6 Talan vid domstol och kronofogdemyndighet

För den som i en rättegång påstår sig ha äganderätt till viss egendom (käranden) finns möjlighet att med stöd av 13 kap. 2 § rättegångsbalken väcka en s.k. fastställsetalan i syfte att domstolen skall förklara att han har bättre rätt till egendomen än den som bestrider kärandens äganderättsanspråk (svaranden). Om den som gör anspråk på att vara ägare till egendom emellertid inte har denna i sin besittning men vill få till stånd en besittningsövergång, kan en fullgörelsetalan väckas vid domstol. En sådan talan går ut på att den som besitter egendomen skall utge denna till den person som gör anspråk

på äganderätten. Om svaranden hävdar att annan, en tredje person, är ägare och att besittningen till egendomen härleds från denna, bör även denna tredje person kunna inträda i domstolsprocessen, eftersom fastställelse av kärandens äganderätt skall ske i förhållande till den som besittaren påstår är ägaren. (Östen Undén, Svensk sakrätt i lös egendom, 8 uppl., 1973, s. 67.)

Ett annat alternativ för den som gör anspråk på äganderätten till viss egendom är att han, utan att åberopa bättre rätt till egendomen, enbart hänför sig till själva besittningsrubbningen och ansöker hos kronofogdemyndighet om att den rubbade besittningen skall återställas genom ett s.k. handräckningsförfarande. Besittningsrubbningen är i detta fall grundrekvisitet. Detta förfarande regleras i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Enligt 3 § i denna lag kan en talan avse ett åläggande för motparten att utge sådan lös egendom eller lösa saker som ansökan avser (s.k. vanlig handräckning). Talan kan också enligt 4 § avse ett åläggande att vidta rättelse när sökandens besittning har rubbats, annan olovlig åtgärd har vidtagits beträffande lös egendom eller utövningen av sökandens rätt till viss egendom på något annat sätt hindrats olovligen (s.k. särskild handräckning). Det är ofta möjligt för en sökande att välja mellan de olika handräckningsformerna. Om en sökande vill få det bakomliggande rättsförhållandet prövat, måste han emellertid välja vanlig handräckning.

Talan i den summariska processen går ut på samma sak som en fullgörelsetalan vid domstol, dvs. att innehavaren skall förpliktas lämna tillbaka föremålet. En fastställetalan enligt 13 kap. 2 § rättegångsbalken om att en viss person har bättre rätt till kulturföremålet än någon annan omfattas däremot inte av tillämpningsområdet (Bertil Häggman m.fl., Betalningsföreläggande och handräckning – En kommentar, 5 uppl., 1999, s. 37). Handräckningsreglerna är vidare begränsade till att gälla de rättsområden där förlikning i saken är tillåten, dvs. en fullgörelsetalan av dispositiv natur. En talan som har ett offentlighetsrättsligt inslag, t.ex. angående förverkande, är utesluten från tillämpningsområdet (prop. 1980/81:88 s. 46).

2.7 Internationell privat- och processrätt

2.7.1 Allmän internationell privat- och processrättslig reglering

Handel med kulturföremål har ofta anknytning till olika länder med skilda rättssystem. Frågan om vad som gäller när ett kulturföremål har lämnat sitt ursprungsland aktualiserar sålunda en tillämpning av internationella privat- och processrättsliga regler. Finns det inga folkrättsliga åtaganden eller ingångna traktater som reglerar frågan, aktualiseras de internationellt privaträttsliga reglerna i det land där en eventuell tvist kommer upp till bedömning vid domstol eller annan behörig myndighet eller i skiljeförfarande. Reglerna kan variera beroende på innehållet i statens nationella rätt. De internationellt privaträttsliga reglernas funktion är primärt att peka ut enligt vilket lands lag privaträttsliga mellanhavanden som har anknytning till flera länder skall bedömas. Reglerna benämns därför ofta lagvalsregler eller kollisionssnormer.

När det gäller möjligheten att återfå ett föremål som förts från ett land i strid med dess utförsellagstiftning brukar av det s.k. statssoveränitetsbegreppet anses följa att ett land inte har någon skyldighet att upprätthålla ett annat lands offentligrättsliga lagstiftning, och att ett krav på att återfå utförd egendom normalt sett endast är möjligt om återkravet grundar sig på någon omständighet som erkänns i den internationella privaträtten, t.ex. att föremålet stulits. Att utförseln står i strid med utförselrestriktioner anses inte räcka för att möjliggöra avsteg från statssoveränitetsbegreppet (Thomas Adlercreutz, *Kulturegendomsrätt – Med en kommentar till kulturminneslagen*, s. 191). Däremot står det naturligtvis staterna fritt att reglera sådana frågor i internationella överenskommelser.

Vid en tvist om överlåtelse av egendom som inbegriper två eller flera länder uppkommer först frågan om vilket lands lag som skall tillämpas. Nästa fråga blir vilket lands domstol som är behörig att pröva tvisten. Den domstol som visat sig vara behörig kan alltså komma att tillämpa ett annat lands lag.

Svensk domstols behörighet att pröva en tvist kan påverkas av att parterna ingått ett skriftligt avtal om att en uppkommen eller framtida tvist rörande rättsförhållandet får eller skall väckas vid en viss domstol eller i ett visst land, ett s.k. prorogationsavtal.

Internationella frågor om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område regleras genom bl.a. Bryssel- och Luganokonventionerna samt EG-rättsakten

Bryssel I-förordningen. Dessa rättsakter har ett i stort sett identiskt innehåll. De reglerar såväl frågor om erkännande och verkställighet av utländska domar som domstolarnas internationella behörighet och vissa andra processuella frågor.

2.7.2 Internationellt privaträttsliga regler om godtrosvärv och hävd av lösöre

Som tidigare nämnts (avsnitt 2.3) är godtrosvärvslagens regler om förvärv av äganderätt till egendom genom överlåtelse endast tillämpliga på överlåtelser som ägt rum i Sverige. Vad som gäller när ett kulturföremål passerat den svenska gränsen och blivit föremål för innehav i ett annat land eller överlåtits i ett annat land och därefter förts till Sverige avgörs av folkrättsliga samt internationellt privat- och processrättsliga regler.

Enligt svensk internationell privaträtt anses principen om *lex rei sitae* gälla för sakrättsliga frågor och därmed även för godtrosvärv. Principen innebär en tillämpning av lagen på den plats där egendomen var belägen vid tidpunkten för den händelse vars sakrättsliga verkningar skall bedömas (Michael Bogdan, Svensk internationell privat- och processrätt, 5 uppl. s. 277).

Lex rei sitae regeln medför bl.a. att ett köp som skett i en annan stat än Sverige skall bedömas enligt den andra statens lag. Att köpet under sådana förhållanden eventuellt skulle ha varit ogiltigt vid en tillämpning av svensk lag saknar alltså betydelse.

Om egendom stjäls i Sverige och sedan förs ut ur landet och säljs utomlands, blir möjligheterna att göra ett godtrosvärv beroende av reglerna i det land där försäljningen sker. Även andra frågor med anknytning till överlåtelsen, såsom möjligheten att återfå egendomen mot lösen, torde få avgöras enligt det landets lag. Om däremot egendom som har stulits utomlands förs till Sverige och säljs här, torde principen om *lex rei sitae* innebära att de svenska reglerna om godtrosvärv blir tillämpliga eftersom överlåtelsen ägt rum i Sverige.

Även i fråga om godtrosvärv av saker som befinner sig på genomfart i ett land, s.k. *res in transitu*, torde den faktiska *lex rei sitae* vid tiden för transaktionen ofta tillämpas, t.ex. när en godtroende köpare i ett land där saken just då befann sig inte kände till att den inköpta varan befann sig under genomfart till ett annat land (Michael Bogdan, a.a. s. 282).

Lex rei sitae regeln bör tillämpas även i fråga om en utomlands fullbordad hävd till en lös sak. Detta innebär att svenska domstolar normalt skall erkänna en äganderätt till en lös sak som uppkommit genom hävd utomlands, oavsett om saken senare förflyttas till Sverige och de svenska förutsättningarna för hävd inte är uppfyllda. Det är tidpunkten för hävdetidens utgång som ligger till grund för tillämpningen av lex rei sitae regeln, eftersom det är då den påstådda förändringen i de sakrättsliga förhållandena har ägt rum (Michael Bogdan, a.a. s. 277 f.). I hävdetiden räknas även besittning i andra länder in (Michael Bogdan, a.a. s. 278).

2.8 Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål

Enligt 4 kap. 19 § lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål får bl.a. egendom som skäligen kan antas vara frånhänd någon genom brott tas i beslag och återlämnas till en stat som har ansökt om rättslig hjälp. Genom bestämmelsen ges svensk åklagare möjlighet att agera på begäran av en stat där en stöld av t.ex. ett kulturföremål har ägt rum. Bestämmelsen innebär dock inte någon absolut rätt för den aktuella staten att få tillbaka föremålet. Hänsyn till tredje mans berättigade intresse måste tas (prop. 1975:32 s. 72 f.).

En ansökan om rättslig hjälp i Sverige görs av en utländsk åklagare, undersökningsdomare, annan domare eller domstol eller av någon annan som enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige får göra en sådan ansökan (2 kap. 3 §). Ansökan skall som huvudregel ges in till Justitiedepartementet som vidarebefordrar ansökan till behörig myndighet (2 kap. 6 §).

Egendom får enligt 4 kap. 16 § bl.a. tas i beslag och återlämnas till den ansökande staten om egendomen skäligen kan antas vara frånhänd någon genom brott. För att en ansökan om rättslig hjälp i form av beslag skall kunna beviljas finns ett krav på dubbel straffbarhet. Detta innebär att den gärning som ansökan avser måste motsvara ett brott enligt svensk lag (2 kap. 2 §). Undantag görs emellertid om ansökan gjorts av en stat som är medlem i EU eller av Norge eller Island, om det för gärningen kan dömas till fängelse i den ansökande staten (4 kap. 20 §).

3 Internationellt samarbete rörande omsättningen av kulturföremål

För att kunna upprätthålla någon kontroll över den gränsöverskridande omsättningen av kulturföremål och världens kulturarv krävs ett internationellt samarbete.

I det följande lämnas en översiktlig redogörelse för det internationella samarbete som är av betydelse för utredningens uppdrag.

Avsnittet innehåller inga uppgifter om samarbete mellan de nordiska länderna. Detta beror på att det för närvarande inte bedrivs något organiserat samarbete inom ramen för t.ex. Nordiska rådet eller Nordiska ministerrådet rörande omsättningen av kulturföremål. Det bör emellertid noteras att Brottsförebyggande rådet (BRÅ) tillsammans med Riksantikvarieämbetet och dess motsvarigheter i Norge, Danmark och Finland samt Rikskriminalpolisen och Europol sedan hösten 2004 genomför ett forskningsprojekt om brott som hotar kulturarvet. På grundval av olika undersökningar skall projektet resultera i att en brottsförebyggande handlingsplan formuleras.

3.1 Samarbetet inom EU

3.1.1 Den rättsliga regleringen avseende handeln med kulturföremål inom EU

Gemenskapens inre marknad definieras som ett område utan gränser där fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital är säkerställd enligt olika bestämmelser i Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen. Enligt artikel 30 i Romfördraget (tidigare artikel 36) får medlemsländerna vidta åtgärder för att förbjuda eller begränsa rörligheten inom gemenskapen för nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde om detta motiveras av det nationella intresset att skydda dessa föremål. Åtgärderna får dock inte medföra kontroller vid gemenskapens interna gränser.

För att nå en balans mellan principen om fri rörlighet och borttagna inre gränskontroller å ena sidan och kulturarvsskyddet (skyddet för nationella skatter) å andra sidan har kommissionen tagit initiativ till två rättsakter – rådets förordning (EEG) nr 3911/92 av den 9 december 1992 om export av kulturföremål och rådets direktiv 93/7/EEG av den 15 mars 1993 om återlämnande av kulturföremål som olagligen förts bort från en medlemsstats territorium.

Förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål är direkt tillämplig i samtliga EU-stater. Som EG-förordning varken behöver eller får den omsättas i staternas egna nationella rättsregler. Den gäller alltså direkt och binder såväl medlemsländerna som fysiska och juridiska personer under ländernas jurisdiktion.

Avsikten med förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål är att skapa ett enhetligt kontrollsystem som gör det möjligt för medlemsstaterna att vid gemenskapens yttre gräns förhindra olovlig export av kulturföremål till länder utanför gemenskapen. De kulturföremål som omfattas av förordningen är i allt väsentligt desamma som kan bli föremål för återlämnande enligt 6 kap. kulturminneslagen (avsnitt 3.1.2). Sålunda krävs det enligt förordningen exportlicens vid utförsel av vissa kulturföremål från gemenskapen. Beslut om sådan s.k. EG-licens fattas i Sverige av samma myndigheter som beslutar om tillstånd enligt kulturminneslagen (avsnitt 3.1.2). Om någon särskild tillståndsmyndighet inte pekats ut beträffande ett visst föremål, ankommer det på Riksantikvarieämbetet att besluta om tillstånd (26 § kulturminnesförordningen).

Genom direktivet 93/7/EEG om återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål införde EG – som kompensation för de borttagna inre gränskontrollerna – en möjlighet för ett medlemsland att från ett annat medlemsland återfå kulturföremål som i strid med ett förbud mot utförsel förts över gränsen till det senare landet. Bestämmelserna avser föremål som utgör nationella skatter och därför i enlighet med Romfördraget kan undantas från den fria rörligheten av varor. Sådana nationella skatter kan – om de faller in under de kategorier och värdegränser som beskrivs nedan – under vissa angivna förutsättningar komma att återlämnas till det land de olagligen förts bort från.

De kulturföremål som omfattas av förordningen respektive direktivet finns förtecknade i bilagor till respektive rättsakt. Föremålen har, beroende på typ av föremål, delats in i olika kategorier. Föremålets ålder och värde har vidare betydelse för om ett föremål skall anses som ett ”kulturföremål”. Kategoriförteckningen är emellertid

inte avsedd att tillämpas såsom en gemensam definition av vad som är en "nationell skatt" (jfr terminologin ovan enligt artikel 30 i Romfördraget), utan det står medlemsländerna fritt att inom dessa ramar själva definiera vilka föremål som skall anses utgöra nationella skatter.

3.1.2 Förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål

Avsikten med förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål (bilagan ändrad genom förordningen (EG) nr 2469/96) är som framgått ovan, att skapa en kontroll vid gemenskapens yttre gränser och göra det möjligt att förhindra export av vissa kulturföremål som räknas upp i en bilaga. Såväl definitiv som tillfällig export regleras. När ett kulturföremål enligt definitionen i förordningen (EEG) nr 3911/92 skall transporteras över den yttre gränsen för EU, dvs. exporteras till "tredje land", är det obligatoriskt för exportören att ha en licens och en exportdeklaration som följer det aktuella föremålet.

Begreppet kulturföremål enligt förordningen (EEG) nr 3911/92

De kategorier av föremål som definieras som "kulturföremål" enligt artikel 1 finns förtecknade i förordningens bilaga och omfattar bl.a. föremål som härrör från arkeologiska utgrävningar och föremål som ingått i söndertagna konstnärliga, historiska eller religiösa minnesmärken som är äldre än 100 år. Förteckningen är i stort sett identisk med den som finns i bilagan till direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål, men direktivet omfattar även integrerade delar av offentliga samlingar och kyrkliga inventarier. Begreppet kulturföremål har enligt direktivet trots detta en snävare innebörd, eftersom det enligt detta dessutom krävs att föremålen av den egna staten klassas som nationella skatter (se avsnitt 3.1.3). Bilagan till direktivet återges i sin helhet i samband med genomgången av direktivet.

Licensplikt

Enligt artikel 2 i förordningen (EEG) nr 3911/92 kräver samtliga kulturföremål enligt förteckningen i bilagan till förordningen – oavsett om de av det egna landet bedöms vara ”nationella skatter” eller ej – exportlicens för utförsel till tredje land. Undantag kan göras för vissa arkeologiska föremål som är äldre än 100 år men är av begränsat vetenskapligt eller arkeologiskt intresse. Av artikel 2.4 framgår att det inte behövs någon exportlicens med stöd av förordningen beträffande sådana nationella skatter som inte omfattas av förteckningen i förordningens bilaga. I dessa fall tillämpas i stället respektive lands nationella bestämmelser. Detta innebär att den ansvariga myndigheten kan avslå en ansökan om exportlicens för kulturföremål om utförseln strider mot den nationella lagstiftningen till skydd för nationella skatter.

Tillämpningsföreskrifter

Kommissionens förordning (EEG) nr 752/93 om tillämpningsföreskrifter för rådets förordning (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål (ändrad genom kommissionens förordning (EEG) nr 1526/98) innehåller tillämpningsföreskrifter för förordningen (EEG) nr 3911/92. Dessa föreskrifter består i huvudsak av regler om vilka slags exportlicenser som kan utfärdas med stöd av förordningen (EEG) nr 3911/92 och anger hur licenserna skall upprättas, utfärdas och användas. Genom förordningen (EEG) nr 1526/98 infördes också ett system med s.k. öppna licenser för att underlätta tillfälliga exporter av kulturföremål som avses användas och/eller ställas ut i tredje land. Tillämpningsföreskrifterna innebär att den ansökningsblankett som används vid exportlicensprövningen är gemensamt utformad för samtliga EU-länder.

Tillstånd till export av kulturföremål med stöd av förordningen (EEG) nr 3911/92 prövas i Sverige av samma myndigheter som handlägger ansökningar om tillstånd till utförsel av kulturföremål enligt 5 kap. kulturminneslagen (avsnitt 2.1.2). Sålunda kan exporttillstånd beviljas av Riksantikvarieämbetet, Nationalmuseum, Stiftelsen Nordiska museet, Kungl. biblioteket eller Riksarkivet. Ansökningarna ges in till Riksantikvarieämbetet som fördelar dem med utgångspunkt från vilken kategori av kulturföremål som ansökan avser. Enligt Tullverkets uppgifter handlägger Stiftelsen Nordiska museet i

dag merparten, cirka 75 procent, av licensansökningarna (Tullverket, Karin Hansen, Utförelse av kulturföremål m.m. i strid mot villkor till tredje land, s. 12).

3.1.3 Direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål

Direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål (ändrat genom direktivet 96/100/EG och direktivet 2001/38/EG) har tillkommit för att ge medlemsländerna möjlighet att få tillbaka kulturföremål som har förts ut ur landet i strid med nationella förbud och restriktioner.

Sverige har införlivat direktivet i svensk rätt i form av ett sedan den 1 januari 1995 gällande nytt 6 kapitel i kulturminneslagen. Det har härigenom blivit möjligt för andra EU- och EES-stater att återkräva kulturföremål från vårt land. Genom motsvarande lagstiftning i andra länder är det möjligt för vårt land att återkräva kulturföremål som olagligen har förts bort från Sverige. Bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen – och därmed också stora delar av direktivets innehåll – har behandlats i avsnitt 2.1.3.

Som närmare kommer att framgå av avsnitt 4.5 sammanfaller direktivets tillämpningsområde delvis med tillämpningsområdet för 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Eftersom konventionen har en s.k. utträdesklausul kan de av EU:s medlemsstater som ratificerat konventionen välja att låta direktivet ha företräde såvitt gäller tillämpningen i förhållande till andra medlemsländer inom gemenskapen.

Begreppet kulturföremål enligt direktivet 93/7/EEG

Direktivets tillämpningsområde är snävare än det för förordningen (EEG) nr 3911/92 även om de kategorier av kulturföremål som anges i bilagorna till respektive rättsakt i princip överensstämmer. Direktivets tillämpningsområde begränsas av att begreppet kulturföremål enligt direktivet avser föremål som enligt den egna statens lagstiftning klassas som nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde. Därutöver krävs att föremålen antingen finns förtecknade i den särskilda bilagan till direktivet, ingår som en del i en offentlig samling i museer, arkiv eller bibliotek eller utgör kyrkliga inventarier. Av artikel 14 följer vidare att medlemsstaterna

har möjlighet att utvidga återlämningsskyldigheten till att omfatta andra kategorier av kulturföremål än de som finns angivna i bilagan.

Följande kategorier av kulturföremål omfattas av direktivet (se artikel 1 och bilagan till direktivet):

- A 1. Arkeologiska föremål som är äldre än 100 år och som härrör från
 - utgrävningar och fynd på land eller under vatten,
 - arkeologiska fyndplatser,
 - arkeologiska samlingar.
2. Föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konstnärliga, historiska eller religiösa minnesmärken som är äldre än 100 år.
3. Tavlor och målningar, andra än de i kategori 3a eller 4 som utförts helt för hand, på vilket underlag och i vilket material som helst.
- 3 a. Akvareller, gouacher och pasteller, som utförts helt för hand, på vilket underlag som helst.
4. Mosaiker andra än de som är klassificerade i kategorierna 1 och 2 som utförts helt för hand i vilket material som helst och teckningar som utförts helt för hand på vilket underlag och i vilket material som helst.
5. Originalgravyrer, tryck, silkscreentryck och litografier med deras respektive matriser och originalaffischer.
6. Originalskulpturer eller originalstatyer och kopior, framställda enligt samma process som originalet och som inte tillhör kategori 1.
7. Fotografier, film och negativ av dessa.
8. Inkunabler och manuskript, inklusive kartor och partitur, enstaka eller i samlingar.
9. Böcker som är äldre än 100 år, enstaka eller i samlingar.
10. Tryckta kartor som är äldre än 200 år.
11. Arkiv och däri ingående delar, som är äldre än 50 år, på vilket underlag och i vilket medium som helst.
- 12 a. Samlingar och föremål från zoologiska, botaniska, mineralogiska eller anatomiska samlingar.
- 12 b. Samlingar av historiskt, paleontologiskt, etnografiskt eller numismatiskt intresse.
13. Transportmedel som är äldre än 75 år.
14. Andra antikviteter som inte tillhör kategorierna A1–A13 och som är äldre än 50 år.

Kulturföremålen i kategorierna A1–A14 omfattas av detta direktiv bara om deras värde motsvarar eller överstiger de ekonomiska gränsvärdena under B.

Beträffande kategorierna A3–8 avses endast föremål som är äldre än femtio år och inte tillhör upphovsmannen.

B. Ekonomiska gränsvärden tillämpliga på vissa kategorier under A

VÄRDE

oavsett värde

- 1 (arkeologiska föremål)
- 2 (delar av minnesmärken)
- 8 (inkunabler och manuskript)
- 11 (arkiv)

15 000 euro

- 4 (mosaiker och teckningar)
- 5 (gravyrer)
- 7 (fotografier)
- 10 (tryckta kartor)

30 000 euro

- 3 a (akvareller, gouacher och pasteller)

50 000 euro

- 6 (statyer)
- 9 (böcker)
- 12 (samlingar)
- 13 (transportmedel)
- 14 (alla andra föremål)

150 000 euro

- 3 (tavlor)

Bedömningen av huruvida villkoren för det ekonomiska gränsvärdet är uppfyllda måste göras när återlämnande begärs. Det ekonomiska värdet är det som föremålet har i den återkrävande medlemsstaten.

Den ovan redovisade bilagan till direktivet har ändrats genom Europaparlamentets och rådets direktiv 96/100/EG och genom Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/38/EG, bl.a. i det avseendet att akvareller, gouacher och pasteller lyfts ut till en egen kategori, betecknad 3a., eftersom dessa enligt skilda konstnärliga traditioner anses utgöra antingen målningar eller teckningar. Vidare innebär ändringarna att de medlemsstater som inte har euro som valuta skall räkna om värdegränserna till nationell valuta och att omräkning skall ske vartannat år. En bestämmelse som anger vilka belopp i svenska kronor gränsvärdena motsvarar har införts i 35 a § kulturminnesförordningen (avsnitt 2.1.3).

De värdegränser som avgränsar tillämpningsområdet för direktivet är höga. Det kan därför ofta förekomma att ett föremål som uppfyller kategorikraven och utgör en nationell skatt trots detta inte kan återkrävas på grund av att dess ekonomiska värde inte är tillräckligt högt.

Olagligt bortförda kulturföremål

Kulturföremål som olagligt förts bort från en medlemsstats territorium skall återlämnas (artikel 2). I artikeln anges tre situationer då ett kulturföremål anses ha förts bort olagligt:

- a) när föremålet förts bort från en medlemsstats territorium i strid mot dess regler om skydd för nationella skatter
- b) när föremålet förts bort från en medlemsstats territorium i strid mot förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål
- c) när föremålet inte återlämnats efter en tidsbegränsad laglig utförelse eller om brott mot något annat villkor som gäller för en sådan utförelse föreligger.

Bestämmelsen under punkten b) är tillämplig också om ett kulturföremål i något skede har passerat en stat som står utanför EU men därefter lämnar en EU-stat till tredje land i strid med förordningen (EEG) nr 3911/92.

Processuella regler

Enligt artikel 5 i direktivet har den återkrävande staten möjlighet att föra talan om återlämnande vid domstol i det land där föremålet rent faktiskt befinner sig. Vem som i en sådan situation skall föra statens talan anges inte i direktivet. Såvitt gäller svenska myndigheters behörighet att företräda svenska staten vid en utländsk domstol hänvisas till avsnitt 12.

Återkravet skall riktas mot den som innehar föremålet. Enligt artikel 1.6–1.7 definieras innehavare som den person som fysiskt innehar kulturföremålet för sin egen räkning. Med mellanhand avses enligt direktivet den person som fysiskt innehar kulturföremålet för annans räkning. Innehavare i direktivets mening torde därmed normalt vara den som har omedelbar besittning till saken. Går det fysiska innehavet över till någon annan, anses denne inte vara inneha-

vare utan mellanhand. Dessa definitioner av begreppen innehavare och mellanhand överensstämmer inte med det svenska besittningsbegreppet (prop. 1994/95:74 s. 17, avsnitt 2.5.3).

I artikel 7 anges preskriptionstider för talan. Rätten till återkrav preskriberas ett år efter det att den återkrävande staten fått vetskap om var föremålet finns eller om vem innehavaren är och under alla förhållanden senast 30 år efter det olagliga bortförandet. Om bortförandet vid tidpunkten för återkravet inte längre skulle vara olagligt, kan den återkrävande statens talan inte prövas.

Rätt till ersättning

Den som åläggs att återlämna ett kulturföremål skall – under förutsättning att domstolen finner att han eller hon har visat vederbörlig omsorg och uppmärksamhet vid anskaffandet av föremålet – ha rätt att få skälig ersättning (artikel 9). Det ankommer enligt direktivet på respektive medlemsland att utforma de närmare bestämmelserna för hur ersättningen skall bestämmas och hur bevisbördan för akt-samheten skall placeras.

Frågor om äganderätt

Direktivet ger medlemsstaterna en möjlighet att rent fysiskt få tillbaka förlorade kulturföremål till sitt territorium. Frågan om äganderätten till föremålen skall enligt artikel 12 i direktivet avgöras efter återlämnandet enligt den återkrävande medlemsstatens lag. Det framgår också uttryckligen av artikel 15 att direktivet inte skall påverka tillämpningen av de civil- och straffrättsliga åtgärder som kan vidtas enligt medlemsstaternas nationella lagstiftning av den återkrävande medlemsstaten eller ägaren av ett kulturföremål som har stulits.

Tillämpningen av direktivet

I de fall då medlemsstater återkrävt kulturföremål med stöd av direktivet har denna begäran om återlämnande hanterats inom ramen för det administrativa samarbetet mellan de nationella myndigheterna. Något återlämnande på grund av domstolsbeslut har aldrig skett. Vid ett tillfälle väckte Finland talan i High Court i London och begärde att återfå ett föremål som påträffats i England. Innehavaren

av föremålet och de finländska myndigheterna ingick emellertid en uppgörelse i godo innan dom meddelades.

3.1.4 Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES)

Det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet regleras genom det s.k. EES-avtalet och omfattar förutom EU-länderna även de tre Efta-länderna Norge, Island och Liechtenstein. Schweiz står dock utanför avtalet. EES-avtalet omfattar bl.a. EU-samarbetet inom området för kultur, vilket regleras i protokoll 31 till EES-avtalet (EGT L 205, 31.8.1995, s. 45). Detta innebär att rättsakter inom området för kultur har integrerats i EES-avtalet och därmed binder samtliga medlemsländer i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. En konsekvens av detta är att direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål omfattar alla stater i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

Även om Norge, Island och Liechtenstein är knutna till EES-avtalet, ligger länderna utanför gemenskapens tullområde. Detta innebär att förordningen nr 3911/92 om export av kulturföremål, som också har sin grund i den gemensamma handelspolitiken, inte binder dessa Efta-länder inom området för EES-avtalet.

3.1.5 Rättsakternas tillämpning på den olagliga handeln med kulturföremål

I en rapport från kommissionen till rådet, Europaparlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén beträffande tillämpningen av förordningen (EEG) 3911/92 om export av kulturföremål och av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål avseende tiden fram till mitten av 1999 (KOM(2000) 325 slutlig) noterar kommissionen att medlemsstaterna och aktörerna på den internationella marknaden tycks ha fått nya insikter om behovet av ett bättre skydd för kulturföremål inom EU. Kommissionen konstaterar emellertid att rättsakternas konkreta effekter när det gäller att minska den olagliga handeln med kulturföremål varit marginella men att tillämpningen av rättsakterna skulle kunna bli mer verkningsfulla om det administrativa samarbetet och informationsutbytet mellan berörda myndigheter fick en bättre struktur.

Kommissionens slutsatser samt olika uppgifter om att den illegala handeln med kulturföremål under de senaste åren har ökat kraftigt och nått oroande nivåer genom att arkeologiska fynd och konstverk i allt större utsträckning stulits och spridits inom och utanför EU föranledde Europaparlamentet att i juni 2001 anta en resolution angående den olagliga handeln med kulturföremål (resolution utfärdad den 12 juni 2001). I resolutionen pekade Europaparlamentet på att utvidgningen av den Europeiska unionen och den inre marknadens expansion innebär en risk för att den illegala handeln kommer att öka ytterligare, eftersom det blir svårare att kontrollera handeln. Europaparlamentet betonade också att bestämmelserna i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål är bristfälliga och bör ses över samt att samordningen mellan Europeiska unionens institutionella organ och av polisens verksamhet måste förbättras.

Med beaktande av kommissionens rapport och Europaparlamentets resolution utfärdade rådet i januari 2002 en resolution ("Rådets resolution av den 21 januari 2002 om kommissionens rapport om tillämpningen av förordning (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål och av direktiv 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål som olagligen förts bort från en medlemsstats territorium", EGT C 32, 5.2.2002, s. 3). I resolutionen uttalade rådet att skyddet av nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde endast kan säkerställas effektivt om medlemsstaterna kan stödja sig på samarbete på såväl nationell nivå som på gemenskapsnivå och internationell nivå. Rådet konstaterade vidare att 1970 års Unesco-konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturföremål (avsnitt 3.2.1) och 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål (avsnitt 3.5.2 och avsnitt 4) syftar till att främja detta skydd. Mot denna bakgrund uppmanade rådet medlemsstaterna att intensifiera det samarbete som inrättats genom förordningen (EEG) 3911/92 och direktivet 93/7/EEG och att i nära samarbete med kommissionen förbättra och strukturera det administrativa samarbetet mellan medlemsstaterna. Medlemsstaterna uppmanades också att använda sig av de möjligheter som det polisiära och rättsliga samarbetet i brottsfrågor erbjuder. Inom detta område riktades en uppmaning till kommissionen att ta fortsatta initiativ och i högre grad bidra till skyddet av medlemsstaternas kulturarv.

Rådets resolution har bl.a. utmynnat i att kommissionen utarbetat riktlinjer för det administrativa samarbetet mellan medlemsländerna (Taxud/1062/2001 Final Rev. 2). Kommissionen har också

anordnat seminarier kring frågor angående hur den olagliga handeln med kulturegendom skall kunna motverkas. Vid dessa seminarier har representanter från medlemsstaterna och olika organisationer deltagit.

De nu beskrivna rättsakterna, som i två fall rubriceras som resolutioner, utgör i princip endast politiska viljeförklaringar och får inga direkta rättsliga verkningar. Rättsakterna kan emellertid indirekt förplikta medlemsstaterna att, bl.a. mot bakgrund av de grundläggande samarbetsförpliktelserna som kommer till uttryck i artikel 10 i Romfördraget, handla i enlighet med de viljeförklaringar som rådet, kommissionen och Europaparlamentet gett uttryck för.

3.1.6 Något om EU:s övriga samarbete

På beslut av rådet bedrivs inom EU ett s.k. AGIS-program som kommissionen ansvarar för (beslut 2002/630/JHA, OJ L 203, 1.8.2002, p. 5). Syftet med programmet är att stödja och utveckla samarbetet mellan polisiära och rättsliga organ i medlemsstaterna. Inom ramen för detta projekt har Brottsförebyggande rådet, som utredningen redovisat inledningsvis i detta avsnitt, tilldelats medel för att genomföra ett forskningsprojekt om brott som hotar kulturarvet.

EU deltar också internationellt i olika former av samarbete. Ett sådant exempel är samarbetet mellan EU och OAU (Organization of African Unity). Inom ramen för toppmöten mellan EU och OAU har EU bl.a. konstaterat de afrikanska staternas oro när det gäller kulturföremål som stulits eller exporterats och med anledning härav vidtagit utredningsåtgärder (se t.ex. Toppmötet mellan EU och Afrika under överinseende av OAU och EU i Kairo den 3—4 april 2000, den s.k. Kairoförklaringen, Conseil/00/901).

3.2 Samarbetet inom FN

3.2.1 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom

Efter de båda världskrigen såg många stater ett behov av internationella regler för att förhindra utarmningen av de olika ländernas kulturarv. Frågan blev aktuell inom FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur (Unesco) och den 14 november 1970 antog

organisationen en konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturogendom (1970 års Unescokonvention). Konventionen trädde i kraft den 24 april 1972.

Staternas tillträde till Unescokonventionen

De närmaste åren efter Unescokonventionens ikraftträdande var det endast ett fåtal stater som anslöt sig till konventionen. Bl.a. stod länderna i Västeuropa länge utanför. Numera kan man dock tala om en bred anslutning av stater och för närvarande (årsskiftet 2004/2005) har 106 stater ratificerat eller på annat sätt anslutit sig till konventionen.

Flera av de afrikanska länderna tog initiativ till anslutning redan under 1970-talet, däribland Nigeria, Libyen, Algeriet och Egypten. Även arabstater som Iran, Irak och Saudiarabien anslöt sig i ett tidigt skede. Under 1980-talet tillkom bl.a. USA, Australien och Kina som konventionsstater. Italien anslöt sig till konventionen som första västeuropeiska land år 1978 och har sedan följts av flera andra europeiska länder, såsom Grekland, Spanien, Frankrike, Storbritannien och Schweiz. I slutet av år 2003 tillträdde även Sydafrika konventionen.

Finland ratificerade konventionen den 14 juni 1999 såsom första land i Norden. Sveriges regering beslutade den 10 oktober 2002 att Sverige skulle ansluta sig till konventionen. Efter ratificering den 13 januari 2003 trädde konventionen i kraft för svensk del den 13 april 2003. Under år 2003 anslöt sig även Danmark. Konventionen ratificerades av Island i november 2004. Med anledning av att Norge avser att tillträda konventionen i december 2004 pågår för närvarande ett lagstiftningsarbete. Detta beräknas vara slutfört under början av år 2005.

Unescokonventionens huvudsakliga innehåll

I konventionens ingress, den s.k. preambeln, deklarerar bl.a. att utbyte av kulturogendom mellan länder fördjupar kunskapen om den mänskliga civilisationen och väcker ömsesidig aktning och uppskattning mellan nationerna. Det slås fast att kulturogendom utgör en av de grundläggande beståndsdelarna i civilisationen och folkens

kultur. Vidare anges att det är en väsentlig uppgift för varje stat att skydda den kulturegendom som finns inom dess territorium mot stöld, olovlig utgrävning och olovlig utförsel. Det framhålls också att det är av stor vikt att museer, bibliotek och arkiv värnar om att deras samlingar grundas på de allmänt erkända moralprinciper som kommer till uttryck i konventionen. Artiklarna i konventionen skall läsas och förstås mot den bakgrund som anges i preambeln.

Konventionen innehåller totalt 26 artiklar. Den har ingen retroaktiv verkan, utan blir bindande för en stat först då den, efter att staten anslutit sig, träder i kraft i den aktuella staten. Bestämmelserna är alltså inte tillämpliga beträffande föremål som i strid med konventionen förts in till eller ut från ett land före ikraftträdandet.

Konventionen innebär i princip att medlemsstaterna förbinder sig att uppfylla tre sorters förpliktelser: registrering och kontroll, förbud mot utförsel och införsel samt krav på återförande. Bestämmelserna i konventionen medför sålunda i huvudsak att konventionsstaterna inte får föra in kulturegendom som förts ut olagligt från en annan stat. Detsamma gäller om egendomen stulits från ett museum eller en annan institution i ett annat land och ingår i ifrågavarande institutions inventarium. I fråga om kulturegendom som förts ut olagligt är den anmodade staten skyldig att lämna ut och återföra kulturegendom om ersättning betalas till en godtroende innehavare. För att hindra olovlig utförsel av kulturegendom skall staterna inrätta ett tillståndssystem för utförsel.

Innehållet i konventionen kan kortfattat beskrivas på följande sätt.

I artikel 1 definieras begreppet "kulturegendom", "cultural property". Definitionen är vid. Egendom som av religiösa eller profana skäl av vederbörande stat pekats ut som betydelsefull för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som tillhör någon av de elva följande angivna föremålsgrupperna omfattas av definitionen:

- a) sällsynta samlingar och prov på zoologins, botanikens, mineralogins, och anatomins områden samt föremål av paleontologiskt intresse,
- b) föremål med historisk anknytning, däribland vetenskapens och teknologins historia samt krig- och samhällshistoria, egendom med anknytning till nationella ledares, tänkares, vetenskapsmän och konstnärers liv samt till händelser av nationell betydelse,
- c) fynd från (såväl tillåtna som olovliga) arkeologiska utgrävningar eller från arkeologiska upptäckter,

- d) delar av söndertagna konstnärliga eller historiska byggnadsminnen eller fornlämningar,
- e) mer än etthundra år gamla föremål, såsom inskriptioner, mynt och graverade sigill,
- f) föremål av etnologiskt intresse,
- g) föremål av konstnärligt intresse såsom
 - i) tavlor, målningar och teckningar helt utförda för hand oavsett underlag och material (utom industriella ritningar och fabriksstillverkade handdekorerade föremål),
 - ii) originalverk i form av statyer och skulpturer oavsett material,
 - iii) gravyrer, tryck och litografier i original, samt
 - iv) konstnärliga montage i original oavsett material,
- h) enskilda exemplar eller samlingar av sällsynta manuskript och inkunabler, äldre böcker, dokument och publikationer av särskilt intresse (såsom historiskt, konstnärligt, vetenskapligt eller litterärt intresse),
- i) enskilda exemplar eller samlingar av portofrimärken, stämpelskattemärken och liknande,
- j) arkiv innefattande ljudarkiv, fotografiska arkiv och filmarkiv,
- k) mer än etthundra år gamla möbler och äldre musikinstrument.

Ett föremålsslag faller alltså inte in under definitionen kulturegendom förrän det av vederbörande stat har pekats ut som betydelsefullt i något av nyssnämnda hänseenden. Den svenska regeringen har angett att de kulturföremål som enligt bestämmelser i 5 kap. 1 och 3 §§ kulturminneslagen (1988:950) och 24–25 §§ kulturminnesförordningen (1988:1188) inte får föras ut ur landet utan särskilt tillstånd för svensk del skall anses som betydelsefulla i konventionens bemärkelse. Konventionens bestämmelser blir alltså tillämpliga beträffande dessa föremål. I avsnitt 2.1.2 har utredningen redovisat de nämnda bestämmelserna i kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

I artikel 2 uttalar de fördragsslutande parterna att olovlig införsel, utförsel och överföring av äganderätten till kulturegendom är en av de främsta orsakerna till utarmningen av kulturarvet i ursprungsländerna och att det krävs ett internationellt samarbete för att skydda varje lands kulturegendom.

Enligt artikel 3 är införsel, utförsel eller överföring av äganderätten till kulturegendom olovlig när lagregler som bygger på konventionsbestämmelserna har överträtts.

Begreppet kulturegendom förekommer även i artikel 4, som anger vilket ursprung eller vilken anknytning kulturegendomen skall ha till

en stat för att räknas som en del av den statens "kulturarv". Förutom att utgöra kulturegendom enligt definitionen i artikel 1 måste föremålet uppfylla något av de villkor som anges nedan. Ett lands kulturarv utgörs sålunda av föremål som

- a) skapats av landets medborgare eller inom landet av utländska medborgare eller statslösa personer som vistas där,
- b) påträffats inom landet,
- c) förvärvats vid arkeologiska, etnologiska eller naturvetenskapliga expeditioner med samtycke av behörig myndighet i ursprungslandet,
- d) förvärvats genom fritt överenskommet utbyte,
- e) förvärvats genom gåva eller köp med samtycke av de behöriga myndigheterna i ursprungslandet.

För att skydda kulturegendom mot olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätt åtar sig konventionsstaterna genom artikel 5 att, såvida sådana organ inte redan finns, inrätta myndigheter med särskilt angivna uppgifter. Bland de uppgifter som anges är att

- a) bidra till att utarbeta författningsförslag,
- b) föra ett nationellt inventarium över kulturegendom,
- c) stödja utveckling och inrättande av institutioner som skall bevara och visa kulturegendom, t.ex. museer,
- d) organisera övervakning av arkeologiska utgrävningar och
- e) stimulera utbildning och sprida information om konventionen.

I artikel 6 åtar sig staterna att införa utförseltillstånd för kulturföremål och att förbjuda utförsel av kulturegendom utan sådant tillstånd.

Artikel 7 avser åtgärder för att komma tillrätta med olovlig införsel av kulturegendom. Konventionsstaterna åtar sig i huvudsak att vidta nödvändiga åtgärder för att

- a) förhindra att museer och andra liknande institutioner förvärvar kulturegendom som förts ut olovligt,
- b) i) förbjuda införsel av kulturegendom som har stulits från bl.a. museer i andra konventionsstater under förutsättning att det är dokumenterat att egendomen ingår i ifrågavarande institutions inventarium, och
ii) ta i beslag och återlämna den olovligt införda kulturegendomen till ursprungsstaten. Sådana åtgärder kan vidtas oavsett om en köpare handlat i god tro, men förutsätter att ersättning betalas till en godtroende köpare eller till en person med äganderätt till denna

egendom. En framställning om återställande skall göras via diplomatiska kanaler.

Artikel 8 förpliktar konventionsstaterna att med straff eller administrativa påföljder sanktionera sådana förbud som har utfärdats i enlighet med bestämmelserna i artiklarna 6 och 7.

En konventionsstat, vars arkeologiska eller etnologiska material hotas av plundring, åläggs enligt artikel 9 att delta i internationella ansträngningar för att genom kontroll av införsel, utförsel och internationell handel med berörd egendom komma tillrätta med plundringen.

I artikel 10 åtar sig konventionsstaterna att genom utbildning och information motverka spridning av kulturegendom som olovligt förts bort från en annan konventionsstat samt att, på ett för varje land lämpligt sätt, ålägga antikvitetshandlare att föra register över kulturegendom. Registret skall innehålla uppgift om namn och adress på den som sålt egendomen, en beskrivning av varan samt priset vid försäljningen. Vidare skall antikvitetshandlarna åläggas att informera köparen om eventuellt förbud mot utförsel. Skyldigheterna sanktioneras med straff eller genom administrativa sanktioner.

Artikel 11 anger att utförsel och överlåtelse av äganderätt till kulturegendom under tvång i samband med ockupation av en stat betraktas som olovlig.

Artikel 12 reglerar staternas ansvar för kulturarvet i områden för vilka de sköter utrikespolitiken.

Artikel 13 innehåller ett antal åtaganden på det civilrättsliga och processrättsliga området. Åtgärderna skall vidtas inom ramen för respektive stats lagstiftning. Staterna skall

- (i) förhindra överlåtelser som kan antas främja olovlig införsel och utförsel,
- (ii) garantera att behöriga myndigheter samarbetar för att underlätta återförandet av olovligt utförda kulturföremål,
- (iii) tillåta den rättmätige ägaren att vidta rättsliga åtgärder för att återfå förlorad eller stulen kulturegendom,
- (iv) erkänna andra staters rätt att förklara viss egendom som omistlig samt underlätta återställandet av sådan egendom om den har förts ut.

Konventionsstaterna skall enligt artikel 14 ombesörja att de myndigheter som svarar för skyddet av statens kulturarv har tillräckliga ekonomiska medel.

Med stöd av artikel 15 är det möjligt för konventionsstaterna att träffa särskilda avtal sinsemellan eller att fortsätta att tillämpa redan ingångna överenskommelser om återförande av kulturegendom som bortförts olovligen innan konventionen trädde i kraft för berörda stater.

Resterande artiklar utgör för konventioner sedvanliga slutartiklar och innehåller bl. a. formella regler om ikraftträdande, uppsägning och rapportering till Unesco.

Anpassningen av svensk rätt till Unescokonventionen

För svenskt vidkommande konstaterades i samband med konventionstillträdet att de regler som fanns uppfyllde konventionens krav och att det därmed inte krävdes några lagändringar för att Sverige skulle kunna ansluta sig till konventionen (Kulturdepartementets promemoria 2002-10-03, Sveriges ratifikation av 1970 års Unesco-konvention, samt protokoll vid regeringssammanträde 2002-10-10 dnr Ku2002/2213/R).

Åtagandena i artiklarna 7 och 8 om införselförbud och sanktionering av överträdelser av sådant förbud med straff eller administrativa påföljder ansågs uppfyllda genom befintlig lagstiftning om häleri och häleriförseelse. Regeringen konstaterade att den svenska lagstiftningen visserligen inte innehåller något uttryckligt förbud mot införsel av kulturegendom som stulits från en offentlig institution i en konventionsstat, men att förfarandet typiskt sett torde vara ägnat att försvåra att saken återställs till ägaren. Regeringen konstaterade vidare att bestämmelserna om häleri och häleriförseelse sålunda väl täckte det förfarande med stulna kulturföremål som staterna åtagit sig att förbjuda och sanktionera (Kulturdepartementet, a. promemoria s. 7 ff.).

Eftersom det enligt gällande bestämmelser i 5 kap. kulturminneslagen med anslutande bestämmelser i kulturminnesförordningen är straffrättsligt sanktionerat att föra ut ett kulturföremål ur Sverige utan erforderligt tillstånd, behövdes det inte heller någon ytterligare lagstiftning med anledning av konventionens artikel 8 i denna del. Vidare konstaterades att reglerna om beslag och återlämnande i 4 kap. 19 § lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brott-

mål, regleringen i 27 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken om s.k. återställandebeslag samt ändringarna i fråga om godtroshetsförvärv sammantaget innebär att konventionen inte heller i dessa delar krävde någon lagstiftning.

Som tidigare nämnts åtar sig staterna enligt artikel 10 i konventionen att ålägga antikhandlarna att informera köpare om ett eventuellt förbud mot utförsel och att föra vissa register. Förpliktelserna gäller emellertid enligt konventionen med förbehåll för att en sådan ordning skall vara lämplig för konventionslandet. Det har från svensk sida inte ansetts realistiskt att sanktionera en sådan informations-skyldighet, eftersom det är svårt att bevisa att information inte har lämnats. Enligt lagen (1999:271) om handel med begagnade varor och därtill hörande förordning skall handlare föra register med vissa uppgifter. Dessa bestämmelser konstaterades i huvudsak uppfylla konventionens krav (Kulturdepartementet, a. promemoria s. 9).

Regeringen gav i början av år 2000 landets samtliga centrala museer i uppdrag att redovisa vilka riktlinjer som tillämpades i samband med nyförvärv till museernas samlingar och hur förvärvsprinciperna förhöll sig till International Council of Museums (ICOM) etiska riktlinjer för förvärv, se avsnitt 3.4.2. Redovisningarna visade att museerna följde ICOM:s riktlinjer. Därmed ansågs inte heller åtagandet i artikel 7 i Unescokonventionen om att vidta nödvändiga åtgärder för att förhindra att museer förvärvar kulturföremål, som förts ut olovligt, kräva någon svensk lagstiftning.

Sammanfattningsvis har Unescokonventionen alltså inte resulterat i några lagtekniska nyordningar för Sveriges del.

3.2.2 1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt med tilläggsprotokoll

Inom Unesco upprättades år 1954 en konvention om skydd för kulturföremål i händelse av väpnad konflikt (1954 års Haagkonvention). Konventionen har för närvarande (årsskiftet 2004/2005) tillträtts av 113 stater. Den ursprungliga konventionstexten kompletteras av två protokoll. Det första protokollet reglerar bl.a. återförande av kulturegendom och anger vidare att en godtroende innehavare kan ha rätt till ersättning för det fall egendom skall återföras (se nedan). Flertalet av de stater som anslutit sig till konventionen har också godkänt protokollet. Sverige anslöt sig den 22 april 1985 till konventionen och ett av tilläggsprotokollen (SÖ 1985:7).

Konventionen var den första rättsakt som definierade begreppet kulturegendom. Konventionens syfte är att värna om kulturminnesmärken och kulturegendom i händelse av väpnad konflikt, vid ockupation och i inbördeskrig. De anslutna staterna förbinder sig att i fredstid förbereda skydd av kulturminnesmärken och kulturegendom samt att i krigstid respektera sådan egendom. Vid ockupation skall kulturegendom skyddas av ockupationsmakten. Ett särskilt emblem kan sättas på egendom som bedöms som särskilt skyddsvärd.

I det första tilläggsprotokollet till konventionen åtar sig konventionsstaterna att under väpnad konflikt hindra utförsel av kulturegendom från ett territorium som den ockuperar, att förvara kulturegendom som förts in till staten från ett ockuperat territorium och att vid fientlighetens upphörande returnera sådan egendom om den har exporterats i strid med principerna i konventionen. Vidare förbinder sig staterna att betala ersättning till innehavare i god tro när sådan egendom skall returneras. Föremål som deponerats i en annan stat i syfte att skydda egendomen skall returneras efter det att fientligheterna upphört.

Bestämmelserna i konventionen har fått förnyad aktualitet efter konflikterna i bl.a. Afghanistan, Irak, Kuwait och länderna i forna Jugoslavien.

3.2.3 Andra gemensamma normer

Sedan år 1978 finns en mellanstatlig kommitté inom Unesco som bistår som medlare i bilaterala förhandlingar för att få till stånd att kulturegendom återlämnas till ursprungsstaten. Detta organ benämns ”The Intergovernmental Committee for Promoting the Return of Cultural Property to its Countries of Origin or its Restitution in Cases of Illicit Appropriation” och består för närvarande av representanter från 22 av Unescos medlemsstater. Varken Sverige eller de övriga nordiska länderna finns emellertid representerade. Vidare finns endast ett fåtal andra europeiska stater, däribland dock Schweiz och Grekland, upptagna som medlemmar. Kommittén har enbart en rådgivande funktion och kan inte fatta några för staterna bindande beslut. Staterna har rätt att vända sig till kommittén sedan deras förhandlingar på egen hand har misslyckats. Utöver rollen som medlare har kommittén också en funktion som informatör främst angående problemen med olagligt utförd kulturegendom.

Inom UNESCO utarbetades under år 1999 etiska regler för professionella handlare med kulturföremål, "International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property". Syftet med de etiska reglerna är att motverka den illegala handeln med kulturföremål bl.a. genom att i de fall proveniens saknas eller är bristfällig få handlare att i sådana fall undvika att importera eller exportera föremålen samt vägra försäljning. Vidare åläggs handlare att föra noggranna uppgifter om tidigare ägare och köpare till föremålet.

Unescos generalkonferens antog år 2001 en deklaration om kulturell mångfald och en handlingsplan som understryker vikten av att skydda den kulturella mångfalden och upprätthålla en dialog mellan olika samhällen. Samma år antogs också konventionen om kulturarv under vatten, The Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. Denna har för närvarande endast tillträtts av två stater och därför ännu inte trätt i kraft. Konventionens syfte är att motarbeta olovlig utförelse av kulturföremål och handel med sådana föremål.

Sverige har tillträtt konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv, den s.k. Världsarvskonventionen. I konventionen åtar sig de anslutna staterna att skydda och levandegöra sitt nationella kultur- och naturarv och att inte skada andra fördragsanslutna staters natur- och kulturarv samt att medverka i olika former av internationellt samarbete. Med stöd av konventionen har bildats en mellanstatlig kommitté, Världsarvskommittén, som upprättar en lista över objekt som förklaras vara en del av världens kultur- och naturarv, den s.k. "världsarvslistan".

3.3 Samarbetet inom Europarådet

Vid sidan av sin huvuduppgift att främja respekten för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer arbetar den mellanstatliga samarbetsorganisationen Europarådet även för att värna om det europeiska kulturarvet.

Som ett resultat av arbetet inom Europarådet utformades redan år 1954 den mycket allmänt hållna "European Cultural Convention" i syfte att öka förståelsen mellan folken och dess kulturella skillnader samt för att värna om det europeiska kulturarvet.

För att skydda kulturföremål mot alla former av olovlig hantering utarbetades år 1985 inom ramen för Europarådets arbete en konvention om brott relaterade till kulturegendom. I konventionen regleras

detaljerat bl.a. återförande av kulturföremål, som genom ett brottsligt förfarande förts bort från en stats territorium. I konventionen specificeras de brottsliga förfaranden, "offences related to cultural property" som konventionen avser reglera. Konventionen har emellertid endast undertecknats av två stater och har därför inte trätt i kraft.

Europarådet har också uppmärksammat problemen med olovlig handel med kulturföremål i rekommendation 1072 (1989) om internationellt skydd för kulturegendomar.

I rekommendation 1372 (1998) uppmanas medlemsstaterna vidare att arbeta för att tillträda 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Därutöver har organisationen utarbetat en konvention till skydd för Europas fasta kulturminnen (den s.k. Granadakonventionen från år 1985) och två konventioner till skydd för det arkeologiska kulturarvet, varav den senare, den s.k. Maltakonventionen från år 1992, närmast är en omarbetning av den ursprungliga konventionen från år 1985. Sverige har anslutit sig till såväl Granadakonventionen som Maltakonventionen.

I Maltakonventionen förbinder sig staterna bl.a. att motverka olovliga utgrävningar och bortförande av delar av det arkeologiska arvet samt att omhänderta och förvara arkeologiskt material. Det finns en särskild kommitté som övervakar staternas efterlevnad av konventionsåtagandena, the Steering Committee for Cultural Heritage (CDPAT).

3.4 Andra former av internationellt samarbete

3.4.1 Interpol

I det internationella arbetet fyller Interpol en viktig funktion, bl.a. i egenskap av ett organ som kan centralisera och sprida information om olagligt hanterade kulturföremål. Interpols generalsekretariat publicerar två gånger varje år en affisch med bilder av sex stulna konstföremål, "The Most Wanted Works of Art". Sedan 1995 finns också en databas som innehåller texter och fotografier på stulna konstföremål. För att förse handlarna med information om vilka föremål som är i omlopp utkommer också varannan månad en CD-rom med information om och bilder på stulna konstföremål.

Sedan år 2004 finns vidare inom Interpol en särskild "Experts Group on Stolen Cultural Property". Gruppen består av bl.a. konst-

och antikvitetsexperter, representanter för myndigheter och juridisk expertis. Den skall fungera som en särskild strategisk rådgivare i det projekt om stulna kulturföremål som organisationens generalsekretariat bedriver. Tillsammans med medlemsländerna skall gruppen vidta åtgärder för att spåra stulna föremål och upptäcka kriminella nätverk som är involverade i olaglig handel med kulturföremål. En rekommendation har utarbetats. Denna innebär i huvudsak att Interpols generalsekretariat och medlemsländerna skall föra register med tillförlitliga statistiska uppgifter om antalet stulna kulturföremål och om omfattningen av handeln med kulturföremål. Medlemsländerna rekommenderas också att se till att det finns tillräckliga resurser och god information på området. Det har emellertid visat sig vara förenat med vissa svårigheter att föra ett gemensamt register med statistiska uppgifter, eftersom staternas inrapportering varierar starkt och ibland saknas helt. Dessa problem beror ofta på att de olika ländernas nationella brottsregister är uppbyggda på olika sätt.

3.4.2 Samarbete med anknytning främst till museer

Databasen Art Loss Register, som administreras från London, är resultatet av ett samarbete mellan museerna i världen. Den innehåller information om stulna konstföremål och cirka 1 200 nya föremål läggs in varje månad (Interpols rapport "Interpol Lyon 1999 Conference on Stolen Art, s. 6). Den svenska polisen använder sig av Art Loss Register och Interpols uppgifter som ett komplement till nationella registersökningar efter stulna kulturföremål och för att sprida information om kulturföremål som stulits i Sverige.

Även organisationen Museum Security Network (MSN) förmedlar information om stölder och stulna föremål. Sedan 1996 har MSN en särskild "mailinglist" som sprider information om olika händelser med anknytning till stulna kulturföremål, såsom t.ex. stölder, bedrägerier, krigshandlingar och bränder.

The International Council of Museums, ICOM, är en internationell organisation för museer och yrkesverksamma personer inom museiområdet. ICOM har till syfte att utveckla och förbättra världens museer och arbetar bl.a. för att begränsa den illegala handeln med kulturföremål. Arbetet sker i samarbete med bl.a. Unesco. ICOM har i sina yrkesetiska regler slagit fast att förvärv av kulturföremål inte bör ske utan att ledningen, och den ansvarige tjänstemannen i synnerhet, har förvärvat sig om att kulturföremålet inte är förvärvat

i eller har utförts från ursprungslandet, eller via något annat land, i strid med det landets lagar. Reglerna anger också att museet inte bör förvärva material från arkeologiska utgrävningar, om det finns skälig anledning anta att detta har åtkommit genom någon form av förstörande ingrepp på historiska minnesmärken eller arkeologiska fyndplatser eller inte följts upp med nödvändiga underrättelser till berörda myndigheter eller enskilda individer (p 3.2 i ICOM:s etiska regler).

I Storbritannien etablerades år 1992 frivilligorganisationen Council for the Prevention of Art Theft (CoPAT) med syfte att finna lösningar för att skydda det kulturella arvet från utarmning på grund av stölder, skadegörelse eller annan kriminell aktivitet. Organisationen har bl.a. skapat en s.k. checklista för auktionshus och handlare, ”Code of Due Diligence for Auctioneers”. Huruvida de olika punkterna i checklistan efterföljts torde kunna få betydelse vid bedömningen av vilken aktsamhet som iakttagits vid förvärv av stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

3.5 Samarbetet inom Unidroit

3.5.1 En presentation av den internationella organisationen Unidroit

Unidroit är en vedertagen förkortning för Institut International pour l’Unification du Droit Privé eller International Institute for the Unification of Private Law. Motsvarande svenska benämning är Internationella privaträttsinstitutet eller Internationella institutet för privaträttsunifikation.

Unidroit grundades år 1926 på initiativ av enskilda stater och är en s.k. mellanstatlig organisation. Organisationen har sitt säte i Rom. Vid årsskiftet 2004/2005 hade organisationen 59 medlemsstater från samtliga fem kontinenter. De nordiska länderna är medlemmar i organisationen. Det är i huvudsak medlemsstaterna själva som finansierar organisationens verksamhet genom årliga bidrag.

Institutets huvuduppgift är att förbereda och utarbeta förslag till konventioner och enhetliga regler på privaträttens område.

Institutet är organiserat i tre sektioner: styrelsen (the Governing Council), generalförsamlingen (the General Assembly) och sekretariatet (the Secretariat).

Institutets president är för närvarande (årsskiftet 2004/2005) professor Berardino Libonati.

I styrelsen finns, utöver presidenten som leder arbetet, 25 av de 59 medlemsstaterna representerade. Styrelsen övervakar policyfrågor och följer upp hur organisationens ändamål efterlevs.

Generalförsamlingen är det beslutsfattande organet. Den fastställer också budgeten och godkänner institutets arbetsprogram. Generalförsamlingen utser dessutom genom val var femte år styrelsens representanter. Samtliga medlemsstater är representerade i generalförsamlingen.

Sekretariatet leds av en generalsekreterare som nomineras av institutets president och väljs av styrelsen. Generalsekreteraren har till sitt förfogande ett antal internationella tjänstemän. Professor Herbert Kronke är för närvarande organisationens generalsekreterare (årsskiftet 2004/2005).

Organisationens arbetsspråk är franska och engelska. Utöver arbetsspråken är tyska, franska, italienska och spanska officiella språk.

3.5.2 Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt utförda kulturföremål (Rom 1995)

Efter cirka tio års förhandlingar mellan ett sjuttiototal stater och efter flera expertmöten antogs i juni 1995 en konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål, utarbetad på Unescos initiativ under ledning av den internationella organisationen Unidroit (se föregående avsnitt).

Konventionen trädde i kraft den 1 juli 1998 (beträffande procedurregler för ikraftträdande se avsnitt 4.4.6) och innehåller bestämmelser som reglerar återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Konventionens autentiska texter är på engelska och franska. En översättning av konventionstexten till svenska återfinns i *bilaga 3* till betänkandet. Konventionstexten i dess lydelse på engelska och franska finns i *bilaga 4* till betänkandet.

Konventionen har för närvarande (årsskiftet 2004/2005) tillträtts av 23 stater; elva stater har undertecknat och ratificerat konventionen och tolv stater har senare anslutit sig till den. Följande stater har sålunda tillträtt konventionen (redovisningen sker i kronologisk ordning efter den tidpunkt då konventionen trätt i kraft i respektive stat och avser förhållandena vid årsskiftet 2004/2005): Kina, Ecuador,

Litauen, Paraguay, Rumänien, Peru, Ungern, Brasilien, Bolivia, Finland, El Salvador, Italien, Kroatien, Argentina, Norge, Spanien, Kambodja, Portugal, Azerbajdzjan, Slovakien, Guatemala, Cypern och Slovenien. Den franska regeringen överväger för närvarande Frankrikes tillträde till konventionen. Nationalförsamlingen röstade i januari 2002 för att Frankrike skall ansluta sig till konventionen. Ett lagförslag håller för närvarande på att utarbetas. Enligt uppgift från det franska kulturdepartementet till utredningen synes endast små lagändringar bli aktuella. Det kan noteras att flera av de stater som har stor betydelse som marknad för handeln med kulturföremål, främst Storbritannien, Schweiz och USA, inte har anslutit sig till konventionen. Emellertid har dessa länder utformat sina rättsordningar på ett sådant sätt att de i någon mån reglerar samma typ av frågor som konventionen, se avsnitt 5.3.

3.5.3 Sveriges tillträde till konventionen

Den svenska regeringen har i olika sammanhang (se t.ex. utredningens direktiv) konstaterat att den olagliga handeln med kulturföremål blivit mer omfattande och att ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt, om den illegala hanteringen av kulturföremål skall kunna hejdas.

Regeringen har förklarat att bl.a. 1995 års Unidroitkonvention skulle kunna vara ett effektivt verktyg mot den olagliga handeln, men valde inledningsvis att avvakta vissa ändringar i godtrosvärvs-lagen för att nå bättre överensstämmelse mellan konventionsåtagandena och gällande svensk rätt på området. Möjligheterna att göra godtrosvärv har sedan den 1 juli 2003 inskränkts såvitt gäller stöldgods och annan olovligt tillgripen egendom (avsnitt 2.3). Regeringen har härefter konstaterat att Sverige nu bör ansluta sig till konventionen.

Mot bakgrund av att utredningens uppdrag är att behandla en svensk anslutning till konventionen och föreslå den lagstiftning som krävs, finns det anledning att göra en mer noggrann genomgång av konventionens innehåll. Avsnitt 4 innehåller en sådan redovisning.

4 Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt utförda kulturföremål (Rom den 24 juni 1995)

4.1 Det huvudsakliga innehållet i konventionen

Konventionen innehåller två huvudområden. Det ena rör stulna kulturföremål och det andra olagligt utförda kulturföremål. Uppdelningen är föranledd av att konventionens regler primärt berör två skilda rättsområden, nämligen privaträtt och offentlig rätt.

Konventionen skall enligt dess första artikel tillämpas endast på anspråk av "internationell karaktär".

Kulturföremål definieras i konventionen såsom föremål, som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som tillhör någon av de kategorier som anges i en bilaga till konventionen. Bilagan överensstämmer med förteckningen över kulturegendom i artikel 1 i 1970 års Unescokonvention (avsnitt 3.2.1 och avsnitt 4.5).

Regleringen i fråga om stulna kulturföremål innebär att den som innehar sådan stulen egendom är skyldig att återlämna den efter begäran av en enskild person eller en stat (artikel 3). Ett kulturföremål som grävts upp olagligt eller som grävts upp lagligt men innehas olagligt skall anses vara stulet, om detta står i överensstämmelse med lagen i den stat där utgrävningen ägde rum. Den som framställer ett krav på att få tillbaka ett föremål skall göra detta inom tre år från det att faktisk vetskap erhöles om var egendomen fanns och vem som innehade den och under alla förhållanden inom 50 år från det att föremålet stals. Beträffande vissa föremål som t.ex. ingår i offentliga samlingar eller tillhör ursprungsbefolkningar gäller endast att begäran skall framställas inom treårsfristen. Någon yttersta tidsgräns för att framställa en begäran finns alltså inte (artikel 3(4)). Det finns dock en möjlighet för staterna att anmäla att de avser tillämpa en yttersta tidsfrist som är 75 år eller längre.

Innehavaren av ett föremål som skall återlämnas är enligt artikel 4 berättigad till skälig ersättning, förutsatt att han varken insåg eller borde ha insett att föremålet var stulet och kan visa att vederbörlig

omsorg har iakttagits när föremålet förvärvades. I artikeln anges inte vem som skall betala ersättningen, men det föreskrivs att skäligen åtgärder skall vidtas för att förmå den som har överlåtit föremålet till innehavaren att betala ersättningen.

Enligt artikel 5 har en konventionsstat rätt att begära att domstol eller annan behörig myndighet i en annan konventionsstat skall förordna att ett kulturföremål som olagligt förts ut från den anmodande statens territorium skall återlämnas dit. Tillämpningsområdet för denna artikel är relativt brett. Förenklat kan sägas att alla föremål, som "har ett betydande kulturellt värde" (är av "significant cultural importance") för den återkrävande staten, omfattas av konventionens bestämmelser (artikel 5(3)). Detta torde innebära en skyldighet att återlämna så gott som alla föremål för vilka tillstånd till utförsel inte skulle ha lämnats. En begäran om återlämnande skall framställas inom tre år från det att återkravsstaten fick vetskap om var och hos vem kulturföremålet fanns, eller under alla förhållanden inom femtio år från tidpunkten för den olagliga utförseln eller från den dag kulturföremålet skulle ha återställts efter ett tillfälligt utförseltillstånd. En innehavare som vid förvärvet varken insett eller bort insett att kulturföremålet förts ut olagligt är berättigad till skälig ersättning (artikel 6).

Konventionens bestämmelser är inte avsedda att få retroaktiv verkan. I artikel 10 anges de närmare tidsmässiga förutsättningarna för att konventionen skall vara tillämplig.

4.2 Förarbeten och kommentarer till konventionen

I den mån utredningen i avsnitt 4 eller vid övervägandena i avsnitt 6 har gjort tolkningar av konventionens innebörd i olika avseenden bygger dessa tolkningar i allt väsentligt på de dokument som upprättades i samband med att konventionen utarbetades och sedermera antogs, en förklarande rapport som Unidroitsekretariatet utarbetat samt efterföljande kommentarer i doktrin och i olika artiklar.

Diskussionerna under den diplomatiska konferensen som föregick utformningen av den slutliga konventionstexten finns sammanfattade i "*Diplomatic Conference for the Adoption of the Draft Unidroit Convention – Acts and Proceedings*", utgiven av Unidroitinstitutet. Unidroits sekretariat (the Unidroit Secretariat) har också utarbetat en kommentar till konventionen, "*The Unidroit Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects: Explanatory Report*".

Rapporten publicerades i *Uniform Law Review* 2001, nr. 3. Vidare har Marina Schneider, "research officer" på Unidroitinstitutet i Rom skrivit en promemoria angående konventionen, "*The Unidroit Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*". Unesco:s representant under de förberedande konventionsförhandlingarna och vid den diplomatiska konferensen, professor Lyndel V. Prott, har författat boken "*Commentary on the Unidroit Convention*" och artikeln "*UNESCO and UNIDROIT: a Partnership Against Trafficking in Cultural Objects*", den senare publicerad i *Uniform Law Review* 1996. Även artikeln "*The 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects: The Role of International Arbitration*", skriven av Emily Sidorsky (publicerad i *International Journal of Cultural Property*, vol. 5, 1996) tjänar som ett underlag för detta avsnitt.

Ur ett svenskt perspektiv bör emellertid noteras att uttalanden i förberedande dokument och i kommentarer till internationella överenskommelser normalt sett inte tillmäts samma vikt som traditionella förarbetsuttalanden till svensk lagstiftning. Det kan därför vara vanskligt att dra alltför långtgående slutsatser av uttalandena (jfr betänkande av utredningen om författningspublicering m.m., Internationella överenskommelser och svensk rätt, SOU 1974:100 s. 82 f.).

I artikel 31 p. 1 i Wienkonventionen om traktaträtt anges att en traktat skall tolkas i enlighet med ordens gängse mening, lästa i sitt sammanhang och mot bakgrund av traktatens ändamål och syfte. Förarbetena bör enligt artikel 32 i Wienkonventionen enbart användas som en sekundär tolkningsmetod i syfte att få bekräftelse på den tolkning som gjorts eller för att tjäna som ledning om de övriga metoderna lett till tvetydigheter, oklarheter eller uppenbart orimliga resultat (Katinka Svanberg, *Introduktion till traktaträtten – en lärobok i traktaträtt*, Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, nr 65, 2001 s. 26).

4.3 Översättning och innebörd av vissa termer i konventionen

I utredningens uppdrag har ingått att översätta de ursprungliga konventionstexterna från engelska och franska till svenska.

När en konventionstext skall översättas är det en grannlaga uppgift att värna om att översättningen utförs så att den adekvat återger

innehållet i den utländska texten. Ofta kan den omarbetade eller översatta texten komma att tillämpas i Sverige i stället för konventionstextens autentiska lydelse. De autentiska texterna används i sådana fall endast som ett hjälpmedel vid tolkningen av motsvarande interna författningsbestämmelser (jfr SOU 1974:100 s. 76 f.).

Mot bakgrund av den betydelse som den översatta konventionstexten kan komma att få vid en tillämpning av konventionen i Sverige har utredningen ansett att det finns anledning att uppehålla sig något vid översättningen av vissa av konventionstextens grundläggande begrepp.

Konventionens rubrik på engelska lyder "Unidroit Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects". Motsvarande franska rubrik är "Convention d'UNIDROIT sur les biens culturels volés ou illicitement exportés".

Översättningen av termen "illegally" respektive "illicitement" är ordagrann. Sålunda används termen olaglig i stället för olovlig som till följd av direktivet 93/7/EEG förekommer i 6 kap. kulturminneslagen ("unlawfully").

En översättning av termen "exported" respektive "exportés" kräver vidare vissa överväganden, eftersom begreppet "export" på svenska i juridiska sammanhang har fått en speciell innebörd. Termen export används numera såsom en gemenskapsrättslig term avseende förfarandet när en vara förs ut över den yttre gränsen för EU:s tullområde till ett land utanför detta tullområde. För att mer allmänt beskriva en förflyttning över en territorialgräns används i dessa sammanhang i stället termen "utförsel". Denna övergripande term tar sikte på alla situationer då en vara över huvud taget har förts ut över en nationell territorialgräns till en annan stats territorium.

Konventionen reglerar utförsel som sker över gränsen för en konventionsstats territorialgräns till en annan stats territorium, oberoende av om varan förts över gränsen för EU:s tullområde eller ej. Mot denna bakgrund har utredningen gjort bedömningen att termen "exported" respektive "exportés" vid en översättning lämpligen bör motsvaras av begreppet "utförda".

Vidare innehåller konventionens rubrik begreppen "cultural objects" respektive "biens culturels" ("kulturföremål") och inte termen "cultural property" ("kulturegendom") som används i bl.a. 1970 års Unescokonvention. De olika begreppen har emellertid i princip samma innebörd (se vidare avsnitt 4.5). Begreppet "cultural objects" i konventionen uppges enligt de förberedande dokumenten ha använts med hänsyn till att detta uppfattades som mer neutralt av

representanterna vid den diplomatiska konferens som föregick antagandet av konventionen (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 488 och Lyndel V. Prott, Commentary on the Unidroit Convention, s. 17). Avsikten var vidare att undvika ordet "property" eftersom detta ord sedan länge har en kommersiell innebörd i Common law länderna.

Konventionens rubrik återspeglar genom användandet av ordet "eller" att den är tillämplig på såväl stulna som olagligt utförda kulturföremål. Det torde för övrigt ofta förhålla sig så att ett föremål som är stulet också samtidigt är föremål för olaglig utförelse.

Beträffande konventionstexten i övrigt finns det enligt utredningens mening anledning att kommentera ordet "återlämnande" som förekommer i artikel 1.

För att uttrycka förfarandet när ett stulet kulturföremål skall återbördas till den ursprungliga ägaren används i de engelska och franska konventionstexterna på båda språken termen "restitution". Beträffande återbördandet av olagligt utförda föremål används i samma artikel orden "return" respektive eller "retour". Genom ordvalet har sålunda särskilt markerats att konventionen reglerar två olika sorters förfaranden.

Vid den svenska översättningen av konventionstexten gör utredningen ingen motsvarande åtskillnad. I stället används ordet "återlämnande" beträffande återbördandet av såväl stulna som olagligt utförda föremål. Enligt utredningens uppfattning skulle i och för sig termen "återlämnande" möjligen bäst beskriva återbördandet av ett stulet föremål till dess rätte ägare och termen "återförande" bäst beskriva återbördandet av ett föremål till en stats territorium i situationer då föremålet förts ut från staten i strid med dess lagstiftning. Eftersom termen "återlämnande" sedan tidigare används i 6 kap. kulturminneslagen avseende olagligt bortförda kulturföremål, framstår det emellertid enligt utredningens mening som mindre lämpligt att frångå denna terminologi eller att använda andra begrepp vid översättningen av konventionen och i de nya lagbestämmelser som konventionens innehåll leder till.

4.4 Närmare om innehållet i konventionen

4.4.1 Ingressen

Innehållet i ingressen, den s.k. preambeln, utgör ett viktigt underlag för att tolka konventionens bestämmelser. I ingressen framhålls att konventionen innehåller allmänna rättsliga minimiregler för återlämnande av kulturföremål mellan konventionsstaterna. Staterna framhåller vidare den grundläggande betydelsen av att bevara och skydda kulturarvet och att idka kulturutbyte bl.a. i syfte att främja förståelsen mellan folken. De betonar också att de är djupt oroad över den olagliga handeln med kulturföremål och de oersättliga skador som denna ofta förorsakar såväl på själva kulturföremålen som på olika folkstammars, ursprungsbefolkningars eller andra samhällens kulturarv.

4.4.2 Kap. I Tillämpningsområde och definitioner

I *artikel 1* anges att konventionen är tillämplig på anspråk som gäller återlämnande av stulna kulturföremål eller olagligt utförda kulturföremål. Förutsättningen är dock att anspråken är av "internationell karaktär".

Konventionen innehåller ingen närmare definition av vad som avses med att ett anspråk är av "internationell karaktär". Villkoret torde närmast avse att kulturföremålet i fråga i något skede har passerat en nationsgräns. Eftersom innebörden av begreppet inte framgår av konventionstexten, ankommer det på konventionsstaterna att avgöra vilka förflyttningar av föremålet som avses.

I *artikel 1(a)* definieras inte vad som avses med att föremål är stulna. Detta får i stället bedömas utifrån de olika konventionsstaternas nationella lagstiftning. Enligt artikelns ordalydelse omfattar konventionens tillämpningsområde inte föremål som utgjort objekt för förskingring, bedrägeri och häleri.

Artikel 1(b) definierar begreppet "olagligt utförda kulturföremål" såsom "kulturföremål som har förts ut från en konventionsstats territorium i strid med denna stats lagstiftning reglerande utförelse av kulturföremål och som har till syfte att skydda statens kulturarv".

Med lagstiftning avses i sammanhanget såväl lagar som myndigheters föreskrifter. Konventionen är dock endast tillämplig beträffande överträdelse av sådan nationell lagstiftning som syftar till att

skydda statens kulturarv. Således faller t.ex. överträdelse av skattelagstiftningen och generella tullregler utanför.

I *artikel 2* definieras termen kulturföremål. Med begreppet kulturföremål avses sådana föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som kan hänföras till någon av de kategorier som upptas i en bilaga till konventionen.

Genom hänvisningen till konventionsbilagan blir den omfattande definitionen i själva artikeln mer begränsad och detaljerad.

Vid en första anblick kan definitionen av kulturföremål i artikel 2 synas medföra att återlämnande med stöd av konventionen kan bli aktuellt beträffande en mycket omfattande krets av föremål. Redan i detta sammanhang kan emellertid noteras att återlämnande enligt konventionen i princip aktualiseras fullt ut endast då det gäller stulna kulturföremål. När det gäller olagligt utförda kulturföremål kan återlämningskyldigheten i viss mån begränsas av att det åligger en återkrävande stat att visa att något av de i artikel 5(3) angivna intressena kränkts. Vidare föreligger som huvudregel ingen skyldighet att återlämna sådana kulturföremål som omfattas av artikel 7 (1), se vidare avsnitt 4.4.4 nedan.

4.4.3 Kap. II Återlämnande av stulna kulturföremål

Artikel 3(1) innehåller en av konventionens mest centrala bestämmelser. Artikeln föreskriver att den som innehar ett stulet kulturföremål skall återlämna föremålet.

Tillämpningsområdet är enligt artikelns lydelse begränsat till att avse föremål som åtkommit genom stöldbrott. Konventionsstaterna kan emellertid, som framgått ovan, på grundval av sin egen nationella rätt tillämpa mer gynnsamma regler än de som konventionen föreskriver (se artikel 9) och utöka tillämpningsområdet till att även gälla andra brott. Ytterst ankommer det på den domstol som är behörig att döma i målet att – antingen med stöd av nationell rätt eller med stöd av den lag som enligt nationella internationellt privaträttsliga regler är tillämplig – avgöra om föremålet åtkommit genom stöld eller annan brottslig gärning och med utgångspunkt härifrån bedöma om konventionen är tillämplig eller ej.

Skyldigheten att enligt konventionen återlämna ett stulet föremål föreligger oavsett om den som innehar föremålet insåg eller

bort inse överlåtarens bristande förfoganderätt eller ej, dvs. oavsett om innehavaren var i god tro eller ej.

En innehavare av ett stulet kulturföremål måste lämna tillbaka föremålet om den som kräver tillbaka det åberopar sådan bevisning som domstolen finner kan ligga till grund för bedömningen att föremålet har blivit stulet. Konventionen innehåller emellertid i denna del inte några bestämmelser om att den som kräver tillbaka föremålet skall presentera några faktiska omständigheter eller rättsliga grunder i samband med att en begäran framställs på det sätt som i viss mån är reglerat beträffande återlämnande av olagligt utförda kulturföremål enligt artikel 5 (3) (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 502).

Det anges inte uttryckligen till vem det stulna kulturföremålet skall återlämnas. Det framstår dock som klart att avsikten är att det skall återlämnas till den rätte ägaren.

Artikel 3(2) tar sikte på arkeologiska föremål. Ett kulturföremål som grävts upp olagligt eller som grävts upp lagligt men innehas olagligt skall anses vara stulet, om detta står i överensstämmelse med lagen i den stat där utgrävningen ägde rum.

Även kulturföremål som härrör från arkeologiska platser under vatten omfattas av bestämmelsen.

Artikel 3(3) innehåller en regel som begränsar den tid inom vilken det är möjligt att framställa ett krav på återlämnande av stulna kulturföremål. Ett anspråk skall framställas inom tre år från det att den som framställer begäran fick vetskap om var och hos vem föremålet finns. Artikelns föreskriver dessutom att ett krav på återlämnande under alla förhållanden skall framställas inom 50 år från tidpunkten för stölden.

I artikeln anges inte uttryckligen vem som är behörig att framställa anspråket. I de förberedande dokumenten anges emellertid att avsikten är att såväl en privatperson som en stat, vilka frånhänts ett kulturföremål genom stöld, skall kunna framställa ett anspråk (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 506).

Enligt *artikel 3(4)* gäller den angivna tidsfristen på 50 år inte sådana kulturföremål som utgör en integrerad del av ett monument, en fornlämning eller som tillhör en offentlig samling. Beträffande sådana kulturföremål, vilka anses vara av särskild vikt för konventionsstaterna, gäller endast tidsfristen på tre år. Någon yttersta tidsgräns finns alltså inte.

Med stöd av *artikel 3(5)* kan konventionsstaterna förklara, att de i sin nationella lagstiftning begränsar undantaget i artikel 3(4). I statens

nationella reglering kan möjligheten att framställa en begäran om återlämnande av något av de i artikel 3(4) omnämnda föremålen begränsas till en tidsfrist som uppgår till 75 år eller mer. Samma tidsfrist gäller då beträffande anspråk på angivna kulturföremål som framställs i en annan konventionsstat. Även om en stat tillämpar en sådan längre tidsfrist kvarstår den kortare tidsfristen på tre år.

Artikel 3(6) anger att om en stat utnyttjar möjligheten i artikel 3(5) att begränsa den längre tidsfristen, skall detta anmälas i samband med att staten undertecknar, ratificerar, antar eller ansluter sig till konventionen. Görs ingen anmälan tillämpas artikel 3(4). Konsekvensen blir då att en begäran om återlämnande av ett kulturföremål som utgör en integrerad del av ett monument, en fornlämning eller som tillhör en offentlig samling över huvud taget inte begränsas i tiden förrän den treåriga tidsfristen börjat löpa.

Artikel 3(7) definierar uttrycket "offentlig samling" som återfinns i artiklarna 3(4) och 3(8). En samling är "offentlig" om den består av inventerade eller på annat sätt identifierade föremål och ägs av endera en konventionsstat, en regional eller lokal myndighet, en religiös institution i en konventionsstat eller en institution som har inrättats huvudsakligen för kulturella, utbildningsmässiga eller vetenskapliga ändamål och i den bedriver verksamhet av allmänt intresse. Definitionen skiljer sig sålunda något från motsvarande definition i direktivet 93/7/EEG och 6 kap. 2 § andra stycket kulturminneslagen. I praktiken innebär skillnaden huvudsakligen att begreppet offentlig samling enligt konventionen även kan omfatta samlingar som ägs av privata institutioner.

Enligt *artikel 3(8)* skall de längre tidsfrister som gäller för offentliga samlingar även tillämpas beträffande religiöst eller samhälleligt betydelsefulla kulturföremål, som tillhör en stam- eller en ursprungsbefolkning i en konventionsstat och används i rituellt eller traditionellt syfte.

Artikel 4(1) föreskriver att den som i god tro innehar ett stulet kulturföremål och är skyldig att återlämna det har rätt till ersättning när föremålet återlämnas. För ersättningsfrågan är avgörande om innehavaren kan visa att han eller hon har iakttagit vederbörlig omsorg ("due diligence") när föremålet förvärvades och varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet var stulet.

Vilka omständigheter som skall beaktas för att avgöra om innehavaren uppfyllt kravet på "vederbörlig omsorg" eller "due diligence" framgår av artikel 4(4). Bedömningen av om kraven är uppfyllda skall vid tillämpningen av konventionen göras med utgångspunkt i

de interna reglerna i den stat som prövar frågan. Kriterierna är emellertid varken avgörande eller uttömmande. I sammanhanget kan noteras att kraven för att någon skall anses vara i god tro i den bemärkelse som avses i godtrosvärvslagen är något strängare än motsvarande krav enligt konventionen.

Innehavaren har enligt konventionstexten bevisbördan för att han eller hon iakttagit vederbörlig omsorg vid förvärvet och därmed inte insåg eller hade anledning att inse att föremålet var stulet.

Storleken på ersättningen är inte närmare preciserad, men skall vara "skälig" ("fair and reasonable").

Vem som är ersättningskyldig regleras inte uttryckligen i konventionstexten, men regleringen synes närmast utgå från att det är ägaren som i första hand är skyldig att betala ersättningen (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 518).

Enligt *artikel 4(2)* skall "skäliga åtgärder" vidtas för att ålägga den person som överlåtitt kulturföremålet till innehavaren, eller en tidigare överlåtare av föremålet, att betala ersättningen, om detta står i överensstämmelse med lagstiftningen i den stat där anspråket framställs. Vad som innefattas i begreppet "skäliga åtgärder" och vem som egentligen skall vidta åtgärderna framgår inte av artikelns ordalydelse.

Artikel 4(3) innehåller en skyddsklausul. Denna innebär att ersättning som betalas på grundval av artikel 4(1) inte på något sätt påverkar rätten för den som framställt ett anspråk och betalat ersättning att återfå ersättningsbeloppet av någon annan.

Enligt *artikel 4(5)* skall en innehavare, som fått ett kulturföremål genom arv eller på annat sätt utan betalning, inte ha bättre möjlighet till ersättning än vad den föregående innehavaren skulle ha haft.

4.4.4 Kap. III Återlämnande av olagligt utförda kulturföremål

Kapitel III behandlar den, ur ett internationellt mellanstatligt perspektiv, svåra frågan om en gemensam syn på utförelsestrukturer i förhållande till vissa typer av kulturföremål. I avsaknad av ingångna internationella avtal anses det normalt sett inte vara brottsligt att i en införelsestat ta befattning med ett sådant föremål som förts in till staten, även om det olagligen har förts ut från en annan stat.

Artikel 5(1) innehåller huvudregeln för återlämnande av olagligt utförda kulturföremål. En konventionsstat kan begära att myndigheterna i en annan konventionsstat förordnar att ett olagligt utfört kulturföremål återlämnas dit. I artikeln anges inte mot vem talan skall riktas.

Definitionen av olagligt utförda kulturföremål återfinns i artikel 1(b). Som framgår i denna artikel krävs att specifika regler till skydd för kulturarvet överträtts för att det skall vara möjligt att framställa en begäran om återlämnande.

Eftersom det rör sig om överträdelse av en offentlighetsrättslig reglering, är det endast konventionsstater – och inte privatpersoner – som kan vända sig till domstol eller annan behörig myndighet och begära att föremålet återlämnas.

Med återlämnande avses ett fysiskt återförande av ett föremål till den anmodande staten. Frågan om hur äganderätten till kulturföremålet skall bedömas regleras inte i konventionen.

Artikel 5(2) anger att även kulturföremål som förts ut tillfälligt från en medlemsstat och som inte återlämnas i enlighet med villkoren för den tillfälliga utförelsen i konventionens mening skall anses vara olagligt utförda. Exempel på när kulturföremål tillfälligt förs ut från ett land är när föremålet ingår i en utställning, används för forskningsändamål eller skall genomgå en restaurering.

Artikel 5(3) anger att domstolen eller myndigheten i den stat till vilken en begäran riktas skall förordna att det olagligt utförda kulturföremålet skall återlämnas om den anmodande staten visar att föremålet har ett ”betydande kulturellt värde” för den staten eller att utförelsen av föremålet från dess territorium avsevärt kränker ett eller flera av de kulturella intressen som anges i artikeln under punkterna a–d.

Punkten (a) behandlar det fysiska bevarandet av föremålet eller dess sammanhang. Syftet är att skydda monument eller fornlämningar från att skadas eller från att utsättas för ovarsam hantering i samband med olaglig utförelse.

Det framgår inte uttryckligen om bestämmelsen är avsedd att tillämpas om ett föremål redan har skadats, eller om den närmast avser reglera att det är fråga om en risk för att skador kan uppkomma i framtiden om föremålet inte återlämnas.

Punkten (b) tar sikte på betydelsen av att skydda helheten hos ett sammansatt föremål. Bestämmelsen är avsedd att förhindra olika former av sönderdelning och förstörande ingrepp på kulturföremål, t.ex. fall där huvudet på en staty avlägsnas eller en historisk byggnad slås sönder och fräntas vissa delar.

I *punkten (c)* betonas intresset av att bibehålla information av exempelvis vetenskaplig och historisk karaktär. Bestämmelsen avser skydda den information som kan gå förlorad om ett kulturföremål avlägsnas olagligt från sitt historiska ursprung, t.ex. i samband med

olagliga arkeologiska utgrävningar (Undiroit Secretariat, Explanatory Report, s. 530).

Skyddsobjekten i *punkten (d)* är föremål av traditionell eller rituellt betydelse som fortfarande används av stam- eller ursprungsbe-folkningar i en ”levande kultur”, t.ex. masker, skulpturer och stenar som representerar andar. Det synes inte vara nödvändigt att föremålet rent fysiskt finns i samhället och är i befolkningens omedelbara kontroll. Avgörande torde i stället vara att det skyddsvärda föremålet finns i befolkningens medelbara kontroll och när som helst kan användas för bl.a. rituellt bruk, t.ex. om föremålet förvaras hos ett museum eller en konservator.

Alternativt kan enligt artikeln ett föremål återlämnas om den anmodande staten visar att föremålet har ett ”betydande kulturellt värde” för denna. Den närmare betydelsen av detta begrepp framgår inte av artikeln, men i kommentarer till konventionen anges att kulturföremålets värde och dess särart skall bedömas ur den anmodande statens synvinkel (Undiroit Secretariat, Explanatory Report, s. 528 och Lyndel V. Prott, Commentary on the Unidroit Convention, s. 59 f.).

Artikel 5(4) syftar till att ge domstolen eller myndigheten ett fullgott beslutsunderlag. Den stat som framställer en begäran om återlämnande skall därför bifoga sådan information om faktiska och rättsliga förhållanden som kan vara till hjälp vid bedömningen av om kraven i artikel 5(1)–(3) är uppfyllda, t.ex. uppgifter om och innehåll i den överträdde utförelseordningen samt sakkunnigas och experters uppgifter som kan tjäna till ledning för bedömningen av om något av intressena i artikel 5(3) har kränkts.

Enligt *artikel 5(5)* skall en begäran om återlämnande framställas inom tre år från det att den anmodande staten fick kännedom om var och hos vem kulturföremålet finns. Under alla förhållanden skall en begäran om återlämnande framställas inom femtio år från utförelsetillfället eller från det datum när föremålet enligt tillståndsvillkoren borde ha återförts till staten i fråga.

Samma tidsfrister gäller sålunda i fråga om återlämnande av stulna kulturföremål som beträffande återlämnande av olagligt utförda kulturföremål (jfr artikel 3(3)).

Artikel 6 reglerar frågor som rör den ersättning som kan komma att betalas till innehavaren för det fall ett olagligt utfört kulturföremål skall återlämnas.

Artikel 6(1) överensstämmer till stora delar med artikel 4(1) som kommenterats ovan och anger att den som innehar ett olagligt ut-

fört kulturföremål vid återlämnandet har rätt till skälig ("fair and reasonable") ersättning av den anmodande staten, förutsatt att han varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet förts ut olagligt. Av artikelns ordalydelse framgår att endast den person som förvärvat föremålet efter utförseln är berättigad till ersättning.

Hur bevisbördan skall placeras vid bedömningen av om innehavaren varit i god tro vid förvärvet framgår inte av artikelns ordalydelse.

I *artikel 6(2)* anges att domstolen eller den myndighet som har att pröva frågan om återlämnande skall beakta omständigheterna i samband med förvärvet, när den bedömer huruvida innehavaren insåg eller rimligen borde ha insett att ett föremål förts ut olagligt. Artikelns innehåller ingen detaljerad förteckning över vilka kriterier som bör användas vid bedömningen av innehavarens "goda tro" på det sätt som förekommer i *artikel 4(2)*.

Med stöd av *artikel 6(3)* kan innehavaren och den stat som framställt krav på återlämnande – som ett alternativ till att ersättning skall utgå till innehavaren med stöd av *artikel 6(1)* – komma överens om att innehavaren får behålla äganderätten till det föremål som skall återlämnas. Alternativt anger artikeln att en överenskommelse kan bestå i att innehavaren, med eller utan ekonomisk kompensation, överför äganderätten på en tredje person (fysisk eller juridisk) som är bosatt i den anmodande staten. Denne måste ha möjlighet att ställa nödvändiga garantier, bl.a. för att föremålet bevaras på lämpligt sätt.

Enligt *artikel 6(4)* skall den stat som framställt en begäran om återlämnande svara för de kostnader som uppstår i samband med att kulturföremålet återförs. Såväl de administrativa som de faktiska kostnader återlämnandet föranleder, t.ex. kostnader för transport och försäkringspremier, torde omfattas av betalningsskyldigheten. Bestämmelsen reglerar emellertid inte fördelningen av de rättegångskostnader som kan hänföras till prövningen av statens begäran om att återfå ett kulturföremål.

Artikel 6(5) föreskriver – i likhet med *artikel 4(5)* – att innehavaren av ett olagligt utfört kulturföremål inte får en bättre ställning än arvlåtaren eller annan person som utan betalning har överlåtit föremålet till honom.

I *artikel 7(1)* anges två undantag från skyldigheten att återlämna ett föremål i enlighet med reglerna i kapitel III, nämligen

(a) om det vid tidpunkten för en begäran om återlämnande inte längre är olagligt att föra ut föremålet ur landet, eller

(b) om föremålet har förts ut ur landet vid en tidpunkt då upphovsmannen levde eller inom 50 år från dennes död.

Artikel 7(2) innehåller i sin tur ett undantag från regeln i artikel 7(1)(b). Oavsett om en upphovsman lever eller har avlidit och oberoende av vilken ålder ett föremål har är det möjligt för en stam- eller ursprungsbefolkning att för traditionellt eller rituellt få tillbaka ett föremål när detta förts ut olagligt. Sålunda föreskrivs enligt artikeln att ett kulturföremål som skapats för traditionellt eller rituellt bruk i ett stam- eller ursprungsbefolkningssamhälle skall återlämnas till samhället i fråga, även om det förts ut olagligt under upphovsmannens livstid eller inom 50 år från dennes död.

4.4.5 Kap. IV Allmänna bestämmelser

Enligt *artikel 8(1)* kan en talan om återlämnande av ett kulturföremål framställas inför den domstol eller annan behörig myndighet i den konventionsstat där föremålet finns. Alternativt kan talan framställas inför den domstol eller annan myndighet som i övrigt är behörig enligt konventionsstatens nationella jurisdiktionsregler.

Bestämmelsen kompletterar sålunda konventionsstaternas egna behörighetsregler och låter det stulna eller olagligt utförda föremålets placering i första hand avgöra domstolens behörighet. Med stöd av konventionsstaternas nationella lagstiftning eller de internationella överenskommelser som staterna är bundna av kan emellertid även domstolar eller myndigheter i andra stater vara behöriga.

Artikel 8(2) föreskriver att parterna kan komma överens om att hänskjuta tvister till vilken domstol eller annan behörig myndighet som helst, s.k. prorogation (se artikel 16). Det står därmed också parterna fritt att låta en tvist avgöras genom skiljeförfarande.

Enligt *artikel 8(3)* kan interimistiska åtgärder, inklusive säkerhetsåtgärder, vidtas av domstolen eller myndigheten i den stat där föremålet finns, även om talan om återlämnande har framförts vid en domstol eller myndighet i en annan konventionsstat.

I *artikel 9(1)* understryks att konventionen endast ställer upp minimiregler. Ingen bestämmelse i konventionen skall hindra en konventionsstat från att tillämpa nationella regler som är mer gynnsamma för att – i enlighet med vad konventionens ingress ger uttryck för – effektivt försöka bekämpa den illegala handeln med kulturföremål till skydd för det gemensamma kulturarvet.

I följande situationer bör det vara möjligt för en stat att tillämpa regler som utifrån konventionens syften är mer förmånliga än de som konventionen ställer upp (Lyndel V. Prott, *Commentary on the Unidroit Convention*, s. 76):

- när den nationella lagstiftningen i en stat medger att bestämmelserna i kapitel II om återlämnande av stulna kulturföremål även omfattar återlämnande av kulturföremål som varit objekt för andra närallgande brott, såsom förskingring och bedrägeri,
- när det är möjligt för staten att tillämpa konventionens bestämmelser även i fråga om stölder eller olaglig utförelse som skett före konventionens ikraftträdande,
- när tidsfristerna för framställande av anspråk är längre i den nationella lagstiftningen,
- när en konventionsstats lagstiftning inte kräver att ersättning betalas till en person som i god tro blivit ägare till ett stulet föremål och förlorar äganderätten,
- när bestämmelserna i nationell lagstiftning möjliggör att även andra än de i artikel 5(3) avsedda kulturella intressena beaktas samt att artikel 5 tillämpas trots att en sådan begränsning som anges i artikel 7 är aktuell,
- när en stat väljer att inte låta en innehavare utnyttja de valmöjligheter som anges i artikel 6(3), och
- när staten finner det befogat att tillämpa konventionen även i fråga om nationella mellanhavanden.

Artikel 9(2) kompletterar artikel 9(1). Bestämmelsen anger att artikel 9(1) inte förpliktar konventionsstaterna att erkänna eller verkställa ett beslut av en domstol eller någon annan myndighet i en annan konventionsstat, om reglerna utifrån konventionens syften är mer förmånliga än de som konventionen ställer upp.

Av *artikel 10* framgår att konventionen inte har någon retroaktiv verkan.

Artikel 10(1) reglerar konventionens begränsningar i tiden såvitt gäller stulna kulturföremål. Konventionen skall ha trätt i kraft i den stat i vilken återlämnande begärs. Vidare skall kulturföremålet ha

(a) stulits i en konventionsstat efter konventionens ikraftträdande i den staten (varvid det saknar betydelse om föremålet vid tidpunkten för kravet förflyttats till en icke konventionsansluten stat eller om konventionen trätt i kraft i den stat där föremålet påträffas), eller

(b) påträffats i en konventionsstat efter det att konventionen trädde ikraft i den staten. Bestämmelsen innebär att konventionen kan tillämpas även i fråga om sådana kulturföremål som stulits i en icke konventionsansluten stat eller i en konventionsstat sedan konventionen trädde i kraft i den staten.

Enligt *artikel 10(2)* är konventionens bestämmelser om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål endast tillämpliga beträffande kulturföremål som förts ut olagligt efter konventionens ikraftträdande i såväl den stat som framställt anmodan som den stat till vilken anmodan har riktats.

I *artikel 10(3)* föreskrivs – i överensstämmelse med en av de ståndpunkter som anges i konventionens ingress – att konventionens bestämmelser inte skall tolkas så att de legitimerar någon form av olagliga åtgärder som vidtagits innan konventionen trädde i kraft eller som på grund av de tidsmässiga begränsningarna i artikel 10(1)–(2) inte omfattas av åtagandena i konventionen. Det anges vidare att konventionsbestämmelserna inte begränsar rätten att med stöd av andra regler framställa ett anspråk på återlämnande av ett kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt innan denna konvention trädde i kraft.

4.4.6 Kap. V Slutbestämmelser

Artikel 11 innehåller procedurregler som reglerar hur en stat blir bunden av konventionen.

De stater som inte har undertecknat konventionen kan endast uppnå bundenhet till denna genom anslutning. Staters olika anslutningsinstrument skall deponeras hos den italienska regeringen, vilken utsetts till depositarie.

Artikel 12 reglerar konventionens ikraftträdande.

Konventionen träder internationellt i kraft sedan fem stater deponerat sina instrument för att uppnå bundenhet och sex månader förflutit sedan det femte instrumentet deponerats.

Konventionen trädde i kraft den 1 juli 1998. För de stater som tillträder konventionen efter detta datum träder konventionen i kraft sex månader efter deponeringen av anslutningsinstrumenten.

Artikel 13(1) reglerar eventuella konflikter mellan denna konvention och andra internationella dokument med samma eller liknande innehåll som redan är rättsligt bindande för en konventionsstat.

Huvudregeln är att de internationella dokument som stater redan ingått har företrädare framför denna konvention, såvida inte staten anmäler annat till depositarien. En sådan anmälan kan göras när som helst och träder i kraft sex månader efter deponeringen (artikel 15(3)).

Regleringen tar särskilt sikte på 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom och 1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt. Dessa konventioner påverkas alltså inte av 1995 års Unidroitkonvention.

Artikel 13(2) anger att det alltid är möjligt för de enskilda staterna att ingå bilaterala eller multilaterala avtal i syfte att förbättra tillämpningen av konventionen i staternas inbördes relationer. En kopia av ett sådant avtal skall tillställas depositarien.

Artikel 13(3) innehåller en s.k. "disconnection clause". Konventionsstaterna kan anmäla att de i stället för konventionen avser tillämpa interna regler som de är bundna av i egenskap av medlemmar i någon organisation för ekonomisk integration eller i regionala organ och som sammanfaller med konventionsbestämmelserna.

Medlemsstaterna i EU har anmält att de i sina inbördes relationer avser tillämpa bestämmelserna i gemenskapsrätten och inte bestämmelserna i konventionen eftersom tillämpningsområdena i flera avseenden sammanfaller.

Artikel 14 innehåller detaljerade regler i fråga om hur federationer skall gå till väga i situationer när de olika territoriella enheterna har en egen lagstiftning som behandlar samma frågor som konventionen.

Artikel 15 reglerar anmälningsförfarandet. Anmälningarna skall vara skriftliga och bekräftas i samband med tillträdet till konventionen. Om en sådan anmälan deponeras först efter att konventionen trätt i kraft, skall den börja gälla den första dagen i sjätte månaden efter den dag då anmälan deponerades. En anmälan kan när som helst återkallas.

Artikel 16 anger att en konventionsstat skall meddela depositarien vilket förfarande som skall användas i staten när en annan konventionsstat framställer en begäran om återlämnande samt om en sådan framställan skall göras vid en domstol, en annan behörig myndighet, genom förmedling av en myndighet eller på diplomatisk väg. En konventionsstat kan utse och anmäla de domstolar

eller andra behöriga myndigheter som behandlar krav på återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Det står staterna fritt att ändra sina meddelanden enligt artikel 16 med nya anmälningar om behörigt organ.

En anmälan enligt artikel 16 påverkar inte det förfarande som staten har att iaktta på grund av eventuella bi- eller multilaterala rättshjälpskonventioner mellan staterna i de delar dessa reglerar civilrättsliga frågor.

Enligt *artikel 17* skall varje konventionsstat inom sex månader från deponeringen av anslutningsinstrumentet tillställa depositarien uppgift om statens nationella regler om utförsel av kulturföremål.

I *artikel 18* framhålls att inga andra undantag eller reservationer än de som uttryckligen framgår av konventionen är tillåtna.

Med beaktande av att en stat saknar möjlighet att reservera sig mot någon konventionsbestämmelse torde bestämmelsen inte ha någon självständig innebörd.

Artikel 19 reglerar hur en stat skall gå till väga för att säga upp konventionen. En uppsägning har ingen retroaktiv effekt.

Enligt *artikel 20* är det möjligt att sammankalla en specialkommitté för att se över den praktiska tillämpningen av konventionen. Tänkbara uppdrag för en sådan specialkommitté kan vara att följa upp och sammanställa den praxis som domstolar och andra myndigheter utvecklat samt att utarbeta olika förslag och rekommendationer.

Artikel 21 fastställer att Republiken Italiens regering är depositarie för konventionen, vilket är en naturlig följd av att den diplomatiska konferensen hölls i Italien. I artikeln anges också vilka åligganden depositarien har.

4.5 Förhållandet mellan 1995 års Unidroitkonvention och 1970 års Unescokonvention

1970 års Unescokonvention innehåller allmänna bestämmelser till skydd för kulturarvet och om åtgärder från konventionsstaternas sida för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom. 1995 års Unidroitkonvention tillkom på Unescos initiativ i syfte att komplettera bestämmelserna i 1970 års Unescokonvention och för att fullt ut realisera grundsatsen om att stulna kulturföremål skall återlämnas.

Enligt 1970 års Unescokonvention åtar sig konventionsstaterna vissa offentlighetsrättsliga förpliktelser. De förbinder sig att införa regi-

strering och kontroll av kulturegendom, att införa förbud mot att föra ut den egna statens kulturegendom i den mån denna omfattas av konventionen, att införa förbud mot att till den egna staten föra in sådan kulturegendom som inte får föras ut från andra konventionsstater och att införa bestämmelser som innebär återlämnande av sådan egendom. Staterna åtar sig också att med straff eller administrativa påföljder sanktionera vissa av de skyldigheter som följer av konventionen.

Konventionen behandlar främst administrativa förfaranden. Artikel 7 kan emellertid i viss mån sägas ha privaträttslig karaktär, eftersom den förutsätter att ersättning betalas till en godtroende innehavare när olagligt utförd kulturegendom återförs till ursprungsstaten.

1995 års Unidroitkonvention innehåller i större utsträckning än 1970 års Unescokonvention privaträttsliga regleringar och ger såväl en bestulen ägare som en stat, från vilken ett kulturföremål olagligen förts ut, möjlighet att inleda ett rättsligt förfarande direkt inför en domstol eller annan myndighet i den konventionsstat där föremålet finns.

De kategorier av föremål som omfattas av de båda konventionerna är identiska. Tillämpningsområdet för 1970 års Unescokonvention är emellertid något snävare, eftersom det är begränsat till att gälla sådan kulturegendom som genom en officiell deklaration vid tillträdet av konventionen av vederbörande stat pekats ut såsom betydelsefull i visst hänseende. I 1995 års Unidroitkonvention finns inga motsvarande föreskrifter om att sådana utpekanden skall ske redan vid tillträdet till konventionen. Denna senare konvention är vidare – till skillnad från 1970 års Unescokonvention – uttryckligen tillämplig även beträffande sådana kulturföremål som grävts ut olagligt eller som grävts ut lagligt men behållits i strid med lagen.

1995 års Unidroitkonvention innehåller också detaljerade regler om återlämnande av kulturföremål.

5 Utländska förhållanden

5.1 Utgångspunkter

Urvalet av redovisade länder i detta avsnitt har gjorts med utgångspunkt från olika kriterier.

Utredningen har i första hand ansett det intressant att studera hur 1995 års Unidroitkonvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål har införlivats i vissa andra länders rättsordningar. Härvid har utredningen valt att behandla Norge, Finland, Italien, Spanien och Kina. Det kan nämnas att av de nordiska länderna är det för närvarande endast Norge och Finland som har anslutit sig till konventionen.

Utredningen har vidare valt att översiktligt belysa regleringen i några stater som inte har tillträtt 1995 års Unidroitkonvention. Storbritannien och USA är av stor betydelse som marknader och mottagarland av kulturföremål. I Schweiz beräknas i början av år 2005 en lagstiftning träda i kraft som på grund av sin utformning är av intresse för utredningen. Eftersom Danmark är ett nära grannland har utredningen också ansett det intressant att studera den danska regleringen i frågor som berör kontrollen av utförsel av kulturföremål.

Utredningens avsikt har inte varit att ge en uttömmande beskrivning av de olika rättsordningarna.

5.2 Vissa stater anslutna till 1995 års Unidroitkonvention

5.2.1 Norge

Norge är sedan tidigare genom EES-avtalet bundet av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Direktivets bestämmelser om olovligt utförda kulturföremål har inarbetats i norsk rätt i lov 9. juni 1978 nr 50 om kulturminner (kulturminneloven).

Som en följd av att Norge tillträdde 1995 års Unidroitkonvention utvidgades bestämmelserna i kulturminneloven till att, utöver kulturgömdom som förts bort olovligt från en stat som ingår i det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), även omfatta kulturföremål som finns i Norge och som omfattas av konventionen. Dessutom ändrades den ursprungliga definitionen i kulturminneloven § 23 så att begreppet "kulturgjenstand" även omfattar föremål som inte är "kulturminner", men som har ett arkeologiskt, förhistoriskt, historiskt, litterärt, konstnärligt eller vetenskapligt värde. Vidare infördes en bestämmelse som ger departementet rätt att i förordning reglera vilka specifika föremål som skall räknas som "kulturgjenstander" (§ 23 f.).

Kulturminnelovens regler, som föreskriver inom vilken tid en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål skall väckas, har ändrats för att överensstämma med de längre tidsfrister som 1995 års Unidroitkonvention föreskriver. På motsvarande sätt har den tidsfrist på 75 år, som redan sedan tidigare gällt för föremål som stulits från bl.a. offentliga samlingar i en EES-stat, kommit att omfatta även en talan om återlämnande av ett sådant föremål som framställs med stöd av konventionen.

När det gäller frågan om äganderätten till ett återfört kulturföremål har den norska regeringen tolkat konventionen så att återförandet av ett kulturföremål till ursprungslandet också omedelbart återverkar på äganderätten till föremålet. Detta synsätt har därför konstaterats avvika från vad som med stöd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål gäller inom EES (Ot.prp.nr.75, avsnitt 4.1.5). Bedömningen har föranlett ett tillägg i kulturminneloven (§ 23 e) som kompletterar den regel som gäller med stöd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Sedan tidigare anges att äganderätten till ett kulturföremål skall avgöras efter återlämnandet på grundval av lagen i den återkrävande staten. Numera föreskrivs också att äganderätten till ett kulturföremål går förlorad

när ett kulturföremål återlämnas till en stat utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention, om inte den anmodande staten samtycker till en annan lösning.

Anslutningen till konventionen medförde också vissa ändringar i lov 2. juni 1978 nr. 37 om godtroerverv av løsøre (godtroervervloven) och lov 9. desember 1966 nr. 1 om hevd (hevdsloven). Enligt norsk rätt är utgångspunkten att den som mot vederlag förvärvat "lösøreting" i god tro får rätt till egendomen (extinktionsprincipen). Någon lösenrätt föreligger inte för den ursprunglige ägaren. För egendom som åtkommit genom stöld, egenmäktigt förfarande, rån eller annat våld eller hot om våld gäller emellertid motsatsen. Den bestulnes äganderätt till lösöret består, oavsett om någon annan förvärvat egendomen i god tro (vindikationsprincipen). Även i fråga om konstverk, antikviteter eller museiföremål, som är i offentlig ägo eller tillhör en privat samling som är tillgänglig för allmänheten, gäller särregler som innebär att den tidigare ägarens rätt till föremålen som huvudregel består.

För att i alla avseenden uppfylla åtagandena i 1995 års Unidroitkonvention ändrades godtroervervloven så att även "løse kulturminner" och "skipsfunn", som är i offentlig ägo eller tillhör en privat samling öppen för allmänheten, undantas från extinktionsprincipen (§ 2.2). Det är inte heller längre möjligt att göra godtrosvärv av egendom som grävts ut olagligt eller grävts ut lagligt men behållits i strid med lagen (§ 5.2). Vidare har det införts en särregel för lösöre med arkeologiskt, förhistoriskt, historiskt, litterärt, konstnärligt eller vetenskapligt värde som anger att ett vindikationskrav mot en godtroende förvärvare kan framställas inom tre år från det att den berättigade fick kännedom om att han kunde göra kravet gällande (§ 5.1 och § 5.3). Detta är en avvikelse från den reglering som annars gäller om att ett krav skall framställas "uten ogrundet opphold".

Enligt hevdsloven är huvudregeln att den som innehaft egendom under en sammanhängande tid av tio år har rätt att behålla egendomen, under förutsättning att han var i god tro både när han fick den i sin besittning och under innehavstiden. För att uppfylla det grundläggande kravet i 1995 års Unidroitkonvention på att ett stulet kulturföremål skall återlämnas infördes en ny hävdregel. Denna regel innebär att det inte går att få äganderätt genom hävd till sådan egendom som enligt framställningen ovan omfattas av vindikationsprincipen (§ 1).

Kulturdepartementet eller annan myndighet som departementet förordnar är central myndighet i frågor som gäller återlämnande av kulturföremål.

Talan om återlämnande av ett kulturföremål skall väckas vid herreds- eller byrätten (tingsrätt) och riktas mot den som besitter eller innehar föremålet. Ett skadeståndsanspråk kan framställas vid samma domstol.

Enligt uppgifter från norsk polis förekommer en omfattande organiserad såväl som oorganiserad illegal handel med kulturföremål i Norge. Denna handel omsätter stora belopp och sker i viss omfattning via Internet (Kenneth Didriksen, økokrim, uppgifter lämnade till utredningen i e-brev daterat den 26 maj 2004). I en del fall uppges det handla om att genom inköp av värdefulla kulturföremål ”tvätta” pengar som åtkommit olagligt. Det anges vidare att det förekommer att kulturföremål smugglas ut med bil till Sverige eller Danmark och att det finns två stora grupper av köpare till kulturföremålen. Den ena gruppen är norsk-amerikaner i mellanvästern i USA som köper föremål som härrör från bondekulturen. Den andra gruppen utgörs av uppköpare och antikvitetshandlare i större europeiska städer vilka köper t.ex. stilmöbler och andra mer dyrbara kulturföremål.

5.2.2 Finland

Enligt den finska regeringsformen bär var och en ansvar för kulturarvet. Lagen om begränsning av utförseln av kulturföremål (445/1978) har tillkommit för att skydda det nationella kulturarvet.

Såväl direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål som 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturföremål har införlivats i finsk rätt genom separata lagar. Vidare har bestämmelser om utförsel av kulturföremål från Finland till andra medlemsstater inom EU och om export från EU:s yttre gränser reglerats separat i lagen (nr 115/1999) om begränsning av utförseln av kulturföremål med tillhörande förordning (nr 189/1999). I lagen anges att utöver vad som föreskrivs i denna så skall förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål gälla.

Bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention har införlivats i finsk rätt genom lagen om godkännande av vissa bestämmelser i Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt exporterade kultur-

föremål och om tillämpningen av konventionen (lag 877/1999) samt en därtill hörande förordning. I lagen föreskrivs inledningsvis att de av konventionens bestämmelser som hör till området för den nationella lagstiftningen skall träda i kraft såsom avtalats. Vidare anges att den lagstiftning som tillkommit som en följd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål har företräde framför bestämmelserna i lagen.

Begreppet stulna kulturföremål definieras i lagen så att det omfattar sådana föremål som avses i artikel 2 i konventionen och som avhänts ägaren till följd av stöld, rån, utpressning, förskingring eller andra med dessa jämförbara brott eller som någon olovligt fått i sin besittning bl.a. genom utgrävning eller fynd av fornföremål. Den finska regeringen har sålunda valt att tillämpa nationella bestämmelser som är mer gynnsamma för strävandena att bekämpa den illegala handeln med kulturföremål (artikel 9 i konventionen).

Enligt finsk lag (11 § förordningen om införande av strafflagen) är den som i god tro har erhållit ett föremål som avhänts dess förra innehavare till följd av snatteri, stöld, rån eller utpressning skyldig att återlämna föremålet utan lösen. Denna bestämmelse uppfyller kraven i artiklarna 3 och 4 i konventionen som reglerar ägarens rätt till ett stulet kulturföremål.

Med ägare likställs i lagen 877/1999 den som med stöd av pant rätt, nyttjanderätt eller liknande är berättigad att ha föremålet i sin besittning. I lagen förtydligas också att ett beslut av en domstol i en annan stat endast skall erkännas och verkställas om det finns särskilda överenskommelser om detta. Exempel på sådana särskilda överenskommelser är Bryssel- och Luganokonventionerna samt den s.k. Bryssel I-förordningen.

När det förordnas att ett stulet kulturföremål skall återlämnas till ägaren är enligt finsk rätt den som i god tro erhållit äganderätt, pant rätt, nyttjanderätt eller någon annan rätt till det stulna kulturföremålet berättigad till skälig ersättning för förlusten av rätten till föremålet. Om finsk domstol emellertid tvingas tillämpa sådana bestämmelser i den främmande statens rättsordning, som innebär att en person som återlämnar ett föremål inte har rätt till ersättning eller endast har rätt till en lägre ersättning än en skälig ersättning, skall bestämmelserna i den utländska lagen iakttas.

I fråga om återlämnande av kulturföremål som förts ut olagligt föreskriver lagen att den som har erhållit äganderätt eller någon annan rätt till föremålet sedan detta förts ut olagligt skall ha rätt till skälig ersättning av den anmodande staten för den eventuella skada

eller olägenhet som återlämnandet förorsakat. För att vara berättigad till ersättning förutsätts att personen i fråga inte visste eller rimligen borde ha vetat att föremålet förts ut olagligt från en konventionsstats territorium. Någon reglering angående äganderätten till föremålen har inte införts, eftersom 1995 års Unidroitkonvention tolkats så att den inte direkt befattar sig med äganderätten utan enbart innebär en begränsning i nyttjandet av egendomen (avsnitt 1.2 och avsnitt 3 i den finska regeringens proposition till riksdagen, RP 185/1998).

En ansökan om återlämnade av ett stulet kulturföremål eller olagligt utförd kulturföremål prövas av den tingsrätt inom vars domkrets motparten är bosatt eller har sin hemort, eller vid vilken det annars är lämpligt att ta upp målet. Domstolen har möjlighet att belägga ett föremål med kvarstad eller att vidta andra säkerhetsåtgärder.

Ett föremål kan återlämnas även utan ett beslut av domstol om den som äger eller innehar föremålet och den anmodande staten träffar en överenskommelse om detta. Föremål som påträffas i Finland och som saknar känd ägare eller innehavare kan också återlämnas utan beslut av domstol.

Det finska justitieministeriet är central myndighet i frågor som gäller återlämnande av kulturföremål. Justitieministeriet tar emot och tillställer tingsrätterna framställningar om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål. Justitieministeriet skall också tillställa domstolar och andra behöriga myndigheter i andra stater framställningar om att återfå kulturföremål som förts ut olagligt från Finland.

5.2.3 Italien

1995 års Unidroitkonvention ratificerades av Italien och genomfördes i italiensk rätt genom lagen nr 213 av den 7 juni 1999 (legge 7 giugno 1999, n. 213). Lagen trädde i kraft den 1 april 2000.

Lagen föreskriver inledningsvis att konventionens bestämmelser skall genomföras i italiensk rätt och tillämpas i de fall de inte står i strid med den nationella rättsordningen. Lagen kompletterar konventionens bestämmelser med särskilda regleringar i de fall det uppstått konflikter mellan innehållet i den nationella rättsordningen och regleringen i konventionen och i de situationer kompletteringar krävs. Utgångspunkten är emellertid att de enskilda bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention gäller i botten.

Genom lagen tilldelas det italienska kulturministeriet uppgiften som central myndighet med ansvar för det administrativa samarbete

som skall underlätta återlämnandet av ett återkrävt föremål. Lagen innehåller vidare bl.a. bestämmelser om vilken domstol som är behörig att pröva en talan om återlämnande, regler om utbetalning av ersättning till en godtroende innehavare (utebliven utbetalning av ersättning innebär att innehavaren inte är skyldig att återlämna föremålet) samt förvar, överlämnande och förvärv av kulturföremål.

Den italienska regeringen har i samband med deponeringen av ratifikationsinstrumentet med stöd av artikel 16 i 1995 års Unidroitkonvention förklarat att domstolen på den ort där föremålet finns är behörig att pröva en talan om återlämnande av ett stulet eller olagligt utfört kulturföremål. Om denna ort är okänd eller om föremålet inte finns i staten, är domstolen på den ort där svaranden har sitt hemvist behörig eller, om detta är okänt, domstolen på den ort där svaranden uppehåller sig. Om svaranden är en juridisk person skall nationella processrättsliga bestämmelser tillämpas (artikel 19 i Codice di procedura civile italiano). Den italienska regeringen har dessutom förklarat att en anmodan om återlämnande av ett stulet eller olagligt utfört kulturföremål skall framställas på diplomatisk eller konsulär väg.

I fråga om de närmare villkoren för att ett olagligt utfört kulturföremål skall återlämnas (artikel 5(3) i 1995 års Unidroitkonvention) har någon nationell reglering inte utfärdats. Detta innebär, som det italienska kulturministeriet framhållit, att beslutet om konventionens genomförande i italiensk rätt bl.a. utgör ett erkännande av den anmodande statens offentliga rätt.

Beträffande stulna kulturföremål föreskriver nationell rätt att bevis om att ett föremål har stulits kan bryta den presumtion som annars gäller för att innehavaren av föremålet har äganderätten till detta (Codice civile artikel 1153). Som full bevisning räknas att stölden omfattas av en lagakraftvunnen dom och att den lösa egendom som upptas i åtalspunkten kan identifieras som det återkrävda föremålet.

Lagen innehåller inga speciella regler om tidsfrister, utan i denna del faller de nationella reglerna tillbaka på bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention.

Bestämmelserna i lagen om kulturföremål och landskap (artikel 87 i Il decreto legislativo 22 gennaio 2004, n.42, Codice dei beni culturali e del paesaggio) omfattar också återlämnande av sådana kulturföremål som anges i bilagan till 1995 års Unidroitkonvention. Samma lag (Sektion III) reglerar också utförelse och införelse av kulturföremål till och från det italienska territoriet. Om det finns en dom som innebär

att föremålet skall återlämnas eller om en innehavare av ett olagligt utfört kulturföremål och den återkrävande staten träffat en överenskommelse om återlämnande av kulturföremålet är detta att likställa med att föremålet enligt nationella italienska regler fått tillstånd att lämna landet.

5.2.4 Spanien

Enligt den spanska rättordningen blir en internationell överenskommelse en del av den nationella rätten redan när överenskommelsen tillträtts och blivit bindande för landet. Det krävs sålunda inte att det finns några nationella föreskrifter som motsvarar den internationella överenskommelsen.

Den spanska regeringen undertecknade och anslöt sig till 1995 års Unidroitkonvention den 21 maj 2002 sedan innehållet i konventionen hade diskuterats och godkänts av det spanska parlamentet (cortes). Konventionen trädde därefter i kraft i Spanien i enlighet med de regler för ikraftträdande som konventionen föreskriver (artikel 12). Enligt Ministerio de Cultura (Kulturdepartementet) har härefter inga nationella lagstiftningsåtgärder vidtagits med anledning av att landet blev bundet av konventionen.

5.2.5 Kina

Kina har tillträtt 1995 års Unidroitkonvention. Enligt kinesisk rätt krävs inga lagstiftningsåtgärder för att konventionsåtagandena skall bli en del av den nationella rätten. Emellertid baseras såväl den år 1997 reviderade straffrättsliga lagstiftningen på området som den nya lagstiftning till skydd av kulturarvet som gällt sedan år 2002 på 1995 års Unidroitkonvention och 1970 års Unescokonvention.

Den kinesiska lagstiftningen anknyter till det nationella kulturarvet. Enligt uppgift från en kinesisk regeringstjänsteman finns det emellertid planer på att instifta en mer omfattande lag till skydd för världens kulturarv (Mr. He Shuzhong, Deputy Director, Division of Legislation and Policies, National Administration on Cultural Heritage, grundare av Cultural Heritage Watch i Peking).

Staten eftersträvar en central funktion som administratör i förhållande till dem som handlar med kulturföremål. Beträffande vissa

typer av kulturföremål, både i privat- och offentlig ägo, förs statliga register.

Detaljerade regler kring utförseltillstånd för kulturföremål har införts. Licenser krävs för att få föra ut egendom. Licensfrågorna handläggs av kulturdepartementet i Peking eller motsvarande regionala- eller lokala myndigheter.

Det har inte upprättats några särskilda centrala myndigheter vad gäller administrativa och processuella frågor rörande återlämnande av kulturföremål till andra länder. Frågorna hanteras inom ramen för den befintliga kinesiska myndighetsorganisationen.

De kinesiska straffen vid lagöverträdelser kan vara stränga. Det finns fortfarande föreskrivet dödsstraff vid allvarigare brottslighet i form av stöld, olovlig utgrävning och olovlig utförsel av vissa kulturföremål.

Det förekommer uppgifter från den kinesiska frivilligorganisationen Cultural Heritage Watch om att Kinas tillträde till 1970 års Unescokonvention medfört att många kulturföremål återlämnas till Kina, i flertalet fall genom bilaterala avtal men även till följd av verkställda domar. Något återlämningsförfarande som baserats på 1995 års Unidroitkonvention lär däremot inte ha förekommit.

5.3 Några andra stater av intresse

5.3.1 Danmark

Danmark tillträdde 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom år 2003. 1995 års Unidroitkonvention har ännu inte tillträtts. Enligt det danska kulturministeriet finns för närvarande (årsskiftet 2004/2005) långt framskridna planer på att utreda konsekvenserna av ett eventuellt tillträde till konventionen.

Sedan år 1986 finns det en särskild lag i dansk rätt som reglerar skydd av kulturvärden (kulturvärdier) i Danmark, lov nr. 332 af 4. juni 1986 om sikring af kulturværdier i Danmark (kulturværdiloven). Lagen kompletteras med bestämmelser i Bekendtgørelse 1987-06-11 nr. 404 om sikring af kulturværdier i Danmark.

Den nationella danska lagstiftningen till skydd för kulturarvet kompletteras av den reglering på området som finns inom EU, se avsnitt 3.1. Detta innebär att Danmark är bundet av förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål. Rådets direktiv

93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål har genomförts i nationell rätt genom lov nr. 1104 af 22. december 1993 om tilbagelevering af kulturgoder, som ulovligt er fjernet fra et EU-medlemslands område m.v.

Den danska lagstiftningen utgår från att det finns ett behov av ett skydd för det danska kulturarvet och att möjligheten att föra ut kulturföremål därför måste regleras. Den olagliga utförseln har emellertid konstaterats vara tämligen begränsad och har därför inte ansetts kräva några omfattande restriktioner i fråga om utförseln från landet. I stället tillämpas en klart avgränsad skyddslagstiftning, med en snäv definition av begreppet kulturvärdier. (Lars M. Banke, Beskyttelse af kulturvärdier i Danmark, Fortid og Nutid, oktober 1996, s. 181ff.)

För att kulturföremål som anses ha ett omistligt kulturvärde skall kunna behållas i landet har utförselrestriktioner införts. Dessa innebär att vissa i lag och förordning angivna föremål inte får föras ut ur landet utan särskilt tillstånd. Det finns också möjlighet för kulturministern att under vissa i lagen närmare angivna förhållanden förordna att lagens regler skall tillämpas på nationella klenoder som annars inte faller in under lagens tillämpningsområde.

Ansökningar om utförseltillstånd prövas och avgörs av det s.k. Kulturvärdiudvalg som består av riksantikvarien, direktören för Statens Museum for Kunst, riksarkivarien, överbibliotekarien vid Det Kongelige Bibliotek och ordföranden för Statens Museumsnævn. En ansökan som inte har behandlats inom tre månader betraktas som beviljad. Om tillstånd till utförsel erhållits, utfärdar nämnden en s.k. förklaring med detta innehåll, såvida inte anledningen till att tidsfristen överskridits varit att sökanden inte rättat sig efter en framställd begäran om att visa upp föremålet för besiktning.

Om en ansökan om utförseltillstånd avslås, lämnar Kulturvärdiudvalget ett anbud på förvärv av föremålet till ett pris som motsvarar vad som kan uppnås vid en försäljning på den fria marknaden. Förvärvade föremål tillförs ett museum.

Kulturvärdiudvalget har under åren 2001-2003 behandlat 166 individuella privata ansökningar om tillstånd för utförsel av kulturföremål inom EU. Endast i två fall nekades tillstånd (dessa avsåg en Amati violin från 1627 och ett par barockreliefer från tiden före 1739). Med stöd av förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål mottog Kulturvärdiudvalget under dessa år 245 ansökningar om export av totalt 1436 föremål. Flertalet ansökningar, 1 401 stycken, gällde emellertid ansökningar om öppna licenser på grund

av deltagande i utställningar eller för att kunna genomföra reparationer och undersökningar. Sålunda avsåg endast 35 kulturföremål definitiv export. I samtliga fall beviljades exportlicens. (Uppgifter lämnade till utredningen av det danska kulturministeriet i e-brev daterat den 19 juli 2004.)

Det danska Kulturvärdeudvalget har upplyst att man för närvarande känner till två fall som involverar olaglig internationell handel med kulturföremål. I övrigt saknas kännedom om huruvida olaglig handel förekommer (uppgifter ur ovan anført e-brev).

5.3.2 Storbritannien

Storbritannien har inte tillträtt 1995 års Unidroitkonvention.

Den brittiska lagstiftningen i fråga om handel med kulturföremål har sin grund i en tullagstiftning från år 1939 "Import, Export and Customs Powers (defence) Act". Lagen kompletteras med "the Export of Goods (Control) Order" från år 1992. Direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål har genomförts i "the Return of Cultural Objects Regulations".

En ny lag, "the Dealing in Tainted Cultural Objects (Offences) Act", infördes i december 2003. I denna lag upptas ett nytt brott. Den som handlar, förmedlar ett köp, importerar eller exporterar kulturegendom som han eller hon vet eller förmodar är "tainted", dvs. har grävts ut olagligt eller olovligen avlägsnats från en byggnad, konstruktion eller monument av arkeologiskt intresse, kan dömas till böter eller fängelse.

The Export of Goods (Control) Order har i huvudsak följande utgångspunkter:

- Staten har rätt att hindra utförsel, men endast om kulturföremålets ägare får ett inköpserbjudande på en rimlig prisnivå.
- Kontrollen skall inskränkas till begränsade kategorier av mycket betydelsefulla föremål.
- Särskilda ålders- och värdegränser föreskrivs. Dessa är numera med vissa undantag 50 år och varierar mellan 0 och 180 000 GBP.
- En särskild Export Reviewing Committee skall bereda alla ärenden när utförsel inte tillåts.

Vilka föremål som i det konkreta fallet är tillståndspliktiga enligt den nationella regleringen bedöms av en exportrådgivare som utses av Department of National Heritage. Om denne inte har något att

invända mot utförseln, beviljas tillstånd till utförsel. Om exportrådgivaren anser att föremålet bör behållas i Storbritannien, hänskjuts utförsel frågan till the Reviewing Committee on the Export of Works of Art. Kommittén tar ställning till om föremålet är en nationalskatt och beviljar tillstånd om så inte anses vara fallet. Om tillstånd inte beviljas, finns det ett regelverk som ger museer, institutioner eller privatpersoner en möjlighet att med beaktande av ett visst förfarande lämna erbjudanden om inköp av föremålet i fråga och eventuellt förvärva föremålet.

För att underlätta hanteringen av vissa återkommande utförselansökningar har regeringen vidare möjlighet att utfärda ett antal öppna tillstånd som tillåter utförsel av vissa specificerade föremål utan individuellt ansökningsförfarande.

Som medlem i EU är Storbritannien därutöver bundet av förordningen (EEG) nr 3911/92 om export av kulturföremål. Som en konsekvens därav skall licenser utfärdas vid utförsel från Storbritannien till tredje land beträffande sådana föremål som omfattas av förordningen (se avsnitt 3.1.2 ovan).

5.3.3 Schweiz

Schweiz har inte ratificerat 1995 års Unidroitkonvention. Visserligen undertecknade Schweiz konventionen redan 1996, men den schweiziska regeringen har valt att avvakta den internationella utvecklingen i frågor som rör kulturföremål innan tillträdesfrågan tas upp på nytt (uppgifter lämnade till utredningen av Dr. jur. Andrea F.G. Raschèr, Leiter Recht und Internationales, Bundesamt für Kultur, Bern). Frågan står enligt uppgift för närvarande inte på den politiska agendan.

1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom kommer att implementeras i en ny federal lag, "Kulturgütertransfergesetz". Avsikten är att denna lag skall träda i kraft i början av år 2005.

Den nya lagen är avsedd att skydda och bevara det gemensamma kulturarvet och att motverka stölder, plundring samt olaglig in- och utförsel av kulturegendom. Lagen reglerar in- och utförsel av kulturegendom till och från Schweiz samt transitering av kulturföremål. Den reglerar vidare återlämnande av kulturegendom från Schweiz till andra stater och vice versa.

I lagen föreskrivs bl.a. att kulturegendom som är av särskild betydelse för kulturarvet skall registreras (artikel 3). Följderna av en sådan registrering blir bl.a. att det inte är möjligt att göra ett godtrosvärv. Krav på återlämnande av sådan registrerad kulturegendom kan framställas utan sådana inskränkningar i tiden som normalt gäller annan egendom. En ytterligare konsekvens av registreringen är att permanent utförsel av kulturegendom från Schweiz är förbjuden. Tillfälliga utförseltillstånd kan emellertid beviljas. En registrering kan under vissa förhållanden upphöra. Särskilda register förs dessutom i varje kanton, som också själv prövar vissa utförselfrågor inom sina respektive territorier.

Lagen innehåller vidare vissa processuella regler avseende förfarandet när en framställan om återlämnande görs. Den föreskriver också att en innehavare som tvingas återlämna kulturegendom som förvärvats i god tro skall ha rätt till ersättning av den återkrävande staten i samband med återlämnandet. I lagen finns också föreskrifter om tullförfarandet samt vissa straffbestämmelser.

Den nya lagen saknar direkt reglering i frågor som rör införsel. Det schweiziska systemet bygger på att federationen ingår olika bilaterala eller multilaterala avtal som uppfyller de villkor som artikel 7 i 1970 års Unescokonvention föreskriver. Kulturegendom som förts ut olagligt utan tillstånd från en stat, med vilken Schweiz ingått bindande avtal, och som påträffas i Schweiz skall återlämnas till ursprungslandet. Bestämmelsen har stora likheter med den amerikanska regleringen, som också utgår från kompletterande internationella överenskommelser vid tillämpningen av bestämmelserna i 1970 års Unescokonvention (se framställningen nedan).

5.3.4 USA

USA tillträdde 1970 års Unescokonvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom år 1983, men har inte anslutit sig till 1995 års Unidroitkonvention.

Landets tidigare regelverk motsvarade inte de åtaganden som följde med tillträdet till 1970 års Unescokonvention. Konventionsåtagandena genomfördes därför i nationell rätt genom den federala lagen "the 1983 Convention on Cultural Property Implementation Act" (Public Law 97-446, 19 U.S.C. 2601 et seq).

Lagen sanktionerar att amerikanska införselrestriktioner åläggs vissa kategorier av kulturegendom som härrör från en annan stat. Detta sker genom att USA och andra stater ingår bilaterala eller multilaterala överenskommelser som reglerar sådana införselrestriktioner. Genom avtal med andra stater kan också U.S. Customs Service ges tillstånd att meddela införselbud beträffande vissa arkeologiska eller etnologiska föremål.

Innebörden av de avtal som USA ingår med enskilda stater är att sådana föremål som omfattas av ett avtal endast får föras in till USA om ursprungsstaten utfärdat ett tillstånd till export. Kommer föremålet till USA via ett tredje land saknar det betydelse om ett tillstånd till export utfärdats av detta land. Kravet på exporttillstånd är absolut. Olika former av avtal har ingåtts med bl.a. Canada, Cypern, Guatemala, Italien, Mali, Mexico och Peru.

Avsikten är att den lagliga och dokumenterade handeln skall tillåtas samtidigt som de krav som ställs upp i lagen skall minska den olagliga handeln med kulturegendom. Eftersom andra länders ofentligrättsliga exportreglering inte är gällande i USA, krävs att restriktioner införs vid införseln till landet av vissa kulturföremål för att andra stater skall ha möjlighet att återfå vissa särskilt skyddsvärda kulturföremål som förts ut från ursprungslandet.

Utrikesdepartementet ansvarar för lagens tillämpning och har också en rådgivande funktion. En rådgivande kommitté (the Cultural Property Advisory Committee) bestående av elva ledamöter, valda av presidenten, granskar utländska regeringars förfrågningar om att låta införselrestriktionerna omfatta viss kulturegendom och avger rekommendationer till utrikesdepartementet.

Det finns vidare möjlighet för presidenten att ensidigt besluta om vissa skyddsåtgärder och att i extraordinära situationer införa tillfälliga införselrestriktioner beträffande olagligt utgrävd egendom. Restriktionerna måste dock i sådana fall hävas senast efter åtta år. Sådana provisoriska åtgärder kan också vidtas när en konventionsstat framställer en begäran med stöd av artikel 7 i 1970 års Unesco-konvention (jfr. avsnitt 3.2.1 ovan). De provisoriska åtgärderna upphör att gälla när villkoren för ett bilateralt- eller multilateralt avtal enligt ovan har förhandlats fram.

Sådan egendom som omfattas av införselrestriktioner skall förtecknas och publiceras. Detta ombesörjs av tullmyndigheten (the U.S. Customs Service), som också svarar för tillämpningen av införselbestämmelserna. Den förtecknade kulturegendomen får endast föras in i USA om den åtföljs av ett utförseldokument som är utfärdat

av ursprungsstaten och utvisar att egendomen lämnade landet innan restriktionerna infördes.

Lagen innehåller särskilda bestämmelser om stulen kulturegendom. Kulturegendom som är dokumenterad och som har stulits från ett museum eller ett religiöst eller profant offentligt minnesmärke eller annan liknande institution i en annan konventionsstat får inte föras in i USA. Beträffande stulen egendom är vidare the National Stolen Property Act från 1948 av betydelse.

6 Införlivandet av 1995 års Unidroitkonvention med svensk rätt – några övergripande frågor

6.1 Utredningens utgångspunkt

Förslag: Sverige bör ansluta sig till konventionen.

Det är en allmän uppfattning att den olagliga utförelsen av kulturföremål i strid med nationella regler har ökat under senare år. Problemen med stulna och olagligt utgrävda kulturföremål har tilltagit. Som utredningen redovisat i avsnitt 1.2 har det såväl internationellt som nationellt framförts en oro över denna utveckling.

Mot bakgrund av att olagliga förfaranden med kulturföremål ofta involverar flera stater och olika rättsordningar är mellanstatliga samarbetsformer av yttersta vikt för att försöka komma tillrätta med problemen. Ett viktigt steg i detta samarbete har av flera stater ansetts vara att ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention. Det är också den svenska regeringens uppfattning att Sverige bör ansluta sig till konventionen (se utredningens direktiv, bilaga 1).

Konventionen är det hittills mest omfattande multilaterala regelverk som förhandlats fram för att skydda kulturarvet och begränsa handeln med stulna eller olagligt utförda föremål. Den innehåller regler för återlämnande av kulturföremål som stulits i eller olagligen förts ut från konventionsstaterna. Konventionen är unik genom den utpräglade civilrättsliga regleringen som ger den ursprunglige ägaren en bestående äganderätt till ett stulet kulturföremål.

Utredningen har inte funnit något skäl som talar emot en svensk anslutning till konventionen. Tvärtom ger det arbete som utredningen bedrivit entydigt vid handen att det utöver de nationella insatser och internationella åtaganden som Sverige i dag är bundet av krävs ytterligare åtgärder för att försöka komma tillrätta med handeln med olagligt åtkomna kulturföremål.

6.2 Konventionens införlivande med svensk rätt

Förslag: Konventionens bestämmelser bör införlivas med svensk rätt genom transformering.

Att Sverige ratificerar 1995 års Unidroitkonvention innebär inte att konventionen därigenom blir omedelbart gällande som svensk lag. Detta beror på att Sverige, i likhet med de övriga nordiska länderna, tillämpar ett system som utgår från att internationella bestämmelser blir tillämpliga i landet först när motsvarande nationella föreskrifter införts. Därför måste skriftliga internationella överenskommelser, dvs. konventioner och andra traktater som ingåtts av Sverige, på något sätt införlivas med svensk rätt för att bli gällande i Sverige.

Det finns två huvudsakliga metoder för att införliva bestämmelserna. Eftersom valet av införlivandemetod påverkar utformningen av de nya författningsbestämmelser som konventionen kan föranleda, bör utredningen redan i detta skede överväga vilken metod som skall användas när konventionens bestämmelser införlivas med svensk rätt.

Införlivande av en internationell överenskommelse kan i princip ske genom endera transformering eller inkorporering.

Transformering innebär att överenskommelsens bestämmelser, i den mån det inte redan finns motsvarande nationella bestämmelser, omvandlas till svensk författningstext eller att texten i överenskommelsen översätts till svenska och sedan tas in i en befintlig svensk författning.

Inkorporering innebär att det i en lag eller författning anges att traktatens bestämmelser skall gälla direkt i Sverige. När inkorporering används som metod ligger traktatens autentiska text, på ett eller flera språk, till grund för tillämpningen (Utrikesdepartementet, Riktlinjer för handläggningen av ärenden om internationella överenskommelser, 1992, s. 10).

I de situationer när de materiella bestämmelserna i en traktat överensstämmer med innehållet i gällande svensk rätt krävs inte något särskilt transformerings- eller inkorporeringsförfarande (a.a., s. 11).

Vid införande i svensk rätt av internationella överenskommelser som reglerar civilrättsliga frågor och i de situationer där svensk autentisk konventionstext saknas anses huvudregeln vara

att transformering skall användas som metod för införlivande (prop. 2002/03:18 s. 41 och prop. 1986/87:128 s. 91).

1995 års Unidroitkonvention reglerar till stora delar privaträttsliga frågor som berör enskilda. Den innehåller också flera föreskrifter som är avsedda att tillämpas av myndigheter och domstolar.

Om införlivandet sker genom inkorporering, skulle den engelska och franska ursprungstexten gälla i Sverige och en nationell tolkning av konventionen göras utifrån detta underlag. Detta skulle i och för sig kunna medföra att tolkningen av konventionen kom att ligga närmare konventionens ursprungsversion än om den skedde utifrån en översättning. Samtidigt skulle det förhållandet att lagstiftningen inte var avfattad på svenska antagligen göra den mer svårtillgänglig. Att bestämmelserna dessutom, såsom ofta är fallet när det gäller internationella överenskommelser, är formulerade på ett sätt som inte överensstämmer med den i Sverige vanliga lagstiftningsformen underlättar inte heller tillämpningen ur ett svenskt perspektiv.

Om åtagandena i konventionen i stället transformeras till svensk lag innebär det att konventionsbestämmelserna överförs till svenskt författningsspråk, vilket kan antas göra det lättare för myndigheter och allmänheten i Sverige att tillägna sig och tolka bestämmelserna.

Flera av formuleringarna i konventionen har tillkommit efter kompromisser mellan olika ståndpunkter och detta har präglat utformningen av vissa av konventionens artiklar. Om konventionen transformeras, innefattar överföringen av konventionen till svenskt författningsspråk en språklig och grammatikalisk tolkning av konventionen. När domstol eller myndighet sedan tillämpar lagen, måste ytterligare tolkningar göras av sådana bestämmelser vars närmare innebörd det ankommer på domstol eller myndighet att slå fast. Detta kan leda till att tillämpningen av konventionen kommer att avvika mer från de ursprungliga intentionerna än om tillämpningen skett direkt utifrån de autentiska texterna (jfr prop. 2002/03:18 s. 38 f.).

Det kan emellertid förmodas vara ett sämre alternativ att låta personer och myndigheter i Sverige tillgodogöra sig konventionens bestämmelser på andra språk än svenska. Att de som har att tillämpa konventionen på bästa sätt kan sätta sig in i lagtexten och att konventionstexten blir så lättillgänglig som möjligt är i sig så betydelsefullt att det enligt utredningens mening redan härigenom står klart att konventionen i enlighet med huvudregeln bör införlivas

med svensk rätt genom att bestämmelserna i de fall det är nödvändigt omvandlas till svensk författningstext (s.k. införlivande genom transformation).

6.3 Inarbetandet av konventionens regler i svensk författning

Förslag: I de fall svensk gällande rätt inte uppfyller åtagandena i konventionen bör den reglering som konventionen föranleder inarbetas i befintliga svenska författningar som upptar samma typ av frågor, nämligen lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre och 6 kap. lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

I föregående avsnitt har utredningen föreslagit att införlivandet av reglerna i 1995 års Unidroitkonvention med svensk rätt skall ske genom transformation, dvs. att reglerna omvandlas till svensk författningstext. Härvid föranleder konventionen ny svensk reglering endast i den mån som motsvarande nationell rätt saknas eller innehåller mindre fördelaktiga regler än konventionen förskriver. De regler i konventionen som överensstämmer med gällande svensk rätt och som uppfyller kraven på viss lagstiftningsform kräver alltså inte några ytterligare lagstiftningsåtgärder från svensk sida. Bestämmelser som inte berör enskilda, utan reglerar frågor staterna emellan, behöver inte heller transformeras. Flera av konventionens slutbestämmelser, t.ex. i fråga om tillträde och ikraftträdande, kräver alltså inga motsvarande svenska lagbestämmelser.

Av konventionens ingress framgår att bestämmelserna är avsedda att utgöra gemensamma rättsliga minimiregler för återlämnande av kulturföremål. I artikel 9 (1) anges att inget hindrar att konventionsstaterna tillämpar regler som är mer gynnsamma när det gäller återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Det är alltså möjligt att i den nationella rätten gå utöver konventionens bestämmelser så länge detta innebär att möjligheterna att återkräva stulna eller olagligt utförda kulturföremål ökar. För svensk del kan som exempel på sådana mer gynnsamma regler nämnas möjligheten att få tillbaka stöldgods utan att betala lösen och att det inte förekommer någon yttersta tidsfrist i de situationer då rätt till lösen förekommer (avsnitt 8.5 och 8.6).

Vid införandet av vissa av konventionens bestämmelser måste kraven på viss lagstiftningsform uppfyllas. Dessa krav innebär att

regler som rör enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden eller som får anses vara betungande för enskilda skall ha lagform (8 kap. 2 och 3 §§ RF). Motsvarande krav gäller de processuella reglerna, som alltså också måste ha lagform (11 kap. 4 § RF).

Ur ett svenskt perspektiv innebär konventionens regler om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål att allmänna civilrättsliga och processrättsliga regler aktualiseras.

Konventionens bestämmelser om återlämnande av stulna kulturföremål har privaträttslig utformning och tar sikte på frågor om äganderätt och ersättning vid återlämnande av det stulna. Att stulna egendom som huvudregel skall lämnas tillbaka regleras inte uttryckligen i svensk rätt utan följer av allmänna rättsgrundsatser. I vissa fall kan konventionens bestämmelser om återlämnade av stulna kulturföremål emellertid innebära att reglerna i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre berörs. När så är fallet är det enligt utredningens mening lämpligt att inarbeta den lagreglering som konventionen föranleder i godtrosförvärvslagen.

Konventionens bestämmelser om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål har stora likheter med befintliga svenska regler om återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål enligt 6 kap. kulturminneslagen. Även bestämmelserna i kulturminneslagen reglerar offentlighetsrättsliga anspråk, men de gäller endast i förhållande till stater som ingår i EES. På grund av reglernas likartade karaktär är det enligt utredningens mening lämpligt att konventionens regler om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål förs in i 6 kap. kulturminneslagen.

6.4 Bundenheten till direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål

Förslag: Sverige bör i samband med ratificeringen av konventionen anmäla att direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål även fortsättningsvis skall tillämpas i förhållande till andra EES-stater i de fall EG-direktivet reglerar samma frågor som konventionen.

Det är enligt utredningens direktiv en utgångspunkt att Sverige i förhållande till andra EES-stater även fortsättningsvis skall tillämpa direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. En sådan möjlighet ger artikel 13 (3) i 1995 års Unidroitkonvention där det

föreskrivs att konventionsstater, som är medlemmar i organisationer för ekonomisk integration eller av regionala enheter, kan anmäla att de inte avser tillämpa bestämmelserna i konventionen mellan sig, när tillämpningsområdet för dessa bestämmelser sammanfaller med tillämpningsområdet för de interna regler som gäller för organisationen eller den regionala enheten.

Enligt ett beslut av Europeiska unionens råd den 17 maj 1995 skall medlemsländerna i EU tillämpa de gemenskapsrättsliga reglerna mellan sig i de fall dessa innefattar samma frågor som regleras i andra konventioner, vilket också under Frankrikes ordförandeskap anmälts till konventionens depositarie. Med hänsyn till den gemensamma ståndpunkt som medlemsstaterna i EU intagit bör Sverige på det sätt som anges i artikel 13 (3) i konventionen anmäla att direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål skall tillämpas i förhållande till andra EES-stater. Detta innebär för Sveriges del att bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen om olagligt utförda kulturföremål, som bygger på direktivet, även fortsättningsvis kommer att gälla i förhållande till andra EES-stater. I sammanhanget bör observeras att vad konventionen föreskriver i fråga om återlämnande av stulna kulturföremål inte sammanfaller med tillämpningsområdet för direktivet 93/7/EEG om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål. Konventionens reglering rörande stulna kulturföremål är därför tillämplig även i förhållande till konventionsstater inom EES.

En anmälan om att Sverige i förhållande till andra EES-stater även fortsättningsvis skall tillämpa direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål kräver enligt konventionens artikel 15 att Sverige i samband med ratificeringen av konventionen avger en skriftlig anmälan om att bestämmelserna i gemenskapslagstiftningen skall ha företräde framför de bestämmelser i konventionen som reglerar olagligt utförda kulturföremål.

När direktivet 93/7/EEG tillämpas i stället för konventionen innebär detta – paradoxalt nog – att den återkrävande staten kommer i ett sämre läge då det är fråga om olagligt utförda kulturföremål som är av stor kulturell betydelse men inte har ett så högt ekonomiskt värde som direktivet förutsätter. Som framgått av avsnitt 3.1.2 kan en stat, från vilken ett kulturföremål olagligen förts bort, med stöd av direktivet begära att föremålet återlämnas endast om föremålet har ett ekonomiskt värde som överstiger de värdegränser som föreskrivs i direktivet. Några sådana värdegränser finns emellertid inte i konventionen. En konventionsstat utanför EES kan alltså begära

återlämnande av ett kulturföremål som åsatts ett lågt värde, medan en EES-stat på grund av de höga värdegränserna inte kan begära att samma föremål återlämnas ens om staten är ansluten till konventionen.

6.5 Innebörden av att konventionen gäller "anspråk av internationell karaktär"

Förslag: Innebörden av att konventionen gäller anspråk av "internationell karaktär" bör inte närmare definieras i svensk författning.

Enligt artikel 1 i 1995 års Unidroitkonvention tillämpas konventionen på anspråk av internationell karaktär som gäller återlämnande av stulna kulturföremål eller kulturföremål som har förts ut från en konventionsstats territorium i strid med denna stats lagstiftning gällande utförsel av kulturföremål och som har till syfte att skydda statens kulturarv.

Konventionen saknar närmare definition av vad som i sammanhanget skall avses med begreppet "internationell karaktär". Det framstår mot bakgrund av konventionens innehåll och de syften som anges i ingressen emellertid som helt klart att ett anspråk anses vara av internationell karaktär när det avser ett kulturföremål som förts ut från en stats territorium och därefter påträffas på en annan stats territorium. För en sådan uppfattning talar också att det enligt de förberedande dokumenten var tanken att konventionstexten skulle inkludera orden "som förflyttats över en internationell gräns". Denna formulering togs dock aldrig in i den slutliga versionen.

Med den lydelse artikeln slutligen fått framstår det inte som självklart att uttrycket syftar på anspråk som avser kulturföremål som först passerat någon eller några nationsgränser, men därefter åter förs tillbaka till ursprungslandet. Enligt kommentarer till konventionstexten kan det vara möjligt att göra olika tolkningar av uttrycket och om sådana anspråk i konventionens mening skall anses vara av internationell karaktär (Marina Schneider, *The Unidroit Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*, s. 4 och Lyndel V. Prott, *Commentary on the Unidroit Convention*, s. 22).

För att få ledning vid tolkningen av begreppet finns anledning att se till konventionens skyddssyften såsom dessa kommit till uttryck i

konventionens ingress. Det kan också konstateras att ordet ”karaktär” ger intryck av att en något mer extensiv tolkning eftersträvats, vilket skulle kunna tala för att det är tillräckligt om föremålet i något skede varit utanför det egna territoriet för att anspråket skall anses vara av internationell karaktär.

Innebörden av begreppet internationell karaktär blir i sista hand beroende av den tolkning som de olika konventionsstaterna gör. Det blir sålunda en uppgift för de nationella domstolarna eller myndigheterna att utarbeta en praxis som i framtiden kan tjäna som ledning för en enhetlig tolkning.

Mot den angivna bakgrunden bör det enligt utredningens mening i svensk lagstiftning inte inarbetas någon ytterligare precisering av begreppets innebörd. Kriteriet att ett anspråk i konventionens mening skall vara av internationell karaktär bör i stället framgå av sammanhanget eller, när det finns behov av detta, genom en hänvisning till konventionen.

6.6 Konventionens tillämplighet i tiden

Förslag: De förutsättningar som gäller för att konventionens bestämmelser om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål skall vara tillämpliga i tiden bör i mån av behov framgå uttryckligen av svensk författning.

I 1995 års Unidroitkonvention föreskrivs att kulturföremål som stulits i en konventionsstat eller olagligen förts ut från en sådan stat skall återlämnas.

Konventionen är emellertid enligt artikel 10 inte avsedd att tillämpas retroaktivt.

Konventionens bestämmelser om stulna kulturföremål är endast tillämpliga om kulturföremålet har stulits efter konventionens ikraftträdande i den stat som prövar frågan om återlämnande och föremålet i fråga dessutom stulits från en konventionsstats territorium eller påträffats i en sådan stat efter det att konventionen trädde i kraft i den staten. För Sveriges del innebär detta att förutsättningarna för att en ägare i en annan konventionsstat med stöd av konventionen skall kunna göra ett anspråk gällande här är att föremålet stulits efter det att konventionen trätt i kraft både här och i den andra staten. Det är emellertid redan i dag möjligt för en bestulen ägare i en annan stat att – oberoende av konventionen – i

Sverige kräva tillbaka ett stulet föremål som finns här i landet. Konventionens tidsmässiga avgränsning har alltså inte någon betydelse för svensk rätt i detta avseende. Om emellertid ett kulturföremål, som i den andra staten anses som stulet, här i Sverige är föremål för godtroshövd eller hävd, måste de svenska tidsfristerna på sex månader för att lösa tillbaka sådan egendom anpassas till konventionens tidsfrister på tre år för motsvarande lösenrätt. Detsamma gäller beträffande godtroshövdslagens tidsfrist på sex månader för en ägare att kräva tillbaka ett stulet kulturföremål från en innehavare i god tro. I dessa avseenden kräver konventionens tillämplighet i tiden uttrycklig reglering i svensk rätt i form av övergångsbestämmelser beträffande utgångspunkten för beräkningen av tidsfristen (avsnitt 13.2).

Konventionens tidsmässiga avgränsning innebär beträffande olagligt utförda kulturföremål att en talan om återlämnande endast avser föremål som förts ut olagligt efter det att konventionen trätt i kraft såväl i den återkrävande staten som i den stat mot vilken talan riktas. Villkoret att konventionen skall ha trätt i kraft i den återkrävande staten bör uttryckligen framgå av den svenska lagbestämmelse som kommer att reglera rätten att få ett sådant föremål återlämnat (avsnitt 9.2).

7 Begreppet kulturföremål

Bedömning: En jämförelse mellan definitionerna av begreppet kulturföremål i 1995 års Unidroitkonvention och i 6 kap. 2 § kulturminneslagen ger vid handen att definitionen i den svenska bestämmelsen måste anpassas så att den omfattar samtliga kulturföremål som avses i konventionen för att konventionsåtagandena skall vara uppfyllda. Vidare måste konventionens definition av begreppet kulturföremål beaktas när de tidsfrister som begränsar möjligheten till återkrav och lösen i godtroshärvärlagen anpassas till konventionens tidsfrister för rätten att begära återlämnande av stulna kulturföremål.

Inom EU har utarbetats ett antal internationella rättsakter som utgår från begreppet *kulturföremål*, medan termen *kulturegendom* förekommer i flera andra internationella konventioner. Som exempel på när det senare begreppet använts kan nämnas 1970 års Unesco-konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom och 1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt.

Såsom utredningen påtalat (avsnitt 4.3) föreligger i och för sig inte några större sakliga skillnader mellan de olika begreppen. Att olika termer valts hänger i stället närmast samman med en grundläggande skillnad i de olika ländernas traditionella syn på kulturarvet. Begreppen har definierats på olika sätt i olika rättsakter. Den huvudsakliga innebörden av begreppen kan emellertid sägas vara att det för föremålen/egendomen gäller särskilda regler på grund av deras kulturvärde (SOU 1995:128 s. 67).

Det förhållandet att ett begrepp med en i huvudsak enhetlig innebörd definieras på olika sätt i olika sammanhang kan leda till svårigheter vid tillämpningen. Det kan uppkomma situationer då mer än en definition av begreppen kulturegendom eller kultur-

föremål kan aktualiseras inom ramen för samma frågeställning. På till synes enhetliga kategorier av föremål kan olika åldersgränser komma att gälla. Dessutom kan kategorierna begränsas till en viss nationell anknytning eller styras av att olika värdegränser gäller för föremålen.

Bilden kompliceras ytterligare av att synen på skyddsvärda kulturföremål och skyddsvärd kulturegendom av tradition skiljer sig åt mellan å ena sidan majoriteten av staterna i EU och å andra sidan de nordiska länderna. Inom EU har medlemsländerna rätt att upprätthålla förbud och restriktioner avseende import, export eller transitering av nationella skatter (cultural treasures) av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde. Detta innebär en inskränkning av den princip om fri rörlighet för varor som gäller inom EU och en förutsättning för inskränkningen är att de nationella förbuden eller restriktionerna inte får utgöra medel för godtycklig diskriminering eller förtäckta handelshinder.

Det finns ingen gemensam definition av begreppet nationella skatter. I stället är det förbehållet de olika medlemsländerna i EU att upprätta egna definitioner av vilka slags föremål som för varje land skall anses utgöra nationella skatter (SOU 1995:128 s. 226). Den nationella omfattningen av de föremålstyper som omfattas av statens definition indelas i olika kategorier och förtecknas i listor.

Den svenska synen på skyddsvärda föremål avviker från det nyss beskrivna synsättet och utgår inte från begreppet nationella skatter. Som framhållits i avsnitt 1.1 är Sverige unikt på så sätt att landet varit förskonat från krig och därför har övervägande intakta och oskadade kulturföremål och kulturmiljöer. Genom fideikommissen har flera viktiga kulturegendomar kunnat hållas samman. Det har mot denna bakgrund betraktats som grundläggande att skydda helheten av det nationella kulturarvet. Detta innebär att det ur svensk synvinkel anses viktigt att se till sammanhanget och kulturmiljön samt den samlingshistoriska betydelsen när man talar om skyddsvärda kulturföremål och skyddsvärd kulturegendom. Vidare bedöms i Sverige ett föremåls kulturhistoriska värde individuellt, i varje enskilt fall, oberoende av vilket föremålsslag det är fråga om.

Skillnaderna i synen på skyddsbehovet återspeglas i de olika definitionerna och avgränsningarna av begreppen. Sålunda överensstämmer det t.ex. inte med svenskt och övrigt nordiskt synsätt att detaljerat ange särskilt utvalda objekt i förteckningar.

Det är mot den nu beskrivna bakgrunden som konventionens definition av begreppet kulturföremål bör sättas i relation till andra definitioner av samma begrepp i svensk rätt.

Enligt artikel 2 i 1995 års Unidroitkonvention avses med termen kulturföremål ett föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen. Denna vida definition avgränsas genom att ett sådant föremål dessutom skall kunna hänföras till någon av de kategorier som upptas i en bilaga till konventionen. Definitionen styr vilka kulturföremål som omfattas av konventionens bestämmelser om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål.

Såvitt gäller stulna kulturföremål finns i svensk rätt ingen motsvarande definition av begreppet kulturföremål som får betydelse för möjligheten att återkräva ett stulet föremål. I stället är utgångspunkten att den ursprunglige ägaren till lös egendom enligt svensk rätt åtnjuter ett sådant skydd av sin äganderätt att konventionens krav under alla förhållanden är uppfyllda (avsnitt 8). Definitionen av begreppet kulturföremål i konventionen får i förhållande till möjligheten att begära stulna kulturföremål återlämnade dock betydelse när utredningen överväger hur tidsfristerna skall förlängas såvitt avser en ursprunglig ägares möjlighet att återkräva stulna kulturföremål från en innehavare i god tro och en ursprunglig ägares möjlighet till lösen av föremål som blivit föremål för godtrosvärv eller hävd (avsnitt 8.5). När dessa frister utökas krävs att reglerna omfattar alla sådana kulturföremål som omfattas av definitionen av begreppet kulturföremål enligt konventionen. Detta innebär att den nya bestämmelse som utredningen föreslår i godtrosvärvslagen i vart fall måste omfatta sådana kulturföremål som konventionen avser att skydda. Som kommer att framgå av avsnitt 8.5 föreslår utredningen emellertid att bestämmelsen i godtrosvärvslagen inte knyts direkt till begreppet kulturföremål utan förordar i stället på grundval av där redovisade överväganden en mer allmän avgränsning.

I förhållande till konventionsstaternas möjligheter att vid svensk domstol begära olagligt utförda kulturföremål återlämnande är konventionens definition av begreppet kulturföremål av stor betydelse.

När 1995 års Unidroitkonvention införlivas med svensk rätt krävs att nationella regler anpassas så, att de uppfyller konventionens krav i förhållande till den utländska konventionsstat som vänder sig till Sverige med en begäran om återlämnande av ett kulturföremål.

Begreppet kulturföremål aktualiseras i detta sammanhang i förhållande till de svenska reglerna om återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål i 6 kap. kulturminneslagen. Enligt svensk rätt blir definitionen av begreppet kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen bestämmande för vilka föremål som kan komma i fråga för återlämnande till en annan EES-stat i de fall föremålen förts bort olagligt från en sådan stat och finns i Sverige. Kulturminneslagens definition, som bygger på direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål, har delvis en annan innebörd än konventionen. Det är därför av intresse att bedöma i vilken utsträckning definitionen i artikel 2 i konventionen överensstämmer med den befintliga definitionen av begreppet kulturföremål i 6 kap. 2 § kulturminneslagen.

Bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen utgår från begreppet nationell skatt enligt artikel 30 (förutvarande artikel 36) i Romfördraget. Medlemsstaterna i EU tillerkänns enligt denna artikel en rätt att införa import- eller exportrestriktioner för att skydda nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde. Utgångspunkten är att föremålet skall anses vara en nationell skatt i det land som föremålet förts bort från. Föremålet skall dessutom ingå i någon av de kategorier av kulturföremål som anges i en bilaga till lagen eller utgöra en integrerad del av inventarierna hos en kyrklig institution eller en integrerad del av en offentlig samling och vara upptagen i inventarieförteckningen hos ett museum, ett arkiv eller en bibliotekssamling.

I sammanhanget kan nämnas att den svenska staten med stöd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål kan begära att en annan EES-stat återlämnar sådana föremål som enligt 5 kap. kulturminneslagen inte får föras ut ur Sverige utan tillstånd, dvs. kategorierna i 24–25 §§ kulturminnesförordningen. Dessa föremål utgör enligt regeringen svenska nationalskatter i den mening som direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål avser (prop. 1994/95:74 s. 26). En förutsättning för återlämnande är dock att föremålet har ett så högt värde som krävs enligt bilagan till direktivet. Dessa värden är betydligt högre än de värden som anges i 24–25 §§ kulturminnesförordningen. Den situationen kan alltså uppkomma att ett kulturföremål som klassas som en svensk nationell skatt och som förts ut till ett annat land i strid med utförelsereglerna i 5 kap. kulturminneslagen, inte kan begäras återlämnat till Sverige med stöd av de regler som på grundval av direktivet 93/7/EEG gäller i det andra landet.

Definitionen i 1995 års Unidroitkonvention utgår inte från begreppet nationella skatter, vilket är en naturlig konsekvens av att denna terminologi är en del av Europarätten. Konventionen definierar i stället kulturföremål såsom föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen.

Vid en första anblick kan de övergripande definitionerna framstå som mycket lika och skyddssyftena tycks i allt väsentligt överensstämma. Som konstaterats ovan har emellertid begreppen olika utgångspunkter. Dessutom framstår definitionen i konventionen som något vidare och omfattar även föremål av betydelse för litteraturen eller vetenskapen. De bilagor med föremålskategorier som närmare avgränsar bestämmelsernas tillämpningsområden överensstämmer inte heller i alla delar (se vidare avsnitt 9.3).

För att anpassa svensk rätt till konventionens krav krävs sålunda att de svenska bestämmelser som reglerar konventionsstaternas möjligheter att vid svensk domstol begära olagligt utförda kulturföremål återlämnade ändras så att de även avser kulturföremål enligt 1995 års Unidroitkonvention. I avsnitt 9.3 föreslår utredningen att bestämmelsen i 6 kap. 2 § kulturminneslagen kompletteras med den övergripande definitionen av begreppet kulturföremål enligt konventionen samt att bilagan till lagen utökas.

8 Återlämnande av stulna kulturföremål

8.1 Utgångspunkter

Artikel 3 (1) i 1995 års Unidroitkonvention anger att den som innehar ett stulet kulturföremål skall återlämna det. En grundläggande förutsättning för att konventionen skall bli tillämplig är att det är fråga om ett anspråk av ”internationell karaktär” (avsnitt 6.5). Konventionen är inte avsedd att tillämpas retroaktivt (avsnitt 6.6).

Konventionen har en annan utgångspunkt än tidigare rättsakter på området, såsom t.ex. 1970 års Unescokonvention och direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Bestämmelserna i konventionen ger stater och enskilda personer direkt tillgång till domstol eller annan behörig myndighet i en annan konventionsstat, utan att de behöver gå via mellanstatliga eller diplomatiska kanaler.

Bestämmelserna i konventionen utgår från den bestulne ägarens civilrättsliga rättigheter och hans bestående äganderätt till det stulna kulturföremålet.

För svenskt vidkommande innebär detta att en enskild person eller en stat kan väcka talan i Sverige och begära att den som i Sverige innehar ett kulturföremål, som har stulits i en konventionsstat och därefter förts till Sverige, skall återlämna föremålet. I en sådan situation aktualiseras i första hand nationella processrättsliga regler. En civilrättsligt grundad talan om återlämnande av ett stulet kulturföremål handläggs som ett dispositivt mål, där det är parterna som förfogar över processen. Eftersom konventionen tar sikte på den situationen att ett föremål har stulits i en konventionsstat och påträffas i en annan konventionsstat, uppkommer vid handläggningen i domstolen regelmässigt en lagvalsfråga. Denna fråga tas normalt upp av domstolen på eget initiativ (*ex officio*).

Vilket lands lag som en svensk domstol skall tillämpa i en sådan situation avgörs med stöd av den s.k. *lex rei sitae* principen som gäller enligt svensk internationell privat- och processrätt (avsnitt 2.6). Principen innebär att lagen på den plats där egendomen var belägen

vid tidpunkten för förvärvet eller överlåtelsen av det stulna kulturföremålet (den händelse vars sakrättsliga verkningar skall bedömas) är tillämplig. Om förvärvet eller överlåtelsen har ägt rum i Sverige, tillämpas som huvudregel svensk rätt. I annat fall tillämpas utländsk rätt.

Mellan EES-länder gäller EG-rättsliga regler när det är fråga om staters krav på återlämnande av kulturföremål som olagligt har förts bort från deras territorier (avsnitt 6.4). Eftersom dessa regler inte tar sikte på frågor om äganderätt, är de inte tillämpliga när en bestulen ägare på det sätt som anges i 1995 års Unidroitkonvention framställer ett anspråk på att få tillbaka ett stulet kulturföremål. Beträffande sådana anspråk är 1995 års Unidroitkonvention tillämplig fullt ut mellan konventionsstater såväl inom som utanför EES.

8.2 Innebörden av vissa begrepp som inte definieras eller förklaras i konventionen

Bedömning: Den närmare innebörden av vissa begrepp som inte definieras eller förklaras i konventionstexten bör inte regleras i författning.

Av konventionstexten framgår inte vem som är behörig att framställa ett krav på återlämnande av ett stulet kulturföremål. I de förberedande dokumenten uttalas emellertid att avsikten är att såväl en privatperson som en stat, som frånhänts ett kulturföremål genom stöld, skall kunna framställa ett anspråk på återlämnande. Att det är den bestulne som kan framställa ett sådant anspråk överensstämmer också med svenska processrättsliga regler om talerätt och saklegitimation (Per Olof Ekelöf, Rättegång, andra häftet, 8 uppl., 1996, s. 54 f.).

I den förklarande texten till konventionen (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 506) framförs att det kan finnas ett utrymme för en stat att agera i stället för en privatperson som inte vill eller kan föra sin talan själv. Artikelns ordalydelse ger dock inte något direkt utrymme för annan tolkning än att det enbart är den bestulne som kan framställa ett civilrättsligt anspråk på återlämnande av det stulna kulturföremålet. Enligt svensk rätt finns emellertid möjlighet för den som inte vill eller kan föra sin talan själv att ställa ombud för sig eller anlita biträde vid utförandet av sin talan. Det torde

inte föreligga något hinder för en stat att bistå den bestulne med ett sådant ombud eller biträde.

Enligt utredningens uppfattning skulle det föra alltför långt att vid anpassningen av svensk lagstiftning till konventionen författningsreglera frågor som inte uttryckligen behandlas i konventionen. Någon uttrycklig författningsreglering av frågan om vem som är behörig att framställa ett krav på återlämnande av ett stulet kulturföremål bör därför inte ske.

Enligt artikel 3 (1) i konventionen är det innehavaren av ett stulet kulturföremål som skall återlämna det. I konventionstexten definieras inte begreppet innehavare såsom t.ex. är fallet i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Enligt de förberedande dokumenten och kommentaren till konventionen (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 502 och Lyndel V. Prott, Commentary on the Unidroit Convention, s. 31) är avsikten att konventionsstaterna skall tolka termen "innehavare" utifrån konventionens syften att främja återlämnande av kulturföremål. Det anges vidare att termen innehavare sålunda bör omfatta personer som innehar ett föremål med anspråk på ägande-, nyttjande- eller panträtt. Dessutom uppges att avsikten inte är att göra någon åtskillnad mellan kulturföremål som är i offentlig eller i privat ägo. Den definition som sålunda görs av begreppet innehavare i de förberedande dokumenten framstår som naturligt också ur ett svenskt rättsligt perspektiv.

I konventionen saknas vidare en särskild definition av vad som avses med att ett kulturföremål är "stulet". En orsak till detta uppges vara att staternas interna rättsordningar varierar i fråga om vilka gärningar som bedöms som stöld och vilka konsekvenserna av ett förvärv i god tro av ett stulet föremål blir (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 494 och Lyndel V. Prott, a.a., s. 31). Det framstår dock som helt klart att begreppet "stulet" i vart fall omfattar vad som avses med detta begrepp i svensk rätt, nämligen att föremålet frånhänts den rätte ägaren genom ett olovligt tagande.

I den mån innebörden av konventionens begrepp saknar närmare definition eller den exakta innebörden inte framgår av artiklarnas ordalydelse får innebörden fastställas genom den praxis som utvecklas och utifrån tillämpliga bestämmelser i den nationella rättsordning som konstateras vara tillämplig.

8.3 Skyldigheten att återlämna stulna kulturföremål

Bedömning: Något behov av särskild lagstiftning föreligger inte.

Enligt artikel 3 (1) i 1995 års Unidroitkonvention skall den som innehar ett stulet kulturföremål återlämna det. Konventionen blir tillämplig i Sverige då det är fråga om anspråk av internationell karaktär som gäller återlämnande av ett stulet kulturföremål som påträffas här i landet. Regeln i konventionen innebär att ägaren har rätt att få tillbaka ett kulturföremål som har stulits från honom.

Den som har stulit ett kulturföremål anses enligt svenska regler inte som ägare till föremålet, eftersom äganderätt endast kan förvärvas genom laga fång (avsnitt 2.5.1). Innehavaren är skyldig att lämna ifrån sig föremålet till den rätte ägaren. Ägaren kan göra sitt återkrav gällande under obegränsad tid och behöver inte betala någon ersättning för att få tillbaka föremålet. Svensk rätt står alltså i överensstämmelse med motsvarande utgångspunkter i konventionen.

Den person eller stat som gör anspråk på äganderätten till ett stulet kulturföremål kan väcka talan mot innehavaren genom en civilrättslig talan vid en svensk domstol. Eftersom det är en utgångspunkt i svensk rätt att den som innehar (besitter) viss egendom också är dess rättmätige ägare, åligger det härvid den bestulne att styrka sin rätt till kulturföremålet. Ofta torde det räcka att han visar att det är han som har ägt föremålet och hävdar att han inte har överlåtit det till någon annan. I avsnitt 2.6 har utredningen redovisat hur den som gör anspråk på ett stulet kulturföremål kan utforma sin talan vid domstol och i vilka situationer den summariska processen kan användas.

Det kan emellertid tänkas uppkomma situationer då det stulna kulturföremålet har överlåtit från tjuven till någon annan, en tredje person. Om denne kände till eller borde ha misstänkt att föremålet var stulet, får han inte bättre rätt till föremålet än den som stal det. En sådan förvärvare är under obegränsad tid skyldig att lämna tillbaka föremålet till den rätte ägaren utan att få någon ersättning av denne. Även i detta avseende uppfyller svensk rätt konventionens krav.

Om den som förvärvar ett stulet föremål emellertid är i god tro, dvs. inte har misstänkt eller borde ha misstänkt att föremålet var stulet, ställer sig saken något annorlunda. Enligt 3 § godtroshetsförvärvslagen kan den som förvärvar stulen egendom inte göra något godtroshets-

förvärv av egendomen (avsnitt 2.3). Ägaren har rätt att få tillbaka det stulna föremålet utan att betala någon ersättning till innehavaren. Han måste dock göra sitt krav gällande inom sex månader från det han fick eller måste antas ha fått kännedom om förvärvarens innehav. Gör han inte detta, får förvärvaren äganderätt till egendomen. Såvitt gäller ägarens rätt att få tillbaka ett stulet kulturföremål uppfyller svensk rätt alltså konventionens krav. Den tidsfrist som gäller för ägarens rätt att framställa ett återkrav är dock kortare än vad konventionen föreskriver. Fristen för återkrav i 3 § godtrosförvärvslagen måste därför förlängas så att den överensstämmer med vad som föreskrivs i konventionen. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 8.5.

En ägares rätt till ett stulet kulturföremål kan också enligt 4 § godtrosförvärvslagen upphöra genom s.k. hävd. Så kan vara fallet om en eller flera personer med äganderättsanspråk innehaft föremålet i god tro under tio år. Även om innehavaren fått äganderätt genom hävd, har emellertid den ursprunglige ägaren rätt att lösa tillbaka föremålet. Enligt 5 § godtrosförvärvslagen måste han göra detta inom sex månader från det att han fick eller måste antas ha fått kännedom om innehavet. Sålunda har en bestulen ägare i enlighet med konventionens krav rätt att få tillbaka ett stulet kulturföremål genom att lösa det. Fristen för lösen enligt 5 § godtrosförvärvslagen måste dock förlängas på motsvarande sätt som fristen för återkrav. Denna fråga behandlas i avsnitt 8.5 och frågan om ersättningens storlek behandlas i avsnitt 8.6.

Konventionen saknar, som tidigare nämnts, en särskild definition av vad som avses med att ett kulturföremål är ”stulet”. Det närmare innehållet i stöldbegreppet får därför avgöras med stöd av den nationella rättsordning som blir tillämplig i den konventionsstat som prövar ett anspråk på återlämnade av ett stulet kulturföremål. Eftersom konventionen förutsätter att anspråket är av internationell karaktär, blir konventionen i princip endast tillämplig i Sverige om kulturföremålet har stulits i en annan konventionsstat. Den situationen kan uppkomma att ett kulturföremål enligt lagen i den konventionsstat där ägaren frånhänts föremålet anses vara stulet, medan frånhändandet enligt svenska regler utgör ett annat brott än stöld, t.ex. förskingring eller fornminnesbrott.

Skillnaderna i fråga om brottsrubricering får återverkningar på frågan om det är möjligt att göra ett godtrosförvärv av föremålet. Om ett kulturföremål betraktas som förskingrat eller om gärningen

skall rubriceras som fornminnesbrott, skulle det enligt svensk rätt kunna vara möjligt att göra ett godtrosvärv av föremålet.

Avgörande för gränsdragningen mellan stöld och förskingring är i svensk rätt om den som tillägnat sig annans egendom hade egendomen i sin besittning eller inte. Sålunda kan t.ex. en reparatör, transportör, auktionsförrättare eller presumtiv kund som fått ett föremål för påseende eller den som fått egendom i sin besittning på grund av avtal om deposition eller pant och som tillägnar sig saken och t.ex. säljer den vidare göra sig skyldig till förskingring (Nils Jareborg, Brotten andra häftet, 2 uppl., 1986, s. 107 f.). En gärning som är att rubricera som s.k. sakförskingring faller utanför konventionens tillämpningsområde. Eftersom det är möjligt att samma gärning bedöms som stöld i den konventionsstat där kulturföremålet stulits, kan alltså en konfliktsituation uppkomma mellan de olika staternas rättsordningar.

Om ett kulturföremål som har åtkommit genom annan brottslig gärning än stöld, t.ex. genom förskingring, överläts till en tredje person som är i god tro, kan denne enligt 2 § godtrosvärvslagen få äganderätt till föremålet genom ett godtrosvärv. Den ursprungliga ägaren har emellertid rätt att återfå föremålet mot lösen. Oavsett om ett kulturföremål i en annan konventionsstat anses som stulet men i Sverige blir föremål för godtrosvärv, har den ursprungliga ägaren alltså rätt att på det sätt som konventionen kräver få föremålet återlämnat till sig. I detta avseende uppfyller alltså svensk rätt åtagandena enligt konventionen. Den ursprungliga ägaren måste emellertid enligt 5 § godtrosvärvslagen framställa sitt lösenkrav inom sex månader från det han fick eller måste antas ha fått kännedom om innehavet. Han har alltså kortare tid på sig att lösa in föremålet än vad konventionen föreskriver. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 8.5 och till frågan om lösensummans storlek i avsnitt 8.6.

Det kan i sammanhanget konstateras att en nyttjanderättshavare enligt svensk rätt inte har något sakrättsligt skydd. Detta innebär att den som innehar ett kulturföremål med nyttjanderätt kan tvingas återlämna föremålet till den rättmätiga ägaren. Svensk rätt får alltså anses uppfylla konventionens krav även i detta avseende.

I sammanhanget är av intresse att notera att stulna eller på annat sätt olagligt åtkomna kulturföremål inte sällan torde ha förts ut olagligt från den stat där de stals eller t.ex. blev föremål för förskingring. Med stöd av de nuvarande reglerna i 6 kap. kulturminneslagen kan en EES-stat begära att ett sådant föremål skall återlämnas till den

statens territorium. I avsnitt 9 kommer utredningen att föreslå att motsvarande regler skall gälla beträffande konventionsstater utanför EES. Enligt 6 kap. 17 § kulturminneslagen, med dess nuvarande innebörd, skall äganderätten till ett kulturföremål efter återlämnandet bestämmas enligt den återkrävande statens lag. Som kommer att framgå av avsnitt 11.4 föreslår utredningen att bestämmelsen skall utvidgas till att gälla även i förhållande till stater utanför EES som omfattas av konventionen.

8.4 Skyldigheten att återlämna vissa arkeologiska föremål

Bedömning: Bestämmelsen förutsätter ingen nationell reglering.

I artikel 3 (2) i 1995 års Unidroitkonvention föreskrivs att enligt konventionens syften anses ett kulturföremål som grävts ut olagligt eller som grävts ut lagligt men behållits i strid med lagen som stulet, om detta överensstämmer med lagstiftningen i den stat där utgrävningen ägde rum.

Artikeln skall ses mot bakgrund av att det ofta kan vara svårt att fastställa var och när ett arkeologiskt föremål grävts upp. Medan föremålet ligger kvar i jorden anses det ofta inte ha någon egentlig ägare, och det ter sig då främmande att beteckna en olaglig utgrävning av föremålet som stöld. När det är fråga om föremål som lagligen grävts ut men behållits i strid med lagen är det inte fråga om sådant olovligt tagande som i de flesta rättsordningar är kännetecknande för stöld.

Med beaktande av de gränsdragningsproblem som kan uppstå när den brottsliga gärningen skall bedömas synes innebörden av bestämmelsen vara att underlätta återkrav av arkeologiska föremål så att det i realiteten skall finnas samma möjlighet att få tillbaka ett arkeologiskt föremål som det enligt konventionen finns att få tillbaka stulna föremål.

Vid den konkreta tillämpningen av reglerna om återlämnande av stulna kulturföremål på arkeologiska föremål förutsätts emellertid vidare att föremålen kan identifieras såsom utgrävda i en viss konventionsstat och att lagen i den stat där utgrävningen ägde rum pekar ut en ägare till detta. Endast om det arkeologiska föremålet betraktas som stulet enligt lagen i det land där utgrävningen ägde rum kan konventionens bestämmelser om återlämnande av stulna

föremål tillämpas. En ägare kan då väcka talan och begära föremålet återlämnat med stöd av artikel 3 i konventionen.

Om ett olagligt utgrävt arkeologiskt föremål eller ett lagligt utgrävt föremål som behållits i strid med lagen förs till Sverige och innehas här i landet av den som på detta sätt stulit föremålet kan föremålet återkrävas i Sverige av den som anser sig vara den ursprunglige ägaren till föremålet. En talan om återlämnande av det arkeologiska föremålet prövas då med beaktande av den i avsnitt 8.3 redovisade *lex rei sitae* principen med stöd av den återkrävande statens lag.

I många stater betraktas föremål som härrör från arkeologiska utgrävningar som statens egendom i den nationella rätten, i varje fall om föremålet är av en viss ålder. Eftersom föremålet i en sådan situation vanligen tillfaller staten med äganderätt så snart det påträffas kan det antas att den som innehar ett sådant föremål, för vilken dokumentation saknas, sällan torde kunna vinna framgång i en process mot staten angående bättre rätt till föremålet. Redan genom att återöppna innehållet i lagstiftningen i den stat där utgrävningen ägt rum kan staten i många fall tänkas ha fullgjort beviskraven i fråga om vad som krävs för att staten skall vinna bifall till sin talan.

Endast om en överlåtelse ägt rum i Sverige kan det bli aktuellt att tillämpa svensk rätt. Ofta torde bedömningen vid en tillämpning av svensk rätt inte avvika från andra stulna kulturföremål och utgångspunkten blir därmed densamma som utredningen utvecklat i avsnitt 8.3. Detta innebär att innehavaren normalt inte kan göra gällande bättre rätt till föremålet eftersom det ofta är denna person själv som förfarit i strid med lagen eller innehar det med vetskap om att föremålet åtkommit olagligt. Skulle emellertid den innehavare som förvärvat det arkeologiska föremålet vara i god tro kan denna enligt svensk rätt trots detta inte förvärva äganderätten till ett stulet kulturföremål. Inte ens om det arkeologiska föremålet enligt svensk rätt inte är att betrakta som stulet, och därmed faller utanför konventionens tillämpningsområde, kan den ursprunglige ägaren fräntas föremålet eftersom denna har en möjlighet att återfå egendomen mot lösen. En sådan lösenrätt för den ursprunglige ägaren kan aktualiseras om det olovligt tillägnade föremålet är att betrakta som ett fornyfynd (avsnitt 2.1.1) och den brottsliga gärningen rubriceras som fornminnesbrott och inte stöld. Den ursprunglige ägarens lösenrätt kan dessutom aktualiseras i en hävdesituation då föremålet innehafts i god tro med äganderättsanspråk under minst tio år.

8.5 Tidsfrister för rätten att framställa ett anspråk

Förslag och bedömning: I godtrosförvärvslagen skall införas en ny bestämmelse som föreskriver att i stället för den tidsfrist om sex månader som anges för återkrav och lösen enligt 3 och 5 §§ i samma lag skall i fråga om föremål med ett särskilt betydande kulturellt värde gälla en tidsfrist om tre år. Anledning saknas att tillskapa någon yttersta tidsfrist för återkrav eller lösen av stulna kulturföremål.

Enligt artikel 3 (3) i konventionen skall ett anspråk på återlämnande av ett stulet kulturföremål framställas inom tre år från det att den som framställer anspråket fick vetskap om var föremålet fanns och vem som var innehavare av det. Kravet skall som huvudregel under alla förhållanden framställas inom 50 år från tidpunkten för stölden. Beträffande föremål som är en integrerad del av ett monument eller en fornlämning eller som tillhör en offentlig samling gäller emellertid enligt artikel 3 (4) ingen yttersta tidsfrist. Sådana föremål omfattas alltså i princip endast av en tidsfrist på tre år. En konventionsstat har dock enligt artikel 3 (5) rätt att i samband med att den tillträder konventionen anmäla att anspråk på återlämnade av sådana föremål som avses i artikel 3 (4) skall vara underkastade en tidsfrist som enligt denna stats lagstiftning är 75 år eller längre. För kulturföremål av religiös eller samhällsleg betydelse, som ägs av en stam- eller ursprungsbefolkning och används av befolkningen i traditionellt eller rituellt syfte, skall enligt artikel 3 (8) samma tidsfrister tillämpas som enligt konventionen gäller för krav på återlämnande av föremål från offentliga samlingar.

I svensk rätt är huvudregeln att äganderätt består under obegränsad tid, dvs. rätten till ett föremål preskriberas aldrig. Som framgått i det föregående kan äganderätten emellertid enligt bestämmelserna i godtrosförvärvslagen gå förlorad i olika situationer. En förutsättning för detta är dock att den ursprunglige ägaren inte kräver tillbaka sin egendom eller begär att få lösa tillbaka den inom den tidsfrist om sex månader som lagen anger för återkrav respektive lösen av egendomen.

För det fall att det inte är fråga om sådana situationer som beskrivs i godtrosförvärvslagen, begränsas möjligheten att kräva tillbaka ett stulet föremål inte av någon tidsfrist. Eftersom svensk rätt inte innehåller några tidsfrister motsvarande dem som anges i konventionen, har en ägare i den angivna situationen möjlighet att kräva

tillbaka ett stulet kulturföremål under en längre tidsrymd än vad konventionen erbjuder. Svensk rätt har alltså i detta hänseende en mer förmånlig reglering såvitt gäller möjligheten att återkräva ett stulet föremål än vad konventionen föreskriver. Några författningsändringar för att uppfylla konventionens krav behöver därför inte genomföras i detta avseende.

När det gäller sådana situationer som beskrivs i godtrosförvärvslagen finns det emellertid vissa tidsfrister som begränsar möjligheten att kräva tillbaka stulna föremål. Enligt 3 § godtrosförvärvslagen gäller att den ursprunglige ägaren måste framställa sitt krav på att få tillbaka stulna egendom från en förvärvare i god tro inom sex månader från det att han fick eller måste anses ha fått kännedom om innehavet. I annat fall övergår äganderätten till den godtroende förvärvaren. Samma tidsfrist gäller för att en ursprunglig ägare enligt 5 § godtrosförvärvslagen skall ha rätt att lösa tillbaka egendom efter det att han förlorat äganderätten till den på grund av någon annans godtrosförvärv eller hävd.

Tidsfristerna i godtrosförvärvslagen är alltså kortare än de som anges i konventionen och ger därmed den ursprunglige ägaren ett sämre skydd än vad konventionen föreskriver. För att svensk rätt skall stå i överensstämmelse med konventionens krav i denna del krävs att tidsfristerna i 3 och 5 §§ godtrosförvärvslagen förlängs till tre år när det gäller sådana kulturföremål som stulits i konventionsstater. I sammanhanget bör uppmärksammas att konventionens krav på längre tidsfrister för lösen av föremål som i Sverige blivit föremål för godtrosförvärv endast gäller sådana föremål som i en annan konventionsstat anses stulna men som i Sverige anses vara exempelvis förskingrade, och därför enligt svensk lag kan bli föremål för godtrosförvärv.

För att Sverige skall kunna ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention krävs det alltså att de nämnda tidsfristerna i godtrosförvärvslagen utökas så att konventionens krav uppfylls. Det finns i detta sammanhang enligt utredningens mening anledning att överväga om treårsfristerna för återkrav och lösen skall utökas till att gälla även beträffande andra föremål av kulturellt intresse än sådana som omfattas av konventionen eller kanske till all slags lös egendom över huvud taget.

En sexmånadersfrist för återkrav och lösen infördes i godtrosförvärvslagen den 1 juli 2003 i samband med att lagen ändrades på så sätt att stulna eller annan olovligt tillgripna egendom inte längre kunde bli föremål för godtrosförvärv och regler om hävd till lös egendom infördes (avsnitt 2.3). Sexmånadersfristen ansågs vid

lagändringen väl avvägd med hänsyn till en innehavares intresse av att veta om han får behålla egendom som han förvärvat i god tro (prop. 2002/03:17 s. 22 ff.). Inom ramen för samma lagstiftningsärende diskuterades också, när hävdetidens längd skulle bestämmas, behovet av en särreglering för värdefull och unik egendom, såsom t.ex. föremål som omfattas av kulturminneslagen samt mycket värdefull konst. I förarbetena konstaterades emellertid att det inte var möjligt att införa särregler för denna typ av egendom (a. prop., s. 25 f.). Det framstår som om svårigheterna att på ett rimligt sätt definiera vilken egendom som skulle omfattas av särregleringen var av betydelse för detta ställningstagande. Med hänvisning till att en särskild reglering beträffande vem som i ett visst skede skall betraktas som den rätte ägaren till en sak måste vara klar och lättillämpad fann departementschefen det mindre lämpligt att ha olika regler för olika slags egendom och stannade för en gemensam tidsfrist för all slags egendom.

Det har, såvitt utredningen känner till, inte efter den nämnda lagändringen framkommit några skäl som talar för att den införda sexmånadersfristen skulle vara alltför kort. Det finns därför ingen anledning att införa de längre tidsfrister som gäller enligt konventionen generellt beträffande all slags egendom.

Det kan emellertid finnas skäl att överväga om de längre tidsfristerna bör gälla även för återkrav och lösen av andra skyddsvärda föremål av kulturellt intresse än sådana som omfattas av konventionen. Detta skulle kunna gagna inte bara den enskilde ägaren, utan också det kulturhistoriska arvet, och harmoniera med konventionens syften. Om en ursprunglig ägares möjligheter att återfå föremålen i fråga ökar, blir också möjligheterna att återföra föremålen till deras ursprungsmiljö och rätta sammanhang större. Föremålets speciella natur och det förhållandet att de ofta är unika talar för att den längre tidsfristen bör gälla för återkrav och lösen av såväl svenska kulturföremål som kulturföremål från andra länder. En omständighet som talar emot att införa längre frister för alla slags kulturföremål är emellertid att den som i god tro innehar ett kulturföremål med äganderättsanspråk som grundas på godtrosvärvslagen under längre tid riskerar att bli av med föremålet. Det torde dock vara förhållandevis sällsynt att en innehavare av ett sådant kulturföremål verkligen kan anses vara i god tro i den bemärkelse som godtrosvärvslagen kräver. Utökade tidsfrister skulle för övrigt inte leda till att den godtroende innehavaren helt skulle förlora sin rätt till föremålet, eftersom tidsfristen för återkrav och lösen inte skulle bli

oinskränkt utan endast förlängas i förhållande till vad som gäller för närvarande.

Ett problem i sammanhanget är emellertid enligt utredningens uppfattning hur man skall avgränsa vilka föremål som skall omfattas av den längre tidsfristen.

Eftersom rätten till återkrav och lösen utgör en inskränkning av en godtroende förvärvares rätt till viss egendom måste reglerna, som departementschefen påpekade i förarbetena till de nuvarande bestämmelserna (prop. 2002/03:17 s. 25), vara klara och lättillämpade. Särreglerna om längre frister måste utformas på ett sådant sätt att det så klart som möjligt framgår för tillämparen vilka föremål som i praktiken avses. Med beaktande av dessa krav framstår det inte som lämpligt att utforma en särregel så att den t.ex. blir tillämplig i fråga om anspråk på föremål ”som omfattas av svenska eller utländska regler till skydd för utförsel av kulturföremål”. En sådan utformning av reglerna skulle innebära att tillämparen måste bilda sig en uppfattning om vilka utförselregleringar som gäller i olika länder för att fullt ut kunna överblicka konsekvenserna.

Det kan däremot finnas skäl att överväga en annan, mer allmän, avgränsning som innebär att de längre tidsfristerna anges gälla ”i fråga om föremål med ett särskilt betydande kulturellt värde”. Bestämmelsen kan vid första anblicken kanske tyckas något oprecis och kräver en förtydligande exemplifiering. Att författningar innehåller sådana öppna formuleringar är emellertid inte ovanligt. Så är t.ex. fallet med generalklausuler, jämkningsbestämmelser och bestämmelser som hänvisar till skälighet. Med beaktande av att bestämmelsen skall föras in i en central civilrättslig reglering med en tämligen generell utformning framstår det också som konsekvent att inte ha en alltför detaljerad reglering. Bedömningen av om ett föremål skall anses ha ett betydande kulturellt värde får närmast göras genom en sammanvägning av samtliga relevanta omständigheter i det aktuella fallet. I sammanhanget kan beaktas om föremålet i Sverige eller i ett annat land anses ha ett betydande kulturellt värde och om detta exempelvis har manifesterats i särskild lagstiftning till skydd för föremålets kulturella värde.

En annan lösning, som kanske kan förefalla mer precis, skulle kunna vara att avgränsa de längre tidsfristerna till att gälla sådana föremål som avses i 5 kap. 1 § kulturminneslagen och 6 kap. 2 § samma lag. En sådan bestämmelse skulle omfatta svenska skyddsvärda kulturföremål, föremål som avses i 1995 års Unidroitkonvention och föremål som utgör nationella skatter i EES-staterna. Detta alternativ

ter sig dock mindre lämpligt redan av det skälet att det sakliga innehållet i 5 kap. 1 § kulturminneslagen närmast utgörs av regleringen i 24–25 §§ kulturminnesförordningen. Kravet på lagform kan därför inte anses uppfyllt genom en hänvisning från godtrosvärdslagen till 5 kap. 1 § kulturminneslagen. Vidare skulle en hänvisning till 6 kap. 2 § kulturminneslagen innebära att den civilrättsliga prövningen inom ramen för en talan om bättre rätt till föremålet blir beroende av en bedömning av vilka föremål som i andra länder anses utgöra ”nationella skatter” eller ”av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen” på det sätt som avses i konventionen. En sådan lösning förefaller därför vara mindre lämplig. Även andra avgränsningar av tillämpningsområdet för de förlängda tidsfristerna som anknyter till 6 kap. 2 § kulturminneslagen kan av samma anledning uteslutas. En hänvisning till 6 kap. 2 § kulturminneslagen skulle dessutom innebära att fristerna var kopplade till om föremålet förts ut från en EES-stat eller en konventionsstat. Dessutom skulle hänvisningen innebära att de värdegränser som bestämmelsen upptar skulle gälla för sådana föremål som härrörde från EES-stater, såvida hänvisningen inte gjordes till bilagan endast beträffande vad som där anges under A. Även de åldersgränser som bestämmelsen innehåller skulle kunna tänkas vålla problem. Om reglerna i godtrosvärdslagen enbart skulle hänvisa till 6 kap. 2 § kulturminneslagen, innebär detta för övrigt att svenska skyddsvärda föremål inte skulle omfattas av de längre tidsfristerna.

En annan tänkbar lösning skulle kunna vara att de aktuella föremålen preciserades genom en hänvisning till bilagan till kulturminneslagen. En sådan avgränsning skulle bl.a. ha den fördelen att bedömningen inte blev beroende av om föremålet förts ut från någon speciell stat. En sådan lösning skulle emellertid innebära att det inte fanns något övergripande krav på att föremålet skulle vara av specifikt kulturellt intresse. Avgränsningen skulle därför enligt utredningens mening bli alltför vid. Sålunda skulle exempelvis föremålskategorin ”andra antikviteter” utan ytterligare avgränsningar omfatta en mycket stor mängd föremål. Vidare skulle ålders- och värdegränser gälla i enlighet med vad bilagan föreskriver, såvida hänvisningen inte endast skedde till viss del av bilagan.

Även en sådan lösning som ligger till grund för införlivandet av konventionens bestämmelser i den norska godtrosvärdslagen (§ 5) och som knyter treårsfristen till lös egendom som har ”ett arkeologiskt, förhistoriskt, historiskt, litterärt, konstnärligt eller veten-

skapligt värde”, dvs. den övergripande definitionen i konventionen, innebär enligt utredningens mening att en alltför vid definition skapas. En sådan avgränsning tar dessutom inte hänsyn till de särskilda regler som gäller för stam- och ursprungsbefolkningar.

Det skulle också kunna övervägas om de aktuella föremålen skulle preciseras genom en hänvisning till definitionen av kulturföremål i artikel 2 i 1995 års Unidroitkonvention. Det är emellertid enligt utredningens uppfattning olämpligt och inte i tillräcklig grad förutsägbart att ge en civilrättslig lagstiftning dess innehåll genom en hänvisning till en internationell konvention. Det kan också ifrågasättas om en sådan lösning med en hänvisning till en konvention överensstämmer med regeringsformens krav att enskildas rättsförhållanden rörande äganderätt skall regleras genom lag som stiftas av den svenska riksdagen. Innehållet i den bestämmelsen skulle dessutom kunna ändras utan riksdagens medverkan i de former som föreskrivs för lagstiftning. Härtill kommer att en sådan avgränsning skulle leda till att en domstol som prövar en civilrättslig tvist om anspråk på återlämnande av ett stulet kulturföremål skulle tvingas tolka flera andra av konventionens begrepp, såsom t.ex. ”internationellt anspråk” och ”stulna”, för att kunna ta ställning till den grundläggande frågan om anspråket framställts i rätt tid.

Efter en sammantagen bedömning av de möjligheter som redovisats stannar utredningen för den lösning som innebär att den föreslagna treårsfristen i godtrosvärvslagen avgränsas till att omfatta föremål ”med ett särskilt betydande kulturellt värde”. I denna lydelse undviks begreppet kulturföremål och därmed också tillskapandet av ytterligare en definition av detta begrepp. Den föreslagna lagbestämmelsen är avsedd att omfatta såväl samtliga kulturföremål enligt 1995 års Unidroitkonvention som motsvarande föremål med särskilt betydande kulturellt värde från andra stater än konventionsstater. Även sådana svenska och utländska kulturföremål, som enligt 5 kap. 1 § kulturminneslagen kan vara av stor betydelse för det nationella kulturarvet, får anses falla in under bestämmelsens tillämpningsområde. Vilka föremål som därutöver bör omfattas får avgöras genom den framtida rättstillämpningen.

I sammanhanget finns vidare enligt utredningens mening anledning att överväga om tidsfristerna i 3 och 5 §§ godtrosvärvslagen bör göras längre än tre år eller rent av slopas helt då det gäller kulturföremål. För att uppfylla konventionsåtagandena i denna del räcker det i och för sig om fristerna är tre år. Det är emellertid i och för sig fullt möjligt att införa frister som är längre än tre år. Vid en avvägning

mellan å ena sidan den ursprunglige innehavarens behov av skäligt rådrum för att kunna överväga hur han skall agera i den uppkomna situationen och å andra sidan innehavarens befogade intresse av att få veta om han får behålla egendomen ter sig enligt utredningens mening en längre frist än tre år inte motiverad. Även den omständigheten att anspråken kan framställas formlöst, muntligen eller skriftligen, talar för att det inte finns skäl för längre frister ens om den ursprunglige ägaren är bosatt utomlands (jfr SOU 2000:56 s. 119 f.). En särskild fördel med en tidsfrist på tre år är för övrigt att det kommer att gälla lika långa tidsfrister när det är fråga om anspråk på stulna och olovligt utförda kulturföremål (avsnitt 9.6).

Utredningen anser alltså inte att det finns skäl att utöka tidsfristerna utöver de tre år som 1995 års Unidroitkonvention föreskriver.

Som tidigare nämnts upphör enligt konventionen rätten att få ett stulet kulturföremål återlämnat som huvudregel 50 år efter stölden. Svensk lagstiftning innehåller inga motsvarande yttersta tidsgränser för en ursprunglig ägares rätt att kräva tillbaka ett stulet föremål eller begära att få lösa ett föremål med stöd av reglerna i godtrosvärlagen. De svenska reglerna är alltså mer förmånliga i detta avseende än vad konventionen föreskriver. Till följd härav behöver svensk lag inte ändras i detta avseende för att konventionens krav skall vara uppfyllda. Inte heller finns det enligt utredningens mening anledning att införa någon yttersta tidsfrist på 75 år när det gäller kulturföremål som är en integrerad del av monument eller fornlämningar eller som tillhör offentliga samlingar. En sådan inskränkning skulle få den konsekvensen att anspråk på föremål, som enligt konventionen anses så skyddsvärda att det beträffande dem gäller en yttersta tidsfrist på mer än femtio år, enligt svensk rätt skulle behandlas mindre förmånligt än motsvarande anspråk på andra föremål som inte alls anses lika skyddsvärda.

8.6 Rätten till ersättning

Bedömning: Konventionens regler om ersättning till en godtroende innehavare som tvingas återlämna ett stulet kulturföremål föranleder ingen ny lagstiftning.

Artikel 4 (1) i 1995 års Unidroitkonvention föreskriver att den innehavare som är skyldig att återlämna ett stulet kulturföremål kan få skälig ersättning när det stulna kulturföremålet återlämnas. En förut-

sättning för detta är att innehavaren varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet var stulet och att han kan visa att han iakttagit vederbörlig omsorg när föremålet förvärvades, dvs. innehavaren skall ha förvärvat föremålet i god tro.

När det gäller stulen egendom är utgångspunkten enligt svensk rätt att en godtroende köpare och innehavare av ett stulet föremål kan tvingas att lämna ifrån sig det köpta utan att få någon ersättning (SOU 2000:56, s. 16 och prop. 2002/03:17 s. 15). Detta följer av att enligt 3 § godtrosförvärvslagen den ursprunglige ägaren har en rätt att få tillbaka bl.a. stulen egendom utan att betala någon lösen (avsnitt 2.3). Den godtroende köpare som tvingas avstå från föremålet utan ersättning från den ursprungliga ägaren har emellertid enligt svensk rätt alltid en möjlighet att gentemot säljaren åberopa att det föreligger ett rättsligt fel (41 § köplagen (1990:931) och 21 a § konsumentköplagen (1990:932)). Köparen har därigenom en rätt att häva köpet och få tillbaka det han har betalat för varan. I vissa fall föreligger också en rätt till skadestånd (prop. 2002/03:17 s. 31 f.). Samma regler gäller enligt 8 § godtrosförvärvslagen också för en panthavare.

Den svenska regleringen i fråga om stulen egendom är sålunda mer generös i förhållande till den ursprunglige ägaren till föremålet än bestämmelsen i artikel 4 (1) i konventionen. De svenska reglerna får betraktas som mer gynnsamma för att effektivt försöka bekämpa den illegala handeln med kulturföremål. I konventionens ingress har det vidare betonats att det inte är avsikten att alla stater skall införa en särskild rätt till ersättning i samband med att en godtroende innehavare tvingas återlämna ett stulet kulturföremål. Det har dessutom enligt de förberedande dokumenten till konventionen aldrig varit en utbredd uppfattning att de rättsordningar som inte föreskriver någon rätt till ersättning när ett stulet kulturföremål återlämnas skall införa en sådan regel om ersättning (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 514 och Marina Schneider, *The Unidroit Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*, s. 10).

Det torde tveklöst underlätta för den ursprunglige ägaren om denne inte har någon skyldighet att betala ersättning till innehavaren när det stulna föremålet återlämnas. Synpunkter har också förts fram om att införandet av en nationell lösenrätt för den ursprunglige ägaren skulle kunna innebära problem för t.ex. museer som ofta saknar försäkringsmöjligheter (SOU 1995:52, s. 197, särskilt yttrande av experten Thomas Adlercreutz), även om Kammarkollegiet numera i vissa fall försäkrar transporter som sker mellan utställningar. Å

andra sidan åtnjuter även den godtroende innehavaren ett rättsligt skydd i svensk rätt och kan erhålla ekonomisk kompensation, trots att detta inte involverar den ursprunglige ägaren. Med stöd av de angivna omständigheterna anser utredningen att den svenska s.k. vindikationsregeln i 3 § godtrosvärvslagen, som innebär att en ursprunglig ägare när det gäller stulen egendom har rätt till återkrav utan lösen, bör kvarstå oförändrad i svensk rätt. Någon författningsändring krävs därför inte i detta hänseende.

För det fall innehavaren blivit ägare till föremålet genom ett innehav i god tro med äganderättsanspråk under minst tio års tid, s.k. hävd, har emellertid enligt svensk rätt den ursprunglige ägaren trots allt en skyldighet att betala lösen vid återlämnandet. Detta innebär omvänt att innehavaren har rätt till ersättning. I en sådan hävdesituation blir det därför intressant att studera hur svenska regler förhåller sig till i första hand artikel 4 (1) i konventionen.

Eftersom det är en förutsättning för att ersättning alls skall utgå att innehavaren varit i god tro när föremålet förvärvades bör till en början artikel 4 (1) i konventionen jämföras med det svenska kravet på aktsamhet för god tro.

Enligt artikel 4 (1) i konventionen är aktsamhetskravet formulerat så att en innehavare anses ha varit i god tro om denna *varken insåg eller rimligen borde ha insett* att föremålet var stulet. I svensk rätt är motsvarande krav på god tro enligt 2 § godtrosvärvslagen att förvärvaren *inte borde ha misstänkt* att överlåtaren saknade rätt att överlåta egendomen.

Det angivna kravet för god tro skärptes i svensk rätt genom att lydelsen i 2 § godtrosvärvslagen den 1 januari 1999 ändrades från *inte borde ha insett* till *inte borde ha misstänkt*. Den aktuella ändringen innebär närmast att det relativt stränga aktsamhetskrav som redan tidigare gällt för att en förvärvare skall anses ha varit i god tro förtydligats. Detta innebär bl.a. att förvärvaren inte längre kan freda sitt köp enbart med att det i förvärvssituationen inte varit möjligt att undersöka överlåtarens behörighet (SOU 1995:52 s. 164 och prop. 1997/98:168 s. 11). Varje omständighet som gör förvärvaren misstänksam om säljarens rätt att förfoga över egendomen ställer ett krav på förvärvaren att vidta kontrollåtgärder, t.ex. om föremålet bjuds ut under ovanliga omständigheter som inte har en naturlig förklaring (SOU 2000:56 s. 50 f.).

Det skärpta aktsamhetskravet innebär att bedömningen i svensk rätt av när god tro kan anses föreligga är strängare än motsvarande bedömning enligt artikel 4 (1) i konventionen. Detta innebär att

konventionens grundläggande syften att stärka den ursprungliga ägarens skydd infrias. Någon författningsändring krävs därför inte för att uppfylla konventionens regler i fråga om när en innehavare kan anses vara i god tro.

Om innehavaren uppfyllt aktsamhetskravet och sålunda kan konstateras vara berättigad till ersättning så skall storleken på ersättningen enligt artikel 4 (1) i konventionen vara *skäligen*.

Såsom regeringen konstaterade i samband med införlivandet av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål i 6 kap. kulturminneslagen (prop. 1994/95:74 s. 19) kan det vara vanskligt att ge några bestämda anvisningar om hur ersättning skall beräknas när det i artikeln inte framgår vad som är "skäligen" ersättning. I förarbetena till denna lagstiftning anges vidare att utgångspunkten för att bedöma storleken på "skäligen ersättning" i de fall innehavaren förlorar rätten till föremålet bör vara att ersättningen motsvarar förlusten av föremålet (prop. 1994/95:74 s. 19 f.).

För det fall den ursprungliga ägaren skall betala lösen till innehavaren enligt 6 § godtroshetslagen har efter viss diskussion slutligen bedömts att "vederlagsprincipen" även fortsättningsvis bör tillämpas (SOU 2000:56 s. 137 f. och prop. 2002/03:17 s. 27 f.). Detta innebär att den ersättning som utgår skall motsvara vad godtroshetsvärdaren betalat vid sitt förvärv och dennes eventuella kostnader för en förbättring av föremålet. Ersättningen får dock aldrig överstiga egendomens värde i den allmänna handeln.

Den ursprungliga ägaren kan med hänsyn till det nu redovisade innehållet i svensk rätt inte anses ha en laglig skyldighet att betala mer än sådan "skäligen ersättning" som konventionen föreskriver. Svensk rätt uppfyller sålunda kraven i artikel 4 (1) i konventionen på att "skäligen ersättning" skall utgå.

Artikel 4 (2) anger vidare att utan hinder av innehavarens rätt till ersättning skall "skäligen åtgärder" vidtas för att ålägga den person som överlätit kulturföremålet till innehavaren eller en tidigare överlåtare av föremålet att betala ersättningen, om detta står i överensstämmelse med lagstiftningen i den stat där anspråket framställs. Vidare anges i artikel 4 (3) att den som erlagt ersättning på grundval av regleringen i artikel 4 (1) skall ha rätt att återfå ersättningsbeloppet av någon annan.

Enligt svensk rätt kan konstateras att den ersättning som den ursprungliga ägaren betalar till innehavaren i en hävdesituation kan återkrävas av en överlåtare eller tidigare överlåtare av föremålet med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga regler om regressrätt. Några

ytterligare lagstiftningsåtgärder behöver inte vidtas med anledning av artikel 4 (2)–4 (3) i konventionen.

Vidare anges i artikel 4 (4) i konventionen vilka omständigheter som kan beaktas vid bedömningen av om innehavaren iakttagit vederbörlig omsorg. Omständigheterna, som varken är avgörande eller uttömmande, anknyter till konventionens krav och inte till de interna reglerna i den stat som prövar frågan. Några sådana omständigheter som enligt konventionen särskilt skall beaktas är parternas uppträdande vid förvärvet, det pris som betalats och om innehavaren gjort efterforskningar i register över stulna kulturföremål. På motsvarande sätt skall vid godtrosprövningen enligt 2 § godtrosvärvslagen bl.a. beaktas egendomens beskaffenhet och under vilka förhållanden egendomen bjöds ut. Även enligt godtrosvärvslagen är kriterierna endast exemplifierande. Bedömningsgrunderna överensstämmer i allt väsentligt med dem i konventionen. Bestämmelsen i artikel 4 (4) förutsätter sålunda inga nationella lagstiftningsåtgärder.

Artikel 4 (5) anger att en innehavare som fått ett kulturföremål genom arv eller annars utan betalning inte skall ha bättre rätt till ersättning än föregående innehavare skulle ha haft. Bestämmelsen avviker i viss mån från reglerna i godtrosvärvslagen (prop. 1985/86:123, s. 19). Diskrepansen beror på att godtrosvärvslagen, som förutsätter att en överlåtelse har ägt rum, kan tillämpas på förvärv som sker genom köp, byte eller gåva, dvs. när egendom förvärvas genom singularfång. Däremot kan godtrosvärv inte ske genom universalfången arv, testamente eller bodelning. Detta innebär att förvärvaren vid t.ex. ett arv inträder exakt i den tidigare innehavarens ställning. Däremot kan det vid en gåva förhålla sig annorlunda eftersom gåvotagaren då kan göra ett godtrosvärv. Denna skillnad får emellertid inga konsekvenser på förvärv av stulna egendom eftersom det då inte är möjligt att göra ett godtrosvärv. Några särskilda författningsåtgärder krävs därför inte heller såvitt avser regleringen i artikel 4 (5).

Sammantaget föranleder sålunda artikel 4 i konventionen inga författningsåtgärder.

9 Återlämnande av olagligt utförda kulturföremål

9.1 Utgångspunkter

Bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål ger konventionsstaterna möjlighet att med åberopande av statens nationella offentlighetsreglering begära att domstol eller annan behörig myndighet i en annan konventionsstat skall förordna att ett kulturföremål som olagligt förts ut från den anmodande staten skall återlämnas dit.

Konventionens bestämmelser i denna del skall ses mot bakgrund av att utländsk offentlig rättslig lagstiftning vanligen inte kan tillgodose med de nationella domstolarnas eller andra nationella myndigheters hjälp, om det inte finns ett internationellt åtagande avseende sådan hjälp. Ett offentlighetsrättsligt krav från en stat gentemot en annan stat avvisas alltså om särskilda åtaganden saknas (Michael Bogdan, Svensk internationell privat- och processrätt, 5 uppl. 1999, s. 80).

Utan särskilda internationella åtaganden kan den situationen uppkomma att utförelse av ett kulturföremål, som skett i strid med ursprungslandets nationella utförelsereglering, inte hindrar att kulturföremålet omsätts helt lagligt i en annan stat.

Konventionens bestämmelser innebär emellertid att konventionsstaterna bl.a. åtar sig att acceptera och respektera andra konventionsstaters offentlighetsrättsliga utförelseregleringar inom ramen för konventionen och att återföra sådana kulturföremål som förts ut från en konventionsstat i strid med utförelsestatens nationella rätt.

Eftersom grunden för en begäran om återlämnande är att en offentlig rättslig reglering har överträtts, är det endast en konventionsstat – och alltså inte någon annan slags juridisk person eller en privatperson – som kan väcka talan och begära att föremålet återlämnas. Inget torde emellertid hindra att staten agerar på initiativ av en sådan person.

Konventionens bestämmelser om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål gäller endast om föremålet förts ut efter det att konventionen trätt i kraft såväl i den stat som begär att få föremålet återlämnat som i den stat mot vilken denna begäran riktas (artikel 10 (2)). Bestämmelserna är alltså inte avsedda att tillämpas retroaktivt. De är inte heller tillämpliga om det vid tidpunkten för begäran om återlämnande inte längre är olagligt att föra ut föremålet ur landet (artikel 7).

Som tidigare framgått (avsnitt 2.1.3) finns i 6 kap. kulturminneslagen bestämmelser som har motsvarande innehåll som konventionen så till vida att de reglerar skyldigheten att på begäran av andra stater återlämna kulturföremål som olagligen har förts bort från dessa stater. Bestämmelserna gäller emellertid endast i förhållande till länder inom EES-området. Som framgått av avsnitt 6.3 framstår det enligt utredningens mening som lämpligt att placera en regel som föreskriver en skyldighet att återlämna olagligt utförda kulturföremål enligt 1995 års Unidroitkonvention i 6 kap. kulturminneslagen. Hur detta bör ske behandlas i de följande avsnitten. I samband med införandet av konventionens bestämmelser i 6 kap. kulturminneslagen uppkommer frågan om kapitlets övriga bestämmelser, som reglerar olika frågor i anslutning till återlämnandeskyldigheten, bör gälla även i fråga om återlämnade av olagligt utförda kulturföremål enligt konventionen. Genom detta skulle ett enhetligt förfarande kunna uppnås, oberoende av om ett kulturföremål skulle återlämnas till ett EES-land eller till ett konventionsland utanför EES. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 11.

9.2 Kulturminneslagen utvidgas till att avse även återlämnande som sker med stöd av konventionen

Förslag: För att en stat utanför EES som omfattas av konventionen skall kunna utnyttja sin rätt att med stöd av denna få tillbaka ett olagligt utfört kulturföremål skall den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen om återlämnandeskyldighet utvidgas till att även avse kulturföremål som finns i Sverige och som efter konventionens ikraftträdande förts ut olagligt från en stat utanför EES som omfattas av konventionen.

Med stöd av artikel 5 (1) i Unidroitkonventionen kan en konventionsstat väcka talan i en annan konventionsstat och begära att en domstol eller annan behörig myndighet i det landet förordnar att

ett olagligt utfört kulturföremål skall återlämnas till den återkrävande staten. Domstolen eller myndigheten skall enligt artikel 5 (3) förordna att föremålet skall återlämnas, under förutsättning att den återkrävande staten kan visa att föremålet har ett ”betydande kulturellt värde” för denna eller att utförelsen avsevärt har kränkt något eller några av följande kulturella intressen: det fysiska bevarandet av föremålet eller dess sammanhang, helheten hos ett sammansatt föremål, bibehållande av information av exempelvis vetenskaplig eller historisk karaktär och stam- eller ursprungsbefolkningars traditionella eller rituella bruk av föremålet.

Som tidigare framgått föreskriver 6 kap. 1 § kulturminneslagen i sin nuvarande lydelse att ett föremål som efter den 31 december 1994 olagligt förts bort från en stat som ingår i EES och som finns i Sverige på begäran skall återlämnas till den aktuella staten (avsnitt 2.1.3). Utredningen föreslår att denna återlämnandeskyldighet utökas så att den även ger stater som är parter i konventionen rätt att återfå olagligt utförda kulturföremål. Därmed skulle konventionsåtagandena enligt artikel 5 (1) vara uppfyllda. Konventionsstaterna skulle med åberopande av bestämmelserna i 6 kap. 1 § kulturminneslagen kunna väcka talan i Sverige för att få tillbaka kulturföremål som olagligen förts ut från deras territorier. Mot bakgrund av att begreppet kulturföremål enligt konventionen, såsom framgått av avsnitt 7, inte täcks fullt ut av vad som omfattas av begreppet kulturföremål enligt 6 kap. 2 § kulturminneslagen krävs att den senare bestämmelsen ändras så att den täcker samtliga kulturföremål i den mening som konventionen avser. Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 9.3.

En domstol är enligt artikel 5 (3) i konventionen skyldig att förordna att ett olagligt utfört kulturföremål skall återlämnas, om den återkrävande staten visar att föremålets avlägsnande från dess territorium avsevärt kränker ett eller flera av de i artikeln angivna intressena eller om den återkrävande staten visar att föremålet har ett betydande kulturellt värde för den staten. Något motsvarande villkor finns inte i 6 kap. 1 § kulturminneslagen. Enligt denna bestämmelse är det tillräckligt att föremålet olagligt har förts bort från den återkrävande staten i den mening som avses i 6 kap. 3 §, nämligen att föremålet har förts ut från den statens territorium i strid med dess regler om utförelse av kulturföremål. En förutsättning för en sådan utförelse reglering torde dock vara att föremålet har något slags kulturellt värde för den aktuella staten.

Om en prövning av en konventionsstats talan begränsas till att gälla frågan om kulturföremålet förts bort olagligt, underlättas i viss mån möjligheten för en konventionsstat att i Sverige få ett olagligt utförd kulturföremål återlämnat. Regleringen blir alltså mer generös enligt de svenska reglerna än vad konventionens minimiregler kräver.

Detta innebär att även föremål, som inte anses ha ett betydande kulturellt värde i konventionens mening, kan begäras återlämnande av en konventionsstat. Antalet processer skulle därför kunna tänkas bli fler än om förutsättningarna för ett återlämnande vore mindre generösa. Problemet torde emellertid vara helt teoretiskt. Det är föga troligt att en stat skulle inleda en process – med de olägenheter och kostnader som detta medför – om ett kulturföremål saknar värde för staten i fråga.

Det står helt i överensstämmelse med konventionens övergripande syften att i svensk rätt tillämpa mer generösa regler än vad konventionen föreskriver och sålunda inte inskränka möjligheten att få olagligt utförda kulturföremål återlämnade på det sätt artikel 5 (3) föreskriver. Detta medför att Sverige erkänner andra staters offentligrättsliga regleringar i större utsträckning än vad konventionen föreskriver. Den svenska staten kan dock inte förvänta sig att en talan om återlämnande skall behandlas på samma sätt i en annan konventionsstat. Trots detta saknas det enligt utredningens mening anledning att införa fler kriterier för när återlämnande kan komma i fråga än de som gäller för att ett kulturföremål skall betraktas som olagligt utförd.

Som utredningen redovisat i avsnitt 6.4 ovan skall direktivet 93/7/EEG tillämpas mellan EES-staterna såvitt gäller återlämnande av olagligt utförda kulturföremål. I förhållande till dessa stater skall alltså även fortsättningsvis den nu aktuella regleringen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen gälla och därmed också i väsentliga delar den definition av kulturföremål som för närvarande finns i 6 kap. 2 § kulturminneslagen.

Den nyss nämnda bundenheten till direktivet 93/7/EEG innebär att det utökade tillämpningsområdet för 6 kap. 1 § kulturminneslagen endast kommer att gälla i förhållande till stater som är anslutna till konventionen i den mån dessa stater inte ingår i EES.

Som framgått av avsnitt 6.5 är konventionen inte retroaktivt tillämplig och en talan om återlämnande med stöd av konventionen kan endast avse ett föremål som förts ut olagligt efter det att konventionen trätt i kraft såväl i den återkrävande staten som i den stat mot vilken talan riktas. Motsvarande reglering bör gälla enligt 6 kap. 1 §

kulturminneslagen. Att konventionen trätt i kraft i den återkrävande staten är avsett att framgå av den föreslagna lagtexten genom angivandet att det skall vara fråga om ett kulturföremål som förts ut från en stat som omfattas av konventionen. Förutsättningen att det olagliga utförandet skett efter det att konventionen trätt i kraft i Sverige föreslås framgå uttryckligen i den nya lydelsen av 6 kap. 1 § kulturminneslagen.

9.3 En utvidgad definition av begreppet kulturföremål enligt 6 kap. 2 § kulturminneslagen

Förslag: I 6 kap. 2 § kulturminneslagen införs en ny bestämmelse med en kompletterande definition av vad som avses med begreppet kulturföremål såvitt gäller kulturföremål som förts ut från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Den befintliga bilagan till kulturminneslagen utvidgas så att den upptar även sådana föremålskategorier som konventionen innehåller i den mån dessa inte redan omfattas av bilagan.

I bilagan införs vidare vissa kompletterande regler i fråga om de ålders- och värdegränser som gäller för kulturföremålen.

Som framgått av avsnitt 7 ger en jämförelse mellan kulturföremålsbegreppen i 1995 års Unidroitkonvention respektive 6 kap. 2 § kulturminneslagen vid handen att begreppen inte helt överensstämmer. Enligt konvention avses sådana föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen. Definitionen i 6 kap. 2 § kulturminneslagen görs utifrån begreppet nationell skatt, som är ett begrepp inom Europarätten.

Skillnaden innebär att svensk rätt behöver kompletteras för att uppfylla åtagandena i konventionen såvitt gäller möjligheten för en annan stat att vid svensk domstol, på sätt anges i konventionen, begära återlämnande av ett kulturföremål som förts ut i strid med den statens utförelse reglering. Att införa ytterligare en definition av begreppet kulturföremål framstår enligt utredningens mening som mindre lämpligt. Med två helt skilda definitioner kan den situationen uppstå att 6 kap. kulturminneslagen blir parallellt tillämpligt i förhållande till två olika kategorier av objekt. Det blir också vid tillämpningen av reglerna svårare att överblicka vilka föremål som

omfattas av de olika definitionerna. Det framstår därför som lämpligast att, i den mån det är möjligt, försöka tillskapa en enhetlig definition av begreppet kulturföremål i 6 kap. kulturminneslagen.

Mot bakgrund av de grundläggande skillnaderna mellan de övergripande definitionerna i konventionen respektive 6 kap. kulturminneslagen framstår det emellertid inte som möjligt att sammanföra de båda definitionerna till en enda helt gemensam definition. Utredningen föreslår därför i stället att den övergripande definitionen i 6 kap. 2 § kulturminneslagen utvidgas på så sätt att den omfattar även den övergripande definitionen av kulturföremål enligt artikel 2 i konventionen. Till följd av att direktivet 93/7/EEG, som bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen bygger på, även fortsättningsvis skall gälla i förhållande till andra EES-stater (jfr avsnitt 6.4) blir det föreslagna tillägget endast tillämpligt då det är fråga om föremål som förts ut från en konventionsstat utanför EES.

I bilagorna till konventionen respektive kulturminneslagen specificeras de kategorier av kulturföremål som anses utgöra kulturföremål. Där anges också vissa åldersgränser och, såvitt gäller kulturminneslagen, vissa värdegränser.

Det kan konstateras att dessa bilagor inte innehåller några påfallande eller stora avvikelser när det gäller företeckningarna av de olika föremålsslagen. Genom att komplettera den befintliga bilagan till kulturminneslagen med de föremålskategorier som konventionen upptar och som saknar motsvarighet i den befintliga bilagan kan därför en enhetlig reglering uppnås på ett förhållandevis enkelt sätt.

Införandet av en gemensam bilaga innebär att specificeringen av föremålsslagen i bilagorna till konventionen respektive kulturminneslagen har förts samman. För att få en enhetlig reglering har utredningen härvid valt att inte låta vissa föremålskategorier gälla enbart i förhållande till vissa stater, beroende på om de omfattas av EES eller ej. Detta innebär att vissa av de föremålskategorier som bilagan sedan tidigare upptar även kommer att gälla beträffande konventionsstater utanför EES samt omvänt att bilagan tillförs ytterligare någon föremålskategori som föreslås gälla beträffande inte bara konventionsstater utanför EES utan samtliga stater som omfattas av bestämmelsen.

De angivna föremålsslagen i den nuvarande bilagan till kulturminneslagen har genom den föreslagna utvidgningen i något enstaka fall fått ett justerat, och närmast preciserat, innehåll. För en mer detaljerad genomgång hänvisas till författningskommentaren i avsnitt 15.

Det skulle i sammanhanget kunna övervägas att mer exakt definiera och avgränsa de föremålsslag som kommer att omfattas av den föreslagna definitionen. Därigenom skulle definitionen av kulturföremål kunna bli klarare och lättare att tillämpa. En sådan mer detaljerad förteckning av föremål får emellertid anses stå i strid med de svenska traditioner som utredningen redogjort för i avsnitt 7. Det finns dessutom uppenbara risker för att en sådan förteckning inte skulle bli komplett och att skyddsvärda föremål därmed inte skulle falla in under definitionen. Vidare skulle det krävas omfattande och kostsamma inventeringar för att få ett sådant underlag som krävs för att skapa en komplett regel. Sådana överväganden gjordes för övrigt i samband med att det svenska utförselförbudets avfattning diskuterades (prop. 1981/82:82 s. 9 och SOU 1995:128 s. 130). Utredningen har mot den angivna bakgrunden inte funnit skäl att införa en sådan mer detaljerad definition.

Begreppet kulturföremål i konventionen respektive kulturminneslagen skiljer sig åt i fråga om åldersgränser. Bilagan till konventionen upptar – i motsats till bilagan till 6 kap. kulturminneslagen – inte några specifika åldersgränser annat än såvitt avser ett fåtal kulturföremål, bl.a. ”andra antikviteter” och äldre möbler. Enligt artikel 7 (1)(b) är konventionens regler om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål emellertid tillämpliga endast på kulturföremål som är äldre än 50 år och som inte förts ut under upphovsmannens livstid. För kulturföremål som skapats av en eller flera medlemmar av en stam- eller ursprungsbefolkning för traditionellt eller rituellt bruk inom befolkningen – och som skall återlämnas till dem – gäller emellertid konventionens bestämmelser om olagligt utförda kulturföremål även om kulturföremålet förts ut ur landet inom 50 år efter tillverkning (artikel 7 (2)).

En motsvarande generell avgränsning av vilka föremål som omfattas av bestämmelserna återfinns i bilagan till 6 kap. 2 § kulturminneslagen. Enligt denna bestämmelse omfattas som huvudregel endast föremål som är äldre än 50 år. Som en ytterligare förutsättning gäller att föremålen inte skall tillhöra upphovsmannen. Ett undantag görs dock för arkeologiska föremål och föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konstnärliga, historiska eller religiösa minnesmärken som endast omfattas av bilagan till 6 kap. 2 § kulturminneslagen om de är äldre än 100 år. Motsvarande åldersgräns är i konventionen 50 år (artikel 7 (1)(b)).

Som huvudregel gäller, om inget annat särskilt anges i bilagan, alltså att ett kulturföremål måste vara minst 50 år gammalt för att

omfattas av bestämmelsen. I förhållande till stater utanför EES gäller i stället en tidsgräns på 100 år för arkeologiska föremål och föremål som utgör en integrerad del av söndertagna konstnärliga, historiska eller religiösa minnesmärken. För böcker, tryckta kartor och transportmedel gäller särskilda tidsgränser.

En väsentlig skillnad mellan förteckningarna av de kulturföremål som omfattas av definitionerna i bilagan till 6 kap. kulturminneslagen och de kategorier av föremål som omfattas av konventionen är de värdegränser som i 6 kap. kulturminneslagen avgränsar vilka föremålskategorier som omfattas av bilagan. Motsvarande värdegränser saknas helt i konventionen och måste därför undantas i förhållande till stater utanför EES för att de åtaganden som följer av konventionen skall anses uppfyllda.

Enligt 6 kap. 2 § i dess nuvarande lydelse avses med kulturföremål ett föremål som utgör en nationell skatt i en EES-stat och antingen tillhör någon av de kategorier som anges i bilagan eller är en integrerad del av inventarierna hos en kyrklig institution eller är en integrerad del av en offentlig samling. I konventionen föreskrivs inte på motsvarande sätt speciellt att kyrkliga inventarier eller föremål i offentliga samlingar skall anses utgöra kulturföremål. Beträffande det angivna slaget av föremål föreskrivs i 6 kap. 6 § kulturminneslagen en yttersta tidsfrist för återkrav på 75 år i stället för 50 år. Dessa tidsfrister gäller med bestämmelsens nuvarande innebörd när det är fråga om anspråk på återlämnande som framställs av EES-stater. I avsnitt 9.6 diskuteras närmare om den längre tidsfristen på 75 år även bör gälla då det är fråga om återlämningsanspråk från konventionsstater utanför EES när anspråken avser kyrkliga inventarier eller föremål i offentliga samlingar som förts ut olagligt från dessa länder. En förutsättning för detta är att kulturföremålsbegreppet utvidgas till att avse även sådana föremål. Utredningen stannar, på skäl som närmare framgår i det angivna avsnittet, för att inte utvidga kulturföremålsbegreppet på detta sätt.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen att konventionens övergripande definition av begreppet kulturföremål skall inarbetas i 6 kap. 2 § kulturminneslagen och att den befintliga bilagan till lagen skall utvidgas så att den upptar även sådana föremålskategorier som konventionen innehåller i den mån dessa inte redan omfattas av den nuvarande bilagan. Vidare bör vissa kompletterande regler införas såvitt gäller ålders- och värdegränser.

9.4 Kriteriet olagligt bortförda kulturföremål

Förslag: Definitionen i 6 kap. 3 § kulturminneslagen av vad som avses med att ett kulturföremål är olagligt bortfört utvidgas så att härmed avses såväl överträdelse av en stats regler till skydd för nationella skatter som överträdelse av utförselregler till skydd för statens kulturarv, dvs. att föremålet förts ut från en stats territorium i strid med den stats regler om utförsel av kulturföremål.

För att en stat med stöd av 6 kap. kulturminneslagen eller 1995 års Unidroitkonvention skall vinna bifall till en offentligrättsligt grundad talan vid en svensk domstol om att återfå ett kulturföremål som finns i Sverige krävs att kulturföremålet är att betrakta som olagligen bortfört från den återkrävande staten.

I artikel 1 (b) i konventionen definieras olagligt utförda kulturföremål såsom kulturföremål som har förts ut från en konventionsstats territorium i strid med denna stats lagstiftning gällande utförsel av kulturföremål och som har till syfte att skydda statens kulturarv.

Enligt 6 kap. 3 § kulturminneslagen anses ett kulturföremål ha förts bort olagligt om föremålet förts från en stats territorium i strid med den stats regler till skydd för nationella skatter. Bestämmelsen gäller endast när en annan EES-stat för talan om återlämnande och det är den återkrävande stats regler till skydd för nationella skatter som ligger till grund för bestämmandet av vilka föremål som anses olagligt bortförda.

På motsvarande sätt är det den återkrävande stats lagstiftning gällande utförsel av kulturföremål som ligger till grund för bestämmandet av vilka föremål som anses olagligt utförda enligt konventionen. Skillnaden mellan konventionen och bestämmelsen i kulturminneslagen är att konventionen, som inte har en Europarättslig utgångspunkt, har en avgränsning som inte är knuten till begreppet nationella skatter i den mening som avses i artikel 30 (förutvarande artikel 36) i Romfördraget och som direktivet 93/7/EEG och 6 kap. kulturminneslagen återspeglar.

I direktivet 93/7/EEG och 6 kap. kulturminneslagen talas vidare om kulturföremål som "olagligt förts bort" (i den engelska versionen av direktivet används termen "unlawfully removed"), medan i konventionen i stället förekommer begreppet "olagligt förts ut" (i den engelska originalversionen "illegally exported"). De olika begreppen avser knappast i sig att markera några formella skillnader.

Utrymmet för att i den nationella rätten reglera möjligheten till utförsel av kulturföremål torde dock med hänsyn till den fria rörligheten för varor vara mer begränsat i EES-staterna än i konventionsstater utanför EES.

Oavsett de ovan redovisade skillnaderna mellan 6 kap. 3 § kulturminneslagen och artikel 1 (b) i konventionen tar båda definitionerna av olagligt utfört sikte på en överträdelse av den återkrävande statens utförselreglering. Mot denna bakgrund gör utredningen bedömningen att definitionen i 6 kap. 3 § kulturminneslagen bör ändras så att den omfattar såväl överträdelser av EES-staters regler till skydd för nationella skatter som konventionsländers utförselregler till skydd för staternas kulturarv. Utredningen förslår alltså att definitionen i 6 kap. 3 § kulturminneslagen ändras så att där anges att med att ett kulturföremål olagligt förts bort avses att föremålet förts ut från en stats territorium i strid med den statens regler om utförsel av kulturföremål.

Med denna ändring av definitionen i 6 kap. 3 § kulturminneslagen blir de bestämmelser som i det nämnda kapitlet återanknyter till definitionen i 3 §, dvs. 6 kap. 4–8 §§, 15 § och 17 §, även tillämpliga beträffande anspråk på återlämnande av olagligt utförda kulturföremål som framställs av konventionsländer utanför EES.

Enligt artikel 5 (2) i konventionen anses ett kulturföremål som inte återförts i enlighet med villkoren i ett tillfälligt utförseltillstånd eller i en tillfällig exportlicens vara olagligt utfört. Detta kan vara fallet om föremålet förts ut tillfälligt för att visas på en utställning eller lämnats till en konservator i ett annat land och sedan inte lämnats tillbaka inom föreskriven tid eller i övrigt hanterats i strid med villkoren för det tillfälliga tillståndet.

En motsvarande bestämmelse återfinns i 6 kap. 3 § andra ledet kulturminneslagen. Enligt denna betraktas ett kulturföremål som olagligt bortfört, om det inte har återlämnats efter en tidsbegränsad laglig utförsel eller om något annat villkor för utförseln har överträtts.

Bestämmelsen i 6 kap. 3 § andra ledet kulturminneslagen bör enligt utredningens mening gälla även när ett kulturföremål med stöd av ett tidsbegränsat utförseltillstånd har förts bort från ett konventionsland.

9.5 Närmare om vem en talan om återlämnande kan riktas mot och om innehållet i en stämningsansökan

Förslag: De nuvarande bestämmelserna i 6 kap. 4 § kulturminneslagen i fråga om vem en talan kan riktas mot och om innehållet i en stämningsansökan skall gälla även beträffande anspråk enligt konventionen.

I artikel 5 (1) i 1995 års Unidroitkonvention anges inte mot vem en talan om återlämnande skall riktas. En bestämmelse om att talan skall riktas mot ”den som innehar föremålet” finns emellertid i 6 kap. 4 § kulturminneslagen. Denna bestämmelse följer av artikel 5 i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Enligt direktivet avses med innehavare normalt endast den som har omedelbar besittning till föremålet. Om det fysiska innehavet går över till annan är innehavaren inte längre innehavare i direktivets mening (prop. 1994/95:74 s. 17). Mot bakgrund av hur begreppet innehavare sålunda tolkats tillkom på lagrådets initiativ ett tredje stycke i 6 kap. 4 § kulturminneslagen som innebär att om ägaren är annan än den som innehar kulturföremålet, skall domstolen underrätta ägaren om att talan väckts (prop. 1994/95:74 s. 27). Den som får en sådan underrättelse av domstolen torde därigenom ha möjlighet att inträda som intervenient i rättegången, om domstolen finner att han visar sannolika skäl för sitt påstående om att saken rör hans rätt (14 kap. 9 § rättegångsbalken).

En talan med stöd av konventionen skulle i och för sig kunna riktas mot såväl den stat som en begäran om återlämnande hänför sig till som mot den enskilde innehavaren eller ägaren. Av avsnitt 2.5.1 framgår att en talan som rör en besittningsövergång enligt svensk rätt dock normalt riktas mot den som besitter föremålet. Om den som har föremålet i sin besittning hävdar att en annan, en tredje person, är ägare och att besittningen till kulturföremålet härleds från denna, så torde dock även denna tredje person kunna inträda i domstolsprocessen eftersom det rör sig om en avsevärd inskränkning i äganderätten, om än att äganderättsfrågan inte avgörs direkt på grundval av anmodan (Östen Undén, Svensk sakrätt i lös egendom, 8 uppl., 1973, s. 67). En talan om återlämnande med stöd av artikel 5 (1) i konventionen bör mot den angivna bakgrunden enligt utredningens mening riktas mot den som besitter föremålet, dvs. innehavaren.

Den beskrivna ordningen innebär enligt utredningens mening att bestämmelsen i 6 kap. 4 § första stycket kulturminneslagen – som anger att talan skall riktas mot den som innehar föremålet – även bör gälla beträffande kulturföremål som skall återlämnas med stöd av konventionen. Genom den i avsnitt 9.2 föreslagna ändringen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen blir detta fallet, om något uttryckligt undantag inte görs i 6 kap. 4 § första stycket kulturminneslagen beträffande sådana anspråk.

I artikel 5 (4) i konventionen anges att när en stat väcker talan om återlämnande av ett kulturföremål skall domstolen få del av sådan information om faktiska eller rättsliga förhållandena att den kan bedöma om förutsättningar finns att besluta om att ett kulturföremål skall återlämnas. Mer konkret synes detta innebära att en ansökan om stämning skall innehålla sådana grunder, både faktiska och rättsliga, att rätten kan bedöma frågan om återlämnande. Eftersom bedömningen av om föremålet förts ut olagligt bedöms enligt reglerna i den återkrävande statens lagstiftning angående utförsel av kulturföremål, och inte domstolslandets lag, framstår det som om stämningsansökan lämpligen bör innehålla en mer utförlig redovisning av gällande rätt än vad som normalt är fallet.

En likartad, men inte i alla delar överensstämmande, bestämmelse rörande anspråk på återlämnande av olagligt bortförda kulturföremål finns i 6 kap. 4 § andra stycket kulturminneslagen. Där anges att det till en ansökan om stämning bl.a. skall fogas en förklaring av den behöriga myndigheten i den återkrävande staten om att föremålet förts bort olagligt.

Det finns dessutom i svensk rätt en allmän reglering i 42 kap. 2 § rättegångsbalken om vad en ansökan om stämning skall innehålla. Ett krav är att en stämningsansökan skall innehålla en utförlig redogörelse för de omständigheter som åberopas till grund för yrkandet. En ofullständig stämningsansökan tas inte upp till prövning. I stället skall rätten förelägga käranden att avhjälpa bristen (42 kap. 3 § rättegångsbalken). En ofullständig ansökan som inte kompletterats i enlighet med ett föreläggande därom kan komma att avvisas av rätten (42 kap. 4 § rättegångsbalken).

Sammanfattningsvis konstaterar utredningen att det informationskrav som gäller enligt artikel 5 (4) i konventionen är uppfyllt genom den mer generella regleringen i 42 kap. 2 § rättegångsbalken. Vidare gör utredningen bedömningen att stadgandet i 6 kap. 4 § kulturminneslagen om att en ansökan om stämning bl.a. skall innehålla en förklaring av den behöriga myndigheten i den återkrävande staten om att

föremålet förts bort olagligt närmast kan ses som en precisering av de generella kraven enligt konventionens artikel 5 (4). Den nämnda bestämmelsen i kulturminneslagen bör därför enligt utredningens mening gälla även sådana anspråk som avses i konventionen.

9.6 Tidsfrister för rätten att framställa en begäran om återlämnande

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 6 § kulturminneslagen ändras så att den nuvarande ettårsfristen ändras till en treårsfrist och den nuvarande yttersta tidsfristen på 30 år ändras till en frist på 50 år. Den nu gällande yttersta tidsfristen på 75 år för anspråk på föremål som utgör kyrkliga inventarier eller delar av offentliga samlingar skall även fortsättningsvis endast gälla anspråk som framställs av EES-stater.

Enligt artikel 5 (5) i 1995 års Unidroitkonvention skall en talan om återlämnande väckas inom tre år från det att den anmodande staten fick kännedom om var kulturföremålet fanns och vem som var innehavare av det. Under alla förhållanden skall talan väckas inom femtio år från utförelsetillfället eller från det datum då föremålet enligt ett tillstånd som avses i artikel 5 (2) i konventionen, dvs. ett tillfälligt tillstånd, skulle ha förts tillbaka. Iakttas inte tidsfristerna går rätten att väcka talan förlorad.

Enligt 6 kap. 6 § kulturminneslagen skall en talan om återlämnande av ett olagligt bortfört kulturföremål väckas inom ett år efter det att den återkrävande EES-staten fick kännedom om föremålets belägenhet och om vem som innehade det. Talan får dock inte väckas senare än trettio år efter det att föremålet olagligt fördes bort. Efter denna yttersta tidsgräns går statens rätt att väcka talan definitivt förlorad. Beträffande föremål som tillhör en offentlig samling eller kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt den återkrävande statens lag gäller emellertid en yttersta tidsfrist på 75 år.

För att bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen skall stå i överensstämmelse med konventionen krävs att tidsfristerna såvitt gäller återkrav från konventionsstater utanför EES utökas till de tider som anges i konventionen, dvs. tre respektive 50 år.

Frågan är då om de nuvarande tidsfristerna i kulturminneslagen, som bygger på direktivet 93/7/EEG, även fortsättningsvis skall tillämpas då det är fråga om återkrav från EES-länder (jfr avsnitt 6.4). En

annan möjlighet är att, såsom den norska regeringen förfarit (Ot.prp. nr. 75 avsnitt 4.1.4.3 och § 23 c lov 1978-06-09 nr 50 om kulturminner), harmoniera de befintliga bestämmelserna i kulturminneslagen med konventionen på så sätt att fristerna utökas till de längre tider som anges i konventionen.

Det finns inte några formella hinder mot att tillämpa mer generösa bestämmelser än de som anges i direktivet 93/7/EEG. Gemensamma tidsfrister framstår som enhetligt och konsekvent. Härigenom undviks också den mindre lämpliga konsekvensen att en EES-stat, som samtidigt är part i konventionen, har en kortare tid på sig att framställa ett anspråk på återlämnande än en konventionsstat som inte är med i EES.

Det anförda leder fram till att utredningen föreslår att det skall införas enhetliga tidsfrister om tre respektive 50 år såväl när det är fråga om anspråk från EES-stater som när det är fråga om anspråk från konventionsstater utanför EES. En talan om återlämnande av ett olagligt bortfört kulturföremål skall alltså väckas inom tre år efter det att den återkrävande staten fick kännedom om föremålets belägenhet och om vem som innehade det. En sådan talan får dock inte väckas senare än femtio år efter det att föremålet olagligt fördes bort.

Enligt 6 kap. 6 § kulturminneslagen gäller i dess nuvarande lydelse en speciell yttersta tidsfrist om 75 år för anspråk på återlämnande av olagligt utförda kulturföremål som i en EES-stat tillhör en offentlig samling och kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt det återkrävande landets lag. I konventionen saknas motsvarande särreglering för detta slags föremål.

Det finns enligt utredningens mening emellertid anledning att överväga om den längre fristen på 75 år skall utvidgas till att avse även föremål som i konventionsstater utanför EES tillhör offentliga samlingar eller utgör kyrkliga inventarier. Argumentet att detta framstår som enhetligt och konsekvent gör sig gällande även här.

Beträffande sådana föremål förhåller det sig så att de inte per definition utgör kulturföremål i konventionens mening. De kan utgöra kulturföremål, om de uppfyller det övergripande kriteriet att de av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen om föremålet och finns upptagna i bilagan till konventionen, men det är inte säkert att de faller in under definitionen. Om föremålen inte anses utgöra kulturföremål, är det inte möjligt för den återkrävande staten att göra

ett anspråk på återlämnande av dem gällande med stöd av konventionen.

För att ett sådant föremål i Sverige skall omfattas av skyldigheten att återlämna föremålet krävs att bestämmelsen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen utvidgas till att omfatta sådana föremål. Detta förutsätter i sin tur att definitionen i 6 kap. 2 § utökas till att omfatta dessa föremål. Detta skulle kunna ske genom att i denna bestämmelse föreskrevs att även föremål som utgjorde inventarier hos kyrkliga institutioner eller delar av offentliga samlingar i konventionsstater utanför EES skulle anses utgöra kulturföremål, under förutsättning att de uppfyllde den övergripande definitionen.

Begreppet offentlig samling enligt artikel 3 (7) i konventionen motsvarar emellertid inte begreppet offentlig samling enligt direktivet 93/7/EEG respektive 6 kap. 2 § andra stycket kulturminneslagen. Konventionens begrepp innefattar även privata institutioners samlingar. Frågan är då om föremål från sådana ”privata” offentliga samlingar i konventionens mening bör utgöra kulturföremål enligt 6 kap. 2 § kulturminneslagen. Om svaret på denna fråga är nekande, innebär det att definitionen av offentlig samling i kulturminneslagen inte skall omfatta sådana privata institutioner. Definitionen av offentlig samling enligt kulturminneslagen kommer då att avvika från konventionens definition av offentlig samling. Om svaret däremot är jakande, innebär det att definitionen av offentlig samling i kulturminneslagen skall omfatta sådana privata institutioner. Då uppkommer frågan om man – för att vara konsekvent – bör utöka definitionen av offentlig samling i kulturminneslagen till att omfatta även privata institutioner i EES-stater.

Syftet med den diskuterade utvidgningen av återlämningskyldigheten och av begreppet kulturföremål skulle, som ovan angetts, vara att den längre tidsfristen på 75 år i 6 kap. 6 § kulturminneslagen skulle gälla även beträffande återkrav av föremål som i konventionsstater utanför EES tillhörde offentliga samlingar. Mot bakgrund av att sådana föremål i konventionen inte har definierats som kulturföremål och att det inte beträffande dem har föreskrivits några speciella längre tidsfrister samt med beaktande av de problem som är förenade med en utvidgning av definitionen offentlig samling anser utredningen att det skulle föra för långt att föreslå en sådan utvidgning. Utredningens stannar alltså för att den nu gällande 75-årsfristen endast bör gälla beträffande föremål som tillhör offentliga samlingar i EES-stater. Det saknas skäl att göra annan bedömning då det gäller inventarier hos kyrkliga institutioner.

9.7 Rätten till ersättning när ett olagligt utfört kulturföremål återlämnas

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 7 § kulturminneslagen om ersättning eller alternativ till ersättning till en godtroende innehavare som tvingas återlämna ett olagligt utfört kulturföremål skall utvidgas till att gälla också när föremålet återlämnas till konventionsstater utanför EES. I förhållande till dessa stater skall även den som innehar ett föremål för annans räkning ha rätt till ersättning. Bestämmelsen i 6 kap. 7 § första stycket andra mening- en skall utökas till att uttryckligen omfatta även bodelning.

Följden av att en stat vinner bifall till en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål blir att föremålet återförs till den återkrävande staten. I vissa sådana situationer kan innehavaren ha rätt till ersättning. Rätten till ersättning regleras i artikel 6 (1)–6 (3) i 1995 års Unidroitkonvention.

Enligt konventionens artikel 6 (1) har en innehavare av ett kulturföremål som förvärvat kulturföremålet sedan det förts ut olovligt rätt till skälig ersättning av den anmodande staten vid återlämnandet, förutsatt att innehavaren vid förvärvet varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet förts ut olagligt.

För att ersättning skall utgå krävs alltså att innehavaren har förvärvat föremålet efter att det har förts ut olagligt. En grundläggande förutsättning för att innehavaren skall ha rätt till ersättning är att han förvärvade föremålet i god tro. Vem som har bevisbördan för att så är fallet anges inte uttryckligen i konventionen.

Vid bedömningen av innehavarens goda tro skall enligt artikel 6 (2) alla omständigheter i samband med förvärvet beaktas. Som exempel på en sådan omständighet anges frågan om utförseltillstånd krävdes enligt den anmodande statens lagstiftning. Med tanke på kulturföremålens karaktär samt hur viktigt det är att kontrollera föremålens ursprung och eventuella utförseltillstånd ställs det stora krav på en innehavare för att han skall anses vara i god tro.

I svensk rätt finns i 6 kap. 7 § kulturminneslagen en bestämmelse som anger att den som innehar ett kulturföremål för *egen räkning* under vissa förutsättningar är berättigad till skälig ersättning om föremålet återlämnas. För att ersättning skall utgå åligger det innehavaren att visa att han iakttagit vederbörlig omsorg och uppmärksamhet vid anskaffandet av föremålet och i fråga om hur föremålet förts bort från den återkrävande staten. Denna bestämmelse mot-

svarar i princip rätten enligt artikel 6 (1) i konventionen för en godtroende innehavare att få skälig ersättning vid återlämnandet av ett kulturföremål.

I förarbetena till 6 kap. 7 § kulturminneslagen anges (prop. 1994/95:74 s. 28) att bevisbördan för att innehavaren förvärvat kulturföremålet i god tro vilar på innehavaren. Av bestämmelsen framgår dock inte vilka närmare kriterier som skall beaktas vid bedömningen av om god tro förelegat. I princip torde det bli aktuellt att beakta samma omständigheter vid tillämpningen av kulturminneslagen som av konventionen.

Av 6 kap. 7 § kulturminneslagen andra stycket framgår att ersättningen till innehavaren skall fastställas i målet om återlämnande av kulturföremålet. I fråga om den närmare innebörden av kriteriet skälig ersättning enligt bestämmelsen kan ledning hämtas från förarbetena (prop. 1994/95:74 s. 20). Av dem framgår att ersättningens storlek är beroende av om innehavaren behåller någon rätt till föremålet efter återlämnandet. För det fall det står klart för domstolen att innehavaren behåller äganderätten till föremålet även efter återlämnandet, torde ersättningen i första hand avse de kostnader och olägenheter som är en följd av att föremålet förs tillbaka till den återkrävande staten. Det konstateras emellertid i förarbetena också att även olägenheten av att inte kunna disponera föremålet i Sverige kan vara betydande, och att ersättningen därför i ett sådant fall kan fastställas till nästan samma belopp som skulle utgått om innehavaren helt hade förlorat förfoganderätten. Svårigheten för domstolen att klarlägga hur ett äganderättsanspråk kommer att bedömas i den återkrävande staten kan enligt departementschefen innebära att det närmast får anses åligga den återkrävande staten att visa att innehavaren kommer att kunna behålla rätten till föremålet även efter återlämnandet (a. prop. s. 20).

Det finns ingenting som talar för att skälig ersättning enligt kulturminneslagen skulle överstiga vad som kan anses utgöra skälig ersättning enligt konventionen. Något hinder för att låta bestämmelsen i 6 kap. 7 § kulturminneslagen omfatta även sådan ersättning som kan utgå enligt konventionen finns därför inte.

Mot bakgrund av det anförda gör utredningen bedömningen att det framstår som lämpligt att låta 6 kap. 7 § kulturminneslagen omfatta även sådan ersättning som kan utgå enligt då en godtroende innehavare är skyldig att lämna tillbaka ett olagligt utfört kulturföremål till en konventionsstat utanför EES.

I 6 kap. 7 § kulturminneslagen avgränsas kretsen av ersättningsberättigade emellertid på så sätt att endast den som innehar föremålet för egen räkning är berättigad till ersättning. Detta betyder att den som innehar föremålet för annans räkning inte kan få någon ersättning och inte heller den för vars räkning föremålet innehas (prop. 1994/95:74 s. 18 f. och s. 47 f.). Konventionen innehåller inte någon sådan begränsning. Enligt den kan ersättning utgå till godtroende innehavare, oavsett om han innehar det olagligt utförda kulturföremålet för egen eller för annans räkning.

Även med beaktande av att lagrådet haft vissa synpunkter på avgränsningen till innehav för egen räkning (prop. 1994/95:74 s. 18 och s. 47) har regeringen förklarat att det skulle stå i strid med direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål att låta ersättningsregeln i 6 kap. 7 § kulturminneslagen även omfatta innehav för annans räkning. Det saknas anledning att nu göra en annan bedömning. Som en konsekvens härav bör möjligheten till ersättning för den som innehar ett kulturföremål för annans räkning inte utökas i förhållande till EES-staterna.

Det saknas emellertid enligt utredningens mening anledning att på motsvarande sätt begränsa rätten till ersättning för en innehavare som innehar ett kulturföremål för annans räkning i sådana fall då föremålet skall lämnas tillbaka till en konventionsstat utanför EES (jfr lagrådets yttrande i prop. 1994/95:74 s. 46).

I artikel 6 (3) i konventionen anges att det finns en möjlighet för en innehavare att i stället för att begära ersättning komma överens med den återkrävande staten om att få behålla äganderätten till föremålet (konventionens artikel 6 (3)(a)), eller att med eller utan vederlag överföra äganderätten till en person som bor i den anmodande staten och som ställer nödvändiga garantier (artikel 6 (3)(b)). Båda dessa alternativ innebär att kulturföremålet återlämnas till den återkrävande staten och att denna kan samtycka till att innehavaren får behålla äganderätten till föremålet och därmed fritt får förfoga över föremålet eller att äganderätten överförs till en person som bor i den återkrävande staten.

Eftersom det i artikel 6 (3) talas om möjligheten att ingå avtal som reglerar äganderätten till ett återlämnat kulturföremål uppkommer frågan vilka rättsliga följder ett beslut om återlämnande av ett sådant föremål får.

I förarbetena till konventionen kommenteras bestämmelsen så att domstolen kan uttala sig om "legal title over the object", men att frågan om "ownership" (äganderätt) måste avgöras mellan den åter-

krävande staten och den godtroende innehavaren med stöd av den nationella rättsordning som konstateras vara tillämplig. Syftet med bestämmelsen anges vidare vara att de alternativ till ersättning som föreskrivs skall kunna minska den ekonomiska bördan på den återkrävande staten och dessutom tydligt markera den möjlighet som finns att träffa frivilliga överenskommelser som reglerar frågan om äganderätten även om föremålet fysiskt återförs till den återkrävande staten (Unidroit-Institute, Acts and Proceedings, s. 39 f.). Om innehavaren t.ex. äger ett hus i den återkrävande staten, kan en tillämpning av bestämmelsen innebära att han även fortsättningsvis kan ha den omedelbara besittningen till föremålet. Det är också tänkbart att innehavaren har möjlighet att förvara föremålet hos en släkting som är bosatt i den återkrävande staten eller att han donerar eller säljer föremålet till ett museum i den stat som föremålet skall återföras till.

Utöver de situationer då frivilliga överenskommelser ingås får som huvudregel beslutet att föremålet skall återföras till den återkrävande staten inte några omedelbara återverkningar på äganderätten till föremålet. Situationen blir emellertid en annan om den nationella rätten i den återkrävande staten föreskriver att ett olagligt utförd kulturföremål skall förverkas till staten eller att föremål som olagligt förts bort anses som statens egendom. Statens äganderätt till föremålet uppkommer då till följd av den nationella regleringen i den återkrävande staten (Lyndel V. Prott, Commentary on the 1995 Convention, s. 66).

Såsom utredningen redovisat i avsnitt 5.2.1 har i norsk rätt införts en bestämmelse som anger att äganderätten till ett kulturföremål som återlämnas till en stat utanför EES som omfattas av konventionen går förlorad, om inte den återkrävande staten samtycker till en annan lösning (§ 23 e i den norska kulturminneloven, Ot.prp. nr. 75, avsnitten 4.1.5 och 6). Det kan emellertid också noteras att i förarbetena till de lagändringar som föranleddes av Finlands tillträde till konventionen (Regeringsproposition, RP 185/1998) anges att artiklarna 5 och 6 i 1995 års Unidroitkonvention inte innebär att domstolen tar ställning till vem äganderätten till föremålet tillkommer, utan att bestämmelserna endast avser att reglera det fysiska återlämnandet av ett föremål (Regeringsproposition, RP 185/1998 avsnitten 1.2 och 3).

Utredningen konstaterar sammanfattningsvis att artikel 6 (3) i konventionen inte föranleder någon särskild nationell reglering utöver de ändringar som ovan föreslagits i 6 kap. 7 § kulturminneslagen.

Frågan om vem äganderätten till föremålet tillkommer avgörs efter återlämnandet. I avsnitt 11.4 kommer utredningen att behandla bestämmelsen i 6 kap. 17 § kulturminneslagen, som anger att äganderätten till ett olagligt utfört kulturföremål som återlämnats skall bestämmas enligt den återkrävande statens lag, och i samband därmed föreslå att denna bestämmelse skall utvidgas till att gälla även i samband med återlämnande av kulturföremål till konventionsstater utanför EES.

I fråga om en godtroende innehavares rätt till ersättning anges i artikel 6 (5) i konventionen att en innehavare som erhållit ett kulturföremål genom arv eller annars utan betalning inte skall få en bättre ställning än den föregående innehavaren skulle ha haft.

Som utredningen redogjort för i avsnitt 8.6 avviker bestämmelsen i artikeln i viss mån från de svenska reglerna kring övergången av äganderätten och den överensstämmer inte i alla delar med reglerna i godtrosvärvslagen (jfr 1 § i lagen och prop. 1985/86:123, s. 19). I direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål finns en bestämmelse som i sak motsvarar artikel 6 (5). För att uppfylla åtagandena enligt direktivet infördes i 6 kap. 7 § första stycket andra meningen kulturminneslagen en bestämmelse som innebär att den som i god tro har förvärvat ett kulturföremål genom arv, testamente eller gåva är berättigad till ersättning vid återlämnande av föremålet endast om den som föremålet förvärvats från skulle ha varit det. Med hänsyn till innehållet i artikel 6 (5) i konventionen bör denna bestämmelse utvidgas till att gälla även i ersättningsfrågor som uppkommer i samband med återlämnande av kulturföremål till konventionsländer utanför EES.

Bestämmelsen i kulturminneslagen motsvarar i huvudsak artikel 6 (5) i konventionen. Den skillnaden föreligger emellertid att 6 kap. 7 § kulturminneslagen endast specificerar sådana äganderättsövergångar som skett genom "arv, testamente eller gåva", medan artikel 6 (5) i konventionen har en mer generell utformning och gäller "arv eller annars utan betalning".

Det har i doktrinen framförts synpunkter på att 6 kap. 7 § kulturminneslagen fått en snävare avgränsning än vad som avsetts i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål med formuleringen "donation or succession" därigenom att den svenska ordalydelsen inte omfattar samtliga universalfång, såsom t.ex. bodelning (Thomas Adlercreutz, *Kulturegendomsrätt – Med en kommentar till kulturminneslagen*, 2001, s. 211 f.).

Artikel 6 (5) i konventionen omfattar samtliga förvärv genom universalsuccession och därmed också bodelning. Utredningen anser att detta bör beaktas vid konventionens genomförande i svensk rätt och att det av den nya lydelsen av 6 kap. 7 § kulturminneslagen uttryckligen bör framgå att den även avser förvärv genom bodelning.

9.8 Kostnaderna för återlämnandet

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 16 § kulturminneslagen, som innebär att staten skall svara för kostnaderna för verkställigheten av en dom om återlämnande av ett kulturföremål, skall utvidgas till att gälla även vid återkrav av kulturföremål från stater utanför EES som omfattas av konventionen.

Enligt artikel 6 (4) i 1995 års Unidroitkonvention är det i första hand den återkrävande staten som skall svara för de kostnader som uppkommer när ett olagligt utförd kulturföremål skall återlämnas. De kostnader som omfattas är enligt artikelns ordalag i första hand ersättning till en innehavare i god tro. Enligt kommentarer till konventionen avses i artikel 6 (4) emellertid även de administrativa kostnader som föranletts av att föremålet skall återlämnas samt kostnader för transporter och försäkringar i samband med återförandet (Unidroit Secretariat, Acts and Proceedings s. 40 och Unidroit Secretariat, Explanatory Report s. 538).

Såvitt gäller kostnader för själva återförandet är utgångspunkten alltså att en innehavare som förlorar ett mål om återlämnande inte primärt behöver betala de kostnader som själva återlämningsförfarandet förorsakar.

Den återkrävande staten har emellertid alltid rätt att kräva tillbaka återförandekostnaderna av någon annan, t.ex. säljaren eller annan person som olagligt fört ut föremålet. Däremot reglerar bestämmelsen inte den närmare fördelningen av de rättegångskostnader som den rättsliga prövningen av en anmodan om återlämnande föranleder. Fördelningen av rättegångskostnaderna bestäms på grundval av nationella processrättsliga regler i rättegångsstaten (Unidroit Secretariat, Explanatory Report s. 538.)

En motsvarande nationell reglering om statens kostnadsansvar finns i 6 kap. 16 § kulturminneslagen, där det föreskrivs att staten skall svara för kostnaderna för verkställigheten av en dom om återlämnande av ett kulturföremål. Denna bestämmelse bygger på artikel 10 i

direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Av denna artikel framgår att kostnader som uppstått vid verkställigheten av ett beslut om återlämnande och för att fysiskt bevara ett omhändertaget föremål skall bäras av den återkrävande medlemsstaten. Härmed avses enligt direktivet, förutom kostnaderna för själva verkställigheten, även sådana kostnader för administrativa och operativa åtgärder som är omedelbart föranledda av återlämnandet, t.ex. transport och försäkringskostnader (Kommissionen, Explanatory memorandum COM (91) final – SYN 382 s. 29).

Bestämmelsen i kulturminneslagen tar enligt ordalagen emellertid bara sikte på kostnaderna för själva verkställigheten. Artikel 10 i direktivet synes alltså ha en vidare innebörd än motsvarande svenska bestämmelse (jfr prop. 1994/95:74 s. 33, se även Thomas Adlercreutz, Kulturregdomsrätt – Med en kommentar till kulturminneslagen, 2001, s. 317). I sannanhanget bör dock beaktas att Sverige är bundet av direktivet och därmed också av innehållet i de enskilda artiklarna, oavsett hur dessa införlivats med svensk rätt.

Det finns enligt utredningens mening skäl att utvidga bestämmelsen i 6 kap. 16 § kulturminneslagen, som innebär att staten skall svara för kostnaderna för verkställigheten av en dom om återlämnande, till att gälla även vid återkrav av kulturföremål från stater utanför EES som omfattas av konventionen. Av Sveriges åtaganden enligt konventionen följer inte att bestämmelsen behöver utvidgas till att omfatta ytterligare kostnader.

10 Några processuella frågor

10.1 Svensk domstols behörighet att pröva en talan om återlämnande

Bedömning: Svensk rätt uppfyller konventionens krav att det skall finnas en domstol eller myndighet som är behörig att handlägga anspråk på återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål. Någon kompletterande svensk lagreglering krävs alltså inte i detta avseende.

Enligt artikel 8 (1) i 1995 års Unidroitkonvention framställs en talan om återlämnande av ett stulet eller olagligt utfört kulturföremål inför den domstol eller annan behörig myndighet i den konventionsstat där kulturföremålet finns eller inför den domstol eller annan behörig myndighet som i övrigt är behörig enligt konventionsstaternas regler om jurisdiktion.

Parterna kan också enligt artikel 8 (2) i konventionen komma överens om att hänskjuta tvisten till någon annan domstol eller behörig myndighet eller till skiljeförfarande. En sådan möjlighet för parterna att välja behörig domstol, s.k. prorogation, ges ofta inom ramen för den internationella processrätten.

Enligt konventionen är det sålunda i första hand det stulna eller olagligt utförda kulturföremålets placering som avgör domstolens eller myndighetens behörighet. Anledningen till detta är att verkställigheten av ett beslut kan underlättas om föremålet är placerat i den konventionsstat som har att pröva tvisten (Unidroit Secretariat, Explanatory Report, s. 542 f.).

I svensk rätt motsvaras, utöver de internationella åtaganden som Sverige är bundet av, konventionens regler om domstolens behörighet av att det i 10 kap. 3 § rättegångsbalken föreskrivs ett särskilt s.k. egendomsforum. Enligt bestämmelsen kan den som saknar känt hemvist i landet i tvister som rör lös egendom sökas där egendomen

finns. Bestämmelsen utgör ett dispositivt ersättningsforum till den allmänna forumregeln i 10 kap. 1 § rättegångsbalken, som anger att rätten i den ort där svaranden har sin hemvist är behörig domstol. I 6 kap. 14 § tredje stycket kulturminneslagen finns en hänvisning till de nämnda reglerna i rättegångsbalken. Bestämmelsen i kulturminneslagen har införts för att reglerna i 10 kap. rättegångsbalken skall grunda behörighet för en domstol att ta upp även ärenden angående den centrala myndighetens beslut att genomföra undersökningar och omhändertaga föremål (prop. 1994/95:74 s. 32).

I fråga om domstols behörighet i privaträttsliga tvister finns det dessutom en reglering i Bryssel- och Luganokonventionerna och Bryssel I-förordningen som kan komma att åberopas vid svensk domstol eller hos kronofogdemyndighet för att hävda en domstols behörighet. Något särskilt s.k. egendomsforum föreskrivs inte i dessa rättsakter. Det finns dock möjlighet att ingå avtal om s.k. prorogation och genom en överenskommelse mellan parterna peka ut behörig domstol eller bestämma att tvisten skall lösas genom ett skiljeförfarande.

Det redovisade innehållet i svenska forumregler kan sammanfattningsvis konstateras stå i överensstämmelse med motsvarande regler i konventionen. Någon kompletterande lagstiftning krävs sålunda inte för att uppfylla konventionens åtaganden i denna del.

10.2 Skyldigheten enligt konventionen att anmäla behörig domstol eller myndighet

Förslag: Den svenska regeringen skall vid Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention anmäla att en begäran om återlämnande av kulturföremål och därmed sammanhängande frågor kan framställas direkt vid allmän domstol eller – i fråga om stulna kulturföremål – även hos behörig kronofogdemyndighet.

Som en konsekvens av artikel 16 (1) i 1995 års Unidroitkonvention skall Sverige vid tillträdet till konventionen meddela vilket förfarande som skall iakttas när en bestulna ägare eller en annan stat framställer en begäran om återlämnande i Sverige. Enligt konventionens artikel 16 (2) kan också behörig domstol eller myndighet utses.

Krav på återlämnande av stulna kulturföremål som framställs i Sverige följer allmänna processrättsliga bestämmelser och kräver ingen särreglering. Detta innebär att talan kan väckas vid allmän domstol

genom att en ansökan om stämning ges in till en behörig tingsrätt enligt vad som framgått av avsnitt 10.1. Det är också möjligt att ansöka om handräckning hos kronofogdemyndighet på det sätt som utredningen redovisat i avsnitt 2.6. Utredningen föreslår därför att en anmälan avseende förfarandet vid en begäran om återlämnande av ett stulet kulturföremål i Sverige skall avse båda dessa alternativa möjligheter.

Såvitt gäller återkrav av olagligt utförda kulturföremål och därtill knutna ersättningsfrågor följer av utredningens förslag till ändringar av 6 kap. kulturminneslagen att en utländsk konventionsstat kan väcka talan direkt vid svensk domstol och begära att ett olagligt utfört kulturföremål återlämnas. Enligt 6 kap. kulturminneslagen är allmän domstol behörig att pröva en sådan talan. Det saknas anledning att avvika från denna processordning. I avsnitt 11.1 kommer utredningen att behandla frågor om domstolens handläggningsform för en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål och konstaterar därvid att det förfarande som tillämpas på processer som rör återlämnande av kulturföremål enligt 6 kap. kulturminneslagen även bör gälla beträffande anspråk som framställs av en konventionsstat, som inte ingår i EES. Detta innebär att en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål och frågor om ersättning till innehavaren skall handläggas i enlighet med de regler som gäller för indispositiva tvistemål (prop. 1994/95:74 s. 16). Bestämmelsernas indispositiva natur innebär att det inte är möjligt att begära ett föremål återlämnat inom ramen för handräckningsförfarandet hos kronofogdemyndigheten. Såvitt avser olagligt utförda kulturföremål skall således en anmälan med stöd av artikel 16 i konventionen endast avse förfarandet vid domstol.

10.3 Säkerhetsåtgärder beträffande stulna eller olagligt utförda kulturföremål

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 5 § kulturminneslagen angående möjlighet för domstol att besluta om säkerhetsåtgärd beträffande kulturföremål skall utvidgas till att gälla även i samband med anspråk som framställs med stöd av konventionen.

Enligt artikel 8(3) i 1995 års Unidroitkonvention får de interimistiska åtgärder, inklusive säkerhetsåtgärder, som står till förfogande enligt lagen i den stat där kulturföremålet finns även tillgripas när

anspråket på återlämnande av föremålet framställts inför en domstol eller någon annan behörig myndighet i en annan konventionsstat.

Bestämmelsen är viktig för att säkerställa att ett föremål inte försvinner innan ett domstolsavgörande finns i det land som skall pröva själva frågan om återlämnande. Ett kulturföremål som bjuds ut på auktion i en konventionsstat kan exempelvis behöva tas om hand så att det inte försvinner innan en juridisk prövning av återlämnande-frågan hunnit ske i en annan konventionsstat (Lyndel V. Prott, *Commentary on the Unidroit Convention*, s. 72).

En motsvarande bestämmelse återfinns bl.a. i artikel 24 i Brysselkonventionen och artikel 31 i den s.k. Bryssel I-förordningen som Sverige är bunden av (avsnitt 2.7.1).

Allmänna svenska regler om säkerhetsåtgärder i form av kvarstad m.m. återfinns i 15 kap. rättegångsbalken. Dessa regler föreskriver bl.a. att om någon visar sannolika skäl för att han har bättre rätt till viss egendom som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, kan domstolen förordna om kvarstad på egendomen om det skäligen kan befaras att motparten skaffar undan, väsentligen försämrar eller på annat sätt förfogar över egendomen (15 kap. 2 § rättegångsbalken). Bestämmelserna förutsätter i princip att talan går ut på fullgörelse. Beslut om säkerhetsåtgärd meddelas som huvudregel av den domstol där en rättegång i saken är anhängig. Om rättegång inte är anhängig, gäller i fråga om behörig domstol vad som är föreskrivet om tvistemål (15 kap. 5 § första stycket rättegångsbalken). Detta innebär att det finns en möjlighet att ansöka om säkerhetsåtgärd vid domstolen i den ort i Sverige där egendomen finns, om motparten saknar känt hemvist inom riket och tvisten rör lös egendom (10 kap. 3 § rättegångsbalken).

Vissa av reglerna om kvarstad m.m. i 15 kap. rättegångsbalken, bl.a. de ovan redovisade, kan tillämpas även beträffande olagligt utförda kulturföremål. I 6 kap. 5 § kulturminneslagen hänvisas till 15 kap. rättegångsbalken och i samband härmed anges att termen bättre rätt i 15 kap. rättegångsbalken i sammanhanget skall avse rätten att få egendom återlämnad. Bestämmelsen innebär att en säkerhetsåtgärd kan begäras oberoende av om en talan har väckts här i landet med stöd av 6 kap. kulturminneslagen. Enligt bestämmelserna i 6 kap. 8 § kulturminneslagen och 35 § kulturminnesförordningen kan tingsrätt på ansökan av Riksantikvarieämbetet besluta att ämbetet bl.a. får genomföra husrannsakan för att söka efter olagligt bortförda kulturföremål.

Beträffande stulna kulturföremål kan även bestämmelserna om bl.a. kvarstad och beslag i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål tillämpas. Den stat där en stöld ägt rum kan med stöd av dessa regler begära att svenska staten genomför vissa åtgärder för att säkra föremålet (avsnitt 2.8).

Inom ramen för en brottmålsprocess kan vidare en person som blivit fränhänd ett föremål genom ett brottsligt förfarande återfå egendomen enligt reglerna om återställandebeslag i 27 kap. 1 § rättegångsbalken (avsnitt 2.4). Ett sådant beslut kan närmast liknas vid ett beslut om särskild handräckning. Själva rätten till egendom blir emellertid inte rättskraftigt avgjord, även om i praktiken kravet på att vidta rättsliga åtgärder överflyttas från målsäganden till den hos vilken beslaget har gjorts (SOU 2000:56 s. 151).

Av det anförda framgår att de interimistiska åtgärder, inklusive säkerhetsåtgärder, som står till förfogande enligt svensk lag kan tillgripas när det gäller anspråk på återlämnande av kulturföremål. För att de bestämmelser om säkerhetsåtgärder i 15 kap. rättegångsbalken, som förutsätter ett anspråk på bättre rätt till ett föremål, även skall omfatta anspråk på återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål när detta framställs av en konventionsstat utanför EES bör bestämmelsen i 6 kap. 5 § kulturminneslagen även omfatta sådana situationer.

11 Några ytterligare följdändringar i 6 kap. kulturminneslagen

I föregående avsnitt har utredningen föreslagit att skyldigheten enligt 6 kap. 1 § kulturminneslagen att återlämna olagligt utförda kulturföremål till stater inom EES skall utvidgas till att avse även återlämnande till stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention. Utredningen har också föreslagit att definitionen i 6 kap. 2 § kulturminneslagen utökas så att den omfattar även sådana kulturföremål som avses i konventionen. I direkt samband härmed har vissa bestämmelser i 6 kap. kulturminneslagen ändrats så att de också avser anspråk på återlämnande av kulturföremål som framställs av konventionsstater utanför EES. Det finns även beträffande andra bestämmelser i kapitlet anledning att överväga om dessa bör utvidgas på motsvarande sätt. Denna bedömning måste göras med beaktande av såväl innehållet i konventionen som lämpligheten av att utvidga tillämpningsområdet på detta sätt.

11.1 Handlägningsformen för en talan om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål och frågor om ersättning till innehavaren

Förslag: Bestämmelsen i 6 kap. 14 § första stycket kulturminneslagen om att offentlighetsrättsligt grundande krav på återlämnande av kulturföremål och frågor om ersättning till innehavaren handläggs enligt regler för indispositiva tvistemål skall utvidgas till att gälla även vid återkrav från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

En begäran om återlämnande av ett kulturföremål är enligt svensk rätt närmast att betrakta som en fullgörelsetalan om återställande av en rubbad besittning. En sådan talan skall prövas av allmän domstol och handläggs som ett tvistemål. Detta är också utgångspunkten

för de processuella bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen. I samband med genomförandet i svensk rätt av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål gjorde departementschefen bedömningen att en anmodan om återlämnande av ett kulturföremål på grund av anspråkets offentlighetsrättsliga grund medför att kravet på återlämnande bör handläggas enligt reglerna för indispositiva tvistemål och lagbestämmelsen i 6 kap. 14 § första stycket kulturminneslagen utformades i enlighet härmed. Departementschefen konstaterade också att frågan om ersättning till innehavaren har ett sådant direkt samband med kravet på återlämnande att intresset av att avgörandet blir materiellt riktigt är lika starkt såvitt avser denna fråga som när det gäller frågan om återlämnande. I konsekvens härmed bedömdes att även frågan om ersättning skulle handläggas enligt de regler som gäller för indispositiva tvistemål (prop. 1994/95:74 s. 16). En sådan indispositiv handläggningsform hindrar i och för sig inte att parterna kan träffa en överenskommelse om återlämnande av kulturföremålet under förutsättning att en eventuell talan om återlämnande återkallas. Det är sålunda inte fråga om ett sådant rättsförhållande som endast kan bestämmas genom dom (prop. 1994/95:74 s. 16).

Av den indispositiva karaktären följer att det inte är möjligt att anlita det summariska förfarande som en ansökan om handräckning hos en kronofogdemyndighet innebär. Reglerna i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning är, som framgått av avsnitt 2.6, begränsade till en talan som är av dispositiv natur och sålunda utesluts bl.a. en talan som har ett offentlighetsrättsligt inslag (prop. 1980/81:88 s. 46).

Utredningen finner inga skäl att nu avvika från den bedömning som departementschefen gjorde i samband med införlivandet av direktivet 93/7/EEG i svensk rätt. Ett offentlighetsrättsligt krav på återlämnande med stöd av 1995 års Unidroitkonvention bör sålunda enligt utredningens uppfattning handläggas enligt reglerna för indispositiva tvistemål. Inte heller i fråga om ersättning till innehavaren finns det enligt utredningens mening skäl att avvika från bedömningen att handläggningen bör ske enligt de regler som gäller för indispositiva tvistemål. Visserligen skiljer sig ersättningsreglerna i 6 kap. 7 § kulturminneslagen respektive artikel 9 i direktivet 93/7/EEG från konventionens motsvarande ersättningsregler på så sätt att de förra utgår från att det är domstolen som bestämmer ersättningen, medan det i artikel 6 (3) i konventionen uttryckligen anges att parterna kan komma överens om alternativ till ersättning. Den indispositiva handläggningen utesluter emellertid inte – som framgått av de uttalanden

departementschefen gjort i de förarbeten som redovisats ovan – att parterna kan träffa en överenskommelse utom rätta och återkalla målet.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen alltså att regeln i 6 kap. 14 § första stycket kulturminneslagen skall utvidgas till att gälla även vid rättegångar som gäller återkrav av kulturföremål från stater utanför EES som omfattas av konventionen.

11.2 Rättegångskostnader

Förslag: Bestämmelsen om fördelning av rättegångskostnader i 6 kap. 15 § kulturminneslagen skall utvidgas till att gälla även i mål om återkrav från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Bestämmelsen i 6 kap. 15 § kulturminneslagen reglerar vem som skall svara för rättegångskostnaderna när ett olagligt bortfört kulturföremål skall återlämnas från Sverige till en annan EES-stat. Huvudregeln enligt denna bestämmelse är att 18 kap. rättegångsbalken gäller i fråga om fördelningen av rättegångskostnaderna. Även om offentligrättsligt grundande krav på återlämnande av kulturföremål och frågor om ersättning till innehavaren i enlighet med vad som konstaterats i föregående avsnitt handläggs enligt reglerna för indispositiva tvistemål är i fråga om fördelningen av rättegångskostnader bestämmelsen i 18 kap. 2 § rättegångsbalken inte tillämplig, eftersom denna förutsätter att en uppgörelse utom rätta är utesluten. Som huvudregel gäller i stället bestämmelsen i 18 kap. 1 § rättegångsbalken som föreskriver att den part som förlorar målet skall betala rättegångskostnaderna. Från denna huvudregel föreskriver emellertid 6 kap. 15 § kulturminneslagen följande undantag. Om den återkrävande statens motpart varit i god tro och inte insett eller bort inse att föremålet blivit olagligt bortfört, skall i stället den återkrävande staten svara för rättegångskostnaderna vid tingsrätten. Detsamma gäller i högre instans om den återkrävande staten överklagat den lägre instansens avgörande. Enligt 6 kap. 15 § kulturminneslagen skall dock sådana kostnader som avses i 18 kap. 6 § rättegångsbalken, dvs. kostnader som en part genom vårdslöshet eller försummelse vållat motparten, alltid ersättas av den part som vållat kostnaden.

I 1995 års Unidroitkonvention anges inte vem som skall stå för de kostnader som kan uppkomma när en domstol eller annan behörig myndighet prövar ett mål om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål. Såsom framgår av avsnitt 4.4.4 omfattas inte rättegångskostnader av sådana kostnader för återlämnande som enligt artikel 6 (4) i konventionen skall erläggas av den återkrävande staten vid återförandet av ett olagligt utfört kulturföremål. För att genomföra konventionen i svensk rätt krävs sålunda inte någon nationell reglering som särskilt anger hur rättegångskostnaderna skall fördelas när domstolen avgör ett mål om återlämnande av ett olagligt utfört kulturföremål från Sverige till en annan konventionsstat. Trots detta kan det finnas anledning för utredningen att överväga om det finns skäl att utvidga regleringen i 6 kap. 15 § kulturminneslagen så att den även gäller när det är fråga om anspråk från stater utanför EES som omfattas av konventionen.

En sådan utvidgad reglering skulle innebära att regeln i 18 kap. 1 § rättegångsbalken – som anger att den förlorande parten skall betala rättegångskostnaderna – inte gäller för det fall den som tvingas återlämna ett kulturföremål varit i god tro. I sådana fall skall den återkrävande staten svara för rättegångskostnaderna vid tingsrätten. Det samma gäller i högre instans om den återkrävande staten överklagat den lägre instansens avgörande. Såvitt gäller anspråk från EES-stater har denna särreglering införts för att undvika att den som inte varit klandervärd drabbas av kostnadsansvaret (prop. 1994/95:74 s. 20 f.) och en motsvarande regel finns i 7 kap. 1 § expropriationslagen (1972:719). Särregeln kan också sägas anknyta till att innehavaren vid återlämnandet är berättigad till ersättning och sålunda inte i alla delar kan ses som en förlorande part.

Utredningen anser att de syften som föranlett införandet av en särskild reglering i 6 kap. 15 § kulturminneslagen gör sig lika starkt gällande vid återkrav från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention som vid återkrav från de stater som ingår i EES. Bestämmelsen framstår som väl avvägd. Det finns därför skäl att utvidga bestämmelsen så att den gäller vid återkrav av båda slagen.

Utredningen föreslår mot bakgrund av det anförda att 6 kap. 15 § utvidgas till att gälla i mål om återkrav från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

11.3 Riksantikvarieämbetets befogenheter som central myndighet enligt 6 kap. kulturminneslagen

Bedömning: Bestämmelserna som reglerar tingsrätts möjlighet att på ansökan av Riksantikvarieämbetet besluta om undersökning hos någon för att eftersöka kulturföremål och Riksantikvarieämbetets funktion som central myndighet i 6 kap. 8–13 §§ kulturminneslagen och 34–35 §§ kulturminnesförordningen skall inte utvidgas till att gälla även vid återkrav från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Lämpligheten av att det enligt nuvarande ordning ankommer på den centrala myndigheten att genomföra undersökningar hos någon för att söka efter ett olagligt bortfört kulturföremål och att ta hand om föremålet bör enligt utredningens mening bli föremål för närmare överväganden.

I samband med att direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål införlivades i svensk rätt utsågs Riksantikvarieämbetet i egenskap av central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljövård till sådan central myndighet som enligt artikel 3 i direktivet skall utses av varje medlemsstat för att utföra de uppgifter som följer av tillämpningen av direktivet. En bestämmelse som anger att Riksantikvarieämbetet är central myndighet enligt 6 kap. kulturminneslagen togs in i 34 § kulturminnesförordningen. I 6 kap. 8 § kulturminneslagen och 35 § kulturminnesförordningen anges vilka uppgifter Riksantikvarieämbetet tilldelats i egenskap av central myndighet.

Till följd av att åtagandena enligt 1995 års Unidroitkonvention föreslås bli inarbetade i 6 kap. kulturminneslagen finns särskild anledning att överväga om reglerna i fråga om Riksantikvarieämbetets funktion som central myndighet och ämbetets befogenheter skall utvidgas så att de också gäller i samband med anspråk från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Om bestämmelserna utvidgas på detta sätt, innebär det att Riksantikvarieämbetet också på begäran av en konventionsstat utanför EES har skyldighet att söka efter kulturföremål som förts bort olagligt, underrätta berörda stater när ett kulturföremål påträffas i Sverige och ta emot motsvarande underrättelser från andra stater. Det skulle vidare innebära att Riksantikvarieämbetet skulle vara skyldig att agera som förmedlare mellan den återkrävande staten och innehavaren i Sverige av ett kulturföremål och på olika sätt

samarbeta med centrala myndigheter i andra stater även i sådana fall. Dessutom skulle Riksantikvarieämbetet åläggas en mer omfattande skyldighet att ta emot underrättelser från andra myndigheter samt att kontrollera kulturföremål som påträffats utomlands och som misstänks ha blivit olagligen bortförda från Sverige (prop. 1994/95:74 s. 22).

Riksantikvarieämbetet har en särskild befogenhet som central myndighet. Enligt 6 kap. 8 § kulturminneslagen kan den centrala myndigheten ansöka vid tingsrätt om att få genomföra en undersökning hos någon för att söka efter ett visst föremål som förts bort från en EES-stat. Efter beslut av tingsrätt kan den centrala myndigheten ges tillträde till lokaler m.m. för att söka efter bestämda kulturföremål hos en fysisk eller juridisk person och med stöd av 6 kap. 10 § kulturminneslagen ta med sig det sökta föremålet, om det påträffas vid undersökningen. Vissa av bestämmelserna i 28 kap. rättegångsbalken om husrannsakan m.m. är tillämpliga beträffande undersökningen. Den centrala myndigheten har möjlighet att begära handräckning av kronofogdemyndigheten, om den som drabbas av undersökningen motsätter sig att den genomförs (6 kap. 9 § tredje stycket kulturminneslagen). En utvidgning av tillämpningsområdet för de nämnda bestämmelserna skulle innebära att Riksantikvarieämbetets befogenheter skulle gälla i motsvarande mån då det var fråga om kulturföremål som förts bort från konventionsstater utanför EES.

Det kan i och för sig framstå som naturligt att Riksantikvarieämbetet med dess nationella funktion som central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljövård och med dess ansvar att fungera som central myndighet avseende sådana återlämnanden av kulturföremål som sker med stöd av 6 kap. kulturminneslagen ges motsvarande befogenheter i förhållande till stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Ett starkt argument för att utöka Riksantikvarieämbetets uppgifter som central myndighet är att lagstiftningen därigenom blir enhetlig och kommer att gälla oavsett om det är fråga om ett återlämnande till en EES-stat eller till en konventionsstat utanför EES. Vidare skulle en lagfäst samarbetskyldighet mellan staterna kunna underlätta återlämningsförfarandet med stöd av konventionen.

Det finns emellertid flera argument som talar emot en sådan utvidgad reglering. Till en början kan konstateras att det knappast går att utgå från att en utökad reglering av centralmyndighetsfunktionen skulle kunna inrymmas inom Riksantikvarieämbetets befintliga

anslag. Det anses allmänt att den illegala handeln med kulturföremål ökar (se t.ex. Europarådets resolution av den 12 juni 2001 och kommissionens rapport Kom(2000) 325-C5-0509/2000). Vilka återverkningar detta kommer att få på myndighetens arbete är svårt att förutsäga, men en tilltagande brottslighet kan förmodas få synbara effekter på antalet ärenden. Om Riksantikvarieämbetets ansvar och skyldigheter som central myndighet utökas i förhållande till fler stater, skulle detta troligen innebära att myndigheten kommer att behöva extra resurser. Kostnader kan förmodas uppkomma för att ämbetet skall kunna upprätthålla en större beredskap och varje ärende innebära ett merarbete. Det saknas dessutom bestämda riktlinjer för tillämpningen av de nuvarande bestämmelserna i 6 kap. kulturminneslagen och myndigheten har sålunda inga inarbetade rutiner att följa vid en utvidgad reglering.

Det finns ytterligare skäl som talar mot att utvidga bestämmelserna. Ett sådant skäl är att vissa av de uppgifter som ankommer på den centrala myndigheten förutsätter att det finns en motsvarande myndighet i andra berörda stater. Bestämmelsen i 35 § kulturminnesförordningen utgår från att det bedrivs ett samarbete med centrala myndigheter i andra stater (se t.ex. punkterna 7–9). Mot bakgrund av att konventionen inte förutsätter att konventionsstaterna utser en central myndighet med motsvarande skyldigheter som de som föreligger med stöd av direktivet 93/7/EEG, kan det uppkomma praktiska svårigheter när den centrala myndigheten skall fullgöra sina i lag och förordning reglerade skyldigheter och inte har någon självklar part att vända sig till i den andra konventionsstaten.

Ett annat argument som talar emot en utökad reglering av centralmyndighetsfunktionen är att den befogenhet som ges åt Riksantikvarieämbetet att – efter beslut av domstol – genomföra undersökningar hos någon för att söka efter ett visst olagligt utfört kulturföremål och omhänderta detta om det påträffas närmast är att likställa med de straffprocessuella reglerna om husrannsakan och beslag. Såsom lagrådet konstaterat i sitt yttrande över förslaget till författningsändringarna i 6 kap. kulturminneslagen bör återhållsamhet iakttas när det gäller att införa regler om sådana undersökningar vid sidan av det straffprocessuella området (prop. 1994/95:74 s. 49 f.).

Bestämmelserna i 6 kap. 8–10 §§ kulturminneslagen är utformade så att det närmast ankommer på Riksantikvarieämbetet i egenskap av central myndighet att rent konkret söka efter föremål, även om enligt 6 kap. 9 § tredje stycket kulturminneslagen myndigheten kan begära handräckning av kronofogdemyndigheten för att genomföra

undersökningarna. I realiteten torde det vara förenat med mycket stora olägenheter och risker för Riksantikvarieämbetets anställda att genomföra sådana åtgärder och arbetsuppgifter av detta slag torde dessutom kräva särskild utbildning. Av betydelse i sammanhanget är också att brottsligheten med anknytning till handel med kulturföremål anses tendera till att bli allt grövre och i vissa fall även involverar penningtvätt till följd av organiserad droghandel (se t.ex. artikeln *The Causes of Illicit Traffic in Cultural Property* av Manus Brinkman, tidigare generalsekreterare för ICOM). För att rent praktiskt kunna genomföra eftersökandet av kulturföremål och ta dem i beslag, torde Riksantikvarieämbetet mot denna bakgrund i flera fall vara i behov av bistånd av polis. Eftersom åtgärderna i de flesta fall kan förmodas behöva vidtas skyndsamt för att inte det eftersökta föremålet skall gömmas undan eller andra åtgärder vidtas som skulle försvåra ett återlämnande, är det angeläget att omedelbart kunna få ett sådant bistånd av polis. Om polisen åläggs laglig skyldighet att agera i den uppkomna situationen, skulle denna skyldighet kunna åberopas av Riksantikvarieämbetet inför förestående brådskande undersökning och förfarandet därmed påskyndas. Genom att den centrala myndigheten i svensk rätt ensam fått ansvaret för att genomföra de nu beskrivna närmast polisiära åtgärderna – om än med viss hjälp av kronofogdemyndigheten om handräckning begärs – framstår det som om den centrala myndigheten fått ansvar för uppgifter som myndigheten inte har reella möjligheter eller resurser att genomföra på samma sätt som t.ex. Konkurrensverket. Enligt EU-kommissionen har syftet aldrig varit att tilldela den centrala myndigheten fullt ansvar för att vidta alla de åtgärder som föreskrivs i direktivet 93/7/EEG. I stället anges att de föreskrivna skyldigheterna måste fullgöras av olika myndigheter i medlemsstaterna (Kommissionen, explanatory memorandum, Com (91) 447 final – SYN 382 s. 22). Såvitt framgår av kommissionens s.k. explanatory memorandum synes avsikten aldrig ha varit att den centrala myndigheten skulle ges ett så omfattande ansvar som den svenska lagtexten ger uttryck för. Som jämförelse kan nämnas att enligt motsvarande norska regler (Kulturminnerloven § 23 b.) har polisen en uttrycklig skyldighet att agera efter anmodan från den centrala myndigheten.

På de skäl som nu redovisats anser utredningen att det framstår som mindre lämpligt att utvidga bestämmelserna om den centrala myndighetens uppgifter att genomföra undersökningar och omhänderta föremål så att de även gäller i förhållande till stater utanför

EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention. De stater som enligt utredningens förslag inte skulle omfattas av de särskilda undersöknings- och beslagsreglerna har under alla förhållanden en möjlighet att ansöka om interimistisk kvarstad enligt reglerna i 6 kap. 5 § kulturminneslagen. Dessutom kan en utländsk stat i de situationer ett olagligt utfört föremål också är stulet under vissa förhållanden anlita förfarandet med internationell rättslig hjälp i brottmål. Under förutsättning att det finns en svensk, eller under vissa förhållanden utländsk, exekutionstitel (t.ex. domstols dom, förlikning som är stadfäst av domstol eller skiljedom) kan det därutöver finnas en möjlighet att verkställa bl.a. en förpliktelse att utge lös egendom genom att anlita ett förfarande hos kronofogdemyndighet med stöd av 16 kap. 10 § utsökningsbalken.

Utredningen anser vidare att det med tanke på de problem som den praktiska tillämpningen av nuvarande regler kan medföra finns anledning att särskilt överväga om Riksantikvarieämbetets uppgifter av mer polisiärt slag bör ankomma på annan myndighet eller om det i befintliga regler uttryckligen bör föreskrivas att polis skall bistå myndigheten med att genomföra undersökningar. Vad som nu sagts gäller särskilt mot bakgrund av att den tilltagande olagliga handeln med kulturföremål i framtiden kan antas få återverkningar på antalet ärenden enligt de nu aktuella bestämmelserna samt de ökade risker som följer av att brottsligheten med anknytning till kulturföremål sägs ha blivit grövre. Ett ställningstagande till en ny utformning av befintliga regler i denna del kräver emellertid ytterligare överväganden och ryms inte inom ramen för denna utredning.

Vad som anförts innebär sammantaget att tillämpningsområdet för bestämmelserna i 6 kap. 8–13 §§ kulturminneslagen och 34–35 §§ kulturminnesförordningen, som reglerar Riksantikvarieämbetens funktion som central myndighet, enligt utredningens uppfattning inte bör utvidgas. Dessa nuvarande regler skall därmed även fortsättningsvis gälla endast i förhållande till stater som ingår i EES.

11.4 Lagvalsfrågor

Förslag: Lagvalsregeln i 6 kap. 17 § kulturminneslagen, som anger att äganderätten till ett olagligt utfört kulturföremål som återlämnats skall bestämmas enligt den återkrävande statens lag, skall utvidgas till att gälla även i förhållande till stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

I 6 kap. 17 § kulturminneslagen finns en lagvalsregel som träder in om ett kulturföremål, som förts bort olagligt från en annan EES-stat till Sverige, återlämnats till den återkrävande staten. Sedan kulturföremålet återlämnats skall äganderätten till föremålet bestämmas enligt den återkrävande statens lag. Det kan såvitt gäller länder utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention finnas skäl att överväga huruvida lagvalsregeln i 6 kap. 17 § kulturminneslagen skall utvidgas till att även avse sådana fall då ett föremål återlämnats till en sådan konventionsstat.

Bestämmelsen i 6 kap. 17 § kulturminneslagen bygger på artikel 12 i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Regeln i direktivet har tillkommit mot bakgrund av att EES-staterna har olika syn på äganderätten till skyddsvärda kulturföremål. Dessa föremål kan i några stater betraktas som omistliga, medan i andra stater olagligt utförda kulturföremål automatiskt blir statlig egendom när de återförts. Enligt artikel 12 skall frågan om vem äganderätten till kulturföremålet tillkommer avgöras på grundval av den återkrävande statens nationella regler efter det att kulturföremålet förts tillbaka till ursprungsstaten. Detta gäller även i de situationer då innehavaren förvärvat äganderätten till föremålet enligt lagen i den stat dit anmodan riktas eller i en annan stat (EG-kommissionen, explanatory memorandum, Com (91) 447 final – SYN 382 s. 29 f.). Syftet med den särskilda lagvalsregeln är sålunda närmast att tydliggöra att en återkrävande stat som berövats ett skyddsvärt kulturföremål genom att det förts ut olagligt alltid tillförsäkras rätten att tillämpa nationella regler för att avgöra frågor om äganderätten till det återförda kulturföremålet.

Enligt artikel 1 i 1995 års Unidroitkonvention gäller som en utgångspunkt att konventionen endast är tillämplig på anspråk av ”internationell karaktär”. Den involverar således alltid minst två stater och därmed också olika staters rättsordningar. Konventionen innehåller emellertid inga särskilda regler som styr vilket lands lag som skall tillämpas på de olika rättsförhållanden som följer av tillämpningen av konventionens bestämmelser (s.k. lagvalsregler).

Som utredningen redovisat i avsnitt 2.7 finns det nationella internationellt privat- och processrättsliga regler som styr hur svenska domstolar skall lösa konflikter mellan olika länders rättsordningar om inget annat särskilt anges. Den svenska internationella privaträtten reglerar emellertid, som framgår av benämningen, endast privaträttsliga (civilrättsliga) rättsförhållanden. Detta innebär att offentligrättsliga åtaganden som huvudregel lämnas utanför. Att avgöra var

gränsen mellan de olika rättsområdena skall dras kan i vissa fall emellertid föranleda problem. (Michael Bogdan, Svensk internationell privat- och processrätt, 5 uppl., 1999, s. 79 f.)

Såvitt gäller 1995 års Unidroitkonvention påverkas lagvalsfrågorna bl.a. av konventionens tudelade karaktär.

Twister, som rör civilrättsliga frågor med anknytning till äganderätt till stulna kulturföremål, kan få till följd att en domstol eller annan behörig myndighet som prövar ett mål mellan två enskilda eller mellan en enskild och en stat behöver ta ställning till vilket lands lag som skall tillämpas. Mot bakgrund av att konventionen inte innehåller någon särskild lagvalsregel beträffande privaträttsliga anspråk på att återfå stulna egendom avgörs, om inget annat särskilt anges, denna lagvalsfråga med stöd av de internationellt privaträttsliga regler som gäller enligt domstolslandets nationella rättsordning (avsnitt 2.7).

Eftersom en tvist som rör ett stulet kulturföremål i första hand torde aktualisera frågor om bättre rätt till föremålet och därmed sakrättsliga frågeställningar – som alltså främst anknyter till äganderätten eller vilka andra rättigheter en person har till föremålet – är det troligt att den s.k. *lex rei sitae* regeln vanligen kommer att tillämpas på lagvalsfrågan enligt svensk rätt. Enligt denna regel tillämpas lagen i det land där ett föremål var beläget vid tidpunkten för den händelse vars sakrättsliga följder skall bedömas. Detta innebär t.ex. att svenska regler kan komma att tillämpas för att avgöra vem äganderätten tillkommer när ett stulet eller på annat sätt olagligt åtkommet föremål förts till Sverige och överläts här.

Tillämpningen av svenska internationellt privaträttsliga regler på ett kulturföremål som stulits och förts ut olagligt från en stat som omfattas av konventionen kan illustreras med följande exempel. Ett kulturföremål stjäls av X från en samlare i Kina. Föremålet smugglas ut ur Kina och förs till Sverige. I Sverige köper Y föremålet. Y var i god tro både beträffande att föremålet var stulet och att det var insmugglat. Den kinesiske samlaren väcker i Sverige talan mot Y om bättre rätt till föremålet och gör gällande att föremålet stulits. Frågan om verkningarna av att Y i god tro förvärvat föremålet i Sverige kan med tillämpning av *lex rei sitae* regeln komma att avgöras med stöd av svensk rätt.

Till den del konventionen berör olagligt utförda kulturföremål är emellertid bestämmelserna av offentligrättslig karaktär. Konventionens reglering är i denna del nödvändig, eftersom en nationell domstol som huvudregel inte befattar sig med andra staters offentlig-

rättsliga reglering om detta inte följer av internationella åtaganden. Konventionens reglering innebär att anslutna stater förbinder sig att inom angivna ramar erkänna varandras offentligrättsliga regleringar beträffande skyddsvärda kulturföremål. Vem äganderätten tillkommer till ett olagligt utfört kulturföremål som återlämnas till en återkrävande stats territorium avgörs normalt inte inom ramen för återlämningsförfarandet. Om en tvist om äganderätten till föremålet uppkommer efter återlämnandet, torde den normalt avgöras enligt de nationella materiella och internationellt privaträttsliga reglerna i den stat dit föremålet återförts. Lagvalsfrågor i sådana tvister regleras inte särskilt i konventionen.

Följande exempel kan åskådliggöra reglernas tillämpning. Ett kulturföremål stjäls av X från ett museum i Kina. X smugglar föremålet, som inte får föras ut ur Kina, till Sverige. I Sverige köper Y föremålet. Y var i god tro beträffande att föremålet var stulet och utsmugglat. Den kinesiska staten väcker vid svensk domstol talan mot Y med yrkande om att föremålet skall återlämnas till Kina. Talan prövas enligt reglerna i 6 kap. kulturminneslagen (med de ändringar utredningen föreslår). Domstolen beslutar att föremålet skall återlämnas till Kina. Eftersom Y var i god tro har han rätt till ersättning när föremålet återlämnas. Frågan om äganderätten prövas inte i målet. Sedan föremålet återlämnats till Kina, kan frågan om äganderätten till föremålet prövas i Kina enligt de regler som där konstateras vara tillämpliga. Vad svensk rätt föreskriver i denna del saknar därvid betydelse. Frågan om äganderätten skulle emellertid kunna bli föremål för svensk domstols prövning om en talan framställs på civilrättsliga grunder. En sådan situation kan uppkomma om Y väcker talan mot X om hävning av köpet och återfående av köpeskillingen p.g.a. rättsligt fel (dvs. att X inte hade rätt att förfoga över föremålet). En sådan talan skulle med all sannolikhet prövas enligt svensk rätt.

Genomgången ovan ger vid handen att bestämmelsen i 6 kap. 17 § kulturminneslagen aldrig kan hamna i konflikt med konventionen eftersom denna saknar lagvalsregler. Med beaktande av att bestämmelsen i 6 kap. 17 § kulturminneslagen inte direkt reglerar vilket lands lag som skall tillämpas för att avgöra vem äganderätten till ett stulet kulturföremål tillkommer, utan endast anvisar att denna fråga får avgöras med stöd av den återkrävande statens nationella rättsordning (vilken alltså också omfattar den statens internationellt privaträttsliga regler) kan inte heller av denna anledning någon konfliktsituation anses uppstå. Efter det att ett olagligt utfört kultur-

föremål återlämnats torde, under alla förhållanden, frågor om äganderätten till föremålet normalt avgöras enligt den återkrävande statens rättsordning. Utredningen gör mot bakgrund av det anförda bedömningen att lagvalsregeln i 6 kap. 17 § kulturminneslagen bör utvidgas så att den även omfattar olagligt utförda kulturföremål som återlämnas med stöd av konventionen.

12 Svenska statens behörighet att föra talan om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål

Förslag: Utredningen föreslår att behörigheten att företräda svenska staten när denna för talan om återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål vid domstol i en annan stat som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention blir föremål för närmare överväganden.

Som en följd av Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention kommer också svenska staten ges möjlighet att med stöd av konventionen väcka talan vid en domstol i en annan konventionsstat och begära att få ett stulet eller olagligt utfört kulturföremål återlämnat. Det kan bli aktuellt för svenska staten att föra talan vid utländsk domstol dels i egenskap av ägare till ett stulet kulturföremål, dels då ett kulturföremål har förts ut från Sverige i strid med reglerna i 5 kap. 1 § kulturminneslagen.

För att det skall vara möjligt för svenska staten att väcka en sådan talan om återlämnande i en annan konventionsstat krävs inga särskilda åtgärder i svensk författning. Det åligger den utländska konventionsstaten att se till att dess nationella rättsordning uppfyller åtagandena i 1995 års Unidroitkonvention. Ur svensk synvinkel uppkommer emellertid frågan om vilken myndighet som kan anses vara behörig att inleda en sådan process vid utländsk domstol. Svaret på denna fråga är i första hand beroende av inom vilken myndighets ansvarsområde det påträffade kulturföremålet faller.

Det ligger i och för sig nära till hands att Riksantikvarieämbetet, genom sin funktion som central myndighet enligt 34 § kulturminnesförordningen och med den övergripande uppgiften att med stöd av 35 § samma förordning samarbeta och främja samråd mellan centrala myndigheter i andra stater, skulle ha en sådan processbehörighet. De nämnda bestämmelserna är emellertid så allmänt formulerade att det knappast kan tolkas in att Riksantikvarieämbetet genom dem skulle ha fått en generell processbehörighet att väcka

talans utomlands om återlämnande av kulturföremål. För att en sådan processbehörighet skall kunna anses föreligga krävs enligt utredningens förmenande en tydligare reglering i författning.

Det skulle också kunna tänkas att Riksantikvarieämbetet i egenskap av central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljön och kulturarvet (1 § förordningen (1997:1171) med instruktion för Riksantikvarieämbetet) och med det övergripande ansvaret för prövningar av tillstånd till utförelse enligt 5 kap. 1 § kulturminneslagen skulle anses ha en generell processbehörighet att föra talan i andra konventionsstater om återlämnande av alla de kategorier av föremål som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention. En annan möjlighet vore att behörigheten att väcka talan om återlämnande av ett kulturföremål var knuten till den myndighet eller stiftelse som i egenskap av tillståndsmyndighet enligt 5 kap. kulturminneslagen ansvarar för just det aktuella föremålsslaget, dvs. Kungliga biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Nationalmuseum med Prins Eugens Waldemarsudde eller Stiftelsen Nordiska museet.

För att en enskild myndighet skall ha rätt att utan särskilda åtgärder framställa en begäran om återlämnande vid en utländsk domstol krävs att frågan regleras i författning eller att myndigheten enligt sin instruktion har processbehörighet. Stiftelsen Nordiska museet kräver dock inga sådana särskilda överväganden, eftersom denna betraktas som ett privaträttsligt subjekt (Håkan Strömberg, Allmän förvaltningsrätt, 22 uppl. 2003, s. 29) och därmed styrs av de av regeringen fastställda stadgarna.

För att någon av de övriga tillståndsmyndigheterna enligt ovan skall kunna företräda staten i en process om återlämnande av ett kulturföremål i en annan stat som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention krävs – eftersom särskild författningsreglering saknas – ett uttryckligt bemyndigande att myndigheten får företräda staten inom sitt verksamhetsområde. I vilken mån en myndighet har ett sådant bemyndigande framgår av myndighetens instruktioner.

Vilka befogenheter statliga myndigheter har framgår i första hand av verksförordningen (1995:1322). Enligt 2 § i verksförordningen har en myndighet behörighet att företräda staten vid domstol inom sitt verksamhetsområde. Bestämmelsen i 2 § verksförordningen innebär att myndigheten antingen genom egna företrädare eller genom att uppdra åt någon annan myndighet eller åt ett ombud för myndighetens talan (SOU 2004:23 s. 179). Denna behörighet är inte inskränkt till att gälla nationella anspråk. Därutöver har, oavsett innehållet i verksförordningen, en myndighet alltid rätt att träffa

uppgörelser utom rätta och att anlita ombud i en tvist så länge den inte hänskjuts till domstol.

För det fall det kan anses falla under Riksantikvarieämbetets verksamhetsområde att föra en talan om återlämnande av kulturföremål innebär det, eftersom verksförordningen enligt 5 § instruktionen för Riksantikvarieämbetet skall tillämpas på myndigheten, att en generell processbehörighet föreligger. I instruktionerna för övriga berörda tillståndsmyndigheter finns ingen hänvisning till 2 § verksförordningen eller något bemyndigande i övrigt och därmed inte heller någon processbehörighet.

För det fall det inte ankommer på någon särskild myndighet att företräda staten har Justitiekanslern (JK) en generell subsidiär rätt att företräda staten. Detta innebär att det inte krävs några bemyndiganden från regeringen i varje enskilt fall (SOU 2004:23 s. 180).

Beroende på hur man ser på Riksantikvarieämbetets roll kan det alltså vara möjligt att det endast är JK som är behörig att företräda staten beträffande en talan om återlämnande av vissa kategorier av kulturföremål. Av 2 § första stycket förordningen (1975:1345) med instruktion för Justitiekanslern följer att det åligger JK att under regeringen bevaka statens rätt och att i mål som rör statens rätt, om det inte ankommer på någon annan myndighet, föra eller låta föra statens talan. JK:s generella rätt att företräda staten gäller också i fråga om att bevaka statens rätt vid utländsk domstol.

Det bör emellertid i sammanhanget beaktas att JK i en skrivelse till regeringen (2000-10-05, Dnr 3037-00-94) hemställt att regeringen överväger sådana ändringar i verksförordningen att samtliga myndigheter under regeringen ges behörighet att själva eller genom ombud föra statens talan inför domstol. Denna hemställan från JK har skett mot bakgrund av att statsförvaltningen reformerats och att myndigheterna fått ökade möjligheter att själva ingå avtal och ikläda sig, dvs. närmast staten, de förpliktelser som krävs för att verksamheten skall kunna fullgöras.

Mot bakgrund av bl.a. denna hemställan har Utredningen om en översyn av verksförordningen i ett betänkande, Från verksförordning till myndighetsförordning, föreslagit vissa ändringar bl.a. i fråga om myndigheternas processbehörighet (SOU 2004:23 s. 179 ff.). Utredningen konstaterar i detta sammanhang att myndigheterna redan nu har rätt att träffa uppgörelser utom rätta och att anlita ombud i en tvist så länge den inte hänskjuts till domstol. Vidare framhåller utredningen att det framkommit att förhållandena i de tvister som hänskjuts till JK ofta är så speciella att endast myndighetens

företrädare själv känner till dem. JK uppges då, enligt egen utsago, oftast uppträda endast som en informationskanal mellan myndigheten och advokaten (a. SOU s. 187). Av bl.a. dessa skäl har den ovan nämnda utredningen anslutit sig till JK:s bedömning och anser att befintliga bestämmelser bör ändras.

Följden av JK:s hemställan till regeringen och utredningens förslag kan alltså bli att myndigheter i framtiden ges en övergripande behörighet att inom sitt verksamhetsområde föra statens talan vid domstol eller att denna processbehörighet koncentreras till vissa centrala myndigheter.

Under alla förhållanden framgår av det anförda att det för närvarande saknas en tydlig reglering i fråga om vem som är behörig att föra statens talan vid utländsk domstol för att återkräva ett stulet eller olagligt utfördt kulturföremål. Eftersom det ofta kan krävas ett snabbt agerande från statens sida för att det skall finnas en reell möjlighet att få tillbaka ett sådant kulturföremål, är det viktigt att regleringen är tydlig. Utredningen föreslår mot denna bakgrund att frågan om processbehörigheten blir föremål för beredning inom Utbildnings- och kulturdepartementet.

En i allt väsentligt likartad fråga uppkommer också när Sverige med åberopande av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål framställer en begäran om återlämnande vid en utländsk domstol. Det kan finnas anledning att överväga en reglering även i detta hänseende.

13 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

13.1 Ikraftträdande

Förslag: De föreslagna lagändringarna skall träda i kraft den dag regeringen bestämmer. Detta skall ske när 1995 års Unidroitkonvention träder i kraft för Sverige.

Sverige bör så snart som möjligt ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention.

1995 års Unidroitkonvention trädde internationellt i kraft den 1 juli 1998. För Sveriges del träder konventionen i kraft den första dagen i sjätte månaden efter den dag då Sverige deponerat sitt ratifikationsinstrument.

De föreslagna lagändringarna är föranledda av att Sverige skall ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention. I och med att konventionen träder i kraft för Sverige följer en skyldighet att tillämpa de regler som införlivar konventionens bestämmelser. Lagändringarna bör därför träda i kraft den dag konventionen träder i kraft för Sverige.

13.2 Övergångsbestämmelser

Förslag: Såvitt gäller ändringarna i 6 kap. kulturminneslagen krävs inga särskilda övergångsbestämmelser. I fråga om stulna kulturföremål bör genom särskilda övergångsbestämmelser föreskrivas att äldre bestämmelser gäller i fråga om förvärv som gjorts före ikraftträdandet.

Enligt artikel 10 (1) blir bestämmelserna i 1995 års Unidroitkonvention avseende stulna kulturföremål tillämpliga först då konventionen trätt i kraft i den stat i vilken återlämnande begärs. De nya lag-

bestämmelserna skall alltså inte ges retroaktiv verkan. De föreslagna författningsändringarna i godtrosvärvslagen innebär en förlängning till tre år av de tidsfrister i lagen som begränsar möjligheten för den ursprunglige ägaren att kräva tillbaka stulna kulturföremål från en innehavare i god tro samt att mot lösen begära att få tillbaka sådana kulturföremål, som i hans eget land anses som stulna men i Sverige blivit föremål för godtrosvärv eller hävd. Lagändringen innebär sålunda att den ursprunglige ägarens rättsliga skydd stärks samtidigt som innehavaren av ett kulturföremål under längre tid kan riskera att förlora en redan uppkommen eller förestående äganderätt till ett kulturföremål.

För att svensk rätt skall uppfylla konventionens krav krävs att den ursprunglige ägarens utökade möjligheter att återfå ett kulturföremål gäller från och med den dag 1995 års Unidroitkonvention träder i kraft i Sverige. Frågan är om de längre tidsfristerna då skall tillämpas även på förvärv enligt godtrosvärvslagen som skett före de nya bestämmelsernas ikraftträdande och oavsett om en frist redan löper. Den som innehar ett kulturföremål skulle då kunna riskera att lida en rättsförlust genom att en redan uppkommen eller förestående äganderätt till föremålet skulle bedömas på annat sätt än då förvärvet skedde. Innehavarens förutsättningar att förutsäga vid vilket tillfälle en definitiv äganderätt till ett föremål skulle uppkomma går också förlorad. Motsvarande problem uppkommer om de nya bestämmelserna i godtrosvärvslagen i stället föreskrivs bli tillämpliga endast på återkrav och lösenkrav som framställs efter ikraftträdandet eller på de situationer då den ursprunglige ägaren fick eller måste antas ha fått kännedom om innehavet efter ikraftträdandet av 1995 års Unidroitkonvention i Sverige.

Dylika lagstiftningsåtgärder får anses strida mot grundsatsen i svensk rätt att det skall vara möjligt för den enskilde att kunna överblicka de rättsliga konsekvenserna av sitt handlande. Även om det inte finns något allmänt förbud mot retroaktiv lagstiftning på förmögenhetsrättens område så undviker man normalt sett en sådan ordning (Wiweka Warnling-Nerep, Betydelsen av konstitutionell rätt: Retroaktiv lagstiftning, kommunalt självstyre och Europarättens inverkan, Festskrift till Fredrik Sterzel, 1999 s. 379).

En annan möjlighet vore att knyta ikraftträdandet av den nya regleringen i godtrosvärvslagen till tidpunkten för stölden. Detta är emellertid förenat med stora praktiska svårigheter eftersom det inte sällan, framförallt såvitt gäller arkeologiska föremål, torde vara näst intill omöjligt att fastställa när den brottsliga gärningen ägt rum.

Det anförda leder fram till slutsatsen att de nya bestämmelserna endast bör gälla i fråga om sådana förvärv som har gjorts efter ikraftträdandet. Enligt artikel 10 i konventionen skall denna endast tillämpas på kulturföremål som stulits efter konventionens ikraftträdande i den stat där anspråket framställs. Eftersom tidpunkten för förvärvet av ett föremål alltid ligger efter den tidpunkt då föremålet stals, står en sådan reglering väl i överensstämmelse med konventionen. De nya bestämmelserna i godtrosvärvslagen bör således bli tillämpliga endast på förvärv som har gjorts efter ikraftträdandet. I fråga om förvärv som har gjorts före ikraftträdandet skall sålunda äldre bestämmelser gälla.

I artikel 10 i 1995 års Unidroitkonvention anges att konventionen skall tillämpas endast på sådana föremål som förts ut olagligt efter det att konventionen trätt i kraft i den stat till vilken en begäran om återlämnande har riktats.

Det utökade tillämpningsområdet för reglerna om återlämnande av olagligt utförda kulturföremål i 6 kap. kulturminneslagen gäller först sedan konventionen trätt i kraft i Sverige. Några särskilda övergångsbestämmelser krävs inte i denna del.

14 Ekonomiska och andra konsekvenser

Bedömning: Utredningens förslag medför inga nämnvärda konsekvenser i de avseenden som anges i kommittéförordningen (1998:1474).

I 14 § kommittéförordningen (1998:1474) finns regler om att kostnadsberäkningar skall göras av förslagen i ett betänkande om dessa påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, lands- ting, företag eller andra enskilda. Om förslagen innebär samhälls- ekonomiska konsekvenser i övrigt skall även dessa redovisas. Enligt 15 § samma förordning är en utredning vidare skyldig att redovisa vilka konsekvenser förslagen i ett betänkande har i en rad avseen- den, bl.a. för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Enligt utredningens bedömning kommer de föreslagna lagänd- ringarna endast att få små ekonomiska konsekvenser i de hänseen- den som 14 § kommittéförordningen reglerar. Till följd av Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention kommer en ny målkategori att tillkomma i allmän domstol genom att konventionsstater utan- för EES får möjlighet att väcka talan direkt vid svensk domstol och begära att få ett olagligt utfört kulturföremål återlämnat. Det torde dock röra sig om ett ytterst begränsat antal mål. Mellan de stater som sedan tidigare varit bundna av 1995 års Unidroitkonvention har bestämmelserna tillämpats i mycket ringa omfattning. I samman- hanget skall dessutom beaktas att det regelverk som tillkom till följd av direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål i 6 kap. lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. i praktiken inte inneburit någon ökad arbetsbelastning eller påvisbara kostnadsökningar för domstolarna.

Eftersom Riksantikvarieämbetet enligt dess instruktion är central förvaltningsmyndighet för frågor om kulturmiljön och kulturarvet och dessutom har ett övergripande ansvar för tillståndsfrågor i sam- band med utförelse av kulturföremål enligt 5 kap. 1 § kulturminnes-

lagen, torde det krävas en viss ökad beredskap för att ta emot förfrågningar från andra konventionsstater i samband med Sveriges anslutning till 1995 års Unidroitkonvention. Om antalet processer vid utländsk domstol ökar så kan detta leda till kostnadsökningar för myndigheten eftersom denna, i likhet med andra myndigheter, själv svarar för sina processkostnader. Ökningarna torde dock tills vidare kunna rymmas inom ramen för befintliga resurser.

Såvitt gäller stulna kulturföremål innebär utredningens förslag att tidsfristerna förlängs beträffande möjligheten att från en förvärvare i god tro kräva tillbaka vissa stulna kulturföremål respektive lösa vissa kulturföremål som blivit föremål för godtrosvärk eller hävd. Utredningens förslag torde endast kunna påverka tillströmningen av mål till allmän domstol ytterst marginellt och kan därmed finansieras inom ramen för befintliga medel.

Det är svårt att uttala sig om vilka konsekvenser som utredningens förslag kan tänkas ha för brottsligheten. Det förekommer uppgifter om att den olagliga handeln med kulturföremål ökar och tenderar att bli allt grövre. Som en konsekvens härav kan också den olagliga införseln av kulturföremål till Sverige tänkas öka och kräva fler insatser av polis och tull. Å andra sidan är det också tänkbart att det förhållandet att Sverige ansluter sig till 1995 års Unidroitkonvention kan bidra till att handeln med olagligt åtkomna kulturföremål minskar något i Sverige. Anslutningen till konventionen torde innebära att incitamenten ökar för att beivra brott avseende kulturföremål. Ett stort problem som genomsyrar denna typ av brottslighet är emellertid att risken för upptäckt är liten och att få kulturföremål som åtkommit olagligt kan spåras eller påträffas. I de fall stulna eller olagligt utförda kulturföremål påträffas i Sverige kan utredningens förslag underlätta för ägare och ursprungsstater att få föremålen återlämnade.

Ett brottsförebyggande arbete avseende den mer eller mindre organiserade olagliga handeln med kulturföremål bedrivs för närvarande på flera olika plan, bl.a. inom EU, Interpol och nationellt genom Rikskriminalen och Brottsförebyggande rådet. Ett internationellt samarbete mellan de stater som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention och de förslag om anpassning av svensk lagstiftning till konventionens bestämmelser som utredningen nu lämnar kan bidra till att underlätta detta brottsförebyggande arbete.

15 Författningskommentar

15.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.

6 kap. 1 §

Ändringarna i paragrafen har föranletts av Sveriges tillträde till 1995 års Unidroitkonvention. Angående skälen för ändringarna, se avsnitt 9.2.

Den *första strecksatsen* avgränsar, på samma sätt som i paragrafens nuvarande lydelse, tillämpningsområdet för bestämmelsen såvitt gäller kulturföremål som förts bort från en stat som ingår i EES. Bestämmelserna är en följd av att direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål sedan tidigare införlivats med svensk rätt. Direktivet har företräde framför konventionen (avsnitt 6.4). Till följd härav har vissa av bestämmelserna i 6 kap. begränsats till att gälla endast i förhållande till EES-stater.

Genom den *andra strecksatsen* har tillämpningsområdet för 6 kap. kulturminneslagen utvidgats så att även en stat utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention med åberopande av bestämmelsen i 6 kap. 1 § kulturminneslagen kan väcka talan direkt vid svensk domstol och begära att få tillbaka ett kulturföremål som förts ut olagligt från statens territorium. En sådan talan, vilken även kan omfatta frågor om ersättning till innehavaren, prövas av allmän domstol.

I den mån tillämpningsområdet för direktivet, såsom detta har införlivats i den första strecksatsen, sammanfaller med konventionens tillämpningsområde enligt regleringen i den andra strecksatsen, har som angetts ovan regleringen i direktivet företräde. Detta innebär att det utökade tillämpningsområdet för 6 kap. 1 § kulturminneslagen endast kommer att gälla i förhållande till stater som är anslutna till konventionen i den mån de inte ingår i EES. Av den nya regleringen följer vidare att också övriga bestämmelser i 6 kap. utvidgas på

motsvarande sätt i förhållande till dessa stater, såvida annat inte särskilt anges.

I likhet med vad som tidigare gällt enligt 6 kap. kulturminneslagen handläggs mål avseende anspråk på återlämnande av olagligt utförda kulturföremål enligt reglerna för indispositiva tvistemål.

Att en stat "omfattas av 1995 års Unidroitkonvention" innebär att statens begäran skall vara av "internationell karaktär" i den mening som avses i artikel 1 i konventionen. Detta begrepp får tolkas av domstolen utifrån omständigheterna i varje särskilt fall.

Enligt 1995 års Unidroitkonvention kan en talan om återlämnande endast avse föremål som har förts ut olagligt efter det att konventionen trätt i kraft i såväl den återkrävande staten som i den stat mot vilken talan riktas. Dessa krav uttrycks i den nu föreslagna lydelsen av paragrafen så att den återkrävande staten skall "omfattas av" konventionen samt att det uttryckligen anges att kulturföremålet skall ha förts ut olagligt efter det att konventionen trätt i kraft i Sverige.

Vad som avses med begreppet kulturföremål framgår av 6 kap. 2 §. I vilka situationer ett kulturföremål anses ha förts bort olagligt anges i 6 kap. 3 §.

6 kap. 2 §

Som utvecklats i avsnitten 7 och 9.3 har definitionen av vad som enligt 6 kap. kulturminneslagen avses med begreppet kulturföremål utvidgats.

I *första stycket punkten 1* anges de mer allmänna förutsättningarna för att ett föremål skall vara att betrakta som ett kulturföremål.

Definitionen av begreppet kulturföremål har sedan tidigare varit avgörande för vilka föremål som kan komma i fråga för återlämnande till en annan EES-stat i de fall föremålen förts bort olagligt från en sådan stat och de finns i Sverige. Bestämmelsen har nu kompletterats med en särskild definition av begreppet kulturföremål som gäller när föremål har förts ut från en stat utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention och begärs återlämnade i Sverige med stöd av reglerna i 6 kap. kulturminneslagen.

Den *första strecksatsen* anger vad som avses med kulturföremål i stater som ingår i EES. Ändringen är i denna del endast av redaktionell karaktär. Om svensk domstol prövar en begäran om återlämnande som härrör från en EES-stat, avgränsas begreppet kulturföremål av att den återkrävande staten skall betrakta föremålet som

”en nationell skatt av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde enligt de lagar eller administrativa förfaranden som är förenliga med artikel 36 i Romfördraget”.

Den *andra strecksatsen* preciserar begreppet kulturföremål i förhållande till stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention. Bestämmelsen innebär i denna del att begreppet kulturföremål enligt 6 kap. kulturminneslagen utökas till att omfatta även sådana föremål som enligt konventionen definieras som kulturföremål. Härmed avses föremål som i en konventionsstat av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen om föremålet.

Den närmare innebörden av begreppet kulturföremål avgörs utifrån den återkrävande statens syn på föremålets skyddsvärde och innehållet i den återkrävande statens nationella regleringar.

I *punkten 2* anges ytterligare kriterier för att ett föremål skall anses vara ett kulturföremål i den angivna bemärkelsen. I den *första strecksatsen* begränsas de övergripande definitionerna i paragrafen av kravet att föremålen skall tillhöra någon av de kategorier som anges i bilagan till kulturminneslagen. Förteckningen i bilagan är i den föreslagna lydelsen gemensam för EES-stater och stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention, såvida annat inte särskilt anges. Det närmare innehållet i kategoriförteckningen kommenteras under rubriken bilaga nedan.

I den *andra strecksatsen* har den kompletterande definitionen av kulturföremål, som hänför sig till kyrkliga inventarier och offentliga samlingar, avgränsats till att gälla i förhållande till EES-staterna. Avgränsningen är en följd av att konventionen inte omfattar sådana föremål, såvida dessa inte under alla förhållanden faller in under konventionens definition av begreppet kulturföremål.

I *andra stycket* har som en följd av att konventionens kulturföremålsbegrepp inte omfattar föremål i offentliga samlingar begreppet offentlig samling begränsats till att avse sådana samlingar i stater som ingår i EES (avsnitt 9.3).

6 kap. 3 §

Bestämmelsen har ändrats till följd av att tillämpningsområdet för 6 kap. kulturminneslagen utökats till att gälla även stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention. Angående skälen för de angivna ändringarna, se avsnitt 9.4.

Genom ändringen i paragrafen har innebörden av vad som är att betrakta som "olagligt bortfört" utvidgats så att begreppet inrymmer såväl överträdelse av EES-staters regler till skydd för nationella skatter som överträdelse av andra konventionsländers utförelse regler till skydd för statens kulturarv.

6 kap. 6 §

De allmänna överväganden som ligger bakom den föreslagna ändringen har redovisats i avsnitt 9.6.

Den föreslagna lydelsen innebär att de tidsfrister som reglerar rätten att framställa en talan om återlämnande av kulturföremål enligt direktivet 93/7/EEG har harmoniserats med motsvarande frister i 1995 års Unidroitkonvention.

Av ändringen följer att en talan om återlämnande av ett olagligt bortfört kulturföremål skall väckas inom tre år efter det att den återkrävande staten fick kännedom om föremålets belägenhet och om vem som innehade det. En sådan talan får dock inte väckas senare än femtio år efter det att föremålet olagligt fördes bort.

Den särskilda yttersta tidsfristen om 75 år, som sedan tidigare gäller för anspråk på återlämnande av olagligt utförda kulturföremål som i en EES-stat tillhör en offentlig samling och kyrkliga föremål som har ett särskilt skydd enligt det återkrävande landets lag, har inte utvidgats till att gälla beträffande anspråk från konventionsstater utanför EES.

6 kap. 7 §

Reglerna om rätt till skälig ersättning för den som i god tro innehar ett kulturföremål för egen räkning har utvidgats till att också gälla när föremålet skall återlämnas till stater utanför EES som omfattas av konventionen (avsnitt 9.7). *Första stycket* är i övrigt oförändrat.

I *andra stycket* har kretsen av ersättningsberättigade utvidgats i förhållande till stater utanför EES som omfattas av konventionen. Utvidgningen innebär att när ett kulturföremål skall återlämnas till en sådan stat kan även den som innehar ett kulturföremål för *annans räkning* ha rätt till ersättning. Att stater som ingår i EES i sådana fall inte är skyldiga att utge ersättning beror på regleringen i direktivet 93/7/EEG om återlämnande av kulturföremål. Vid anspråk med stöd

av direktivet är den som innehar ett kulturföremål för annans räkning inte berättigad till ersättning vid återlämnandet. Inte heller den för vars räkning föremålet innehas kan i sådana fall få någon ersättning.

Avgränsningen av kretsen av ersättningsberättigade får betydelse bl.a. i sådana situationer då kulturföremålet deponerats hos annan och deponenten tvingas återlämna föremålet. De allmänna övervägandena i anslutning till paragrafen har behandlats i avsnitt 9.7.

Tredje stycket angående vissa villkor för rätten till ersättning har utvidgats till att gälla även i samband med återlämnande till konventionsstater utanför EES. Vidare har uttryckligen angetts att även den som förvärvat egendom genom bodelning har en begränsad rätt till ersättning så till vida att denna rätt är beroende av om den som föremålet förvärvats från skulle ha haft rätt till ersättning.

6 kap. 8 §

Frågor som berör den centrala myndighetsfunktionen har behandlats mer ingående i avsnitt 11.3.

Utredningen har inte funnit skäl att utvidga tillämpningsområdet för paragrafen till att gälla beträffande kulturföremål från stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Avgränsningen av tillämpningsområdet för denna bestämmelse till stater som ingår i EES får till följd att också bestämmelserna i 6 kap. 8–13 §§ kulturminneslagen och 34–35 §§ kulturminnesförordningen begränsas i motsvarande mån i förhållande till stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention.

Bilaga

De allmänna överväganden som ligger bakom den nya utformningen av bilagan har utredningen behandlat i avsnitten 7 och 9.3.

Såvitt avser *kategorierna A.1–A.2* har åldersgränsen på 100 år tagits bort och flyttats ned till ett *tredje stycke*, i vilket åldersgränsen har avgränsats till att gälla föremål som förts bort från en stat som ingår i EES. Motsvarande åldersgräns är 50 år om föremålet förts bort från en stat utanför EES.

En ny *kategori A.3 b.* har tillkommit och omfattar sådana konstnärliga assemblage och montage som inte är att hänföra till tavlor

och målningar. Den nya föremålskategorin utgör närmast en precisering, men kan i vissa fall omfatta fler föremål än vad som skulle ha varit fallet och får därför betraktas som en utvidgning i förhållande till EES-staterna.

Kategori A.12 b. har utökats i förhållande till EES-staterna genom ett tillägg avseende föremål med bl.a. historisk anknytning.

En ny *kategori A.13*, som avser frimärken, stämpelmärken och liknande märken har tillkommit.

Författningsändringen innebär vidare att följande kategorier av föremål som tidigare enbart avsett föremål som härrör från EES-stater nu utvidgats till att gälla också stater utanför EES som omfattas av 1995 års Unidroitkonvention:

- *kategori A.10* som avser tryckta kartor äldre än 200 år och
- *kategori A.14* som avser transportmedel äldre än 75 år.

Vidare upptar bilagan i *kategori A.3a* föremål som utgör gouacher och i *kategori A.4* mosaiker. Dessa kategorier av föremål nämns inte uttryckligen i bilagan till 1995 års Unidroitkonvention, men kan trots detta inte anses innebära en utvidgning i förhållande till konventionsstater utanför EES eftersom de får anses omfattas av konventionens mer övergripande kategorier ”tavlor, målningar och teckningar helt utförda för hand oavsett underlag och material (med undantag av industridesign och industritillverkade föremål som dekorerats för hand)” samt ”delar av söndertagna konstnärliga eller historiska byggnadsminnen eller fasta fornlämningar”.

I fråga om vissa sådana föremål som nämns särskilt endast i bilagan till konventionen, t.ex. sigillstämplar, krävs ingen särskild utvidgning av bilagan till 6 kap. 2 §, eftersom föremålet faller in under den mer övergripande föremålskategorin, såsom i det nämnda exemplet *arkiv och däri ingående delar* i punkten 11 i bilagan till 6 kap. 2 §.

Generellt gäller i fråga om *åldersgränser* – utöver av vad som framgått under kategori A.1–A.2 ovan – att kulturföremålen som ingår i de olika kategorierna som bilagan upptar skall vara äldre än 50 år och inte tillhöra upphovsmannen. Detta har i något fall föranlett mer generösa regler än vad 1995 års Unidroitkonvention föreskriver. Sålunda omfattas 50 år gamla ”andra antikviteter” samt ”gamla möbler och äldre musikinstrument” av definitionen av begreppet kulturföremål enligt kulturminneslagen, trots att föremålen enligt konventionen endast utgör kulturföremål om de är äldre än 100 år.

På vissa kategorier av föremål tillämpas, precis som tidigare, andra åldersgränser. Detta gäller *kategorierna A.9, A.10 och A.14*.

Bilagan upptar vidare ett delvis nytt *fjärde stycke* som innehåller ett undantag från den generella åldersgränsen på 50 år. Undantaget gäller beträffande föremål som förts bort från en stat utanför EES och som har tillverkats av en eller flera medlemmar av en stam- eller ursprungsbefolkning för traditionellt eller rituellt bruk inom befolkningen och som skall återlämnas till denna befolkning.

De *värdegränser* som bilagan upptar under *B*, gäller endast sådana kulturföremål som förts bort från en stat som ingår i EES. Som en följd av att direktivet 93/7/EEG, som gäller i förhållande till EES-staterna, har företrädde framför konventionens bestämmelser gäller värdegränserna alla EES-stater. Det saknar därvid betydelse om dessa stater också är parter i konventionen.

15.2 Förslaget till ändring i lagen (1986:796) om godtrosvärv av lösöre

9 §

Paragrafen, som är ny, har tillkommit som en följd av att 1995 års Unidroitkonvention införlivats med svensk rätt. De närmare övervägandena bakom bestämmelsen framgår av avsnitt 8.5.

Genom bestämmelsen har fristerna för rätten att framställa återkrav och rätten att lösa tillbaka viss speciell egendom utökats i förhållande till den nu gällande sexmånadersfristen i 3 och 5 §§ godtrosvärvslagen. Innehållet i 3 och 5 §§ godtrosvärvslagen gäller i övrigt oförändrat.

Särregeln har avgränsats till att gälla ”föremål med ett särskilt betydande kulturellt värde”.

Bestämmelsen innebär att tidsfristerna i 3 och 5 §§ godtrosvärvslagen förlängts till tre år, räknat från den dag som den ursprungliga ägaren fick eller måste anse ha fått kännedom om var föremålet fanns. Tillämpningen av de längre tidsfristerna kan aktualiseras i följande situationer:

- när den ursprungliga ägaren kräver tillbaka ett stulet föremål som anses ha ett särskilt betydande kulturellt värde från en innehavare som är i god tro (*vindikation*)
- när den ursprungliga ägaren framställer ett krav på att få lösa tillbaka ett föremål som anses ha ett särskilt betydande kulturellt värde och som blivit föremål för *godtrosvärv* och

- när den ursprunglige ägaren framställer ett krav på att få lösa tillbaka ett föremål som anses ha ett särskilt betydande kulturellt värde och som blivit föremål för *häv*d.

Bestämmelsen har en tämligen öppen formulering och är inte avgränsad till att gälla enbart nationella eller vissa utländska krav. I stället fokuserar bestämmelsen på föremålets kulturella värde.

Formuleringen får anses omfatta i vart fall sådana särskilt skyddsvärda föremål som anses utgöra kulturföremål enligt 5 kap. 1 § kulturminneslagen eller 6 kap. 2 § kulturminneslagen. I den sistnämnda paragrafen avses föremål som enligt direktivet 93/7/EEG och 1995 års Unidroitkonvention anses utgöra kulturföremål. Bedömningen av om ett föremål kan anses ha ett särskilt betydande kulturellt värde får i övrigt göras genom en sammanvägning av samtliga relevanta omständigheter. En sådan omständighet kan vara att föremålet i ett annat land anses vara ett kulturellt särskilt betydelsefullt föremål eller att det har ansetts särskilt skyddsvärt enligt någon annan konvention än 1995 års Unidroitkonvention.

Kommittédirektiv

Unidroitkonvention om återlämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål **Dir. 2003:178**

Beslut vid regeringssammanträde den 11 december 2003.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall föreslå den lagstiftning som krävs för en svensk anslutning till 1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål.

Bakgrund

Inom Unesco antogs år 1970 konventionen om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturogendom (1970 års Unescokonvention). Konventionen innebär bl.a. att staterna åtar sig att vidta vissa åtgärder för att förhindra olovlig införsel och utförsel av vissa kulturföremål. Sverige har tillträtt konventionen.

Inom den särskilda internationella organisationen Unidroit (International Institute for the Unification of Private Law) har en konvention antagits om återlämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål (1995 års Unidroitkonvention). Den 24 juni 1995 öppnades konventionen för undertecknande i Rom. Konventionen har tillträtts av 21 stater, varav 11 stater har ratificerat konventionen och 10 stater anslutit sig till konventionen. Sverige har inte tillträtt konventionen.

Under de senaste årtiondena har den olagliga handeln med kulturföremål ökat i oroväckande omfattning. I alla världsdelar har värdefull kulturogendom stulits eller på annat sätt olagligt förts bort. Ett ökat internationellt samarbete är nödvändigt om den illegala hanteringen av kulturföremål skall kunna hejdas. 1970 års Unescokonvention är ett viktigt inslag i det internationella samarbetet för att hindra den illegala handeln med kulturföremål. Även 1995 års Unidroitkonvention, som innehåller ett detaljerat regelverk för åter-

lämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål, skulle kunna vara ett effektivt verktyg mot den olagliga handeln. Mot denna bakgrund bör Sverige ansluta sig till 1995 års Unidroitkonvention.

1995 års Unidroitkonvention

Med kulturföremål förstås enligt konventionen egendom som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som ingår i någon av de kategorier som räknas upp i en bilaga till konventionen. Definitionen av kulturföremål är densamma som i 1970 års Unescokonvention.

1995 års Unidroitkonvention består av två delar: den ena rör stulna föremål och den andra olagligt exporterade föremål.

Konventionen avser endast krav av internationell karaktär. Det torde innebära att ett stulet föremål måste ha passerat minst en nationsgräns sedan stölden skedde.

Stulna föremål

Enligt konventionen skall innehavaren av ett stulet kulturföremål återlämna det. Med stulna föremål jämställs föremål som blivit olagligt utgrävda eller olagligen behållits efter en laglig utgrävning.

Den som begär att få tillbaka ett stulet föremål skall göra det inom tre år från det att han eller hon fick veta var och hos vem föremålet fanns, eller i varje fall inom 50 år från stölden. För föremål som är en del av ett minnesmärke eller fornlämningsområde eller tillhör en offentlig samling och för vissa föremål som tillhör och används av en folkstam eller en ursprungsbefolkning gäller dock endast den treåriga preskriptionstiden. En konventionsstat har emellertid möjlighet att förklara att preskriptionstiden skall vara 75 år eller längre.

Innehavaren av ett föremål som skall återlämnas har rätt till skälig ersättning om han eller hon varken kände till eller borde ha känt till att föremålet var stulet.

Olagligt exporterade föremål

Olagligt exporterade kulturföremål skall återlämnas om den stat som begär det visar att bortförandet av föremålet medfört skada i vissa i konventionen angivna avseenden eller att föremålet är av betydande kulturell vikt. Den stat som begär att få tillbaka ett olagligt exporterat kulturföremål skall göra det inom tre år från det att staten fick vetskap om var och hos vem föremålet fanns, eller i varje fall inom 50 år från den olagliga exporten eller från den dag föremålet skulle ha återställts efter temporär utförsel.

Innehavaren av ett olagligt exporterat kulturföremål är berättigad till skälig ersättning om han eller hon vid tidpunkten för förvärvet varken kände till eller borde ha känt till att föremålet exporterats olagligt. I stället för ersättning kan innehavaren efter överenskommelse med den återkrävande staten välja att behålla äganderätten till föremålet eller att överlåta det mot eller utan betalning till en person i återkravsstaten. Den stat som begär att föremålet skall återföras skall svara för kostnaden för återförandet.

Skyldigheten att återlämna ett kulturföremål gäller inte om exporten inte längre är olaglig vid tidpunkten för återkravet och inte heller för ett föremål som har exporterats under dess upphovsmans livstid eller inom 50 år från dennes död. Detta gäller dock inte om föremålet förfärdigats inom en folkstam eller urbefolkning för traditionellt eller rituellt bruk och föremålet skall återlämnas till folkstammen eller urbefolkningen.

Stater som tillhör organisationer för t.ex. ekonomisk integration, kan förklara att de i sina inbördes relationer kommer att tillämpa interna regler i stället för konventionen.

Svensk rätt

Stulna och olagligt utgrävda föremål

Lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre gäller förvärv i godtro av rätt till lösöre. Den gäller dock inte sådana godtrosförvärv av lösöre för vilka särskilda föreskrifter finns i annan lag.

Äganderätt till egendom som frånhänts ägaren genom att någon olovligen tagit den eller tilltvingat sig den genom våld på person eller genom hot som innebar eller för den hotade framstod som trängande fara kan, efter ändringar i lagen som trätt i kraft den 1 juli 2003 (prop. 2002/03:17, bet. 2002/03:LU11, rskr. 2002/03:122), inte

förvärvas genom överlåtelse, även om köparen är i god tro. Om ägaren inte kräver tillbaka egendomen från förvärvaren inom sex månader från det att han fick eller måste anses ha fått kännedom om dennes innehav, får förvärvaren dock äganderätt till egendomen. Därefter saknar den tidigare ägaren möjlighet att få tillbaka egendomen.

När det gäller föremål som blivit olagligt utgrävda eller olagligen behållits efter en laglig utgrävning innebär lagen att den som i god tro förvärvar sådan egendom från någon som inte har rätt att förfoga över den och får den i sin besittning blir ägare till föremålet. Den som på detta sätt förlorat äganderätten har dock rätt att få tillbaka föremålet mot lösen. Sådant anspråk måste framställas inom sex månader från det att han eller hon fick eller måste anses ha fått kännedom om innehavet. Därefter går rätten att återfå egendomen förlorad.

Den som under tio år med äganderättsanspråk i god tro innehaft lösöre, som förvärvats från någon som varken var ägare till eller behörig att förfoga över egendomen, förvärvar äganderätt till egendomen på grund av hävd. Den som förlorat äganderätten till sådan egendom har dock rätt att återfå den från innehavaren mot lösen. Sådant anspråk måste framställas inom sex månader från det att han eller hon fick eller måste anses ha fått kännedom om innehavet.

Godtrosförvärvslagens regler om förvärv av äganderätt till egendom genom överlåtelse är endast tillämpliga på överlåtelser som ägt rum i Sverige. Frågan huruvida någon förvärvat äganderätt till egendom genom en överlåtelse i ett annat land avgörs enligt det landets lag. Har någon, som fått äganderätt till ett stulet föremål genom att i god tro förvärva det i ett annat land, sedan fört föremålet till Sverige, anses han eller hon som ägare till föremålet även här. Lagens regler om förvärv av äganderätt till lösöre på grund av hävd torde dock kunna tillämpas även på egendom som förvärvats utomlands.

Godtrosförvärvslagens regler om rätt för den som bestulits eller genom annans godtrosförvärv förlorat äganderätt till lösöre att, mot lösen eller utan sådan, återfå egendomen torde uppfylla konventionens krav på att stulna och olagligt utgrävda föremål skall återlämnas. Inte heller lagens regler om förvärv av äganderätt på grund av hävd utgör något hinder mot att den som förlorat äganderätten återfår egendom mot lösen. Godtrosförvärvslagen torde därmed i huvudsak uppfylla de krav som 1995 års Unidroitkonvention ställer upp när det gäller återlämnande av stulna och olagligt utgrävda

föremål. Vissa konflikter kan dock finnas när det gäller tidsfrister för att framställa anspråk.

Olagligt exporterade kulturföremål

I 5 kap. lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) finns bestämmelser om skydd mot utförsel av vissa äldre kulturföremål. Den som från Sverige vill föra ut kulturföremål som anges där skall ha tillstånd till utförseln. Tillstånd skall lämnas om föremålet inte är av stor betydelse för det nationella kulturarvet.

I 6 kap. KML har rådets direktiv 93/7/EEG av den 15 mars 1993 om återlämnande av kulturföremål som olagligt förts bort från en annan medlemsstats territorium genomförts i svensk lag. Bestämmelserna gäller endast i förhållande till andra stater som ingår i Europeiska ekonomiska samarbetsrådet (EES). I jämförelse med 1995 års Unidroitkonvention begränsas räckvidden av reglerna i 6 kap. KML av värdegränser. Definitionen av begreppet kulturföremål är inte heller densamma som i konventionen. 1995 års Unidroitkonvention innehåller emellertid en bestämmelse som innebär att EES-staterna har möjlighet att sinsemellan tillämpa EG-direktivet om återlämnande av kulturföremål i den utsträckning som överensstämmer med konventionen.

I övrigt innehåller svensk rätt inte några regler om återlämnande av egendom på den grunden att den olagligt förts från ett annat land.

Uppdraget

Utredaren skall lämna förslag till den lagstiftning som krävs för en svensk anslutning till 1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av stulna och olovligt exporterade kulturföremål. En utgångspunkt är att en preskriptionsfrist om 75 år skall gälla för föremål som stulits från bl.a. offentliga samlingar. En annan utgångspunkt är att Sverige i förhållande till andra EES-stater skall tillämpa direktivet om återlämnande av kulturföremål och inte konventionens bestämmelser.

Arbetsformer och redovisning

Uppdraget skall redovisas senast den 1 september 2004. Utredaren skall samråda med berörda myndigheter och institutioner.

(Kulturdepartementet)

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till Utredningen om Unidroit-
konventionen om återlämnande av stulna och
olagligt exporterade kulturföremål
(Ku 2004:01)**

**Dir.
2004:71**

Beslut vid regeringssammanträde den 13 maj 2004.

Förlängd tid för uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 11 december 2003 tillkallade chefen för Kulturdepartementet en särskild utredare med uppdrag att föreslå den lagstiftning som krävs för en svensk anslutning till 1995 års Unidroitkonvention om återlämnande av stulna och olagligt exporterade kulturföremål (dir. 2003:178). Utredaren skulle enligt direktiven redovisa uppdraget senast den 1 september 2004.

Utredningstiden förlängs, vilket innebär att utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 14 januari 2005.

(Kulturdepartementet)

Unidroitkonventionen om stulna eller olagligt utförda kulturföremål

(Rom den 24 juni 1995)

Konventionsstaterna, som

FÖRSAMLADES på inbjudan av republiken Italiens regering till en diplomatkonferens i Rom från den 7 till 24 juni 1995 för att godkänna utkastet till Unidroitkonventionen om internationellt återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål,

ÄR ÖVERTYGADE om att skydd av kulturarvet och kulturutbyten är av grundläggande betydelse för att fördjupa förståelsen mellan folken och sprida kulturen samt för mänsklighetens bildning och civilisationens utveckling,

ÄR DJUPT OROADE över den olagliga handeln med kulturföremål och de oersättliga skador som denna ofta förorsakar både på själva kulturföremålen och på olika folkstammars, ursprungsbefolkningars eller andra samhällens kulturarv, och på hela mänsklighetens gemensamma arv, och som är särskilt oroade över plundringen av fornlämningar och den oersättliga förlust av arkeologisk, historisk och vetenskaplig information som detta innebär,

ÄR FAST BESLUTNA att effektivt främja kampen mot den olagliga handeln med kulturföremål genom att införa gemensamma rättsliga minimiregler för återlämnande av kulturföremål mellan konventionsstaterna i syfte att i allas intresse bevara och skydda kulturarvet,

BETONAR att denna konvention har som mål att underlätta återlämnande av kulturföremål, och att införandet av vissa ordningar, t.ex. ersättning, som i vissa stater är nödvändiga för att kunna verkställa ett återlämnande inte betyder att ett sådant åtagande behöver göras av andra stater,

BEKRÄFTAR att antagandet av bestämmelserna i denna konvention inte under några omständigheter skulle betyda att någon form av olagliga handlingar som utförts före konventionens ikraftträdande i framtiden skulle godtas eller legitimeras,

ÄR MEDVETNA om att denna konvention inte i sig löser de problem som den olagliga handeln förorsakar, men att den initierar en process som kommer att främja det internationella kultursamarbetet och upprätthålla den lagliga handeln och de mellanstatliga avtal om kulturutbyten som stater ingått,

BEKRÄFTAR att genomförandet av denna konvention bör åtföljas av andra effektiva åtgärder till skydd för kulturföremål, såsom utvecklande och användande av register, fysiskt skydd av fornlämningar och tekniskt samarbete,

ERKÄNNER det arbete olika organ utfört för att skydda kulturföremål, i synnerhet 1970 års Unescokonvention om olovlig handel och de normer som utvecklats inom den privata sektorn,

HAR KOMMIT ÖVERENS om följande:

KAPITEL I – TILLÄMPNINGSSOMRÅDE OCH DEFINITIONER

Artikel 1

Denna konvention tillämpas på anspråk av internationell karaktär som gäller

- (a) återlämnande av stulna kulturföremål;
- (b) återlämnande av kulturföremål som förts ut från en konventionsstats territorium i strid med denna stats lagstiftning reglerande utförelse av kulturföremål och som har till syfte att skydda statens kulturarv (nedan "olagligt utförda kulturföremål").

Artikel 2

I denna konvention avser termen kulturföremål sådana föremål som av religiösa eller profana skäl är av betydelse för arkeologin, förhistorien, historien, litteraturen, konsten eller vetenskapen och som kan hänföras till någon av de kategorier som upptas i bilagan till denna konvention.

KAPITEL II – ÅTERLÄMNANDE AV STULNA KULTURFÖREMÅL

Artikel 3

- (1) Den som innehar ett stulet kulturföremål skall återlämna det.
- (2) I denna konvention anses ett kulturföremål som grävts ut olagligt eller som grävts ut lagligt men behållits i strid med lagen som stulet, om detta överensstämmer med lagstiftningen i den stat där utgrävningen ägde rum.
- (3) Anspråk på återlämnande skall framställas inom tre år från det att den som framställer begäran fick vetskap om var föremålet fanns och vem som var innehavare av det, och under alla förhållanden inom femtio år från tidpunkten för stölden.
- (4) Anspråk på återlämnande som avser ett föremål som är en integrerad del av ett monument eller en fornlämning eller som tillhör en offentlig samling, skall emellertid inte bero av andra tidsfrister än en tidsfrist om tre år från det att den som framställer anspråket fick vetskap om var föremålet fanns och om vem som var innehavare av det.
- (5) Utan hinder av bestämmelserna i föregående stycke får en konventionsstat förklara att anspråk på återlämnande skall vara underkastad en tidsfrist som enligt denna stats lagstiftning är 75 år eller längre. Denna tidsfrist skall gälla även för anspråk på återlämnande som framställts i en annan konventionsstat och som hänför sig till kulturföremål som avlägsnats från ett monument, en fornlämning eller en offentlig samling i den konventionsstat som avgett en sådan förklaring.

(6) En förklaring som avses i föregående stycke skall göras i samband med undertecknande, ratificering, antagande av eller anslutning till konventionen.

(7) I denna konvention skall termen "offentlig samling" avse en samling inventerade eller på annat sätt identifierade kulturföremål som ägs av

- (a) en konventionsstat,
- (b) en regional eller lokal myndighet i en konventionsstat,
- (c) en religiös institution i en konventionsstat, eller
- (d) en institution som har inrättats i en konventionsstat huvudsakligen för ett kulturellt, pedagogiskt eller vetenskapligt ändamål och som i den staten anses bedriva verksamhet i allmänhetens intresse.

(8) Dessutom skall den tidsfrist som tillämpas beträffande föremål från offentliga samlingar även tillämpas när det gäller anspråk på återlämnande av ett kulturföremål av religiös eller samhällelig betydelse som ägs av en stam- eller ursprungsbefolkning och används av befolkningen i traditionellt eller rituellt syfte.

Artikel 4

(1) En innehavare av ett stulet kulturföremål som är skyldig att återlämna det har rätt till skälig ersättning vid återlämnandet, förutsatt att innehavaren varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet var stulet och att han kan visa att han iakttagit vederbörlig omsorg när föremålet förvärvades.

(2) Utan hinder av innehavarens rätt till ersättning enligt föregående stycke skall skäliga åtgärder vidtas för att förplikta den person som överlätit kulturföremålet till innehavaren, eller någon tidigare överlåtare, att betala ersättningen om detta står i överensstämmelse med lagstiftningen i den stat där anspråket framställs.

(3) Att den som framställer anspråket betalar ersättning till innehavaren, när detta krävs, skall inte påverka rätten för den som framställt anspråket att återfå ersättningsbeloppet av någon annan.

(4) Vid bedömningen av om innehavaren iakttagit vederbörlig omsorg skall avseende fästas vid alla omständigheter vid förvärvet, där-

ibland parternas uppträdande, det pris som betalats, om innehavaren gjort efterforskningar i register över stulna kulturföremål, som han rimligen kunde få tillgång till, och annan relevant dokumentation, som han rimligen kunde inhämta, samt om innehavaren konsulterat tillgängliga organ eller på annat sätt vidtagit andra sådana åtgärder som en förnuftig person skulle ha gjort med hänsyn till omständigheterna.

(5) Innehavaren skall inte få en bättre ställning än den person som han genom arv eller på annat sätt utan betalning erhållit kulturföremålet av.

KAPITEL III – ÅTERLÄMNANDE AV OLAGLIGT UTFÖRDA KULTURFÖREMÅL

Artikel 5

(1) En konventionsstat kan begära, att en domstol eller den myndighet som annars är behörig i en annan konventionsstat skall förordna att ett kulturföremål som olagligt förts ut från den anmodande statens territorium skall återlämnas dit.

(2) Ett kulturföremål som för t.ex. utställning, forskning, restaurering eller motsvarande syften tillfälligt förts ut från den anmodande statens territorium med stöd av ett tillstånd som beviljats enligt denna stats lagstiftning om utförelse av kulturföremål och vars syfte är att skydda statens kulturarv, och som inte har förts tillbaka enligt villkoren i nämnda tillstånd, skall anses vara olagligt utfört.

(3) Domstolen eller annan behörig myndighet i den stat till vilken anmodan riktats skall förordna att ett olagligt utfört kulturföremål skall återlämnas om den anmodande staten visar att föremålets avlägsnande från dess territorium avsevärt kränker ett eller flera av följande intressen:

- (a) det fysiska bevarandet av föremålet eller dess sammanhang,
- (b) helheten hos ett sammansatt föremål,
- (c) bibehållande av information av exempelvis vetenskaplig eller historisk karaktär,
- (d) stam- eller ursprungsbefolkningars traditionella eller rituella bruk av föremålet,

eller visar att föremålet har ett betydande kulturellt värde för den anmodande staten.

(4) En begäran enligt punkten 1 i denna artikel skall innehålla eller åtföljas av sådan information om faktiska eller rättsliga förhållanden som kan hjälpa domstolen eller annan behörig myndighet i den stat till vilken begäran riktats att bedöma om villkoren i punkterna 1–3 i denna artikel uppfyllts.

(5) En begäran om återlämnande skall framställas inom tre år från det att den anmodande staten fick kännedom om var kulturföremålet fanns och vem som var innehavare av det, och under alla förhållanden inom femtio år från utförseltillfället eller från det datum då föremålet enligt ett tillstånd som avses i punkten 2 i denna artikel skulle ha förts tillbaka.

Artikel 6

(1) Innehavaren av ett kulturföremål som förvärvat föremålet sedan det förts ut olagligt har rätt till skälig ersättning av den anmodande staten vid återlämnandet, förutsatt att innehavaren vid förvärvet varken insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet förts ut olagligt.

(2) Vid bedömningen av om innehavaren insåg eller rimligen borde ha insett att föremålet förts ut olagligt skall omständigheterna i samband med förvärvet beaktas, vilket innefattar frågan om ett utförseltillstånd som krävdes enligt den anmodande statens lagstiftning saknas.

(3) I stället för ersättning kan den innehavare som är skyldig att återlämna ett kulturföremål till den anmodande staten överenskomma med denna om

(a) att behålla äganderätten till föremålet, eller

(b) att med eller utan vederlag överföra äganderätten till en person som bor i den anmodande staten och som tillhandahåller nödvändiga garantier.

(4) Kostnaderna för återlämnande av ett kulturföremål i enlighet med denna artikel skall bäras av den återkrävande staten, utan att detta påverkar denna stats rätt att återfå beloppet av någon annan.

(5) Innehavaren skall inte få en bättre ställning än den person som han genom arv eller annars utan betalning erhållit kulturföremålet av.

Artikel 7

(1) Bestämmelserna i detta kapitel skall inte tillämpas om

(a) det vid tidpunkten för begäran om återlämnande av ett kulturföremål inte längre är olagligt att föra ut föremålet ur landet, eller

(b) föremålet förts ut ur landet vid en tidpunkt då upphovsmannen levde eller inom femtio år från upphovsmannens död.

(2) Utan hinder av stycke b i föregående punkt tillämpas bestämmelserna i detta kapitel när ett kulturföremål har tillverkats av en eller flera medlemmar av en stam- eller ursprungsbefolkning för traditionellt eller rituellt bruk inom befolkningen och föremålet kommer att återlämnas till den befolkningen.

KAPITEL IV – ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

Artikel 8

(1) En talan avseende ett anspråk enligt kapitel II eller en begäran enligt kapitel III kan framställas inför den domstol eller annan behörig myndighet i den konventionsstat där kulturföremålet finns eller inför den domstol eller annan behörig myndighet som i övrigt enligt konventionsstaternas regler om jurisdiktion är behörig.

(2) Parterna kan komma överens om att hänskjuta tvisten till vilken domstol eller annan behörig myndighet som helst eller till skiljeförfarande.

(3) De interimistiska åtgärder, inklusive säkerhetsåtgärder, som står till förfogande enligt lagstiftningen i den konventionsstat där kulturföremålet finns, får tillgripas även när anspråket på återlämnande av föremålet framställts inför en domstol eller någon annan behörig myndighet i en annan konventionsstat.

Artikel 9

(1) Ingen bestämmelse i denna konvention skall hindra en konventionsstat från att tillämpa gynnsammare regler för återlämnande av stulna eller olagligt utförda kulturföremål än vad denna konvention föreskriver.

(2) Denna artikel skall inte tolkas så att den förpliktar en konventionsstat att erkänna eller verkställa ett beslut av en domstol eller annan behörig myndighet i en annan konventionsstat som avviker från bestämmelserna i denna konvention.

Artikel 10

(1) Bestämmelserna i kapitel II skall endast tillämpas beträffande kulturföremål som stulits efter denna konventions ikraftträdande i den stat där anspråket framställdes, förutsatt att

(a) föremålet stulits från en konventionsstats territorium efter att denna konvention trädde i kraft i den staten, eller

(b) föremålet påträffas i en konventionsstat efter det att denna konvention trätt i kraft för den statens vidkommande.

(2) Bestämmelserna i kapitel III tillämpas endast på kulturföremål som förts ut olagligt efter konventionens ikraftträdande såväl i den stat som framställt anmodan som i den stat till vilken anmodan har riktats.

(3) Denna konvention legitimerar inte på något sätt någon form av olagliga åtgärder som har vidtagits innan denna konvention trädde i kraft eller som har undantagits från konventionens tillämpningsområde med stöd av styckena 1 eller 2 i denna artikel, och den begränsar inte heller rätten för en stat eller person att med stöd av andra tillämpliga regler utanför denna konvention framställa en begäran om återlämnande av ett kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt innan denna konvention trädde i kraft.

KAPITEL V – SLUTBESTÄMMELSER

Artikel 11

(1) Denna konvention är öppen för undertecknande på det avslutande mötet för diplomatkonferensen för att anta utkastet till Unidroit-konventionen om internationellt återlämnande av stulna eller olagligt exporterade kulturföremål, och skall därefter vara öppen för undertecknande för alla stater i Rom fram till och med juni 1996.

(2) Denna konvention skall ratificeras, godtas eller godkännas av de stater som har undertecknat den.

(3) Denna konvention är öppen för anslutning av alla stater som inte är signaturstater, från den dag den är öppen för undertecknande.

(4) Ratifikation, godtagande, godkännande eller anslutning skall deponeras med ett formellt dokument hos depositarien.

Artikel 12

(1) Denna konvention träder i kraft första dagen i sjätte månaden efter den dag då det femte ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrumentet deponerades.

(2) I fråga om de stater som ratificerar, godtar, godkänner eller ansluter sig till denna konvention efter att det femte ratificerings-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrumentet har deponerats, skall denna konvention träda i kraft den första dagen i sjätte månaden efter den dag då statens ratifikations-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument deponerades.

Artikel 13

(1) Denna konvention påverkar inte andra internationella dokument som är rättsligt bindande för en konventionsstat och som innehåller bestämmelser i frågor som denna konvention reglerar, om inte de stater som är bundna av ett sådant dokument gör en anmälan om detta.

(2) En konventionsstat kan ingå avtal med en eller flera konventionsstater i syfte att förbättra tillämpningen av denna konvention i deras

inbördes förbindelser. De stater som har ingått ett sådant avtal skall tillställa depositarien en kopia av avtalet.

(3) De konventionsstater som är medlemmar i organisationer för ekonomisk integration eller regionala enheter kan anmäla att de i sina inbördes relationer avser att tillämpa de interna reglerna för dessa organisationer eller organ, och att staterna därför inte mellan sig avser tillämpa bestämmelserna i denna konvention, när konventionens tillämpningsområde sammanfaller med tillämpningsområdet för de interna reglerna.

Artikel 14

(1) Om en konventionsstat består av två eller flera territoriella enheter kan den, oavsett om enheterna har likadant eller avvikande rättssystem i förhållande till de frågor som behandlas i denna konvention, vid tidpunkten för undertecknande eller vid deponering av sitt ratificerings-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument, anmäla att denna konvention skall gälla för alla dess territoriella enheter eller att den endast gäller en eller flera av enheterna. Konventionsstaten kan när som helst ersätta en anmälan med en ny anmälan.

(2) Sådana anmälningar skall meddelas depositarien och uttryckligen ange vilka territoriella enheter som omfattas av denna konvention.

(3) Om en anmälan som avgetts med stöd av denna artikel begränsar konventionens tillämpningsområde till att gälla en eller flera men inte alla territoriella enheter i en konventionsstat skall hänvisningen till

(a) en konventionsstat territorium i artikel 1 åsyfta territoriet för en territoriell enhet i denna stat,

(b) en domstol eller någon annan behörig myndighet i konventionsstaten eller i den stat till vilken begäran riktats åsyfta en domstol eller någon annan behörig myndighet i en territoriell enhet i denna stat,

(c) konventionsstaten där kulturföremålet finns, i artikel 8 (1), åsyfta den territoriella enhet tillhörande den stat där kulturföremålet finns,

(d) lagstiftningen i konventionsstat där föremålet finns, i artikel 8 (1), åsyfta lagstiftningen i den territoriella enhet tillhörande staten där föremålet finns och

(e) en konventionsstat i artikel 9 åsyfta en territoriell enhet i denna stat.

(4) Om en konventionsstat inte gör en anmälan enligt punkten 1 i denna artikel skall denna konvention gälla samtliga territoriella enheter i staten.

Artikel 15

(1) De anmälningar som görs inom ramen för denna konvention vid tidpunkten för undertecknandet skall bekräftas i samband med ratificeringen, godtagandet eller godkännandet.

(2) Anmälningar och bekräftelser av anmälningar skall göras skriftligen och officiellt tillkännages depositarien.

(3) En anmälan börjar gälla samtidigt som denna konvention träder i kraft för den berörda staten. Anmälningar som formellt tillkännages depositarien först efter ikraftträdandet, skall emellertid börja gälla den första dagen i sju månader efter den dag då anmälan deponerades hos depositarien.

(4) En stat som gör en anmälan enligt denna konvention, kan när som helst återkalla denna genom en formell, skriftlig underrättelse till depositarien. Återkallandet träder i kraft den första dagen i sju månader efter den dag då underrättelsen deponerades.

Artikel 16

(1) Varje konventionsstat skall vid tidpunkten för undertecknandet, ratificeringen, godtagandet, godkännandet eller anslutningen förklara att en annan stats begäran om återlämnande av kulturföremål enligt artikel 8, kan framställas till staten med iakttagande av ett eller flera av följande förfaranden:

(a) direkt till domstolar eller andra behöriga myndigheter i den stat som avgett förklaringen,

- (b) genom den eller de myndigheter som har utsetts av staten i fråga för att ta emot framställningar och att vidarebefordra dessa till domstolarna eller andra behöriga myndigheter i staten,
- (c) på diplomatisk eller konsulär väg.
- (2) Varje konventionsstat kan också utse de domstolar eller andra behöriga myndigheter som beslutar om återlämnande av kulturföremål enligt bestämmelserna i kapitel II och III.
- (3) Sådana förklaringar som avgetts enligt punkterna 1 och 2 i denna artikel kan när som helst ändras genom en ny förklaring.
- (4) Bestämmelserna i punkterna 1–3 i denna artikel skall inte påverka eventuella bilaterala eller multilaterala rättshjälpkonventioner mellan konventionsstaterna till de delar de gäller civil- och handelsrättsliga frågor.

Artikel 17

Varje konventionsstat skall inom sex månader från deponeringen av sitt ratificerings-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument på något av de officiella konventionsspråken tillstålla depositarien en skriftlig uppgift om den lagstiftning som i staten reglerar utförelse av dess kulturföremål. Informationen skall vid behov uppdateras.

Artikel 18

Inga andra förbehåll än de som uttryckligen godkänts i denna konvention är tillåtna.

Artikel 19

- (1) En konventionsstat kan säga upp denna konvention genom att när som helst efter att konventionen har trätt i kraft för den statens vidkommande deponera ett instrument avseende detta hos depositarien.
- (2) Uppsägningen skall träda i kraft den första dagen i sjätte månaden efter deponering av instrumentet hos depositarien. Om det enligt

uppsägningsinstrumentet krävs en längre tidsfrist för att uppsägningen skall börja gälla, träder uppsägningen i kraft efter att den angivna längre tidsfristen efter deponeringen av uppsägningsinstrumentet hos depositarien har löpt ut.

(3) Utan hinder av en sådan uppsägning skall denna konvention dock tillämpas på sådana anspråk på återlämnande av kulturföremål som framställts innan uppsägningen har trätt i kraft.

Artikel 20

Presidenten för Internationella privaträttsinstitutet (Unidroit) kan med regelbundna intervall, eller när som helst om fem konventionsstater begär detta, sammankalla en specialkommitté med uppgift att se över den praktiska tillämpningen av denna konvention.

Artikel 21

1. Denna konvention skall deponeras hos Republiken Italiens regering.

2. Republiken Italiens regering skall

(a) underrätta alla stater som har undertecknat eller anslutit sig till konventionen och presidenten för Internationella privaträttsinstitutet (Unidroit) om

(i) varje nytt undertecknande eller varje nytt ratificerings-, godtagande-, godkännande- eller anslutningsinstrument som deponeras samt datum för dessa,

(ii) varje anmälan som gjorts med stöd av denna konvention,

(iii) varje återkallelse av en anmälan,

(iv) datum för ikraftträdandet av denna konvention,

(v) de överenskommelser som avses i artikel 13,

(vi) deponering av ett instrument avseende uppsägning av denna konvention tillsammans med datum för deponering och ikraftträdande,

(b) tillställa alla stater som har undertecknat eller anslutit sig till konventionen samt presidenten för Internationella privaträttsinstitutet (Unidroit) en bestyrkt kopia av konventionen,

(c) sköta de övriga uppgifter som ankommer på depositarien.

TILL BEKRÄFTELSE HÄRAV har vederbörligen befullmäktigade ombud undertecknat denna konvention.

UPPRÄTTAD i Rom den 24 juni 1995 i ett exemplar på vardera engelska och franska, vilka båda texter har samma giltighet.

BILAGA

(a) Sällsynta zoologiska, botaniska, mineralogiska och anatomiska samlingar och arter samt föremål av paleontologiskt intresse;

(b) Föremål med historisk anknytning, innefattande vetenskapens och teknologins historia samt krigs- och samhällshistoria, föremål med anknytning till nationella ledares, filosofers, vetenskapsmäns och konstnärers liv samt till händelser av nationell betydelse;

(c) Fynd från arkeologiska utgrävningar (tillåtna och olovliga) eller från arkeologiska upptäckter;

(d) Delar av söndertagna konstnärliga eller historiska byggnadsminnen eller fasta fornlämningar;

(e) Mer än etthundra år gamla antikviteter, såsom inskriptioner, mynt och sigillstämplar;

(f) Föremål av etnologiskt intresse;

(g) Föremål av konstnärligt intresse, såsom:

(i) tavlor, målningar och teckningar helt utförda för hand oavsett underlag och material (med undantag av industridesign och industritillverkade föremål som dekorerats för hand);

(ii) originalverk i form av statyer och skulpturer oavsett material;

(iii) gravyrer, tryck och litografier i original;

(iv) konstnärliga assemblage och montage i original, oavsett material;

- (h) Enstaka exemplar eller samlingar av sällsynta handskrifter och inkunabler, äldre böcker, dokument och publikationer av särskilt intresse (såsom historiskt, konstnärligt, vetenskapligt eller litterärt);
- (i) Frimärken, stämpelmärken och liknande märken, i enstaka exemplar eller i samlingar;
- (j) Arkiv, innefattande samlingar av ljudupptagningar, fotografier och filmupptagningar;
- (k) Mer än etthundra år gamla möbler och äldre musikinstrument.

<p>UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 24 June 1995)</p>	<p>Convention d'UNIDROIT sur les biens culturels volés ou illicitement exportés (Rome, 24 juin 1995)</p>
---	---

**THE STATES PARTIES TO
THIS CONVENTION,**

ASSEMBLED in Rome at the invitation of the Government of the Italian Republic from 7 to 24 June 1995 for a Diplomatic Conference for the adoption of the draft Unidroit Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects,

CONVINCED of the fundamental importance of the protection of cultural heritage and of cultural exchanges for promoting understanding between peoples, and the dissemination of culture for the well-being of humanity and the progress of civilisation,

DEEPLY CONCERNED by the illicit trade in cultural objects and the irreparable damage frequently caused by it, both to these objects themselves and to the cultural heritage of national,

**LES ETATS PARTIES A LA
PRESENTE CONVENTION,**

REUNIS à Rome à l'invitation du Gouvernement de la République italienne du 7 au 24 juin 1995 pour une Conférence diplomatique pour l'adoption du projet de Convention d'Unidroit sur le retour international des biens culturels volés ou illicitement exportés,

CONVAINCUS de l'importance fondamentale de la protection du patrimoine culturel et des échanges culturels pour promouvoir la compréhension entre les peuples, et de la diffusion de la culture pour le bien-être de l'humanité et le progrès de la civilisation,

PROFONDEMENT PRE-OCCUPES par le trafic illicite des biens culturels et les dommages irréparables qui en sont souvent la conséquence, pour ces biens eux-mêmes comme pour

tribal, indigenous or other communities, and also to the heritage of all peoples, and in particular by the pillage of archaeological sites and the resulting loss of irreplaceable archaeological, historical and scientific information,

le patrimoine culturel des communautés nationales, tribales, autochtones ou autres et pour le patrimoine commun de tous les peuples, et déplorant en particulier le pillage de sites archéologiques et la perte d'irremplaçables informations archéologiques, historiques et scientifiques qui en résulte,

DETERMINED to contribute effectively to the fight against illicit trade in cultural objects by taking the important step of establishing common, minimal legal rules for the restitution and return of cultural objects between Contracting States, with the objective of improving the preservation and protection of the cultural heritage in the interest of all,

DETERMINE à contribuer efficacement à la lutte contre le trafic illicite des biens culturels en établissant un corps minimum de règles juridiques communes aux fins de restitution et de retour des biens culturels entre les Etats contractants, dans le but de favoriser la préservation et la protection du patrimoine culturel dans l'intérêt de tous,

EMPHASISING that this Convention is intended to facilitate the restitution and return of cultural objects, and that the provision of any remedies, such as compensation, needed to effect restitution and return in some States, does not imply that such remedies should be adopted in other States,

SOULIGNANT que la présente Convention a pour objectif de faciliter la restitution et le retour des biens culturels, et que la mise en place dans certains Etats de mécanismes, tels que l'indemnisation, nécessaires pour assurer la restitution ou le retour, n'implique pas que de telles mesures devraient être adoptées dans d'autres Etats,

AFFIRMING that the adoption of the provisions of this Convention for the future in no way confers any approval or legitimacy upon illegal transactions

AFFIRMANT que l'adoption des dispositions de la présente Convention pour l'avenir ne constitue en aucune façon une approbation ou une légitimation

of whatever kind which may have taken place before the entry into force of the Convention,

de tout trafic illicite intervenu avant son entrée en vigueur,

CONSCIOUS that this Convention will not by itself provide a solution to the problems raised by illicit trade, but that it initiates a process that will enhance international cultural co-operation and maintain a proper role for legal trading and inter-State agreements for cultural exchanges,

CONSCIENTS DU FAIT que la présente Convention n'apportera pas à elle seule une solution aux problèmes posés par le trafic illicite, mais qu'elle amorce un processus visant à renforcer la coopération culturelle internationale et à maintenir une juste place au commerce licite et aux accords inter-étatiques dans les échanges culturels,

ACKNOWLEDGING that implementation of this Convention should be accompanied by other effective measures for protecting cultural objects, such as the development and use of registers, the physical protection of archaeological sites and technical co-operation,

RECONNAISSANT que la mise en oeuvre de la présente Convention devrait s'accompagner d'autres mesures efficaces en faveur de la protection des biens culturels, telles que l'élaboration et l'utilisation de registres, la protection matérielle des sites archéologiques et la coopération technique,

RECOGNISING the work of various bodies to protect cultural property, particularly the 1970 UNESCO Convention on illicit traffic and the development of codes of conduct in the private sector,

RENDANT hommage à l'action accomplie par différents organismes pour protéger les biens culturels, en particulier la Convention de l'UNESCO de 1970 relative au trafic illicite et l'élaboration de codes de conduite dans le secteur privé,

HAVE AGREED as follows:

ONT ADOPTE les dispositions suivantes:

**CHAPTER I – SCOPE OF
APPLICATION AND
DEFINITION****Article 1**

This Convention applies to claims of an international character for:

- (a) the restitution of stolen cultural objects;
- (b) the return of cultural objects removed from the territory of a Contracting State contrary to its law regulating the export of cultural objects for the purpose of protecting its cultural heritage (hereinafter “illegally exported cultural objects”).

Article 2

For the purposes of this Convention, cultural objects are those which, on religious or secular grounds, are of importance for archaeology, prehistory, history, literature, art or science and belong to one of the categories listed in the Annex to this Convention.

**CHAPITRE I – CHAMP
D’APPLICATION ET
DEFINITION****Article premier**

La présente Convention s’applique aux demandes à caractère international:

- a) de restitution de biens culturels volés;
- b) de retour de biens culturels déplacés du territoire d’un Etat contractant en violation de son droit réglementant l’exportation de biens culturels en vue de protéger son patrimoine culturel (ciaprès dénommés “biens culturels illicitement exportés”).

Article 2

Par biens culturels, au sens de la présente Convention, on entend les biens qui, à titre religieux ou profane, revêtent une importance pour l’archéologie, la préhistoire, l’histoire, la littérature, l’art ou la science et qui appartiennent à l’une des catégories énumérées dans l’annexe à la présente Convention.

**CHAPTER II –
RESTITUTION OF STOLEN
CULTURAL OBJECTS**

Article 3

(1) The possessor of a cultural object which has been stolen shall return it.

(2) For the purposes of this Convention, a cultural object which has been unlawfully excavated or lawfully excavated but unlawfully retained shall be considered stolen, when consistent with the law of the State where the excavation took place.

(3) Any claim for restitution shall be brought within a period of three years from the time when the claimant knew the location of the cultural object and the identity of its possessor, and in any case within a period of fifty years from the time of the theft.

(4) However, a claim for restitution of a cultural object forming an integral part of an identified monument or archaeological site, or belonging to a public collection, shall not be subject to time limitations other than a period of three years from the time when the claimant knew the location of the cultural object and the identity of its possessor.

**CHAPITRE II –
RESTITUTION DES BIENS
CULTURELS VOLES**

Article 3

1) Le possesseur d'un bien culturel volé doit le restituer.

2) Au sens de la présente Convention un bien culturel issu de fouilles illicites ou licitement issu de fouilles mais illicitement retenu est considéré comme volé si cela est compatible avec le droit de l'Etat où lesdites fouilles ont eu lieu.

3) Toute demande de restitution doit être introduite dans un délai de trois ans à compter du moment où le demandeur a connu l'endroit où se trouvait le bien culturel et l'identité du possesseur et, dans tous les cas, dans un délai de cinquante ans à compter du moment du vol.

4) Toutefois, une action en restitution d'un bien culturel faisant partie intégrante d'un monument ou d'un site archéologique identifiés ou faisant partie d'une collection publique, n'est soumise à aucun délai de prescription autre que le délai de trois ans à compter du moment où le demandeur a connu l'endroit où se trouvait le bien culturel et l'identité du possesseur.

- (5) Notwithstanding the provisions of the preceding paragraph, any Contracting State may declare that a claim is subject to a time limitation of 75 years or such longer period as is provided in its law. A claim made in another Contracting State for restitution of a cultural object displaced from a monument, archaeological site or public collection in a Contracting State making such a declaration shall also be subject to that time limitation.
- (6) A declaration referred to in the preceding paragraph shall be made at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession.
- (7) For the purposes of this Convention, a “public collection”, consists of a group of inventoried or otherwise identified cultural objects owned by:
- (a) a Contracting State
 - (b) a regional or local authority of a Contracting State;
 - (c) a religious institution in a Contracting State; or
 - (d) an institution that is established for an essentially cultural, educational or scientific purpose in a Contracting State and is recognised
- 5) Nonobstant les dispositions du paragraphe précédent, tout Etat contractant peut déclarer qu’une action se prescrit dans un délai de 75 ans ou dans un délai plus long prévu par son droit. Une action, intentée dans un autre Etat contractant, en restitution d’un bien culturel déplacé d’un monument, d’un site archéologique ou d’une collection publique situé dans un Etat contractant qui fait une telle déclaration, se prescrit également dans le même délai.
- 6) La déclaration visée au paragraphe précédent est faite au moment de la signature, de la ratification, de l’acceptation, de l’approbation ou de l’adhésion.
- 7) Par “collection publique”, au sens de la présente Convention, on entend tout ensemble de biens culturels inventoriés ou autrement identifiés appartenant à:
- a) un Etat contractant;
 - b) une collectivité régionale ou locale d’un Etat contractant;
 - c) une institution religieuse située dans un Etat contractant; ou
 - d) une institution établie à des fins essentiellement culturelles, pédagogiques ou scientifiques dans un Etat contractant et reconnue dans

in that State as serving the public interest.

cet Etat comme étant d'intérêt public.

(8) In addition, a claim for restitution of a sacred or communally important cultural object belonging to and used by a tribal or indigenous community in a Contracting State as part of that community's traditional or ritual use, shall be subject to the time limitation applicable to public collections.

8) En outre, l'action en restitution d'un bien culturel sacré ou revêtant une importance collective appartenant à, et utilisé par, une communauté autochtone ou tribale dans un Etat contractant pour l'usage traditionnel ou rituel de cette communauté est soumise au délai de prescription applicable aux collections publiques.

Article 4

(1) The possessor of a stolen cultural object required to return it shall be entitled, at the time of its restitution, to payment of fair and reasonable compensation provided that the possessor neither knew nor ought reasonably to have known that the object was stolen and can prove that it exercised due diligence when acquiring the object.

1) Le possesseur d'un bien culturel volé, qui doit le restituer, a droit au paiement, au moment de sa restitution, d'une indemnité équitable à condition qu'il n'ait pas su ou dû raisonnablement savoir que le bien était volé et qu'il puisse prouver avoir agi avec la diligence requise lors de l'acquisition.

(2) Without prejudice to the right of the possessor to compensation referred to in the preceding paragraph, reasonable efforts shall be made to have the person who transferred the cultural object to the possessor, or any prior transferor, pay the compensation where to do so would be consistent with the law of the State in which the claim is brought.

2) Sans porter atteinte au droit du possesseur à indemnisation visé au paragraphe précédent, des efforts raisonnables sont faits afin que la personne qui a transféré le bien culturel au possesseur, ou tout autre cédant antérieur, paie l'indemnité lorsque cela est conforme au droit de l'Etat dans lequel la demande est introduite.

- (3) Payment of compensation to the possessor by the claimant, when this is required, shall be without prejudice to the right of the claimant to recover it from any other person.
- (4) In determining whether the possessor exercised due diligence, regard shall be had to all the circumstances of the acquisition, including the character of the parties, the price paid, whether the possessor consulted any reasonably accessible register of stolen cultural objects, and any other relevant information and documentation which it could reasonably have obtained, and whether the possessor consulted accessible agencies or took any other step that a reasonable person would have taken in the circumstances.
- (5) The possessor shall not be in a more favourable position than the person from whom it acquired the cultural object by inheritance or otherwise gratuitously.
- 3) Le paiement de l'indemnité au possesseur par le demandeur, lorsque cela est exigé, ne porte pas atteinte au droit du demandeur d'en réclamer le remboursement à une autre personne.
- 4) Pour déterminer si le possesseur a agi avec la diligence requise, il sera tenu compte de toutes les circonstances de l'acquisition, notamment de la qualité des parties, du prix payé, de la consultation par le possesseur de tout registre relatif aux biens culturels volés raisonnablement accessible et de toute autre information et documentation pertinentes qu'il aurait pu raisonnablement obtenir et de la consultation d'organismes auxquels il pouvait avoir accès ou de toute autre démarche qu'une personne raisonnable aurait entreprise dans les mêmes circonstances.
- 5) Le possesseur ne peut bénéficier d'un statut plus favorable que celui de la personne dont il a acquis le bien culturel par héritage ou autrement à titre gratuit.

**CHAPTER III – RETURN OF
ILLEGALLY EXPORTED
CULTURAL OBJECTS**

Article 5

(1) A Contracting State may request the court or other competent authority of another Contracting State to order the return of a cultural object illegally exported from the territory of the requesting State.

(2) A cultural object which has been temporarily exported from the territory of the requesting State, for purposes such as exhibition, research or restoration, under a permit issued according to its law regulating its export for the purpose of protecting its cultural heritage and not returned in accordance with the terms of that permit shall be deemed to have been illegally exported.

(3) The court or other competent authority of the State addressed shall order the return of an illegally exported cultural object if the requesting State establishes that the removal of the object from its territory significantly impairs one or more of the following interests:

(a) the physical Preservation of the object or of its context;

**CHAPITRE III – RETOUR
DES BIENS CULTURELS
ILLICITEMENT EXPORTES**

Article 5

1) Un Etat contractant peut demander au tribunal ou à toute autre autorité compétente d'un autre Etat contractant d'ordonner le retour d'un bien culturel illicitement exporté du territoire de l'Etat requérant.

2) Un bien culturel, exporté temporairement du territoire de l'Etat requérant, notamment à des fins d'exposition, de recherche ou de restauration, en vertu d'une autorisation délivrée selon son droit réglementant l'exportation de biens culturels en vue de protéger son patrimoine culturel et qui n'a pas été retourné conformément aux termes de cette autorisation, est réputé avoir été illicitement exporté.

3) Le tribunal ou toute autre autorité compétente de l'Etat requis ordonne le retour du bien culturel lorsque l'Etat requérant établit que l'exportation du bien porte une atteinte significative à l'un ou l'autre des intérêts suivants:

a) la conservation matérielle du bien ou de son contexte;

(b) the integrity of a complex object; (c) the preservation of information of, for example, a scientific or historical character; (d) the traditional or ritual use of the object by a tribal or indigenous community, or establishers that the object is of significant cultural importance for the requesting State.	b) l'intégrité d'un bien complexe; c) la conservation de l'information, notamment de nature scientifique ou historique, relative au bien; d) l'usage traditionnel ou rituel du bien par une communauté autochtone ou tribale, ou établit que le bien revêt pour lui une importance culturelle significative.
(4) Any request made under paragraph 1 of this article shall contain or be accompanied by such information of a factual or legal nature as may assist the court or other competent authority of the State addressed in determining whether the requirements of paragraphs 1 to 3 have been met.	4) Toute demande introduite en vertu du paragraphe 1 du présent article doit être accompagnée de toute information de fait ou de droit permettant au tribunal ou à l'autorité compétente de l'Etat requis de déterminer si les conditions des paragraphes 1 à 3 sont remplies.
(5) Any request for return shall be brought within a period of three years from the time when the requesting State knew the location of the cultural object and the identity of its possessor, and in any case within a period of fifty years from the date of the export or from the date on which the object should have been returned under a permit referred to in paragraph 2 of this article.	5) Toute demande de retour doit être introduite dans un délai de trois ans à compter du moment où l'Etat requérant a connu l'endroit où se trouvait le bien culturel et l'identité du possesseur et, dans tous les cas, dans un délai de cinquante ans à compter de la date de l'exportation ou de la date à laquelle le bien aurait dû être retourné en vertu d'une autorisation visée au paragraphe 2 du présent article.

Article 6

(1) The possessor of a cultural object who acquired the object after it was illegally exported shall be entitled, at the time of its return, to payment by the requesting State of fair and reasonable compensation, provided that the possessor neither knew nor ought reasonably to have known at the time of acquisition that the object had been illegally exported.

(2) In determining whether the possessor knew or ought reasonably to have known that the cultural object had been illegally exported, regard shall be had to the circumstances of the acquisition, including the absence of an export certificate required under the law of the requesting State.

(3) Instead of compensation, and in agreement with the requesting State, the possessor required to return the cultural object to that State may decide:

(a) to retain ownership of the object; or

(b) to transfer ownership against payment or gratuitously to a person of its choice residing in the requesting State who provides the necessary guarantees.

(4) The cost of returning the cultural object in accordance with

Article 6

1) Le possesseur d'un bien culturel qui a acquis ce bien après que celui-ci a été illicitement exporté a droit, au moment de son retour, au paiement par l'Etat requérant d'une indemnité équitable, sous réserve que le possesseur n'ait pas su ou dû raisonnablement savoir, au moment de l'acquisition, que le bien avait été illicitement exporté.

2) Pour déterminer si le possesseur a su ou aurait dû raisonnablement savoir que le bien culturel a été illicitement exporté, il sera tenu compte des circonstances de l'acquisition, notamment du défaut du certificat d'exportation requis en vertu du droit de l'Etat requérant.

3) Au lieu de l'indemnité et en accord avec l'Etat requérant, le possesseur qui doit retourner le bien culturel sur le territoire de cet Etat, peut décider:

a) de rester propriétaire du bien; ou

b) d'en transférer la propriété, à titre onéreux ou gratuit, à une personne de son choix résidant dans l'Etat requérant et présentant les garanties nécessaires.

4) Les dépenses découlant du retour du bien culturel confor-

this article shall be borne by the requesting State, without prejudice to the right of that State to recover costs from any other person.

(5) The possessor shall not be in a more favourable position than the person from whom it acquired the cultural object by inheritance or otherwise gratuitously.

mément au présent article incombent à l'Etat requérant, sans préjudice du droit de celui-ci de se faire rembourser les frais par toute autre personne.

5) Le possesseur ne peut bénéficier d'un statut plus favorable que celui de la personne dont il a acquis le bien culturel par héritage ou autrement à titre gratuit.

Article 7

(1) The provisions of this Chapter shall not apply where:

(a) the export of a cultural object is no longer illegal at the time at which the return is requested; or

(b) the object was exported during the lifetime of the person who created it or within a period of fifty years following the death of that person.

(2) Notwithstanding the provisions of sub-paragraph (b) of the preceding paragraph, the provisions of this Chapter shall apply where a cultural object was made by a member or members of a tribal or indigenous community for traditional or ritual use by that community and the object will be returned to that community.

Article 7

1) Les dispositions du présent Chapitre ne s'appliquent pas lorsque:

a) l'exportation du bien culturel n'est plus illicite au moment où le retour est demandé; ou

b) le bien a été exporté du vivant de la personne qui l'a créé ou au cours d'une période de cinquante ans après le décès de cette personne.

2) Nonobstant les dispositions de l'alinéa b) du paragraphe précédent, les dispositions du présent Chapitre s'appliquent lorsque le bien culturel a été créé par un membre ou des membres d'une communauté autochtone ou tribale pour l'usage traditionnel ou rituel de cette communauté et que le bien doit être retourné à cette communauté.

CHAPTER IV – GENERAL PROVISIONS

Article 8

(1) A claim under Chapter II and a request under Chapter III may be brought before the courts or other competent authorities of the Contracting State where the cultural object is located, in addition to the courts or other competent authorities otherwise having jurisdiction under the rules in force in Contracting States.

(2) The parties may agree to submit the dispute to any court or other competent authority or to arbitration.

(3) Resort may be had to the provisional, including protective, measures available under the law of the Contracting State where the object is located even when the claim for restitution or request for return of the object is brought before the courts or other competent authorities of another Contracting State.

Article 9

(1) Nothing in this Convention shall prevent a Contracting State from applying any rules more favourable to the restitution or the return of stolen or illegally exported cultural objects than provided for by this Conven-

CHAPITRE IV – DISPOSITIONS GENERALES

Article 8

1) Une demande fondée sur les Chapitres II ou III peut être introduite devant les tribunaux ou toutes autres autorités compétentes de l'Etat contractant où se trouve le bien culturel, ainsi que devant les tribunaux ou autres autorités compétentes qui peuvent connaître du litige en vertu des règles en vigueur dans les Etats contractants.

2) Les parties peuvent convenir de soumettre leur litige soit à un tribunal ou une autre autorité compétente, soit à l'arbitrage.

3) Les mesures provisoires ou conservatoires prévues par la loi de l'Etat contractant où se trouve le bien peuvent être mises en oeuvre même si la demande au fond de restitution ou de retour du bien est portée devant les tribunaux ou toutes autres autorités compétentes d'un autre Etat contractant.

Article 9

1) La présente Convention n'empêche pas un Etat contractant d'appliquer toutes règles plus favorables à la restitution ou au retour des biens culturels volés ou illicitement exportés que celles prévues par la pré-

tion.

(2) This article shall not be interpreted as creating an obligation to recognise or enforce a decision of a court or other competent authority of another Contracting State that departs from the provisions of this Convention.

sente Convention.

2) Le présent article ne doit pas être interprété comme créant une obligation de reconnaître ou de donner force exécutoire à une décision d'un tribunal ou de toute autre autorité compétente d'un autre Etat contractant qui s'écarte des dispositions de la présente Convention.

Article 10

(1) The provisions of Chapter II shall apply only in respect of a cultural object that is stolen after this Convention enters into force in respect of the State where the claim is brought, provided that:

(a) the object was stolen from the territory of a Contracting State after the entry into force of this Convention for that State; or

(b) the object is located in a Contracting State after the entry into force of the Convention for that State.

(2) The provisions of Chapter III shall apply only in respect of a cultural object that is illegally exported after this Convention enters into force for the requesting State as well as the State where the request is brought.

Article 10

1) Les dispositions du Chapitre II s'appliquent à un bien culturel qui a été volé après l'entrée en vigueur de la présente Convention à l'égard de l'Etat où la demande est introduite, sous réserve que:

a) le bien ait été volé sur le territoire d'un Etat contractant après l'entrée en vigueur de la présente Convention à l'égard de cet Etat; ou

b) le bien se trouve dans un Etat contractant après l'entrée en vigueur de la présente Convention à l'égard de cet Etat.

2) Les dispositions du Chapitre III ne s'appliquent qu'à un bien culturel illicitement exporté après l'entrée en vigueur de la Convention à l'égard de l'Etat requérant ainsi que de l'Etat où la demande est introduite.

(3) This Convention does not in any way legitimise any illegal transaction of whatever which has taken place before the entry into force of this Convention or which is excluded under paragraphs (1) or (2) of this article, nor limit any right of a State or other person to make a claim under remedies available outside the framework of this Convention for the restitution or return of a cultural object stolen or illegally exported before the entry into force of this Convention.

3) La présente Convention ne légitime aucune-ment une opération illicite de quelque nature qu'elle soit qui a eu lieu avant l'entrée en vigueur de la présente Convention ou à laquelle l'application de celle-ci est exclue par les paragraphes 1 ou 2 du présent article, ni ne limite le droit d'un Etat ou d'une autre personne d'intenter, en dehors du cadre de la présente Convention, une action en restitution ou retour d'un bien culturel volé ou illicitement exporté avant l'entrée en vigueur de la présente Convention.

CHAPTER V – FINAL PROVISIONS

Article 11

(1) This Convention is open for signature at the concluding meeting of the Diplomatic Conference for the adoption of the draft Unidroit Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects and will remain open for signature by all States at Rome until June 1996.

(2) This Convention is subject to ratification, acceptance or approval by States which have signed it.

(3) This Convention is open for accession by all States which are

CHAPITRE V – DISPOSITIONS FINALES

Article 11

1) La présente Convention sera ouverte à la signature à la séance de clôture de la Conférence diplomatique pour l'adoption du projet de Convention d'Unidroit sur le retour international des biens culturels volés ou illicitement exportés et restera ouverte à la signature de tous les Etats à Rome jusqu'au 30 juin 1996.

2) La présente Convention est sujette à ratification, acceptation ou approbation par les Etats qui l'ont signée.

3) La présente Convention sera ouverte à l'adhésion de tous les

not signatory States as from the date it is open for signature.

Etats qui ne sont pas signataires, à partir de la date à laquelle elle sera ouverte à la signature.

(4) Ratification, acceptance, approval or accession is subject to the deposit of a formal instrument to that effect with the depositary.

4) La ratification, l'acceptation, l'approbation ou l'adhésion sont soumises au dépôt d'un instrument en bonne et due forme à cet effet auprès du dépositaire.

Article 12

Article 12

(1) This Convention shall enter into force on the first day of the sixth month following the date of deposit of the fifth instrument of ratification, acceptance, approval or accession.

1) La présente Convention entre en vigueur le premier jour du sixième mois suivant la date du dépôt du cinquième instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion.

(2) For each State that ratifies, accepts, approves or accedes to this Convention after the deposit of the fifth instrument of ratification, acceptance, approval or accession, this Convention shall enter into force in respect of that State on the first day of the sixth month following the date of deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession.

2) Pour tout Etat qui ratifie, accepte ou approuve la présente Convention ou y adhère après le dépôt du cinquième instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion, la Convention entre en vigueur à l'égard de cet Etat le premier jour du sixième mois suivant la date du dépôt de l'instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion.

Article 13

Article 13

(1) This Convention does not affect any international instrument by which any Contracting State is legally bound and which contains provisions on matters governed by this Convention,

1) La présente Convention ne déroge pas aux instruments internationaux par lesquels un Etat contractant est juridiquement lié et qui contiennent des dispositions sur les matières réglées

unless a contrary declaration is made by the States bound by such instrument.

(2) Any Contracting State may enter into agreements with one or more Contracting States, with a view to improving the application of this Convention in their mutual relations. The States which have concluded such an agreement shall transmit a copy to the depositary.

(3) In their relations with each other, Contracting States which are Members of organisations of economic integration or regional bodies may declare that they will apply the internal rules of these organisations or bodies and will not therefore apply as between these States the provisions of this Convention the scope of application of which coincides with that of those rules.

par la présente Convention, à moins qu'une déclaration contraire ne soit faite par les Etats liés par de tels instruments.

2) Tout Etat contractant pourra conclure avec un ou plusieurs Etats contractants des accords en vue de favoriser l'application de la présente Convention dans leurs rapports réciproques. Les Etats qui auront conclu de tels accords en transmettront une copie au dépositaire.

3) Dans leurs relations mutuelles, les Etats contractants membres d'organisations d'intégration économique ou d'entités régionales peuvent déclarer qu'ils appliquent les règles internes de ces organisations ou entités et n'appliquent donc pas dans ces relations les dispositions de la présente Convention dont le champ d'application coïncide avec celui de ces règles.

Article 14

(1) If a Contracting State has two or more territorial units, whether or not possessing different systems of law applicable in relation to the matters dealt with in this Convention, it may, at the time of signature or of the deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, declare that this Convention is to extend to all its territorial

Article 14

1) Tout Etat contractant qui comprend deux ou plusieurs unités territoriales, qu'elles possèdent ou non des systèmes de droit différents applicables dans les matières régies par la présente Convention, pourra, au moment de la signature ou du dépôt des instruments de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion, déclarer

units or only to one or more of them, and may substitute for its declaration another declaration at any time.

(2) These declarations are to be notified to the depositary and are to state expressly the territorial units to which the Convention extends.

(3) If, by virtue of a declaration under this article, this Convention extends to one or more but not all of the territorial units of a Contracting State the reference to:

(a) the territory of a Contracting State in Article 1 shall be construed as referring to the territory of a territorial unit of that State;

(b) a court or other competent authority of the Contracting State or of the State addressed shall be construed as referring to the court or other competent authority of a territorial unit of that State;

(c) the Contracting State where the cultural object is located in Article 8 (1) shall be construed as referring to the territorial unit of that State where the object is located;

que la présente Convention s'appliquera à toutes ses unités territoriales ou seulement à l'une ou plusieurs d'entre elles et pourra à tout moment substituer à cette déclaration une nouvelle déclaration.

2) Ces déclarations seront notifiées au dépositaire et désigneront expressément les unités territoriales auxquelles la Convention s'applique.

3) Si en vertu d'une déclaration faite conformément au présent article, la présente Convention s'applique à l'une ou plusieurs des unités territoriales d'un Etat contractant, mais non pas à toutes, la référence:

a) au territoire d'un Etat contractant à l'article premier vise le territoire d'une unité territoriale de cet Etat;

b) au tribunal ou à une autre autorité compétente de l'Etat contractant ou de l'Etat requis vise le tribunal ou l'autre autorité compétente d'une unité territoriale de cet Etat;

c) à l'Etat contractant où se trouve le bien culturel au paragraphe 1 de l'article 8 vise l'unité territoriale de cet Etat où se trouve le bien;

(d) the law of the Contracting State where the object is located in Article 8 (3) shall be construed as referring to the law of the territorial unit of that State where the object is located; and

(e) a Contracting State in Article 9 shall be construed as referring to a territorial unit of that State.

(4) If a Contracting State makes no declaration under paragraph 1 of this article, this Convention is to extend to all territorial units of that State.

d) à la loi de l'Etat contractant où se trouve le bien au paragraphe 3 de l'article 8 vise la loi de l'unité territoriale de cet Etat où se trouve le bien; et

e) à un Etat contractant à l'article 9 vise une unité territoriale de cet Etat.

4) Si un Etat contractant ne fait pas de déclaration en vertu du paragraphe 1 du présent article, la présente Convention s'appliquera à l'ensemble du territoire de cet Etat.

Article 15

(1) Declarations made under this Convention at the time of signature are subject to confirmation upon ratification, acceptance or approval.

(2) Declarations and confirmations of declarations are to be in writing and to be formally notified to the depositary.

(3) A declaration shall take effect simultaneously with the entry into force of this Convention in respect of the State concerned. However, a declaration of which the depositary receives formal notification after such entry into force shall take effect on

Article 15

1) Les déclarations faites en vertu de la présente Convention lors de la signature sont sujettes à confirmation lors de la ratification, de l'acceptation ou de l'approbation.

2) Les déclarations, et la confirmation des déclarations, seront faites par écrit et formellement notifiées au dépositaire.

3) Les déclarations prendront effet à la date de l'entrée en vigueur de la présente Convention à l'égard de l'Etat déclarant. Cependant, les déclarations dont le dépositaire aura reçu notification formelle après cette date prendront effet le premier jour

the first day of the sixth month following the date of its deposit with the depositary.

(4) Any State which makes a declaration under this Convention may withdraw it at any time by a formal notification in writing addressed to the depositary. Such withdrawal shall take effect on the first day of the sixth month following the date of the deposit of the notification.

du sixième mois suivant la date de leur dépôt auprès du dépositaire.

4) Tout Etat qui fait une déclaration en vertu de la présente Convention peut à tout moment la retirer par une notification formelle adressée par écrit au dépositaire. Ce retrait prendra effet le premier jour du sixième mois suivant la date de dépôt de la notification.

Article 16

(1) Each Contracting State shall at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession, declare that claims for the restitution, or requests for the return, of cultural objects brought by a State under Article 8 may be submitted to it under one or more of the following procedures:

(a) directly to the courts or other competent authorities of the declaring State;

(b) through an authority or authorities designated by that State to receive such claims or requests and to forward them to the courts or other competent authorities of that State;

Article 16

1) Tout Etat contractant devra, au moment de la signature, de la ratification, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion, déclarer que les demandes de retour ou de restitution de biens culturels introduites par un Etat en vertu de l'article 8 peuvent lui être soumises selon une ou plusieurs des procédures suivantes:

a) directement auprès des tribunaux ou autres autorités compétentes de l'Etat déclarant;

b) par le biais d'une ou plusieurs autorités désignées par cet Etat pour recevoir de telles demandes et les transmettre aux tribunaux ou autres autorités compétentes de cet Etat;

(c) through diplomatic or consular channels.

c) par les voies diplomatiques ou consulaires.

(2) Each Contracting State may also designate the courts or other authorities competent to order the restitution or return of cultural objects under the provisions of Chapters II and III.

2) Tout Etat contractant peut également désigner les tribunaux ou autres autorités compétentes pour ordonner la restitution ou le retour des biens culturels conformément aux dispositions des Chapitres II et III.

(3) Declarations made under paragraphs 1 and 2 of this article may be modified at any time by a new declaration.

3) Une déclaration faite en vertu des paragraphes 1 et 2 du présent article peut être modifiée à tout moment par une nouvelle déclaration.

(4) The provisions of paragraphs 1 to 3 of this article do not affect bilateral or multilateral agreements on judicial assistance in respect of civil and commercial matters that may exist between Contracting States.

4) Les dispositions des paragraphes 1 à 3 du présent article ne dérogent pas aux dispositions des accords bilatéraux et multilatéraux d'entraide judiciaire dans les matières civiles et commerciales qui pourraient exister entre des Etats contractants.

Article 17

Each Contracting State shall, no later than six months following the date of deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, provide the depositary with written information in one of the official languages of the Convention concerning the legislation regulating the export of its cultural objects. This information shall be updated from time to time as appropriate.

Article 17

Tout Etat contractant, dans un délai de six mois suivant la date du dépôt de son instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion, remet au dépositaire une information écrite dans une des langues officielles de la Convention concernant la législation réglementant l'exportation de biens culturels. Cette information sera mise à jour périodiquement, s'il y a lieu.

Article 18

No reservations are permitted except those expressly authorised in this Convention.

Article 18

Aucune réserve n'est admise hormis celles qui sont expressément autorisées par la présente Convention.

Article 19

(1) This Convention may be denounced by any State Party, at any time after the date on which it enters into force for that State, by the deposit of an instrument to that effect with the depositary.

(2) A denunciation shall take effect on the first day of the sixth month following the deposit of the instrument of denunciation with the depositary. Where a longer period for the denunciation to take effect is specified in the instrument of denunciation it shall take effect upon the expiration of such longer period after its deposit with the depositary.

(3) Notwithstanding such a denunciation, this Convention shall nevertheless apply to a claim for restitution or a request for return of a cultural object submitted prior to the date on which the denunciation takes effect.

Article 19

1) La présente Convention peut être dénoncée par l'un quelconque des Etats parties à tout moment à compter de la date à laquelle elle entre en vigueur à l'égard de cet Etat par le dépôt d'un instrument à cet effet auprès du dépositaire.

2) Une dénonciation prend effet le premier jour du sixième mois suivant la date du dépôt de l'instrument de dénonciation auprès du dépositaire. Lorsqu'une période plus longue pour la prise d'effet de la dénonciation est spécifiée dans l'instrument de dénonciation, celle-ci prend effet à l'expiration de la période en question après le dépôt de l'instrument de dénonciation auprès du dépositaire.

3) Nonobstant une telle dénonciation, la présente Convention demeurera applicable à toute demande de restitution ou de retour d'un bien culturel introduite avant la date à laquelle cette dénonciation prend effet.

Article 20

The President of the International Institute for the Unification of Private Law (Unidroit) may at regular intervals, or at any time at the request of five Contracting States, convene a special committee in order to review the practical operation of this Convention.

Article 20

Le Président de l'Institut international pour l'unification du droit privé (Unidroit) peut convoquer, périodiquement ou à la demande de cinq Etats contractants, un comité spécial afin d'examiner le fonctionnement pratique de la présente Convention.

Article 21

(1) This Convention shall be deposited with the Government of the Italian Republic.

(2) The Government of the Italian Republic shall:

(a) inform all States which have signed or acceded to this Convention and the President of the International Institute for the Unification of Private Law (Unidroit) of:

(i) each new signature or deposit of an instrument of ratification, acceptance approval or accession, together with the date thereof;

(ii) each declaration made in accordance with this Convention;

Article 21

1) La présente Convention sera déposée auprès du Gouvernement de la République italienne.

2) Le Gouvernement de la République italienne:

a) informe tous les Etats qui ont signé la présente Convention ou qui y ont adhéré et le Président de l'Institut international pour l'unification du droit privé (Unidroit):

i) de toute signature nouvelle ou de tout dépôt d'instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion et de la date à laquelle cette signature ou ce dépôt sont intervenus;

ii) de toute déclaration, effectuée en vertu des dispositions de la présente Convention;

(iii) the withdrawal of any declaration;

(iv) the date of entry into force of this Convention;

(v) the agreements referred to in Article 13;

(vi) the deposit of an instrument of denunciation of this Convention together with the date of its deposit and the date on which it takes effect;

(b) transmit certified true copies of this Convention to all signatory States, to all States acceding to the Convention and to the President of the International Institute for Unification of Private Law (Unidroit);

(c) perform such other functions customary for depositaries.

iii) du retrait de toute déclaration;

iv) de la date d'entrée en vigueur de la présente Convention;

v) des accords visés à l'article 13;

vi) du dépôt de tout instrument de dénonciation de la présente Convention, ainsi que de la date à laquelle ce dépôt est intervenu et de la date à laquelle la dénonciation prend effet;

b) transmet des copies certifiées de la présente Convention à tous les Etats signataires et à tous les Etats qui y adhèrent, et au Président de l'Institut international pour l'unification du droit privé (Unidroit);

c) accomplit toute autre fonction qui incombe habituellement aux dépositaires.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned plenipotentiaries, being duly authorised, have signed this Convention.

DONE at Rome, this twenty-fourth day of June, one thousand nine hundred and ninety-five, in a single original, in the English and French languages, both texts

EN FOI DE QUOI les plénipotentiaires soussignés, dûment autorisés, ont signé la présente Convention.

FAIT à Rome, le vingt-quatre juin mil neuf cent quatre-vingt-quinze, en un seul original, en langues anglaise et française, les deux textes faisant également

being equally authentic.

foi.

Annex

(a) Rare collections and specimens of fauna, flora, minerals and anatomy, and objects of palaeontological interest;

(b) property relating to history, including the history of science and technology and military and social history, to the life of national leaders, thinkers, scientists and artists and to events of national importance;

(c) products of archaeological excavations (including regular and clandestine) or of archaeological discoveries;

(d) elements of artistic or historical monuments or archaeological sites which have been dismembered;

(e) antiquities more than one hundred years old, such as inscriptions, coins and engraved seals;

(f) objects of ethnological interest;

(g) property of artistic interest, such as:

(i) pictures, paintings and drawings produced entirely by hand on any support and in any material (excluding industrial designs and manu-

Annexe

a) Collections et spécimens rares de zoologie, de botanique, de minéralogie et d'anatomie; objets présentant un intérêt paléontologique;

b) Les biens concernant l'histoire, y compris l'histoire des sciences et des techniques, l'histoire militaire et sociale ainsi que la vie des dirigeants, penseurs, savants et artistes nationaux, et les événements d'importance nationale;

c) Le produit des fouilles archéologiques (régulières et clandestines) et des découvertes archéologiques;

d) Les éléments provenant du démembrement de monuments artistiques ou historiques et des sites archéologiques;

e) Objets d'antiquité ayant plus de cent ans d'âge, tels qu'inscriptions, monnaies et sceaux gravés;

f) Le matériel ethnologique;

g) Les biens d'intérêt artistique tels que:

i) Tableaux, peintures et dessins faits entièrement à la main sur tout support et en toutes matières (à l'exclusion des dessins industriels et des

factured articles decorated by hand);	articles manufacturés à la main);
(ii) original works of statuary art and sculpture in any material;	ii) Productions originales de l'art statuaire et de la sculpture, en toutes matières;
(iii) original engravings, prints and lithographs;	iii) Gravures, estampes et lithographies originales;
(iv) original artistic assemblages and montages in any material;	iv) Assemblages et montages artistiques originaux, en toutes matières;
(h) rare manuscripts and incunabula, old books, documents and publications of special interest (historical, artistic, scientific, literary, etc.) singly or in collections;	h) Manuscrits rares et incunables, livres, documents et publications anciens d'intérêt spécial (historique, artistique, scientifique, littéraire, etc.) isolés ou en collections;
(i) postage, revenue and similar stamps, singly or in collections;	i) Timbres-poste, timbres fiscaux et analogues, isolés ou en collections;
(j) archives, including sound, photographic and cinematographic archives;	j) Archives, y compris les archives phonographiques, photographiques et cinématographiques;
(k) articles of furniture more than one hundred years old and old musical instruments.	k) Objets d'ameublement ayant plus de cent ans d'âge et instruments de musique anciens.

Statens offentliga utredningar 2005

Kronologisk förteckning

1. Radio och TV i allmänhetens tjänst.
Riktlinjer för en ny tillståndsperiod.
Ku.
2. Radio och TV i allmänhetens tjänst.
Finansiering och skatter.
Ku.
3. Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-
konvention om stulna eller olagligt
utförda kulturföremål. Ku.

Statens offentliga utredningar 2005

Systematisk förteckning

Kulturdepartementet

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Riktlinjer för en ny tillståndsperiod. [1]

Radio och TV i allmänhetens tjänst.

Finansiering och skatter. [2]

Sveriges tillträde till 1995 års Unidroit-konvention om stulna eller olagligt utförda kulturföremål. [3]